

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ Μ.Π.Σ. «ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αντιλήψεις νηπιαγωγών στο Νομό Ηλείας για την ανάπτυξη δεξιοτήτων στην προσχολική αγωγή και εκπαίδευση των Ρομά μαθητών σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές

Δημακοπούλου Γεωργία

Επιβλέπων Καθηγητής: Φραγκούλης Γεώργιος

Πάτρα, Σεπτέμβριος, 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Δημακοπούλου Γεωργίας, που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ Μ.Π.Σ. «ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αντιλήψεις νηπιαγωγών στο Νομό Ηλείας για την ανάπτυξη δεξιοτήτων στην προσχολική αγωγή και εκπαίδευση των Ρομά μαθητών σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές

Δημακοπούλου Γεωργία

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Φραγκούλης Γεώργιος

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Σιμόπουλος Γεώργιος

Πάτρα, Σεπτέμβριος, 2022

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Γεώργιο Φραγκούλη, γιατί με βοήθησε σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας και με στήριξε σε αυτή μου την προσπάθεια, με ευγένεια και κατανόηση. Ευχαριστώ επίσης τον συνεπιβλέποντα καθηγητή κύριο Σιμόπουλο Γεώργιο για τη διόρθωση της εργασίας μου και τις πολύτιμες συμβουλές του. Τέλος, να ευχαριστήσω θερμά την οικογένειά μου για την αγάπη της και τη στήριξή της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διερεύνηση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων στην προσχολική αγωγή και την εκπαίδευση των Ρομά μαθητών σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές είναι το θέμα που απασχόλησε την παρούσα έρευνα. Οι μαθητές αυτοί, σύμφωνα με τη θεωρία του ελλείμματος, κατέχουν ένα «ελλειμματικό» γλωσσικό και μορφωτικό κεφάλαιο, που θα πρέπει να εξομοιωθεί με εκείνο των υπόλοιπων μαθητών, γι' αυτό και παρατηρείται ένας πιο αργός ρυθμός στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στους Ρομά μαθητές. Πλέον με τη θεωρία της διαφοράς, αυτή η διαφορά θα πρέπει να γίνει σεβαστή και αποδεκτή από όλους, στο πλαίσιο μιας διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, βασιζόμενης στις αρχές της ισοτιμίας, της αμοιβαίας κατανόησης και της αλληλοαποδοχής. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των νηπιαγωγών του δείγματος, οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα είναι οι κινητικές, οι κοινωνικές, οι αριθμητικές και οι ψηφιακές, ενώ, κάποιοι νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι αναπτύσσουν πιο αργά τις γνωστικές, τις ψηφιακές, τις κοινωνικές και τη λεπτή κινητικότητα.

Αναφορικά με την επιρροή της διγλωσσίας των Ρομά στη δυνατότητα ανάπτυξης όλων των δεξιοτήτων τους, οι ερωτηθείσες νηπιαγωγοί αξιολογούν τη δυσκολία στη μάθηση με τα εξής προβλήματα που πηγάζουν από τη χρήση δύο γλωσσών: α) την κατανόηση και χρήση της ελληνικής, β) τη γλωσσική σύγχυση, γ) την προβληματική επικοινωνία και δ) το φτωχό λεξιλόγιο. Οι νηπιαγωγοί παρατήρησαν επίσης, ότι οι Ρομά μαθητές προτιμούν για δραστηριότητες τα ψυχοκινητικά παιχνίδια, τις κατασκευές, τη μουσική, τη ζωγραφική, το θέατρο και το κουκλοθέατρο, καθώς και τα παιχνίδια ρόλων, τις οποίες και εντάσσουν στη διδασκαλία τους, βοηθώντας με ποικίλους τρόπους στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους μέσα από αυτές. Κάποιοι νηπιαγωγοί διαφοροποιούν τη διδασκαλία τους, ώστε να συμβάλλουν στη βελτίωση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών και κάποιοι άλλοι όχι. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν είτε ατομικά και ανεξάρτητα είτε ομαδικά, ανάλογα με την κατάσταση.

Στη συνέχεια, έγιναν προτάσεις για το πώς μπορεί να ανταποκριθεί το νηπιαγωγείο πιο αποτελεσματικά στις ανάγκες των Ρομά μαθητών, ώστε να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία. Τέλος, ερευνήθηκε η κοινωνική ανισότητα από τη μεριά της γονικής εμπλοκής στην εκπαίδευση και από τη μεριά των συμμαθητών των Ρομά μαθητών.

Λέξεις κλειδιά: Δεξιότητες, Ρομά μαθητές, νηπιαγωγείο, δραστηριότητες.

ABSTRACT

Investigating the development of skills in pre-school education and training of Roma students in relation to non-Roma students is the topic of this study. These students, according to the deficit theory, have a "deficit" language and educational capital, which should be assimilated to that of other students, which is why there is a slower development rate of skills in Roma students. Nowadays, following the theory of difference, this difference should be respected and accepted by all, in the context of intercultural education, based on the principles of parity, mutual understanding and acceptance. According to the perceptions of the kindergarten teachers in the sample, the skills that Roma students develop most easily are kinetic, social, arithmetic and digital, while some kindergarten teachers believe that they develop slower cognitive, digital, social and fine kinetic skills.

Regarding the influence of Roma bilingualism on the ability to develop all their skills, the interviewed kindergarten teachers assess the difficulty in learning with the following problems arising from the use of two languages: a) understanding and use Greek language, b) linguistic confusion, c) problematic communication and d) poor vocabulary.

Kindergarten teachers noticed that Roma students prefer psychokinetic games, constructions, music, painting, theater and puppetry, as well as role-playing games, which they include in their teaching, helping in various ways to develop their skills through them. Some kindergarten teachers change their teaching to help improve the skills of Roma students, and some do not differentiate it. During the activities the students work either individually and independently or in groups, depending on the occasion.

Then, proposals were made on how kindergarten can respond more effectively to the needs of Roma students, so that they can have a better school career. Finally, social inequality was investigated from the point of view of parental involvement in education and from the point of view of Roma students' classmates.

Key-words: Skills, Roma students, kindergarten, activities

*Στον σύζυγό μου Αντώνη
και στα παιδιά μου
Σταύρο, Βασίλη και Κωνσταντίνα*

Περιεχόμενα

<i>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ</i>	<i>iv</i>
<i>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</i>	<i>v</i>
<i>ABSTRACT</i>	<i>vi</i>
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ</i>	<i>6</i>
<i>1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ</i>	<i>6</i>
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ</i>	<i>9</i>
<i>2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</i>	<i>9</i>
<i>2.1 Η έννοια της εκπαίδευσης στην προσχολική ηλικία</i>	<i>9</i>
<i>2.2 Δεξιότητες στην προσχολική αγωγή</i>	<i>9</i>
<i>2.2.1 Νοητικές (γλωσσικές και μαθηματικές) δεξιότητες</i>	<i>11</i>
<i>2.2.2 Κινητικές δεξιότητες</i>	<i>12</i>
<i>2.2.3 Κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες</i>	<i>13</i>
<i>2.2.4 Ψηφιακές δεξιότητες</i>	<i>15</i>
<i>2.3 Πρακτικές ανάπτυξης των δεξιοτήτων</i>	<i>17</i>
<i>2.4 Μοντέλα εκπαίδευσης μετακινούμενων πληθυσμών και παιδιών μειονοτήτων</i>	<i>18</i>
<i>2.4.1 Το Διαπολιτισμικό μοντέλο</i>	<i>23</i>
<i>2.4.2 Αρχές και στόχοι διαπολιτισμικής εκπαίδευσης</i>	<i>25</i>
<i>2.5 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού</i>	<i>27</i>
<i>2.5.1 Απαραίτητες ικανότητες και δεξιότητες του εκπαιδευτικού</i>	<i>29</i>
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ</i>	<i>31</i>
<i>3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ</i>	<i>31</i>
<i>3. 1 Θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των Ρομά στην Ελλάδα</i>	<i>31</i>
<i>3.2 Εκπαιδευτικά-Παρεμβατικά προγράμματα για Ρομά</i>	<i>32</i>

3.3 Η εκπαίδευση των Ρομά στην Ελλάδα.....	33
3.4 Κοινωνικές Ανισότητες και Εκπαίδευση.....	36
3.5 Τα πολιτιστικά στοιχεία των Ρομά	40
3.5.1 Η μεταναστευτική πορεία	41
3.5.2 Η οικογένεια των Ρομά.....	42
3.5.3 Η γλώσσα των Ρομά.....	44
3.5.4 Επαγγελματικές δραστηριότητες	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	47
4. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	47
4.1 Στόχοι της έρευνας	47
4.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	48
5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	48
5.1 Ερευνητική στρατηγική-μέθοδος.....	48
5.2 Πληθυσμός - Δείγμα	48
5.3. Ερευνητικό εργαλείο	49
5.4 Διεξαγωγή της έρευνας.	50
5.5. Ανάλυση δεδομένων	51
5.6. Αξιοπιστία-εγκυρότητα	51
5.7 Ηθική και δεοντολογία της έρευνας.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	53
6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	53
6.1 Περιγραφή δείγματος.....	53
6.2 Παρουσίαση ευρημάτων	54
6.2.1 Χαρακτηρισμός διδακτικής εμπειρίας σε μαθητές Ρομά.....	54
6.2.2 Λόγοι δυσκολίας διδασκαλίας σε μαθητές Ρομά.....	55

6.3 Ανάπτυξη δεξιοτήτων Αντιμετώπιση δυσκολιών – Δραστηριότητες ανάπτυξης δεξιοτήτων.....	58
6.3.1 Διαφορές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών σε σχέση με τους μη Ρομά.....	59
6.3.2 Διαφοροποίηση στο είδος των δεξιοτήτων που αναπτύσσουν ευκολότερα οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές.....	61
6.3.2.1. Δεξιότητες που αναπτύσσουν εύκολα οι μαθητές Ρομά	61
6.3.2.2. Δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο δύσκολα οι μαθητές Ρομά	65
6.4 Ο ρόλος της διγλωσσίας στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων	69
6.4.1 Αξιολόγηση της διγλωσσίας στη σχολική πορεία – Προβλήματα που διαπιστώνονται.....	70
6.4.1.1 Χρήση της ρομανί στη μαθησιακή διαδικασία	71
6.4.1.1.1 Περιπτώσεις χρήσης της ρομανί	72
6.4.1.1.2 Περιπτώσεις μη χρήσης της ρομανί	72
6.4.2 Αποδοχή ομιλίας της ρομανί απο τους Ρομά μαθητές	74
6.4.2.2. Αποδοχή ομιλίας στη ρομανί μεταξύ των Ρομά μαθητών	75
6.4.2.2.1 Λόγοι αποδοχής ομιλίας της ρομανί από τους Ρομά μαθητές	75
6.4.2.3. Απαγόρευση ομιλίας στη ρομανί μεταξύ των Ρομά μαθητών.....	76
6.4.2.3.1 Λόγοι απαγόρευσης της χρήσης της ρομανί απο τους Ρομά μαθητές	76
6.5 Διδακτικές πρακτικές που υιοθετούν οι νηπιαγωγοί για να συμβάλλουν στη βελτίωση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών.....	77
6.5.1 Βοήθεια ανάπτυξης των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται τα Ρομά παιδιά	78
6.5.2 Προτίμηση και αξιοποίηση δραστηριοτήτων για την ανάπτυξη δεξιοτήτων..	82
6.5.2.1 Προτίμηση σε δραστηριότητες των Ρομά μαθητών.....	82
6.5.2.2 Αξιοποίηση δραστηριοτήτων για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων.....	84
6.5.3 Τρόποι βοήθειας στους μαθητές Ρομά για τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες που δυσκολεύονται	86

6.5.4 Τρόπος διδασκαλίας σε μεικτές τάξεις Ρομά και μη Ρομά μαθητών.....	90
6.5.4.1 Διαφοροποίηση διδασκαλίας	90
6.5.4.2 Μη διαφοροποίηση της διδασκαλίας	92
6.5.5. Τρόποι δημιουργίας ενιαίου περιβάλλοντος μάθησης.....	94
6.5.6.Χρήση στοιχείων του πολιτισμού των Ρομά	97
6.5.6.1 Χρήση στοιχείων του πολιτισμού	97
6.5.6.2 Μη χρήση στοιχείων του πολιτισμού	98
6.5.7 Ατομικά – Ομαδικά σχήματα στις δραστηριότητες.....	99
6.5.7.1.1 Απώτεροι σκοποί οργάνωσης της τάξης ατομικά.....	100
6.5.7.1.2 Απώτεροι σκοποί οργάνωσης της τάξης ομαδικά	100
6.5.7.1.3 Τρόποι οργάνωσης των ομάδων.....	102
6.6 Ο ρόλος του σχολείου - Προτάσεις για αλλαγή.....	103
6.6.1 Παράγοντες σπουδαιότητας του σχολείου.....	104
6.6.2 Ανασταλτικοί παράγοντες της εκπαιδευτικής διαδικασίας	106
6.6.3. Αλλαγές στο νηπιαγωγείο.....	108
6.7. Ευθύνη των γονέων των Ρομά μαθητών και των μη Ρομά συμμαθητών τους και των γονέων αυτών στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών	112
6.7.1 Ευθύνη των γονέων των Ρομά μαθητών στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων... ..	112
6.7.2 Ευθύνη των μη Ρομά συμμαθητών τους και των γονέων αυτών στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών.....	115
6.7.2.1 Μη ύπαρξη ρατσιστικών συμπεριφορών.....	116
6.7.2.2 Ύπαρξη ρατσιστικών συμπεριφορών	117
6.7.2.3 Τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισης	117
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	120
7.1 Συμπεράσματα - συζήτηση.....	120
7.2 Περιορισμοί έρευνας	135

7.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	136
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	137
ΕΛΛΗΝΙΚΗ.....	137
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	147
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.....	153
Α.1. Έντυπο συναίνεσης	153
Α.2. Οδηγός συνέντευξης.....	154
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ.....	156

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα εκπαιδευτικά συστήματα πρέπει να διασφαλίζουν την ισότιμη συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία όλων των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών ευάλωτων ομάδων και ο αποκλεισμός τους θα πρέπει να φθίνει όλο και περισσότερο. Οι κοινωνικές ανισότητες διαμορφώνονται κατά τέτοιο τρόπο που οδηγούν σε άνισες εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Κρίνεται απαραίτητο να εξεταστούν οι ανισότητες αυτές στη σχολική επίδοση των μαθητών και στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους από την αρχή της εκπαίδευσης, και κυρίως από το νηπιαγωγείο, οι οποίες θα πρέπει να εντοπίζονται και να αποκαθίστανται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού. Η συμβολή των εκπαιδευτικών μπορεί να είναι θετική ή αρνητική στη σχολική επίδοση των μαθητών και στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους, ανάλογα με τις μεθόδους διδασκαλίας που εφαρμόζουν (Σκούρτου, 2001). Ωστόσο, αυτή είναι η εκπαιδευτική πραγματικότητα, στην οποία οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να ανταποκριθούν και να υιοθετήσουν τις κατάλληλες διδακτικές μεθόδους, ώστε να γίνει αξιοποίηση της πολιτισμικής ετερογένειας των μαθητών και να υπάρξει άμεση αντιμετώπιση στις δυσκολίες που τυχόν προκύπτουν.

Η πρωτοτυπία του θέματος έγκειται στη διαπίστωση των πιθανών διαφοροποιήσεων που εμφανίζονται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων στους μαθητικούς πληθυσμούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με μαθητές Ρομά, που θεωρείται ως μια ευάλωτη κοινωνική ομάδα, και δη στο νηπιαγωγείο, όπου και διαμορφώνεται η πρώτη επαφή με τη σχολική κοινότητα και αναπτύσσονται δεξιότητες μέσω των δραστηριοτήτων του νηπιαγωγείου. Συγκεκριμένα, οι Ρομά μαθητές έχουν χαμηλές επιδόσεις στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, στη γραφή και ανάγνωση για διάφορες αιτίες όπως: η μειωμένη παροχή γλωσσικών ερεθισμάτων στην ελληνική γλώσσα από την οικογένεια, ο μειωμένος ή και καθόλου χρόνος μελέτης στο σπίτι, τα στερεότυπα και συχνά η αρνητική στάση των εκπαιδευτικών και η γενικά χαμηλή αξιακή θέση που κατέχει η εκπαίδευση και το σχολείο για την κοινωνική ομάδα των Ρομά (Μήτσης και Τριανταφυλλίδης, 2007). Η αρνητική επίδραση στην απόδοση των μαθητών Ρομά έχει μεγάλη συσχέτιση με το βαθμό συνειδητότητας του στίγματος (όσο μεγαλύτερο το στίγμα των Ρομά μαθητών, τόσο χαμηλότερη η εκπαιδευτική

επίδοση αυτών) (Ασημακοπούλου, 2018), όπου και παρουσιάζονται χαμηλές επιδόσεις στα μαθήματα της γενικής παιδείας και στο εκπαιδευτικό αποτέλεσμα. Από τη σύγκριση με άλλους μαθητικούς πληθυσμούς, φαίνεται να υπάρχει σημαντική διαφορά στην επίδοση των Ρομά μαθητών σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές (Brüggemann, 2014), ή ακόμα και να υπάρχει πλήρης σχολική αποτυχία (Zachos, 2007; Zachos, 2017).

Το θέμα επιλέχθηκε λόγω της προσωπικής εμπειρίας ως ενεργή εκπαιδευτικός σε νηπιαγωγείο του Νομού Ηλείας, με παρουσία αρκετών μαθητών Ρομά στο τμήμα και το κίνητρο για τη διεξαγωγή της έρευνας αυτής εστιάζεται στη διαπίστωση ότι οι μαθητές Ρομά δεν αναπτύσσουν τις δεξιότητες του νηπιαγωγείου το ίδιο εύκολα με τους μαθητές μη Ρομά. Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να βελτιώσει τις διδακτικές πρακτικές, όπου κρίνεται απαραίτητο, ανάλογα με τα ευρήματά της, ενισχύοντας από τη μια την ανάπτυξη δεξιοτήτων στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου των Ρομά μαθητών και από την άλλη τη σχολική και κοινωνική τους ένταξη. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετηθεί αν οι Ρομά μαθητές έχουν διαφορετική απόκριση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές. Επίσης, να διερευνήσει τις αντιλήψεις και τις στάσεις των νηπιαγωγών αναφορικά με τα αίτια που δημιουργούν τις διαφοροποιήσεις αυτές μεταξύ των μαθητών και κατά πόσο αυτές οι αντιλήψεις ασκούν επιρροή στη σχολική πρόοδο των Ρομά.

Η διπλωματική εργασία αποτελείται από τρία (3) μέρη. Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί την εισαγωγή, στην οποία γίνεται μια σύντομη παρουσίαση της εργασίας και της συνολικής δομής της. Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο κινείται η εργασία, το οποίο και υποδιαιρείται σε τρία (3) υποκεφάλαια, στα οποία γίνεται μια αναφορά στην έννοια της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία (νοητικές, κινητικές και κοινωνικές), αλλά και τους τρόπους ανάπτυξης αυτών. Αναφέρονται συνοπτικά επίσης τα μοντέλα εκπαίδευσης των μετακινούμενων πληθυσμών και των παιδιών μειονοτήτων, καταλήγοντας στο διαπολιτισμικό μοντέλο και τις αρχές και στόχους της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Περιγράφεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην προσχολική εκπαίδευση, οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών που συμβάλλουν στα

εμπόδια της σχολικής φοίτησης των μαθητών Ρομά και στη μειωμένη ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους, καθώς και τα εφόδια που πρέπει να έχει ο εκπαιδευτικός προκειμένου να διδάξει ταυτόχρονα μαθητές Ρομά και μη Ρομά. Ευθύς αμέσως, στο τρίτο κεφάλαιο, που αποτελεί τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, περιγράφεται το θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης Ρομά στην Ελλάδα, η ανάπτυξη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που έχουν υλοποιηθεί από την πολιτεία, αλλά και από άλλους φορείς για τους μαθητές Ρομά και επιχειρείται να δοθεί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τους Ρομά, κάνοντας μια ιστορική αναδρομή στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους, και τις επιρροές που ασκεί η μητρική τους γλώσσα, η οικογένεια, η μεταναστευτική πορεία και οι επαγγελματικές τους δραστηριότητες. Επίσης αναλύονται οι κοινωνικές ανισότητες στην προσχολική αγωγή και ιδιαίτερα στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων. Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφονται οι στόχοι και τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης.

Κατά τη μεθοδολογία της έρευνας, στο πέμπτο κεφάλαιο, που αποτελεί και την ερευνητική προσέγγιση, μελετάται η ερευνητική στρατηγική, περιγράφεται το δείγμα, το ερευνητικό εργαλείο και η διαδικασία της έρευνας και αναλύονται τα δεδομένα, τα αποτελέσματα της έρευνας με την ανάλυση του περιεχομένου των συνεντεύξεων, καθώς και η εγκυρότητα, η αξιοπιστία και η ηθική της έρευνας. Κατόπιν, στο έκτο κεφάλαιο, καταλήγει στα συμπεράσματα τους περιορισμούς και τις δυσκολίες της έρευνας, καθώς και στις προτάσεις για περεταίρω έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Η έννοια της εκπαίδευσης στην προσχολική ηλικία

Η εκπαίδευση είναι ένα σύνολο δραστηριοτήτων που ακολουθούνται με απώτερο σκοπό τη θετική επίδραση στον τρόπο σκέψης και στην ανάπτυξη της ευφυΐας, την παροχή γνώσεων και δεξιοτήτων, τη διαμόρφωση του χαρακτήρα για την περαιτέρω κοινωνικοποίηση, καθώς και τη σωματική διάπλαση και αγωγή του παιδιού, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια. Επιπλέον, μέσω της εκπαίδευσης γίνεται μετάδοση του εθνικού πολιτισμού, καθώς και ανάπτυξη και ενίσχυση ικανοτήτων για ευελιξία στην προσαρμογή των εκάστοτε κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών της χώρας (Hayes, 1998). Η λέξη εκπαιδεύω, εξάλλου, σημαίνει μορφώνω, διαπαιδαγωγώ (Χατζηδήμου, 1997).

Σε όλες τις χώρες και σε όλους τους πολιτισμούς υπάρχει έστω και μια υποτυπώδης εκπαίδευση, με τη διαφορά ότι ο σκοπός της ενδέχεται να διαφέρει. Σε όλες τις ηλικίες η εκπαίδευση είναι σημαντική για τον άνθρωπο, μιας και του διευρύνει τους πνευματικούς του ορίζοντες. Ιδιαίτερη σημασία, όμως, θα πρέπει να δίνεται στην προσχολική εκπαίδευση, γιατί ίσως είναι η σημαντικότερη περίοδος της ζωής του ανθρώπου, καθώς στην ηλικία αυτή διαμορφώνεται η προσωπικότητά του και μπαίνουν οι βάσεις για την περεταίρω εκπαίδευσή του. Η μετάβαση του μαθητή σε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης αποτελεί και μια βασική εμπειρία ζωής (Einsiedler, 1988). Η προσχολική αγωγή και εκπαίδευση αποτελεί το θεμέλιο λίθο μάθησης σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση θετικής στάσης προς το σχολείο και την εκπαιδευτική διαδικασία (Fthenakis, 2003). Η UNESCO (2010/11) αναγνωρίζει ότι η προσχολική αγωγή και εκπαίδευση είναι καθοριστικής σημασίας και συμβάλλει αφενός στη σχολική επιτυχία και αφετέρου στην εξέλιξη της πορείας ζωής κάθε παιδιού.

2.2 Δεξιότητες στην προσχολική αγωγή

Το Νηπιαγωγείο είναι το αρχικό σχολείο, με το οποίο έρχεται σε επαφή κάθε παιδί, καθιστώντας το τον σημαντικότερο σταθμό στην εκπαιδευτική, εξελικτική και

ψυχοκινητική πορεία του, δηλαδή τη σφαιρική ανάπτυξη του παιδιού. Συγκεκριμένες δεξιότητες εμφανίζονται σε ορισμένη ηλικία της ανάπτυξης κάθε παιδιού, είτε αυτές είναι σωματικές, πνευματικές είτε ψυχικές, και μάλιστα παρόλο που ο ρυθμός ανάπτυξης διαφέρει σε κάθε παιδί, η ηλικία εμφάνισης της δεξιότητας θεωρείται «κρίσιμη ηλικία» αυτής (Δουλιανάκη et al., 2011). Σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα, ο κύριος στόχος της προσχολικής εκπαίδευσης είναι η απόκτηση μιας σειράς δεξιοτήτων (γλωσσικές, μαθηματικές, κινητικές και κοινωνικές) από το παιδί, με απώτερο σκοπό την ολόπλευρη ανάπτυξή του, τη δόμηση της προσωπικής του ταυτότητας και τη συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή. Στην Ελλάδα, η προσχολική εκπαίδευση θέτει σα στόχο της τη συστηματική και πολυεπίπεδη ανάπτυξη και εξέλιξη των νηπίων (4 έως 6 ετών) στον σωματικό, νοητικό, συμπεριφοριστικό, κοινωνικό και συναισθηματικό τομέα. (Ντολιοπούλου, 2007).

Η εφαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων με την ανάπτυξη δεξιοτήτων, η παροχή ποικιλίας ερεθισμάτων, η ενίσχυση της αυτοεικόνας των παιδιών, η οριοθέτηση της συμπεριφοράς, η ολοκλήρωση των στόχων, σημαδεύει την περεταίρω ζωή των παιδιών και είναι πρωταρχικής σημασίας για να αναπτυχθεί ομαλά σε μια υγιή και πλήρη προσωπικότητα. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου είναι βασικό και πρέπει να υπάρχει κάλυψη για όλους τους τομείς ανάπτυξης των παιδιών, όπως ο τομέας των γνώσεων, που περιλαμβάνει τις νοητικές λειτουργίες μνήμης, κρίσης, δημιουργικότητας, φαντασίας, λογικής και μαθηματικής σκέψης. Ο συναισθηματικός τομέας που περιλαμβάνει έννοιες που πρέπει να πραγματοποιηθούν σωστά, όπως η κοινωνικοποίηση, η αυτονομία, η ενσυναίσθηση και η θετική αυτοεικόνα. Η αξιολόγηση των προσχολικών δεξιοτήτων είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς δυνητικά αποτελούν προγνωστικούς δείκτες για τις γνωστικές και ψυχοκοινωνικές δεξιότητες των παιδιών, που θ' αποκτήσουν αργότερα (Μουζάκη και συν, 2008). Επίσης, πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος της προσχολικής εκπαίδευσης στην πρόωπη και έγκαιρη ανίχνευση πιθανών δυσκολιών των παιδιών, ώστε να δρομολογηθεί και ο τρόπος επίλυσης αυτών (Αγγελοπούλου, 2004; Chiu & DiMarco, 2010).

Κατά την προσχολική αγωγή, τα παιδιά είναι αρκετά μικρά για να καταφέρουν από μόνα τους να αποκτήσουν και να εξελίξουν όλες τις απαραίτητες

δεξιότητες που θα χρειαστούν στη ζωή τους. Η εξέλιξη αυτή δε θα μπορούσε να γίνει χωρίς τη συμβολή των ενηλίκων, οι οποίοι με τη βοήθειά τους συμβάλλουν στη διεύρυνση του νοητικού πεδίου των παιδιών (ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ, 2003). Ο όρος δεξιότητα εκφράζει ουσιαστικά το επίπεδο επάρκειας σε ένα συγκεκριμένο έργο (Haga et al., 2008). Οι δεξιότητες δεν είναι άλλο παρά αλληλουχίες οργανωμένων δράσεων, που εφαρμόζουν στρατηγικές για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου που τίθεται αρχικά. Η απόκτηση της δεξιότητας θεωρείται ότι επιτυγχάνεται με την αύξηση των πιθανοτήτων επίτευξης του στόχου (Rosenbaum et al., 2001).

2.2.1 Νοητικές (γλωσσικές και μαθηματικές) δεξιότητες

Οι νοητικές διεργασίες της σκέψης σύμφωνα με τον Siegler (2006) είναι η δημιουργία εννοιών, η ταξινόμηση, η επίλυση προβλημάτων, η δημιουργικότητα, κα., οι οποίες βοηθούν τα παιδιά να διαχειρίζονται από μόνα τους τις καταστάσεις και να οικοδομούν χρήσιμες γνώσεις (Ματσαγγούρας, 2012). Η κοινωνική αλληλεπίδραση στην προσχολική αγωγή γίνεται με τις δραστηριότητες, καθώς τα παιδιά έρχονται σ' επαφή το ένα με το άλλο, αλληλοεπιδρώντας μεταξύ τους και με το νηπιαγωγό, συμβάλλοντας στην απόκτηση νέων γνωστικών ικανοτήτων (Θεοδότου, 2010). Το ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ (2003) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: «η γνώση και η γλώσσα οικοδομούνται σταδιακά, μέσα από επικοινωνιακές σχέσεις υποστηρικτικού χαρακτήρα». Οι νοητικές δεξιότητες αφορούν αφενός τις γλωσσικές και αφετέρου τις μαθηματικές δεξιότητες, οι οποίες βοηθούν στην απόκτηση της αρχικής γνώσης για τις μετέπειτα βαθμίδες.

Με τις γλωσσικές δεξιότητες, τα παιδιά μαθαίνουν την ανάπτυξη του γραπτού και προφορικού λόγου και τον αναδυόμενο γραμματισμό (ανάγνωση, γραφή και φωνολογική ενημερότητα). Η ικανότητα κατανόησης και το λεξιλόγιο αναπτύσσονται σταδιακά και αναλογικά με την ηλικία και το κοινωνικό πλαίσιο του παιδιού, αφενός στην προσχολική και αφετέρου στη σχολική εκπαίδευση (Στασινός, 2013), με την εκμάθηση της ανάγνωσης ως κυριότερο στόχο κατά τα πρώτα σχολικά έτη (Torppa et al., 2007). Για την ανάγνωση απαιτείται: η αποκωδικοποίηση, η κατανόηση, η αντίληψη και η μνήμη γραφικών και φωνητικών πληροφοριών, προκειμένου να αναγνωρίζονται τα γράμματα και ο φωνημικός προσδιορισμός τους (Πόρποδας, 2002; Soltani & Roslan, 2013). Το νηπιαγωγείο αποτελεί την αφετηρία της σχολικής

διαδρομής, αναφορικά με το είδος της αναπτυσσόμενης σχέσης με τη γραφή και την ανάγνωση, παίζει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο που εξελίσσονται τα παιδιά και στην κοινωνική τους ένταξη (Clay, 2001). Γίνεται στην ουσία εμπλουτισμός των ερεθισμάτων τους για να προκύψει ο αναδυόμενος γραμματισμός στις πρώτες τάξεις του δημοτικού.

Με τις μαθηματικές δεξιότητες διευκολύνεται η διαδρομή προς την ανάπτυξη της λογικής σκέψης των παιδιών. Οι δεξιότητες αυτές περιλαμβάνουν τη μάθηση των αριθμών και των σχημάτων γύρω μας, την παρατήρηση, την αντίληψη του χώρου και του χρόνου, όπως επίσης και τη χρονική αλληλουχία, τη σύγκριση συνόλων, την εκτίμηση των μεγεθών, την ομαδοποίηση, την αντιστοίχιση και την ταξινόμηση σύμφωνα με τις ιδιότητες των αντικειμένων. Η προσχολική μαθηματική εκπαίδευση θέτει σαν στόχο τον μαθηματικό εγγραμματισμό (mathematical literacy), που χρησιμοποιείται στην καθημερινή ζωή και όχι τον «αριθμητισμό» (numeracy), όπως ίσχυε παλιότερα (Γραίκος, 2009). Με το ΠΣ του Νηπιαγωγείου (2011), η μαθηματική εκπαίδευση δεν ασχολείται απλά με τη μάθηση εννοιών και διαδικασιών, αλλά με την ανάπτυξη μιας σκεπτικής, αξιοποιώντας τα χαρακτηριστικά της επιστήμης των μαθηματικών. Η Τζεκάκη (2002), θεωρεί ότι οι μαθητές του νηπιαγωγείου, μέσω της διδασκαλίας των παραπάνω εννοιών, έχουν την ευκαιρία της γνωριμίας, της ερμηνείας και του ελέγχου του περιβάλλοντος.

2.2.2 Κινητικές δεξιότητες

Κατά την προσχολική ηλικία γίνονται μεγάλες αλλαγές, όπου το νευρικό σύστημα του παιδιού και η κινητική του ανάπτυξη εξελίσσεται έντονα και γρήγορα (Ferraz et al., 2003). Η κινητική ικανότητα του παιδιού οφείλεται στη νευρομυϊκή του ωρίμανση (δύναμη, αντοχή, στάση, ισορροπία) και στις κινητικές μαθησιακές εμπειρίες (Γιαγκάζογλου, 2001). Η ανάπτυξη της προσωπικότητας ενός παιδιού συνολικά, καθώς και η ένταξη και προσαρμογή του στην κοινωνία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από την κινητική ανάπτυξή του (ΥΠΕΠΘ-ΠΙ, 1997). Οι κινητικές δεξιότητες είναι οι σκόπιμες κινήσεις του σώματος ή κάποιων μερών αυτού, οι οποίες γίνονται εκούσια (Δημητρίου-Χατζηνεοφύτου, 2001) και αποτελούνται από τρία στάδια (αντίληψη, απόφαση και εκτέλεση) και τρεις διαδικασίες (ανατροφοδότηση, σύγκριση και επανεκτέλεση) (Ζέρβας, 1994). Η κινητική ικανότητα είναι ο

συντονισμός των σύνθετων αντιδράσεων, οργανώνοντας την κίνησή του ανάλογα με αυτό που επιθυμεί να κάνει κάθε φορά, καθώς μπορεί να δημιουργήσει κινητικά πρότυπα, όπως βάδισμα, τρέξιμο, άλμα, ρίψη μπάλλας, και, να ισορροπήσει το σώμα του, να ελέγξει τις κινήσεις του και να ανταποκρίνεται στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος (Κουτσούκη-Κοσκινά, 1997). Τα στάδια της κινητικής ανάπτυξης των παιδιών δεν διαφέρουν, αλλά διαφοροποιείται ο ρυθμός που τα κατακτούν κι αυτό γιατί εξαρτάται από άλλα χαρακτηριστικά του άμεσου περιβάλλοντος. Οι κινητικές δεξιότητες βοηθούν στην καλύτερη γνώση του σώματος, την αντίληψη του ρυθμού, την κατανόηση της αμφίπλευρικότητας των κινήσεων και την κατεύθυνση. Η αίσθηση του χώρου και ο ρυθμός γίνονται επίσης αντιληπτά με την κίνηση.

Η λεπτή κινητικότητα είναι το σύνολο των επιδέξιων και εξειδικευμένων κινήσεων του άνω άκρου και της παλάμης, που γίνονται εκούσια (Δράκος & Μπίνιας, 2005; Ζάραγκας, 2006). Το παιδί προσπαθεί με τη νοημοσύνη του να δώσει κίνηση στα χέρια του για να επεξεργαστεί αντικείμενα του περιβάλλοντος, να τα χρησιμοποιήσει ως μέσο επικοινωνίας και έκφρασης (γραφή), όπου και χρειάζεται τον πλήρη έλεγχο και συντονισμό χεριών, δακτύλων και ματιών (Σπαντιδάκης, 2004; Δράκος & Μπίνας, 2005). Η λεπτή κινητικότητα απαιτεί επιδέξιους χειρισμούς, ακρίβεια, στόχευση, αμφίπλευρο συντονισμό των άνω άκρων, οπτικοκινητικό συντονισμό και ταχύτητα. Κάθε παιδί μπορεί να πραγματοποιήσει χειροτεχνίες, να χρησιμοποιήσει εργαλεία και να κάνει δραστηριότητες της καθημερινής ζωής (Dehand, 1990).

2.2.3 Κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες

Τα παιδιά, για την ένταξή τους στην κοινωνία και τη σταδιακή τους προσαρμογή, θα πρέπει να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες από μικρή ηλικία (Fung & Cheng, 2012). Η κοινωνική συμπεριφορά ενός παιδιού επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τη συμπεριφορά των συμμαθητών του (Mathieson & Banerjee, 2010). Οι κοινωνικές δεξιότητες γενικά αφορούν την ακρόαση, την ανάπτυξη συζήτησης, τις σχέσεις με συνομήλικους, τη συμμόρφωση και τη συνεργασία. Πιο αναλυτικά, οι κοινωνικές δεξιότητες που αναπτύσσει το παιδί στην προσχολική ηλικία είναι οι ικανότητες εκείνες που χρειάζονται για την αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των συνομήλικων παιδιών, την αλληλεπίδρασή του με τα μέλη

μιας ομάδας, την απόκτηση της ενσυναίσθησης, την αυτορρύθμιση και την αυτοπεποίθηση, για μια αρμονική συνύπαρξη και πολιτισμένη επίλυση των διαφορών μεταξύ τους (Brekke-Stangeland, 2017). Με την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων, τα παιδιά θα μπορέσουν να λειτουργήσουν αφενός μέσα στο σχολείο, αλλά και έξω από αυτό, ακολουθώντας συγκεκριμένους κανόνες, με τους οποίους θα βοηθηθούν ως προς τη σωστή κοινωνική συμπεριφορά (Rusmayadi & Herman, 2019). Με τον τρόπο αυτό της μάθησης, θα επέλθει η προσαρμογή σε καθημερινές καταστάσεις, έχοντας την ικανότητα για αντιμετώπιση και επίλυση των ζητημάτων που θα προκύπτουν καθημερινά, για αλληλεπίδραση με τους συνανθρώπους τους ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν και για την ανεξαρτητοποίησή τους (Fiorelli & Russ, 2012; Rusmayadi & Herman, 2019). Οι κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες βοηθούν το μαθητή στην αναγνώριση, την έκφραση και τη διαχείριση των συναισθημάτων του σε διάφορες καταστάσεις της ζωής του (Καλυβά, 2016). Επίσης αναπτύσσεται η κοινωνικοποίηση, η ενσυναίσθηση, η αποδοχή του διαφορετικού, η συνεργασία, η επικοινωνία, αλλά και η κατανόηση και η αποδοχή του εαυτού τους, ο σεβασμός στις ιδέες και τις πεποιθήσεις των άλλων. Ωστόσο, για τη μάθηση, ιδιαίτερο βάρος δίνεται στις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών, κυρίως όταν αυτά εντάσσονται σε μια ομάδα, γιατί στην ομάδα δημιουργούνται πολλές ευκαιρίες να συζητήσουν, να διαφωνήσουν, να πάρουν αποφάσεις, καθώς και να καταφέρουν ένα κοινό στόχο (Δαφέρμου και συν., 2006).

Η προσχολική ηλικία δεν αποτελεί περίοδο μετάβασης, αντιθέτως συνοδεύεται από τεράστιες αλλαγές στη σωματική, τη γνωστική, και την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Ο Piaget θεωρεί ότι τα παιδιά κατακτούν τη γνώση αλληλεπιδρώντας δυναμικά με το περιβάλλον, ακολουθώντας λειτουργίες όπως αυτές της ισορροπίας, της αφομοίωσης και της προσαρμογής (Piaget & Inheider, 1985). Ο Bruner και ο Vygotsky πιστεύουν ότι οι κοινωνικές και πολιτισμικές διαδικασίες (και όχι οι ατομικές) βοηθούν στη συσσώρευση της γνώσης, δίνοντας μεγαλύτερη σημασία στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ανθρώπων (συμμαθητών και ενηλίκων) (Vygotsky, 1997; Χατζηγεωργίου, 2001). Ο Jean Piaget και ο Lev Vygotsky θεωρούνται από τους πιο γνωστούς αναπτυξιακούς ψυχολόγους, οι οποίοι έχουν συμβάλει τα μέγιστα στον τομέα της Ψυχολογίας, με την ανάπτυξη των θεωριών της γνωστικής ανάπτυξης των παιδιών. Σύμφωνα με τον Jean Piaget (1932, 1965) το

παιδί οικοδομεί ενεργά τη γνώση του με τη συνεχή αφομοίωση και εναρμόνιση των νέων πληροφοριών. Το μοντέλο του Piaget περιγράφει τον τρόπο που συντελείται η αλλαγή της δομής των γνώσεων του ενεργού μαθητή: την αφομοίωση (διαδικασία όπου οι νέες πληροφορίες ενσωματώνονται στις προϋπάρχουσες δομές γνώσεων) και τη συμμόρφωση (διαδικασία όπου οι δομές γνώσεων τροποποιούνται για να προσαρμοστούν στις νέες καταστάσεις). Ο Piaget θεωρεί ότι η μάθηση ακολουθεί την ανάπτυξη, η οποία πραγματοποιείται με ενεργή αναδόμηση και αυτορρύθμιση και όχι με ενίσχυση. Ο Vygotsky από την άλλη, θεωρεί ότι υπάρχει μια αλληλεπίδραση της μάθησης και της εξέλιξης του παιδιού. Ο μαθητής εξελίσσεται μέσω της εκπαίδευσής του, επομένως αν ο σχεδιασμός της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι επιτυχής, λαμβάνοντας βέβαια υπόψη και το επίπεδο ανάπτυξής του, τότε τον βοηθά να μεταβεί στο επόμενο βήμα της εξέλιξης. Η μάθηση είναι σημαντική, εφόσον βοηθά το παιδί να ξεπεράσει το υπάρχον επίπεδο ανάπτυξής του και προετοιμάζει την εξέλιξή του (Bliss 2003). Ωστόσο, η βασική τους διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι ο Piaget χρησιμοποιεί καθολικά στάδια ανάπτυξης, στα οποία υπάρχει μια ανεξάρτητη προσέγγιση του εκπαιδευόμενου, ενώ ο Vygotsky θεωρεί ότι η ανάπτυξη επηρεάζεται από κοινωνικούς παράγοντες, καθώς και από κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Επιπρόσθετα, ο Vygotsky για τη γνωστική ανάπτυξη των ατόμων δίνει μεγάλη σημασία στις πολιτιστικές ιδιότητες (γλώσσα και πολιτισμός), στοιχείο που δεν υπάρχει στη θεωρία του Piaget.

2.2.4 Ψηφιακές δεξιότητες

Η εκπαίδευση σε κάθε επίπεδο είναι το μέσο για να αξιοποιηθεί η τεχνολογία και η πρόοδος στον τομέα αυτό (OECD, 2015) και να καλύψει τις σύγχρονες ανάγκες για επικοινωνία, αλλά και μάθηση ή ενημέρωση από τις ενδεδειγμένες εφαρμογές του Υπουργείου Παιδείας. Η ορθολογική χρήση της εφαρμογής της τεχνολογίας κατά την εκπαιδευτική διαδικασία αποτελούν πρακτικές ενδυνάμωσης της ψηφιακής τεχνολογίας, χρησιμοποιώντας την κατάλληλη γνώση. Η ενημέρωση των μαθητών αλλά και των οικογενειών τους για τον εθισμό στο διαδίκτυο θεωρείται απαραίτητη (Ribble, 2011). Το σχολείο κάνει μεγάλη προσπάθεια να ενισχύσει και να βελτιώσει τις νέες δράσεις της σχολικής κοινότητας (Flora, 2014) για να ανταποκριθεί αφενός στις ανάγκες των εκπαιδευτικών και αφετέρου στις ανάγκες των παιδιών και των

οικογενειών τους. Στον ψυχοκινητικό τομέα, δηλαδή οι ασκήσεις που περιλαμβάνονται για τη σωματική διάπλαση και ο έλεγχος των μεγάλων και των λεπτών κινήσεων (συναρμολόγηση, γράψιμο, χειροτεχνίες, κ.α.). Τέλος, η εξοικείωση με την τεχνολογία και ο ψηφιακός εγγραμματισμός (digital literacy) αποτελούν τις ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες είναι απαραίτητες για τη διαδικασία της μάθησης, της επικοινωνίας και της σύγχρονης πρακτικής (Ribble, 2011).

Οι ψηφιακές δεξιότητες (e-Skills) αποκτούνται με την κατανόηση της τεχνολογίας, ενισχύοντας τον εγγραμματισμό και την απόκτηση γνώσεων (Ribble, 2011). Ο στόχος για ψηφιακά ικανούς μαθητές είναι μακροπρόθεσμος και θα ξεκινάει πλέον από το νηπιαγωγείο. Η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης έφερε στο φως θέματα αναφορικά με την επάρκεια των ψηφιακών γνώσεων και δεξιοτήτων που απαιτούνται για την εκτέλεση καθημερινών εργασιών στο νηπιαγωγείο, όπως η ψηφιακή επικοινωνία, η συνεργασία και η ασφάλεια χρήσης του διαδικτύου. Στις ψηφιακές δεξιότητες απαραίτητη είναι η χρήση εργαλείων ΤΠΕ, για την αξιοποίηση βασικών εφαρμογών. Οι ήπιες δεξιότητες στη χρήση της τεχνολογίας έχουν κοινωνικές και συναισθηματικές επιπτώσεις. Σύμφωνα με τον Ribble (2011) στη χρήση της τεχνολογίας μπορεί να υπάρξουν οι παρακάτω μορφές: α) της χρήσης (use), β) της κακής χρήσης (misuse) και γ) της κατάχρησης (abuse). Οι κίνδυνοι από τη συχνή και αλόγιστη χρήση της τεχνολογίας θα πρέπει να επισημαίνονται κατά την εκπαίδευση (Ólafsson et al., 2014) με το τρίπτυχο «Σεβάσου-Εκπαιδεύσου-Προστάτεψε» (Respect-Educate-Protect). Οι ψηφιακές δεξιότητες βοηθούν το παιδί να έρθει σε επαφή με την τεχνολογία, η οποία θα είναι απαραίτητη σε όλα τα μετέπειτα στάδια της ζωής του.

Επιπρόσθετα οι δεξιότητες του ψηφιακού γραμματισμού (δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα) εντάχθηκαν πιλοτικά στο υποχρεωτικό, εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα, ως μια από τις θεματικές ενότητες στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων, από το Σεπτέμβριο του 2020, με κεντρικό στόχο οι μαθητές να εφοδιαστούν οι μαθητές με ψηφιακές δεξιότητες (Υπουργείο Παιδείας, 2020).

2.3 Πρακτικές ανάπτυξης των δεξιοτήτων

Οι τρόποι ανάπτυξης των δεξιοτήτων στο νηπιαγωγείο γίνεται με διάφορους παιδαγωγικούς τρόπους που είναι πιο ελκυστικοί για τα παιδιά, όπως το παιχνίδι, το θέατρο, τα εικαστικά (διερεύνηση και ανάμιξη υλικών, έκφραση, δημιουργία, τεχνική, σύνθεση), η μουσική (γνωριμία με τα μουσικά όργανα, η συμβολή του τραγουδιού στη μουσική αγωγή, διερεύνηση ήχων), ο χορός (εκφραστική κίνηση, δραματοποίηση εννοιών, ρυθμός, εναρμόνιση κινήσεων, παρακίνηση, κοινωνικοποίηση) και η χρήση των ΤΠΕ (αντίληψη νέων τεχνολογιών και ανάγκες που εξυπηρετεί, ανάπτυξη δεξιοτήτων). Τα παιδιά συμμετέχουν σε όλες τις παραπάνω δραστηριότητες, μαθαίνουν να εκφράζονται, παρατηρούν με λεπτομέρεια, καλλιεργούν την οπτική τους αντίληψη, τον αυτοσχεδιασμό, συλλογίζονται σχετικά με τις δημιουργίες (τις δικές τους και των άλλων), έχουν απορίες και προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις, αναλύουν τις σκέψεις τους (Οδηγός Νηπιαγωγού).

Το εκπαιδευτικό παιχνίδι είναι από τους πιο αποτελεσματικούς και παραγωγικούς τρόπους μάθησης των παιδιών με όλες τις γνώσεις που χρειάζονται (Wardle, 1987). Με το παιχνίδι τα παιδιά αποκτούν και μία τεράστια γκάμα βασικών γνώσεων που είναι απαραίτητες για την περαιτέρω εκμάθηση γλωσσών, μαθηματικών, φυσικών και κοινωνικών επιστημών και τέχνης. Το κοινωνικο-δραματικό παιχνίδι οδηγεί τα παιδιά στον πειραματισμό λέξεων, φράσεων και πιο περίπλοκων τρόπων έκφρασης (Wardle, 1987), περνώντας από διάφορα στάδια και επίπεδα εξέλιξης. Το παιχνίδι συμβάλλει στη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, στην καλλιέργεια της σκέψης, της κρίσης, της έκφρασης, της φαντασίας, το βοηθάει στην επίλυση προβλημάτων και του δίνει τη δυνατότητα της μάθησης μέσα από τα λάθη του και την ικανότητα να μιμείται και να παίζει ένα ρόλο που του δίνεται. Αναφορικά με τη συναισθηματική ανάπτυξη, το παιδί αναπτύσσει την επικοινωνία με τους συμμαθητές του, δημιουργεί φιλίες και κοινωνικοποιείται γενικότερα. Ταυτόχρονα, έχουν περισσότερο αυτοέλεγχο και μεγαλύτερη ανοχή στη ματαίωση. Τα κοινωνικά οφέλη από το παιχνίδι συμβάλλουν στην αύξηση της ενσυναίσθησης, της συμπόνιας και της προσοχής και στη βελτίωση των λεκτικών ικανοτήτων.

Στο πλαίσιο του ΕΩΠ του Νηπιαγωγείου, τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων εντάχθηκαν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του τμήματος (Απόφαση 94236/ΓΔ4/29-

07-2021 και Εγκύκλιος Υπουργείου Παιδείας αρ. πρωτ. Φ.31/94185/Δ1/29-7-2021) για την ενίσχυση της καλλιέργειας ήπιων δεξιοτήτων, δεξιοτήτων ζωής και δεξιοτήτων τεχνολογίας και επιστήμης. Τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων εισάγουν καινοτομίες στο κοινωνικό πλαίσιο μάθησης και επιδιώκουν την καλλιέργεια της αυτό-ρύθμισης στη μάθηση, της συνεργασίας και της αυτοβελτίωσης. Επειδή έχουν ιδιαίτερο χαρακτήρα, δεν αξιολογούνται με τον παραδοσιακό τρόπο, αλλά δίνεται έμφαση στην περιγραφική αξιολόγηση και τη σύνταξη φακέλου επιτευγμάτων (portfolio) από τον μαθητή. Η σημασία της ανάπτυξης των δεξιοτήτων από τις μικρές ηλικίες είναι πάρα πολύ σημαντική.

2.4 Μοντέλα εκπαίδευσης μετακινούμενων πληθυσμών και παιδιών μειονοτήτων

Το πρόβλημα του τρόπου εκπαίδευσης των παιδιών που προέρχονται από διαφορετικούς πληθυσμούς, τόσο από την εξωτερική μετανάστευση, όσο και από τις μειονοτικές ομάδες στο εσωτερικό ενός κράτους προσπαθεί να βρει τη λύση του με βάση τον καθορισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων. Στη δεκαετία του 1970 γίνεται μια αρχή της κωδικοποίησης των θεωρητικών και πρακτικών θεμάτων αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών διαφορετικών πληθυσμών (Γκόβαρης 2001). Στη συνέχεια, κατά τη δεκαετία του 1980 και αργότερα, διατυπώθηκαν διάφορες αντιλήψεις αναφορικά με την έννοια της πολυπολιτισμικότητας στην εκπαίδευση, οι οποίες διαμορφώθηκαν κατά καιρούς στα διάφορα μοντέλα εκπαίδευσης μετακινούμενων πληθυσμών και παιδιών μειονοτήτων. Οι δυσκολίες και οι ιδιαιτερότητες στην εκπαίδευση των παιδιών Ρομά είναι δεδομένες, με αποτέλεσμα στο πέρασμα των χρόνων να έχουν εφαρμοστεί διάφοροι τρόποι προσέγγισης και προγράμματα για την επίλυση αυτών.

Τα μοντέλα αυτά μπορούν να καθορίσουν τις εκπαιδευτικές στρατηγικές που θα υιοθετηθούν από τις εκάστοτε κυβερνήσεις για τη χάραξη της πολιτικής και το σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, με τα οποία θα προσπαθήσουν να άρουν τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανισότητες που αντιμετωπίζουν οι μειονότητες και τον αποκλεισμό τους (Γεωργογιάννης, 1997β). Τα μοντέλα αυτά είναι πέντε (5): το αφομοιωτικό μοντέλο, το μοντέλο της ενσωμάτωσης, το

πολυπολιτισμικό, το αντιρατσιστικό και το διαπολιτισμικό μοντέλο, τα οποία και αναλύονται ακολούθως.

Το εκπαιδευτικό μοντέλο της αφομοίωσης, που κατά κύριο λόγο είναι εθνοκεντρικό (ενιαίο και ομογενές κράτος), όπου η επίσημη γλώσσα του σχολείου θεωρείται το βασικό στοιχείο για την αφομοίωση των γνώσεων από τα παιδιά και συμπερασματικά η διδασκαλία της θεωρείται απαραίτητη και σημαντική. Δηλαδή, ο ενδεδειγμένος τύπος σχολείου είναι το μονογλωσσικό και μονοπολιτισμικό σχολείο, που θα πρέπει να βοηθήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα όλα τα παιδιά των μειονοτήτων να μιλούν την εθνική γλώσσα και να ενσωματωθούν στον εθνικό πολιτισμό. Ο βασικός στόχος του είναι τα παιδιά που προέρχονται από διαφορετικούς πληθυσμούς (από την εξωτερική μετανάστευση ή από τις μειονοτικές ομάδες στο εσωτερικό ενός κράτους) να απορροφηθούν σταδιακά από τον ντόπιο πολιτισμό, που διακρίνεται από μια ομοιογένεια, για μια ισοδύναμη συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα, με ταυτόχρονη απάρνηση ή λήθη των στοιχείων της πολιτισμικής τους ταυτότητας, σε σημείο που να μην έχει πλέον σημασία η διαφορετική τους προέλευση. Το φαινόμενο είναι γνωστό ως «melting pot», όπου η μειονοτική ομάδα του διαφορετικού πολιτισμού χάνει τα δικά της στοιχεία κατά την ανάμειξή της με την επικρατούσα κοινωνική ομάδα, ώσπου τελικά δεν υπάρχει η διαφορετικότητα και η ομάδα δεν διακρίνεται πλέον ως ξεχωριστή (Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003). Μια άλλη προσέγγιση με διαφορετικό ορισμό, η αφομοίωση θεωρητικά είναι το τελευταίο στάδιο της συνολικής διαδικασίας του επιπολιτισμού (acculturation), αφού έχουν προηγηθεί τα στάδια όπου πρώτα έρχονται σε επαφή, μετά σε σύγκρουση και ακολουθεί αυτό της προσαρμογής (Γεωργογιάννης, 1997; Μάρκου, 1997). Η αφομοίωση στην εκπαίδευση θέτει το ζήτημα της «υπόθεσης του ελλείμματος», συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη νομιμοποίηση του θεσμικού στιγματισμού (Κάτσικας & Πολίτου, 1999). Οι μαθητές από διαφορετικούς πληθυσμούς, μη γνωρίζοντας τη γλώσσα και τον εθνικό πολιτισμό, θεωρούνται απειλή και εμπόδιο στην πρόοδο των υπόλοιπων μαθητών. Πολλές φορές υπάρχει περιορισμός στο ποσοστό παρουσίας των μαθητών αυτών στα σχολεία (περίπου 30%), προκειμένου να μην θεωρείται ότι δημιουργείται κάποιο πρόβλημα (Νικολάου, 2000). Η αφομοιωτική ιδεολογία αντιμετωπίζει αρνητικά τους πολιτισμούς των μειονοτήτων και ουσιαστικά βάζουν σε κίνδυνο τη διατήρηση της εθνοτικής ταυτότητας των ομάδων αυτών. Το

μοντέλο της αφομοίωσης κατακρίθηκε γιατί α) υποστηρίζει εθνοκεντρικές θέσεις, β) υποχρεώνει τις μειονότητες να διαμένουν στη χώρα υποδοχής συναινώντας, με απάρνηση του πολιτισμού τους και να ενσωματωθούν στο νέο πολιτισμό, χωρίς καμιά δυνατότητα παρέμβασης στα θέματα της εκπαίδευσης και έχοντας μια πλήρη εξάρτηση από τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής (Παπάς, 1998; Γκόβαρης, 2001).

Το μοντέλο της ενσωμάτωσης αναγνωρίζει τις γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες κάθε ομάδας ως φορέα ενός πολιτισμού χωρίς να επιδέχεται αποκλειστικά τις επιδράσεις της κυρίαρχης κοινωνίας, αλλά να επιδρά και να συμβάλλει σε αυτή, δημιουργώντας μια νέα πολιτισμική έκφραση (Ανδρούσου & Ασκούνη, 2001). Η αναγνώριση της πολιτισμικής ετερότητας έγινε από τα μέσα της δεκαετίας του '60 (Κάτσικας & Πολίτου, 1999). Η «ενσωμάτωση» σημαίνει την αναγνώριση του γεγονότος ότι κάθε ομάδα διαφορετικής εθνικής ή φυλετικής προέλευσης είναι φορέας του δικού της πολιτισμού, αλλά ταυτόχρονα δέχεται επιδράσεις από τη χώρα υποδοχής, συμμετέχοντας στην αναδιαμόρφωση της. Οι διαφοροποιήσεις στον πολιτισμό γίνονται αποδεκτές μόνο από τη στιγμή που δεν υπάρχουν εμπόδια στην ενσωμάτωση, χωρίς να κινδυνεύουν οι πολιτισμικές αρχές κοινωνίας που κυριαρχεί (Γεωργογιάννης, 1997α). Ανεκτικότητα υπάρχει μόνο στις θρησκευτικές πεποιθήσεις, τα ήθη και έθιμα, τη μουσική τους, αξίες δηλαδή που δεν είναι η βάση της δομής της κοινωνίας. Το μοντέλο ενσωμάτωσης αναγνωρίζει το δικαίωμα σε κάθε άτομο να διατηρεί στοιχεία του δικού του πολιτισμού και υπάρχει σεβασμός προς την πολιτισμική ετερότητα, αλλά να μην απειλείται ο πολιτισμός και οι αξίες κοινωνίας που είναι κυρίαρχη (Γεωργογιάννης, 1997α; Νικολάου, 2000; Γκόβαρης, 2001). Στην ουσία ο στόχος είναι ο ίδιος με το μοντέλο της αφομοίωσης, δηλαδή μιας ομοιογένεια στον πολιτισμό της κοινωνίας, μόνο που έχει εξορθολογιστεί. Δε φαίνεται να υπάρχει ισότητα στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που δίνει το σχολείο σύμφωνα με τον Νικολάου (2000), ο οποίος αναφέρει ότι το σχολείο ουσιαστικά ικανοποιεί τις ανάγκες της κυρίαρχης ομάδας, και όχι τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών αυτών. Το μοντέλο της ενσωμάτωσης κατακρίθηκε, γιατί παρόλο που προωθεί την ισότητα στις ευκαιρίες στα άτομα που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς, είναι αυτό το ίδιο που δεν τις προσφέρει τελικά. Τα παιδιά αυτά μέσα στον κυρίαρχο πολιτισμό δεν έχουν πρόσβαση στις ίδιες ευκαιρίες για να αναπτύξουν τις δεξιότητες, υστερώντας σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά

(Παπάς, 1998). Το μοντέλο αυτό τους δίνει απλά τη δυνατότητα προσαρμογής στα νέα δεδομένα, χωρίς καμιά παρέμβαση σε αλλαγές των στάσεων και πρακτικών, όπου με λίγα λόγια, τα παιδιά υποχρεώνονται να ανταγωνιστούν την ομάδα της πλειοψηφίας, αλλά κρίνονται τελικά με τα χαρακτηριστικά του δικού τους πολιτισμού.

Η πολυπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική προέκυψε κυρίως στις χώρες υποδοχής μεταναστών (ΗΠΑ, Καναδά, Ευρώπη), όπου τα μοντέλα της αφομοίωσης και της ενσωμάτωσης αποδείχθηκαν αναποτελεσματικά, μη δίνοντας λύσεις ουσίας στα σχολικά προβλήματα των μεταναστών και συμβάλλοντας στη δημιουργία κοινωνικών και πολιτισμικών ανισοτήτων. Για το λόγο αυτό έγινε η μετάβαση από τα εθνοκεντρικά μοντέλα προς την «πολυπολιτισμική εκπαίδευση» (Γεωργογιάννης, 1997), η οποία αναγνωρίζει τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, που διεκδικούν το σεβασμό της πολιτισμικής διαφοράς τους και την αναγνώριση της θέσης τους στην κοινωνία και με τον τρόπο αυτό επέρχεται η κοινωνική συνοχή (Γκόβαρης, 2004). Με λίγα λόγια, αξιολογείται κάθε πολιτισμός χωριστά, αλλά και όλοι μαζί σαν σύνολο, χωρίς να υπερτερεί αποκλειστικά ο κυρίαρχος πολιτισμός. Στην εκπαίδευση γίνονται αλλαγές στις πρακτικές που αφορούν την κυρίαρχη ομάδα και όχι τη μειονοτική. Παρατηρείται ότι για να επέλθει βελτίωση της σχολικής επίδοσης και να έχουν όλα τα παιδιά ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες, θα πρέπει να γίνει αναγνώριση της αναγκαιότητας της γνώσης στο μαθητή με διαφορετική πολιτισμική προέλευση (Γεωργογιάννης, 1997; Ασκούνη, 2001). Το πολυπολιτισμικό μοντέλο έχει σα βασική αρχή την ισότητα των ευκαιριών σύμφωνα με τους Κάτσικα & Πολίτου (1999), παρέχοντας ένα πρόγραμμα σπουδών και εκπαιδευτική βοήθεια στις μειονοτικές ομάδες, στοχεύοντας στην «αυξημένη προσοντοποίησή τους». Αυτό το μοντέλο λειτουργεί με τη λογική ότι αναγνωρίζοντας τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των μειονοτικών και μεταναστευτικών ομάδων, δημιουργείται η κοινωνική συνοχή και η ενότητα, κι αυτό γιατί μπορούν να συνυπάρχουν και ν' αναπτύσσονται όλοι οι πολιτισμοί, χωρίς αυτές να τίθενται σε κίνδυνο (Γεωργογιάννης, 1997). Το πολυπολιτισμικό μοντέλο κατακρίθηκε, γιατί δεν υπήρχε η δυνατότητα παρέμβασης στις κοινωνικές δομές της χώρας υποδοχής, και ταυτόχρονα υπήρχε αδιαφορία σχετικά με τις διεκδικήσεις τους (Παπάς, 1998). Επίσης, ο Νικολάου (2000) το θεωρεί απλοϊκό γιατί ασχολείται μόνο με την

«παράδοση» του πολιτισμικού συστήματος και βλέπει μόνο την εθνολογική διάσταση του όρου «πολιτισμός», μπορεί να δημιουργήσει ρατσιστικά στερεότυπα και εγκυμονεί κινδύνους για τη δημιουργία προκαταλήψεων.

Ο όρος ρατσισμός υποδηλώνει την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό των ατόμων με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά από την κυρίαρχη κοινωνία στην οποία εισέρχονται (Εξαρχος, 1998). Στην Αμερική και στην Αγγλία κυρίως, γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1980, αναπτύχθηκε το αντιρατσιστικό μοντέλο, το οποίο ήταν μια αντίδραση στο πολυπολιτισμικό μοντέλο. Άμεση προτεραιότητα του μοντέλου αυτού είναι να μειωθεί ο ρατσισμός στους κοινωνικούς θεσμούς και τις δομές της κοινωνίας (θεσμικός ρατσισμός), καθώς ρατσισμός υπάρχει πρώτα στην κοινωνία και ακολουθεί και στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, οι στόχοι είναι: α) η ισότητα στην εκπαίδευση όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από τη γλωσσική και πολιτισμική καταγωγή τους, τροποποιώντας τις δομές και τα συστήματα που υποδαυλίζουν την ισότητα, β) η κρατική δικαιοσύνη στην προαγωγή ίσων ευκαιριών στη ζωή, στην ανάπτυξη και τη συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι και γ) η απαλλαγή από ρατσιστικά πρότυπα (Γεωργογιάννης, 1997). Έχουν εφαρμοστεί πολλά προγράμματα ευαισθητοποίησης απέναντι στο ρατσισμό και ιδιαίτερα για την αντιμετώπιση κρυμμένων μορφών ρατσισμού. Το κράτος δεν μπορεί να δώσει μια ουδέτερη αντικειμενική εκπαιδευτική πολιτική, η οποία να προστατεύει ουσιαστικά από τον ρατσισμό, όπως το διακηρύσσει (Κάτσικας & Πολίτου, 1999).

Η αντιρατσιστική θεώρηση θα πρέπει να συνοδεύεται από ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγές όχι μόνο στην επίσημη εκπαιδευτική πολιτική αλλά και στον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό τομέα, ώστε να μην υπάρχει αποκλεισμός των μεταναστών από την παιδεία. Το αντιρατσιστικό μοντέλο έχει σαν βασική προϋπόθεση την άρση των προκαταλήψεων, αλλά προσπαθεί τόσο για την εξάλειψη αρνητικών συμπεριφορών όσο και για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους (Παλαιολόγου & Ευαγγέλου, 2003). Το μοντέλο αυτό έχει κατακριθεί για μονομέρεια, επειδή θεωρώντας μόνο τη «φυλή» ως λόγο αποκλεισμού των μειονεκτικών κοινωνικών ομάδων, δεν υπολογίζουν και τους υπόλοιπους λόγους που είναι σχετικοί με την περιθωριοποίηση (Γκόβαρης, 2004). Επικρίνεται ο τονισμός των ατομικών στάσεων παρά των κοινωνικών δυνάμεων.

Αν και όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα δεν εφαρμόζουν τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, το διαπολιτισμικό μοντέλο είναι εκείνο, που καλό θα ήταν να ακολουθείται σε χώρες, που χαρακτηρίζονται από πολυπολιτισμική ποικιλομορφία και ο λόγος αναλύεται ευθύς αμέσως.

2.4.1 Το Διαπολιτισμικό μοντέλο

Στην Ευρώπη, τη δεκαετία του '80 εμφανίστηκε το διαπολιτισμικό μοντέλο, που για πολλούς επιστήμονες (Γκόβαρης, 2004; Κάτσικας & Πολίτου 1999) διόρθωνε τις ατέλειες των προηγούμενων μοντέλων, γιατί στην ουσία είναι ένας τρόπος προσέγγισης της υφιστάμενης εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Ο στόχος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η ύπαρξη της επικοινωνίας μεταξύ των πολιτισμών και η εξάλειψη των προκαταλήψεων και των διακρίσεων (Ασκούνη, 2001). Στη θεωρία πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο μοντέλο εκπαίδευσης όπου δημιουργούνται ανοιχτές κοινωνίες που θα διακρίνονται για την ισονομία, την αλληλοαποδοχή αλλά και την αλληλοκατανόηση (Γεωργογιάννης, 1997). Οι Μπαλτατζής & Νταβέλος (2009) θεωρούν ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση προετοιμάζει τους μαθητές να γίνουν μέλη της πολυπολιτισμικής μας κοινωνίας, με ταυτόχρονη ενίσχυση του αμοιβαίου σεβασμού και την αποδοχή της διαφορετικότητας.

Το διαπολιτισμικό μοντέλο είναι πολύ δύσκολο στην εφαρμογή του και απαιτεί βαθύτερες αλλαγές, αλλά για την ώρα φαίνεται να είναι και η λύση στον γλωσσικό και πολιτισμικό πλουραλισμό που επικρατεί (Γκόβαρης, 2004). Κύρια αποδοχή του είναι ότι η πολιτισμική ταυτότητα και το μορφωτικό επίπεδο κάθε μαθητή είναι ισάξιο και προσδοκεί την ισότητα των ευκαιριών για όλους. Το σχολείο, ενώ θα πρέπει να αποτελεί μέσο κοινωνικής ενσωμάτωσης, εύκολα μπορεί να μετατραπεί σε ισχυρό μηχανισμό κοινωνικού αποκλεισμού, όταν δε διέπεται από συγκεκριμένες αρχές (Χατζηνικολάου, 2010).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δείχνει σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια, ενώ προσπαθεί να φέρει αντιμέτωπο το παιδί με τις έννοιες του αυτοπροσδιορισμού και της ελευθερίας (Πανταζής, 2008). Ο στόχος της εκπαίδευσης είναι ένα σχολείο, όπου η διαφορετικότητα να αποτελεί μέρος του συνόλου και να είναι για όλους (Χατζησωτηρίου, 2014; Χολέβα, 2017). Η αφομοίωση των

πολιτισμών οδηγεί στην αναίρεση της διαπολιτισμικής ιδέας, ενώ η εφαρμογή της εν δυνάμει ωφελεί αφενός τα παιδιά των μειονοτικών ομάδων και αφετέρου όλα τα παιδιά που είναι στο ίδιο σχολείο (Μάρκου, 1996). Η διαπολιτισμική αγωγή διέπεται από τις παρακάτω αρχές: α) αρχή της ισοτιμίας των πολιτισμών, β) αρχή των ίσων ευκαιριών για όλους και γ) αρχή της αποδοχής και αξιοποίησης της διγλωσσίας και του πολιτισμού των μαθητών (Δαμανάκη, 1995).

Αλλά ακόμα κι αυτό έχει κατακριθεί, καθώς είναι απλά μια απάντηση στα προβλήματα που διαπιστώνονται στη σημερινή εκπαίδευση, την οποία θα λέγαμε απλά θεωρητική, κρατώντας μεγάλη απόσταση από τα υπόλοιπα μοντέλα, αποτελεί σύμφωνα με τους Κάτσικας και Πολίτου (1999) ένα ιδεώδες «ουδέτερο και αντικειμενικό» εκπαιδευτικό σύστημα. Από την άλλη πλευρά οι Κανακίδου και Παπαγιάννη (1994) με επιφύλαξη πάντα, το θεωρούν αρκετά απλοϊκό, καθώς τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα των ανθρώπων ή των ομάδων είναι δύσκολο να λυθούν μόνο με παιδαγωγικά μέτρα.

Ο Νικολάου (2002) πιστεύει ότι το σχολείο απαντά στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας και πρέπει να διασφαλίζει την ηθική και τεχνολογική κοινωνικοποίηση. Η δημιουργία μιας κοινωνίας προόδου θεωρεί ότι είναι ουτοπία, από τη στιγμή που τα παιδιά αποκόπτονται από την κοινωνική τους ζωή και ομαδοποιούνται σε ένα κλειστό χώρο, ο οποίος επιβάλλει τους δικούς του κανόνες και που έχει ως στόχο την ένταξή τους στην κοινωνία των ενηλίκων, και προτείνει ότι το σχολείο θα πρέπει, χωρίς διαπραγμάτευση, να μεταδίδει γνώση και να αναπτύσσει δεξιότητες. Οι βασικές λειτουργίες του σχολείου είναι (Γκότοβος, 2002): α) η μεταβίβαση στη νέα γενιά των τεχνικών στοιχείων του πολιτισμού, β) η μεταβίβαση κανονιστικών στοιχείων (νομικής, πολιτικής, αξιακής και ηθικής φύσεως) με επιλογή αυτών από το σχολείο και γ) τη διαφοροποίηση, ιεράρχηση και επιλογή των μαθητών.

Ο Γκότοβος (2002) υποστηρίζει ότι όλες οι λειτουργίες του σχολείου θα πρέπει να διέπονται από την διαπολιτισμική προσέγγιση και να γίνει αποδέσμευση του σχολείου από το πρότυπο των σύγχρονων καπιταλιστικών κοινωνιών. Σύμφωνα με την άποψή του, οι σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες έχουν να αντιμετωπίσουν πολλές εκπαιδευτικές προκλήσεις, αν δεν γίνει μια ριζική

αναδιάρθρωση, όπου για αρχή θα πρέπει να γίνει εμπλουτισμός του ενιαίου σχολείου με πολλά αξιακά συστήματα.

2.4.2 Αρχές και στόχοι διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Σε όλο τον κόσμο, το σχολείο είναι αυτό που προετοιμάζει και δίνει εφόδια στους μαθητές δια μέσω των γνώσεων, των δεξιοτήτων και της αγωγής, τα οποία θα χρησιμοποιήσουν ως ενήλικες, πολίτες πλέον ενός διαπολιτισμικού κράτους (Κατσαμά, 2014). Με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση η ετερότητα των μαθητών στο σχολείο, ανεξάρτητα από την καταγωγή αυτών, ελαχιστοποιείται, καθώς αναζητά αξίες όπως η ισοτιμία, η αποδοχή και ο αλληλοσεβασμός (Σγούρα και συν, 2018).

Ο ορισμός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης από τους Grant et al. είναι ως εξής: «η εκπαίδευση που αναμορφώνει το επίσημο σχολικό πρόγραμμα και προσαρμόζει τον τρόπο διδασκαλίας στις ιδιαίτερες μαθησιακές εμπειρίες και συνήθειες των ομάδων, των οποίων η κουλτούρα δεν λαμβάνεται υπόψη από το διδακτικό υποστηρικτικό υλικό, ώστε αυτό να αντανακλά τις συνεισφορές και τις προσδοκίες τους» (Νικολάου, 2008). Αρχικά, οι μαθητές από άλλους πολιτισμούς θεωρούνταν ότι κατέχουν ένα «ελλειμματικό» μορφωτικό κεφάλαιο, που έπρεπε να εξομοιωθεί με εκείνο των μαθητών της χώρας υποδοχής για να μην υπάρξει επιβάρυνση στους γηγενείς μαθητές (Δαμανάκης 2002). Δηλαδή, το γλωσσικό, πολιτισμικό και μορφωτικό κεφάλαιό τους αποτελούσε πρόβλημα και θεωρήθηκε ως «έλλειμμα». Περί το 1980 δημιουργήθηκε μια μετάβαση από την «υπόθεση του ελλείματος» στην «υπόθεση της διαφοράς», με την εκπαίδευση των μεταναστών μαθητών να μη θεωρείται πλέον ως ελλειμματική, αλλά ως διαφορετική και αυτή η διαφορά θα πρέπει να γίνει σεβαστή και αποδεκτή από την πλειοψηφία, αν όχι από όλους. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποζητά από όλες τις πολιτισμικές ομάδες της κοινωνίας που εξετάζεται, να επικοινωνούν μεταξύ τους βασιζόμενες στις αρχές της ισοτιμίας, της αμοιβαίας κατανόησης και της αλληλοαποδοχής (Κολυμπάρη & Κτενίδου, 2016).

Τα σχετικά βιβλία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Γεωργογιάννης 1997; Μάρκου, 1996; Νικολάου 2000), αναφορικά με τις βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, δείχνουν μια προτίμηση στην τετραμερή διάκριση του Essinger:

- εκπαίδευση για ενσυναίσθηση (empathy). Το κύριο έργο της εκπαίδευσης να ενθαρρύνεται το άτομο, ώστε να ενδιαφερθεί για τους άλλους και να αποδεχθεί τη διαφορετικότητά τους
- εκπαίδευση για αλληλεγγύη
- εκπαίδευση για σεβασμό και αποδοχή όλων των πολιτισμών. Ύπαρξη αλληλεπίδρασης της επικρατούσας κοινωνικής ομάδας με τους άλλους πολιτισμούς
- εκπαίδευση ενάντια στον εθνικιστικό τρόπο σκέψης, χωρίς εθνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις και την επίτευξη διαπολιτισμικού διαλόγου

Η διαπολιτισμικότητα, αναφορικά με τα σχολικά προγράμματα, είναι μια έννοια που θα πρέπει να αφήσει πίσω της τη στενή έννοια του «έθνους- κράτους» και τα εθνοκεντρικά πρότυπα και να αποδεχθεί την πολυπολιτισμικότητα σαν μια πρόκληση για την ατομική και κοινωνική αλλαγή ως προς την αποδοχή του διαφορετικού και την ομαλή συνύπαρξη ομάδων με πολιτισμικές διαφορές (Δαμανάκης 1998; Νικολάου, 2000). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι «μια εκπαίδευση για όλους» και ισχύει για όλα τα παιδιά (ακόμα και όταν δεν υπάρχουν παιδιά μειονοτήτων), από τη στιγμή που προσφέρει τα απαραίτητα για τη ζωή εφόδια (Παλαιολόγου-Γκικοπούλου, 2005).

Οι στόχοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι ως ακολούθως:

- α) η εξασφάλιση της ισότητας στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από τις γλωσσικές και πολιτισμικές καταβολές τους
- β) η ενθάρρυνση στο σχολείο της πολυμορφίας και της πολυγλωσσίας, που άλλωστε είναι και χαρακτηριστικό της σημερινής κοινωνίας
- γ) η ενίσχυση των σχολικών μονάδων με τακτικές προώθησης της διαπολιτισμικής κατανόησης και επικοινωνίας
- δ) η προώθηση των συμπεριφορών που καλλιεργούν την ειρήνη και την αρμονική συνύπαρξη στις διάφορες πολιτισμικές ομάδες και των συμπεριφορών που είναι ενάντια στις εθνοπολιτισμικές διακρίσεις.

Στις ευρωπαϊκές χώρες παρατηρείται μια αλλαγή και ανάπτυξη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, ως απάντηση στην πολυμορφία της τάξης (Χονδροματίδου, 2021). Με τη σύντομη ανάλυση και την κριτική που επιχειρήθηκε για τα παραπάνω εκπαιδευτικά μοντέλα που εμφανίστηκαν για την αντιμετώπιση της πολυπολιτισμικότητας, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ακόμα διατηρεί εθνοκεντρικά στοιχεία με βασική εφαρμογή του αφομοιωτικού μοντέλου. Το μοντέλο αυτό δεν συνάδει με τις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας και η ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα έχει ανάγκη προσαρμογής στα νέα δεδομένα. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί μια ευκαιρία για αλλαγές τόσο στην οργάνωση, όσο και στην παιδαγωγική.

Σε ένα σχολείο όμως που είναι προσανατολισμένο στη μάθηση μέσω της κυρίαρχης εθνικής γλώσσας, η σχέση της διγλωσσίας-της γνωστικής δραστηριότητας και της στήριξης από τους εμπλεκόμενους στη διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι σημαντική για την μαθησιακή διαδικασία. Δηλαδή, οι γνωστικές δραστηριότητες που διεκπεραιώνονται καθημερινά από τους μαθητές διατυπώνονται στη γλώσσα της χώρας υποδοχής, όπως και η πλαισιακή στήριξη από τον εκπαιδευτικό, τους συμμαθητές και διάφορα εποπτικά υλικά (Κούρτη & Καζούλλη, 2000). Ως προς τις βασικές αρχές του, ο θεσμός του σχολείου δεν αλλάζει την ιεράρχηση των αξιών του. Το σχολείο διακρίνει τους μαθητές του σύμφωνα με την επίδοσή τους, δηλαδή την ικανότητά τους να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των γνωστικών δραστηριοτήτων και να αμείβονται ανάλογα (Γκότοβος 2002). Η αξιοποίηση της διγλωσσίας των μαθητών λειτουργεί ενδυναμωτικά για το δίγλωσσο μαθητή και στοχεύει στην περαιτέρω ανάπτυξη των ικανοτήτων που έχει ούτως ή άλλως ο μαθητής, αλλά δε μπορεί να ενεργοποιήσει λόγω του εμποδίου με την ακαδημαϊκή γλώσσα.

2.5 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι όποτε γίνεται απόπειρα μεταρρύθμισης στην εκπαίδευση ή προσπάθεια αλλαγής και εισαγωγής καινοτομιών, δεν μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής, αν δεν την αποδεχτούν και την υλοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί. Οι δυσκολίες για τον εκπαιδευτικό είναι πολλές και για να υπάρχει αποτέλεσμα σε αυτό που κάνει, θα πρέπει αφενός να είναι επαρκώς ενημερωμένος για τις σύγχρονες

παιδαγωγικές, και διδακτικές μεθόδους και αντιλήψεις και αφετέρου να διαθέτει ευαισθησία, υπομονή και κατανόηση. Η σχετική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την κάλυψη των δυσκολιών αυτών δεν είναι επαρκής (Βεργίδης, 2012). Οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να αναπτύξουν ικανότητες οργάνωσης αναφορικά με την κοινωνική και εκπαιδευτική δράση μέσα στην τάξη, καλλιεργώντας έννοιες όπως αυτή της συνεργασίας, του αλληλοσεβασμού και της αποδοχής της διαφορετικότητας (Γκόβαρης, 2005). Το έργο αυτό είναι δύσκολο, αλλά και απαιτητικό γιατί επιθυμία είναι η ενδυνάμωση των μαθητών, λαμβάνοντας υπόψη και τις διαφορετικές ταυτότητες στη σχολική τάξη (Cummins, 2005), μη ξεχνώντας την ύπαρξη των αυξημένων απαιτήσεων για να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού έργου (Devine, 2005).

Η πολυπολιτισμικότητα της σημερινής σχολικής πραγματικότητας απαιτεί από τον εκπαιδευτικό να προσαρμόσει το εκπαιδευτικό του πρόγραμμα για την ανταπόκριση στις κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές των μαθητών (Παπαναούμ, 2005). Ο πρωταρχικός ρόλος εξάλλου σύμφωνα με τον Οδηγό του Νηπιαγωγού (ΥΠΕΠΘ, 2019) είναι η διαμόρφωση ενός ελκυστικού μαθησιακού περιβάλλοντος, οργανώνοντας ανοιχτές δραστηριότητες για να λειτουργεί κάθε παιδί με το ρυθμό του, με σεβασμό στον πολιτισμό του καθενός. Στην προκειμένη περίπτωση, η βοήθεια του εκπαιδευτικού στον μαθητή Ρομά είναι πολύ σημαντική, τον οποίο θα πρέπει να τον αντιμετωπίζει με αγάπη, ιδιαίτερα από τη στιγμή που γνωρίζει ότι αυτός έχει να υπερνικήσει πολλά προβλήματα και εμπόδια, προκειμένου να μπει στη διαδικασία της εκπαίδευσης. Ο στόχος είναι η ενθάρρυνση για την ομαλότερη κοινωνικοποίηση, με σεβασμό στην προσωπικότητα, την παράδοση και το πολιτισμικό υπόβαθρο από το οποίο προέρχεται (Dodge & Colker, 1998). Η νηπιαγωγός κατά την οργάνωση της διδασκαλίας θα πρέπει να προσαρμόζεται στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα και στις ικανότητες των μαθητών εξασφαλίζοντας την ενεργό συμμετοχή όλων των νηπίων (ΥΠΕΠΘ, 2003), από τη στιγμή που πρέπει να διαχειριστεί την ανομοιογένεια στο μαθητικό πληθυσμό. Σε μία τάξη τα παιδιά διαφοροποιούνται μεταξύ τους όχι μόνο αναφορικά με την πολιτισμική τους ταυτότητα, αλλά και από άλλους παράγοντες (ρυθμός μάθησης, οι δεξιότητες τα ενδιαφέροντα κ.ά.), τους οποίους θα πρέπει να εντοπίσει και να προσαρμόσει τη διδασκαλία ανάλογα (Κουτσελίνη-Ιωαννίδου & Πυργιωτάκης, 2015). Οι ευκαιρίες

στην εκπαίδευση πρέπει να είναι ίσες για όλους, όπως και η πρόσβαση σε αυτήν. Σύμφωνα με τους Βαλιαντή & Νεοφύτου (2017), οι εκπαιδευτικές ανάγκες του μαθητικού πληθυσμού διακρίνονται από μια ετερογένεια, η οποία όμως, μπορεί να αντιμετωπιστεί κάνοντας χρήση της διαφοροποιημένης διδασκαλίας ως την πλέον κατάλληλη διδακτική προσέγγιση.

2.5.1 Απαραίτητες ικανότητες και δεξιότητες του εκπαιδευτικού

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να προσπαθεί να μεταδώσει γνώσεις, να βοηθήσει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των παιδιών και να διαμορφώσει κοινωνικές αξίες. Θα είναι πιο εύκολο στον εκπαιδευτικό να διδάξει σε παιδιά Ρομά αν γνωρίσει τον πολιτισμό τους. Επίσης, όταν του δημιουργηθούν αμφιβολίες αναφορικά με τις απόψεις του για τη διδασκαλία σε παιδιά πολιτισμικών και γλωσσικών μειονοτήτων, τότε βρίσκεται σε σωστό δρόμο (Μητακίδου & Τρέσσου, 2007). Η διαφοροποίηση στη φυλή ή στον πολιτισμό δημιουργεί πολλά εκπαιδευτικά προβλήματα στους μαθητές των μειονοτικών ομάδων σύμφωνα με τους Banks & Lynch (1986). Ο εκπαιδευτικός, επιλέγοντας το κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό και τρόπο διδασκαλίας μπορεί να κάνει τα παιδιά να αισθανθούν αόρατα και ασήμαντα ή να τα κάνει να ξεπεράσουν όποια τυχόν προβλήματα αντιμετωπίζουν (James, 1994).

Ένας εκπαιδευτικός, ο οποίος έχει στην τάξη του μαθητές Ρομά θα πρέπει να διαθέτει τις παρακάτω ικανότητες και τις κατάλληλες γνώσεις, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιήσει τον καταλληλότερο τρόπο διδασκαλίας, ανάλογα με την περίπτωση:

- Να γνωρίζει και να αποδέχεται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού των Ρομά. Με το δεδομένο ότι ο εκπαιδευτικός δε θεωρεί κατώτερες τις πολιτισμικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες της ομάδας των Ρομά, αλλά διαφορετικές γίνεται μια καλύτερη προσέγγιση στους μαθητές και τις οικογένειές τους..
 - Να γνωρίζει το λόγο που πολλές φορές τα παιδιά αυτά έρχονται απροετοίμαστα αναφορικά με τις δραστηριότητες ανάθεσης στο σπίτι, και τους λόγους που δέχονται ρατσισμό και την απόρροια των προκαταλήψεων, για να μπορεί να βρει τρόπους αντιμετώπισης. Συνήθως οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι όλα τα παιδιά έχουν τις κατάλληλες συνθήκες για διάβασμα στο σπίτι (χώρο, χρόνο και ησυχία), καθώς και τη στήριξη και βοήθεια των γονέων για τη μελέτη των μαθημάτων τους
- Ένας γνώστης όμως της κατάστασης των οικογενειών Ρομά, του τρόπου

διαβίωσής τους, της ανέχειας μπορεί να καταλάβει γιατί τα παιδιά Ρομά δεν μπορούν πολλές φορές να ανταπεξέλθουν στις εργασίες και τα μαθήματά τους. Η λειτουργία της οικογένειας Ρομά έχει δικούς της νόμους και κατ' επέκταση και η κοινωνία τους, ενώ οι εκπαιδευτικοί περιμένουν από αυτά τα παιδιά αποτελέσματα βασισμένοι στα δικά τους βιώματα και αντιλήψεις.

- Να γνωρίζει τη διδακτική προσέγγιση που θα χρησιμοποιήσει, η οποία θα προωθεί τη συζήτηση και τη συνεργασία, χωρίς την ύπαρξη ανταγωνισμού, σε ένα περιβάλλον, στο οποίο θα μπορούν οι εκπαιδευτικοί να κατευθύνουν τη διαλογική διαδικασία αναζήτησης απαντήσεων στα ερωτήματα, με σκοπό τη βελτίωση της ικανότητας της σκέψης.
- Να γνωρίζει τον τρόπο δημιουργίας μικρών ομάδων, που θα δίνονται σε όλα τα παιδιά διάφοροι ρόλοι, όπου θα νιώθουν ελεύθερα να δραματοποιήσουν τις καταστάσεις και να ερμηνεύσουν από μόνα τους τα αισθήματά τους, με τον τρόπο τους, συμμετέχοντας ενεργά στη μάθηση.
- Να δείχνει ιδιαίτερη ευαισθησία στη χρήση της νέας γλώσσας για τα παιδιά. Οι εκπαιδευτικοί μη γνωρίζοντας τη δομή της γλώσσας των Ρομά, δεν κατανοούν τα λάθη που κάνουν τα παιδιά και που προέρχονται από τη σύγκρουση των δύο γλωσσών που συνήθως κάνουν τα παιδιά (Γκότοβος, 1997).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3.1 Θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των Ρομά στην Ελλάδα

Μέχρι τα τέλη του 1970 δεν υπήρξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον από την πολιτεία σε θέματα της εκπαίδευσης των τσιγγάνων. Από τις αρχές του 1980 και μάλιστα το 1981 προσπάθησε να διοργανώσει προγράμματα μέσω της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης σε ενήλικους Τσιγγάνους, τα οποία όμως δεν απέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Δύο χρόνια αργότερα, τα Ειδικά Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης, πραγματοποίησαν προγράμματα επιμόρφωσης που γινόταν αποκλειστικά στους Τσιγγάνους και τα οποία ήταν τα πρώτα που ήταν επιδοτούμενα (Μαρσέλος & Παυλή-Κορρέ, 1985). Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, έγινε μια αναθεώρηση στην εκπαίδευση, αναφορικά με τις γλωσσικές και πολιτισμικές μειονότητες, η οποία επικεντρώθηκε στους Έλληνες Ρομά, στους μειονοτικούς μουσουλμάνους της Θράκης, στους επαναπατρισθέντες μετανάστες και στους ομογενείς από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Παρόλη τη νομοθεσία, όπου η εκπαίδευση παρουσιάζεται ως κοινό αγαθό, υπάρχουν ακόμα ομάδες πχ. οι μετανάστες, οι Ρομά, που δεν έχουν ενταχθεί πλήρως στην εκπαίδευση. Το ελληνικό κράτος σε μια διορθωτική κίνηση, ώστε να υπάρξει μια συνέχεια και απάντηση στη νέα σχολική και κοινωνική πραγματικότητα, προσπάθησε να ακολουθήσει τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης με το νόμο 2413/1996 (ΦΕΚ Α 124/17-6-1996) «Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις». Με το νόμο αυτό (άρθρο 34) γίνεται η ίδρυση και οργάνωση των διαπολιτισμικών σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, και ταυτόχρονα καθιερώνεται στο κεφάλαιο Ι' η αρχή της διαπολιτισμικότητας ως επίσημη αρχή, εξειδικεύοντάς την σε 4 άρθρα. Τα διαπολιτισμικά σχολεία θα παρέχουν στο εξής εκπαίδευση σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες.

Το Υπουργείο Παιδείας θέλησε να εντάξει στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και τους μαθητές Ρομά σύμφωνα με την εγκύκλιο Φ.1.Τ.Υ/1254/126877/Γ1/3-10-2008 με

θέμα «Προγράμματα για την ενεργό ένταξη παλιννοστούντων, αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο εκπαιδευτικό μας σύστημα», ακολουθώντας την ίδια αντιμετώπιση με τους αλλοδαπούς και τους παλιννοστούντες.

3.2 Εκπαιδευτικά-Παραμβατικά προγράμματα για Ρομά

Το ελληνικό κράτος αρχικά και για πολλά χρόνια είχε μια αδιάφορη έως και παθητική στάση αναφορικά με την ύπαρξη και τα προβλήματα της μειονοτικής ομάδας των Ρομά, γενικότερα αλλά και πιο ειδικά για την εκπαίδευσή τους. Αργότερα όμως άρχισε τις προσπάθειες της αφομοίωσής τους στο επίσημο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ο Παρθένης (2013) αναφέρει ότι όσο ακολουθείται η έννοια του μονοπολιτισμικού ελληνικού σχολείου και δεν δίνονται οι ανάλογες ευκαιρίες σε όλους τους μαθητές, τόσο τα προβλήματα θα συνεχίσουν να υπάρχουν.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στήριξε οικονομικά την Ελλάδα και λειτουργούν, από το 1997 έως σήμερα, προγράμματα πανελλήνιας εμβέλειας για την εκπαίδευση και την κατάρτιση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Θα μπορούσε ενδεχομένως να υποστηριχθεί ότι τα προγράμματα αυτά δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αλλά όμως, δεν αναιρείται το γεγονός ότι πραγματοποιήθηκαν αρκετά από αυτά, λαμβάνοντας υπόψη ότι δράσεις με εκπαιδευτικά προγράμματα που αφορούν συγκεκριμένα μια πληθυσμιακή ομάδα με ιδιαίτερες ανάγκες είναι πολύπλοκα και δύσκολα στην υλοποίησή τους και συνήθως οι οικονομικοί πόροι διασπείρονται σε άλλες κατευθύνσεις (Μαυρομάτης, στο Τρουμπέτα, 2008).

Αρχικά, για την εκπαίδευση, η ενασχόληση με τους Ρομά άρχισε συστηματικά κατά τη δεκαετία του 1980, όπου το Υπουργείο παιδείας συγκρότησε ομάδες μελέτης και τα κατά τόπους παραρτήματα της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΓΓΛΕ) αποτυπώνουν την κατάσταση των Τσιγγάνων στην περιοχή τους (Βασιλειάδου & Παυλή-Κορρέ, 2011), αρχίζοντας και τις εκπαιδευτικές δράσεις. Στα τέλη του 80 και στη δεκαετία του 90 πραγματοποιούνται αρχικά παρεμβατικά προγράμματα σε τοπικό επίπεδο, όπως για παράδειγμα το πρόγραμμα «Φτώχεια 3» από το Αριστοτέλειο (ΑΠΘ) (Κογκίδου και συν., 1997), ενώ αργότερα τα πανεπιστήμια πραγματοποιούν μεγάλης κλίμακας παρεμβατικά προγράμματα στην εκπαίδευση των παιδιών Ρομά, τα οποία συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

3.3 Η εκπαίδευση των Ρομά στην Ελλάδα

Η προσχολική εκπαίδευση, όπως και όλες οι σχολικές βαθμίδες, δίνουν τα κατάλληλα ερεθίσματα αφενός για την προσωπική ανάπτυξη των μαθητών και αφετέρου και για την ομαλή μετάβαση τους στην επόμενη εκπαιδευτική βαθμίδα. Προσπαθεί να αντισταθμίσει τις διάφορες δυσκολίες και ανισότητες, που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους στα παιδιά και στις οικογένειες τους και ιδιαίτερα των λιγότερο προνομιούχων κοινωνικών ομάδων, μιας και σκοπός είναι η παροχή γνώσης σε όλα τα παιδιά ανεξαιρέτως, τα οποία μπορεί να προέρχονται από διαφορετικές πολιτισμικές, μορφωτικές και κοινωνικές αφετηρίες. Σε όλες τις σχολικές βαθμίδες πρέπει να υπάρχει κοινωνική δικαιοσύνη και σεβασμός στη διαφορετικότητα, εμπλουτίζοντας τα βιώματα, τις πληροφορίες και τις γνώσεις όλων των παιδιών, και ιδιαίτερα αυτών που ανήκουν σε χαμηλά κοινωνικά στρώματα ή μειονοτικές ομάδες.

Πολλές φορές, οι μαθητές Ρομά έχουν μια διαφορετική αντιμετώπιση από τους εκπαιδευτικούς και τους συμμαθητές τους ή τους γονείς αυτών, καθώς πιστεύουν ότι υποβαθμίζεται η εικόνα του σχολείου με τη φοίτησή τους. Με αυτά τα πραγματικά δεδομένα τα παιδιά νιώθουν απογοήτευση και η εγκατάλειψη του σχολείου είναι αναμενόμενη. Επίσης οι μαθητές δεν έχουν την απαραίτητη βοήθεια σε κανένα επίπεδο (οικονομικό, συναισθηματικό, γνωστικό) από τους γονείς τους, με αποτέλεσμα η θέση τους στο σχολείο να είναι δυσμενής (Παναγόπουλος, 2014).

Στις μέρες μας, το ελληνικό σχολείο είναι ένας χώρος πολυπολιτισμικός και πολυγλωσσικός, καθώς αποτελείται από μεικτές τάξεις. Παρατηρείται δηλαδή η συνύπαρξη παιδιών, τα οποία προέρχονται από δύο γονείς με ελληνική καταγωγή, παιδιών από διεθνοτικές οικογένειες, παιδιών από γονείς μετανάστες και παιδιών που ανήκουν σε άλλες γλωσσικές ή κοινωνικές ομάδες (Μπενέκος, 2007), προκαλώντας αυτή την πολυγλωσσία και την πολιτισμική πολυμορφία.

Οι τσιγγάνικες κοινότητες πιστεύουν ότι το σχολείο δεν είναι ο τόπος και ο θεσμός που χρειάζονται για την εκπαίδευση των παιδιών τους κι ότι η μετάδοση των γνώσεων, αλλά και του πολιτισμού τους και της επαγγελματικής τους κατάρτισης, γίνεται καλύτερα από την οικογένεια (Βάμβουκας, 2002). Μιας και η γραφή και η

ανάγνωση δεν αποτελούν τρόπο επικοινωνίας των τσιγγάνων, οι γνώσεις μεταλαμπαδεύονται αποκλειστικά με τον προφορικό λόγο από την οικογένεια και τις εμπειρίες της (Πατήθρα, 2020). Οι περισσότεροι από τους τσιγγάνους είναι αναλφάβητοι (ΔΙ.ΚΑ.ΔΙ.-ROM, 2006). Στη κοινωνία των Ρομά, τα περισσότερα παιδιά εργάζονται από μικρή ηλικία, ώστε να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα, με αποτέλεσμα μεγάλα ποσοστά σχολικής διαρροής. Ο κοινωνικός αποκλεισμός τους, καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την κατάκτηση υψηλότερων κοινωνικοοικονομικών θέσεων (Μαυρομάτης, 2008). Πιστεύεται από τα μέλη της κοινωνίας τους ότι η σχολική επιτυχία δεν έχει σαν αποτέλεσμα την οικονομική και κοινωνική επιτυχία (Βασιλειάδου & Παυλή-Κορρέ, 2011; Δασκαλάκη, 2013), οπότε η παρακολούθηση των επίσημων εκπαιδευτικών προγραμμάτων δεν κρίνεται αναγκαία. Το γεγονός αυτό έχει να κάνει με τις αξίες των τσιγγάνων που βρίσκουν αδιέξοδο με το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα που δεν έχει προσαρμοστεί στις ιδιαιτερότητες των μαθητών Ρομά (ΔΙ.ΚΑ.ΔΙ.-ROM, 2006).

Η εγγραφή των παιδιών Ρομά στο σχολείο πολλές φορές καθίσταται αδύνατη γιατί δεν έχουν τελειώσει το πρόγραμμα των προβλεπόμενων εμβολιασμών και δεν έχουν τα απαραίτητα δικαιολογητικά εγγραφής. Στην περίπτωση της εγγραφής τους στην προσχολική εκπαίδευση, η επικοινωνία με τα άλλα ελληνόφωνα παιδιά, αλλά και τους εκπαιδευτικούς, είναι πολύ δύσκολη γιατί μιλούν τη ρομανί τα περισσότερα από αυτά. Άλλες φορές, μπορεί η εγγραφή τους να γίνει και καθυστερημένα, ή να έχουν πολλές απουσίες, λόγω των συχνών μετακινήσεων των οικογενειών τους, με αποτέλεσμα την ελλιπή φοίτησή τους. Η κοινωνικοποίησή τους και ο προγραμματισμός της οικογένειας δε συμβαδίζουν με τις αξίες του σχολείου, δηλαδή εκεί όπου υπάρχουν κανόνες και απαιτείται υποχρεωτική παρουσία τους, συμμετοχή στην εκπαίδευση και πειθαρχία. Στη χαμηλή ελληνομάθεια και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο εκτός όλων των παραπάνω, συνέβαλε και ο ρατσισμός που υφίστανται από τους συμμαθητές τους και ειδικότερα των γονέων αυτών, αλλά αρκετές φορές και των εκπαιδευτικών τους (Λυδάκη, 2013). Σε πολλές περιπτώσεις, τα παράπονα των γονιών από τα μη Ρομά παιδιά για τη συνύπαρξη των παιδιών τους με παιδιά Ρομά, η οποία πιθανά να είχε αντίκτυπο στην πρόοδο ολόκληρης της τάξης οδήγησαν στην εχθρότητα των συμμαθητών τους και τη δυσλειτουργία του σχολείου, ιδιαίτερα όταν

οι διευθυντές επηρεάζονται από πιέσεις των συλλόγων και των πολιτικών της περιοχής (Μπενέκος, 2007). Επίσης, οι εκπαιδευτικοί, κατά κανόνα, δεν είχαν την ανάλογη ειδική εκπαίδευση για να μπορούν ν' αντιμετωπίσουν τα προβλήματα των παιδιών αυτών. Πολλές φορές τα παιδιά Ρομά δέχονται πράξεις απροκάλυπτης ρατσιστικής βίας, γεγονός που είχε αρνητική επίπτωση στη σχολική σταδιοδρομία τους (Βάμβουκας, 2002; Γκοτοβός, 2002).

Η πρόσβαση στην εκπαίδευση των μαθητών Ρομά τελικά δεν φαίνεται να είναι επιθυμητή, παρόλο που είναι υποχρέωση του εκπαιδευτικού συστήματος από τη στιγμή που διακηρύσσει την αποδοχή όλων των μαθητών, χωρίς να γίνεται αναφορά στην εθνικότητα, τη γλώσσα, τις θρησκευτικές αντιλήψεις και τις ιδιαιτερότητες του πολιτισμού και της κοινωνίας τους. Οι προσπάθειες για την ένταξή τους προκαλούν εχθρικό περιβάλλον από τις τοπικές κοινωνίες, χωρίς να δημιουργείται από το σχολείο το ανάλογο κλίμα μείωσης των φοβικών συμπεριφορών και των ρατσιστικών προκαταλήψεων (Λυδάκη, 2013). Οι τοπικές κοινωνίες διαιωνίζουν την εχθρικότητά τους για τελείως διαφορετικούς λόγους και εξαντλούν τα φοβικά και ρατσιστικά συναισθήματά τους στους μαθητές Ρομά. Η καθημερινή διαπίστωση ότι βρίσκονται σε ένα περιβάλλον εχθρικό και ότι αποτελούν μια πολιτισμική μειονότητα συν τα δικά τους προβλήματα προσαρμογής, οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στην άρνηση του σχολείου, την ελλιπή φοίτηση και τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις, αλλά και το σημαντικότερο στην εγκατάλειψή του. Δηλαδή, τελικά παρατηρείται μια αδυναμία στο εκπαιδευτικό σύστημα να διατηρήσει στο δυναμικό του τους μαθητές, καθιστώντας το μη ελκυστικό γι' αυτούς με τη δημιουργία κοινωνικών και πολιτισμικών ανισοτήτων (Βασιλειάδου & Παυλή-Κορρέ, 1996). Η προέκταση του θέματος αυτού είναι η καταδίκη της χώρας μας σε πρόστιμα από το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης επειδή εν έχει γίνει η ανάλογη εγγραφή και φοίτηση των μαθητών Ρομά στο σχολείο.

Ο Δαφέρμος (2006) αναφέρει ότι το εκπαιδευτικό σύστημα έχει αναπτύξει τέσσερις τρόπους για την αντιμετώπιση των μαθητών Ρομά:

- η ανοχή της μη φοίτησής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση ή της σχολικής διαρροής
- η αποδοχή τους στα «ειδικά σχολεία»

- η εκπαίδευση των Ρομά μέσα από τη δημιουργία τμημάτων υποδοχής ή φροντιστηριακών τμημάτων εντός του σχολείου
- η τυπική ενσωμάτωσή τους στις τάξεις των «κανονικών σχολείων».

Στη σύγχρονη κοινωνία όμως, οι περισσότεροι Ρομά φαίνεται να θέλουν τη σχολική εκπαίδευση και δε θέλουν να απέχουν από αυτή τα παιδιά τους. Οπότε αυτός ο μύθος για την εκπαίδευση των Ρομά, απέχει πολύ από την αλήθεια. Βέβαια, επιθυμούν να μορφωθούν, ζητώντας μια εκπαίδευση με σεβασμό στις ανάγκες, τις ιδιαιτερότητες και τις αξίες τους (Strataki & Petrogiannis, 2020). Ωστόσο, η λειτουργία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος δείχνει ότι δεν είναι έτοιμο να αναγνωρίσει τις πραγματικές ανάγκες των μαθητών αυτών, γεγονός που οδηγεί σε προκαταλήψεις για τη σχολική διαρροή και τη θέληση για μόρφωση στα παιδιά των Ρομά.

3.4 Κοινωνικές Ανισότητες και Εκπαίδευση

Στην Ελλάδα, η μη συμμετοχή των παιδιών στην εκπαίδευση οφείλεται σε μεγάλο ποσοστό στην οικογενειακή κατάσταση, δηλαδή είναι παιδιά προερχόμενα συνήθως από οικογένειες με ιδιαίτερα χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και επαγγελματικό επίπεδο. Το φαινόμενο του σχολικού αποκλεισμού παρατηρείται εδώ και αρκετά χρόνια, ενώ οι επίσημες αρχές αρχικά προσπαθούσαν να το υποβαθμίσουν ή ακόμα και να το αποσιωπήσουν, αποδίδοντάς το σε άλλα αίτια, όπως για παράδειγμα, η σχολική διαρροή στα παιδιά Ρομά αναφερόταν ότι οφείλεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού τους, στις προσωπικές επιλογές και στην αδιαφορία των γονιών Ρομά (Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης, 1997). Όμως τον τελευταίο καιρό, η αποσιώπηση του σχολικού αποκλεισμού τείνει να έχει φθίνουσα πορεία, γιατί ασχολούνται αφενός τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και σχολιάζουν σχετικά, οπότε δημιουργούνται και οι ανάλογες αντιδράσεις από την υπόλοιπη κοινωνία (Dean et al., 2004) και αφετέρου η Ευρωπαϊκή Ένωση χρηματοδοτεί διάφορα προγράμματα για το σχολικό αποκλεισμό και τις μειονότητες (Τσιμπιρίδου, 2006).

Τον αποκλεισμό από την εκπαίδευση αντιμετωπίζουν πολλές ομάδες ατόμων και οι λόγοι που οδηγούν σε αυτόν είναι πολλοί (Μουχελή, 1996). Ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός εμφανίζεται ως εξής

- Μη εγγραφή στο σχολείο ορισμένων παιδιών που ανήκουν σε ειδικές ομάδες (εργαζόμενα παιδιά, παιδιά χωρίς επίσημα αποδεικτικά έγγραφα, κ.ά.), τα οποία και μένουν από την αρχή εκτός σχολικής διαδικασίας
- Κανονική εγγραφή στο σχολείο παιδιών που ανήκουν σε ειδικές ομάδες, που περιθωριοποιούνται είτε από την αρχή, λίγο μετά την εγγραφή τους στο σχολείο, είτε και αργότερα κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους, μη μπορώντας να ανταπεξέλθουν στα μαθήματά τους. Το γεγονός αυτό οδηγεί στην οριστική διακοπή της φοίτησής τους.
- Κανονική εγγραφή στο σχολείο παιδιών που ανήκουν σε ειδικές ομάδες, τα οποία ανταπεξέρχονται με δυσκολία στις εκπαιδευτικές απαιτήσεις, αλλά παρόλα αυτά ολοκληρώνουν επιτυχώς τη φοίτηση τους στο σχολείο, βέβαια είναι αρκετά χαμηλό το ποσοστό (Ντούσας, 1997).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός πολλές φορές συνεπάγεται και σχολική διαρροή ή μείωση της σχολικής επίδοσης, που οφείλεται κυρίως σε κοινωνικά και οικονομικά αίτια των οικογενειών, ενώ η εκπαίδευση δεν είναι καθόλου έτοιμη για την επίλυση τέτοιων προβλημάτων (Δαμανάκης, 2002). Η περιγραφή των συναισθημάτων των παιδιών που βιώνουν τις προκαταλήψεις και τις ρατσιστικές συμπεριφορές των συμμαθητών τους ή των εκπαιδευτικών στο σχολείο είναι πολύ δύσκολη, από την άποψη της διαφοροποίησης των αντιδράσεών τους. Συνήθως οι μαθητές που έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά από τους γηγενείς, δεν νιώθουν ασφαλείς στον εκπαιδευτικό χώρο (Hooks 1994). Υπάρχει μια «πολιτισμική σύγκρουση», η οποία δυσκολεύει πολλούς μειονοτικούς μαθητές σχετικά με τις μεθόδους διδασκαλίας που ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί και τις πεποιθήσεις τους (Delpit, 1995), κι αυτό γιατί υπάρχει μεγάλη διαφορά στην επικοινωνία, στις μεθόδους μάθησης μεταξύ των εκπαιδευτικών των μειονοτικών μαθητών και των μαθητών της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας (Hale-Benson, 1986). Η αρχική δυσκολία του μαθητή συνεχίζεται με πολλαπλά εμπόδια για ομαλή πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, η οποία και οδηγεί σε περιθωριοποίηση του μαθητή και στη συνέχεια στη σχολική αποτυχία ή την πρόωρη διακοπή της εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα τον εκπαιδευτικό αποκλεισμό.

Κάποιες ομάδες μαθητών αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα από κάποιες άλλες, ιδιαίτερα σε μικρές ηλικίες με ανεπάρκεια στην ελληνική γλώσσα, γεγονός

που επιδρά άμεσα στην εκπαίδευσή τους, όπως οι μαθητές Ρομά. Οι ρατσιστικές συμπεριφορές προς τους μειονοτικούς μαθητές, χωρίς λήψη μέτρων για την αποφυγή τους, οδηγούν σε συνέπειες για τους μαθητές αυτούς, όπως η απόρριψη του δικού τους πολιτισμού, η σύγχυση της ταυτότητάς τους, η χαμηλή αυτοεκτίμηση, το αίσθημα αδικίας, η βία και η απομόνωση. Στο τέλος, σχηματίζουν μια αρνητική εικόνα για το σχολείο, καθώς γίνεται η σύνδεση του με δυσάρεστες εμπειρίες.

Ο ρόλος των γονέων έχει μεγάλη σημασία τόσο στη σχολική πορεία των παιδιών τους, και την παραμονή ή όχι αυτών στην εκπαίδευση, όσο και στη μετάδοση της μόρφωσής τους και του συστήματος αξιών τους. Η κοινωνική προέλευση των μαθητών, από την άλλη πλευρά, διαφοροποιεί τις ανάγκες αλλά και τις ευκαιρίες στην εκπαίδευση και τη γενικότερη ζωή τους. Στην πραγματικότητα, το σχολείο δεν είναι ακόμα έτοιμο να δεχτεί αυτές τις διαφοροποιήσεις, ισοπεδώνοντας καταστάσεις (Κάτσικας-Καββαδίας, 2000). Και το γεγονός αυτό έχει μια μεγάλη δόση αλήθειας, από τη στιγμή που ο εκπαιδευτικός διδάσκει όλους τους μαθητές με τον ίδιο τρόπο, έχοντας όμως και τις ίδιες απαιτήσεις από όλους ανεξάρτητα από την εύνοια που έχουν τα παιδιά που μεγαλώνουν σε οικογένειες με οικονομική άνεση ή καλύτερο μορφωτικό επίπεδο. Όπως υποστηρίζουν οι Κάτσικας-Καββαδίας (2000), ο ομοιογενής τρόπος της εκπαίδευσης δεν εξασφαλίζει και ομοιογενή αποτελέσματα, καθώς οι μαθητές δεν ξεκινούν από τις ίδιες κοινωνικές αφετηρίες. Τα παιδιά για παράδειγμα με την έναρξη του σχολείου, έχουν ήδη διαμορφώσει την αντίληψη για τους αριθμούς, η οποία επηρεάζεται αφενός από το οικογενειακό περιβάλλον και αφετέρου από την αναπτυξιακή τους εξέλιξη (Siegler, 2003).

Το περιβάλλον στο οποίο ζει και μεγαλώνει το παιδί επηρεάζει αφενός την ανάπτυξη των γλωσσικών του δεξιοτήτων και αφετέρου των κινητικών αλλά και των συναισθηματικών δεξιοτήτων. Το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, η ανέχεια και η ανεπαρκής υγειονομική φροντίδα, όπως και η φτώχη γλώσσα και τα ακατάλληλα ενήλικα πρότυπα στις οικογένειες των μαθητών, μπορεί να καθυστερήσει τόσο τη γνωστική, όσο και την κινητική και σωματική ανάπτυξη (Farrell, 2008). Συνήθως οι αρνητικοί παράγοντες επηρεάζουν κατ' αντιστοιχία τη γνωστική και την κινητική ανάπτυξη, όπως επίσης παρατηρείται μια διαφοροποίηση στην ανωτέρω ανάπτυξη,

ανάλογα με το κοινωνικό υπόβαθρο από το οποίο προέρχεται ο μαθητής και ειδικότερα από τις πρακτικές ανατροφής του (Plimpton & Regimbal, 1992).

Η συναισθηματική αποστέρηση, η παραμέληση των αναγκών και η αδιαφορία της οικογένειας μπορούν να οδηγήσουν στην ψυχοκινητική ωρίμανση του παιδιού ή στην καθυστέρηση αυτής. Ακόμα, η απουσία επαρκών και κατάλληλων ερεθισμάτων, η έλλειψη καθοδήγησης του παιδιού στο σπίτι και γενικότερα η συμμετοχή στην καθημερινότητα του παιδιού οδηγεί στο ίδιο αποτέλεσμα (Γιαγκάζογλου, 2001; Ferraz et al., 2003). Για παράδειγμα, είναι εμφανής η δυσκολία χειρισμού αντικειμένων που βοηθούν στη μάθηση, από τη στιγμή που δεν έρχονται σ'επαφή με αυτά, λόγω των συνθηκών ανέχειας και αδιαφορίας (Exner, 2005). Γενικότερα το χαμηλό κοινωνικό και οικογενειακό επίπεδο ενισχύει και πολλαπλασιάζει τα προβλήματα ανάπτυξης των δεξιοτήτων και της μάθησης.

Για τις σύγχρονες τεχνολογικές απαιτήσεις, επισημαίνεται επίσης, η αδυναμία απόκτησης της πρόσβασης στα ψηφιακά μέσα επικοινωνίας των κοινωνικών ευπαθών ομάδων. Το σχολείο πρέπει να παρέχει τις απαιτούμενες υποδομές, δίνοντας ελεύθερη σύνδεση στους μαθητές ή δημιουργώντας εργαστήρια τεχνολογίας ή οργανώνοντας σεμινάρια (Ribble, 20110). Το «ψηφιακό χάσμα» δηλώνει τις ανισότητες πρόσβασης και χρήσης της νέας τεχνολογίας που υπάρχουν στους προερχόμενους μαθητές από διαφορετική εθνότητα ή κοινωνική τάξη (Witte & Mannon, 2010). Βέβαια, ενώ το χάσμα τείνει να μειωθεί αναφορικά με την πρόσβαση, λόγω της διάδοσης των ψηφιακών μέσων και του internet, αυξάνεται αναφορικά με τη χρήση, κι αυτό λόγω της κατάστασης της οικογένειας και όχι λόγω της εκπαίδευσης (Peter & Valkenburg, 2006). Δηλαδή ναι μεν η αγορά και η σύνδεση των ψηφιακών μέσων να είναι προσιτή, αλλά οι μαθητές που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα να μην μπορούν να ανταπεξέλθουν στη χρήση αυτών (DiMaggio et al., 2001), ενώ οι οικογένειες από μεσαίες ή ανώτερες κοινωνικές τάξεις βοηθούν τα παιδιά τους με τις γνώσεις τους και τις δεξιότητές τους αναφορικά με τη χρήση αυτών.

Οι έρευνες στην Ελλάδα που ασχολούνται με την επίδοση των παιδιών της προσχολικής ηλικίας στις γνώσεις και δεξιότητες είναι λιγοστές αναφορικά με τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Σχετικές έρευνες είναι η ενασχόληση μαθητών

προσχολικής αγωγής με την επίλυση μαθηματικού προβλήματος που οδηγούν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στην οικοδόμηση εννοιών (Καφούση-Σκουμπουρδή, 2012; Σιακαλλή, 2013). Η διαμόρφωση των γνωστικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων γίνεται μέσα από το οικογενειακό τους περιβάλλον και από τα στοιχεία του κυρίαρχου πολιτισμού στο νηπιαγωγείο (Λεμονίδης και συν, 2002). Μια άλλη έρευνα δείχνει την επίδραση του άμεσου περιβάλλοντος και των ερεθισμάτων που δέχεται από αυτό στη μαθηματική και κοινωνική γνώση και δεξιότητα (Ανδρώνης και συν, 2005).

Οι υψηλές επιδόσεις στο σχολείο αποτελούν συνάρτηση του οικογενειακού κοινωνικό-οικονομικού υπόβαθρου και προϋποθέτουν την ύπαρξη της ανάλογης εξοικείωσης των παιδιών με το σχολείο και την κοινωνική εγγύτητα του, αλλά και της οικογένειας. Αν το δει κανείς από την άλλη πλευρά, οι χαμηλές επιδόσεις των μαθητών, ερμηνεύονται λόγω της κοινωνικής απόστασης της οικογένειας από το σχολείο, που προέρχεται από τη μη έγκαιρη εξοικείωση των παιδιών με τον πολιτισμό του σχολείου (Φραγκουδάκη, 2001).

3.5 Τα πολιτιστικά στοιχεία των Ρομά

Το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα προσπαθεί να ακολουθήσει τις εξελίξεις, αναπροσαρμόζοντας το αναλυτικό της πρόγραμμα, σύμφωνα με το πνεύμα μιας σύγχρονης διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Εκτός από το κύμα των ομογενών και των παλιννοστούντων, αλλά και την αθρόα είσοδο στη χώρα μας μεταναστών με διαφορετική κουλτούρα ακόμα και μεταξύ αυτών, θα πρέπει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην ύπαρξη ομάδων που έχουν κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, οι οποίες διαβιώνουν για πολλές εκατοντάδες χρόνια στη χώρα μας. Οι Ρομά, η πιο γνωστή από τις ομάδες αυτές, έχουν γνωρίσει την περιθωριοποίηση και τον έντονο σχολικό αποκλεισμό, εξαιτίας της πολιτισμικής τους ταυτότητας και των ιδιαίτερων συνθηκών διαβίωσης.

Στο παρελθόν, η εκπαίδευση, ακολουθώντας τα πρότυπα της αφομοίωσης, με μια λογική που μπορούσε να ισοπεδώσει πολιτισμικές και κοινωνικές αξίες στο όνομα της ομοιογένειας, δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει την ομάδα των Ρομά με τον κατάλληλο τρόπο. Κι αυτό πλέον είναι κοινή διαπίστωση, καθώς παρατηρείται ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των Ρομά να περιθωριοποιείται από τον υπόλοιπο πληθυσμό,

γεγονός που αποδεικνύει την αδυναμία της δημιουργίας των κατάλληλων προϋποθέσεων του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας, ακόμα και για τα πιο νέα παιδιά. Για να αλλάξουν οι συνειδήσεις στο θέμα της εκπαίδευσης θα πρέπει να γίνει από την αρχή ομαλή ένταξη στο εκπαιδευτικό μας σύστημα με την παροχή κάθε δυνατής βοήθειας για να εξαλειφθούν οι προκαταλήψεις και οι διακρίσεις για μια αρμονική συνύπαρξη παιδιών Ρομά με τους συμμαθητές τους. Σύμφωνα με τους Μήτση & Τριανταφυλλίδη (2007) δεν επιτρέπεται στις αρχές του 21^{ου} αιώνα να παρατηρείται το φαινόμενο νέων Ελλήνων πολιτών, γιατί περί αυτών πρόκειται, να μην έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση και συνεπώς και στην κοινωνική ζωή του τόπου.

Η εκπαίδευση των Ρομά, επειδή δεν ανήκει στον παραδοσιακό κώδικα αξιών τους, εξαρτάται πολύ από εξωτερικούς παράγοντες, οι οποίοι είναι οι συνεχείς μετακινήσεις, η οικογένεια, η γλώσσα και τα οικονομικά προβλήματα που οδηγούν στην παιδική εργασία, όπως θα δούμε τις επόμενες υποενότητες.

3.5.1 Η μεταναστευτική πορεία

Στην Ευρώπη, τον 15^ο αιώνα, εμφανίστηκαν πολυπληθείς ομάδες ρομά, οι οποίοι ήρθαν μέσω της Αφρικής στην Ισπανία κι εγκαταστάθηκαν στην Ουγγαρία και τη Γερμανία, οι οποίοι περιγράφονται από τους χρονογράφους της εποχής ως «τσιγγάνοι», οι οποίοι δεν είχαν πατρίδα, αλλά ούτε και θρησκεία, ζώντας νομαδικά, κάτω από δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Τους επόμενους δύο αιώνες υπήρξε διοχέτευση των πληθυσμών σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης, όπου σε μερικές χώρες θεσμοθετούνται νόμοι για να τους διώξουν ή ακόμα και να τους θανατώσουν. Κάτω από αυτές τις συνθήκες φεύγουν μέσω της Ιβηρικής χερσονήσου για Αμερική και Βραζιλία. Αυτοί που απέμειναν στην Ευρώπη αντιμετωπίστηκαν με δύο τρόπους: Με αποδοχή λόγω των καλλιτεχνικών δεξιοτήτων τους ή με διωγμούς. Για το λόγο αυτό οι Ρομά άλλαζαν συνεχώς τόπο διαμονής. Τον 18^ο αιώνα επανεμφανίζονται στην Αυστρο-Ουγγαρία, όπου με κρατική παρέμβαση προσπαθούν ανεπιτυχώς την ενσωμάτωσή τους (Παναγόπουλος, 2014).

Τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έγιναν ριζικές αλλαγές στον πληθυσμό, λόγω της βιομηχανικής επανάστασης, όπου με ένα δεύτερο κύμα μετανάστευσης διοχετεύτηκαν προς Αμερική, όλες τις χώρες της Ευρώπης και την Αυστραλία. Κατά

το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αιχμαλωτίστηκαν σε στρατόπεδα και δολοφονήθηκαν περίπου 400.000-500.000 Ρομά ή διώχθηκαν από τα περισσότερα κράτη (Παναγόπουλος, 2014). Ωστόσο, στα τέλη του '70 δημιουργήθηκαν τοπικές και διεθνείς οργανώσεις, οι οποίες προσπάθησαν να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους και να συμμετάσχουν στη διεθνή πολιτική. Η παγκόσμια ημέρα αφιέρωσης διεθνώς στους Ρομά είναι στις 8 Απριλίου. Οι πληθυσμοί Ρομά είναι διαφορετικοί πλέον σε κάθε χώρα, με αρκετές αποκλίσεις από την πραγματικότητα, και ο μεγάλος αριθμός γεννήσεων αυξάνει γρήγορα τον πληθυσμό τους. Οι μετακινήσεις τους ήταν συνεχείς, αν και πολλές φορές ήταν αναγκαστικές, οπότε ταυτοποιήθηκε ως χαρακτηριστικό της φυλής. Κάθε νέος χώρος εγκατάστασης είναι και ο χώρος οργάνωσης της υπόλοιπης ζωής τους (κοινωνικής και οικονομικής) (Παναγόπουλος, 2014).

Στις μέρες μας, ομάδες Ρομά ζουν σε όλο τον κόσμο, διατηρώντας τον ιδιαίτερο πολιτισμό τους ακόμα και σήμερα, παρόλο που έγιναν πολλές προσπάθειες ενσωμάτωσής τους στη σύγχρονη κοινωνία. Ο τρόπος αντιμετώπισής τους σε επίπεδο κράτους, τοπικών κοινωνιών και απλών πολιτών ποικίλλει. Η συνήθεια πάντως των μετακινήσεων στους Ρομά, εξακολουθεί να υφίσταται, είτε από χώρα σε χώρα, είτε και μέσα στη χώρα, λόγω του επαγγέλματος και της αναζήτησης καλύτερων οικονομικών συνθηκών.

3.5.2 Η οικογένεια των Ρομά

Η οικογένεια είναι από τους πιο σημαντικούς κοινωνικούς θεσμούς σε όλες τις κοινωνίες. Η οικογένεια επιδρά σημαντικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, επηρεάζοντας το επίπεδο της εκπαίδευσής του και τις επιλογές του (Κοκκίνου, 2010). Η εκπαίδευση βέβαια επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες, όπως η κοινωνική τάξη, η φυλή, το οικονομικό επίπεδο, το φύλο και το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα (Εξαρχος, 1998). Η οργάνωση της κοινωνίας των Ρομά είναι ομαδική και όχι ατομική. Δηλαδή η οικογένεια δρα ως μια ομάδα που προσπαθεί να διατηρήσει την ενότητά της με όλα τα μέλη και το καθένα ξεχωριστά να υπερασπίζεται το συμφέρον της. Ο ρόλος κάθε ατόμου είναι καθορισμένος για την εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της. Η διαφορά με τις οικογένειες της λοιπής κοινωνίας είναι ότι στις οικογένειες των Ρομά, λειτουργούν στα πλαίσια της ομαδικότητας, όπου ατομικά,

κάθε μέλος παραγκωνίζει τις δικές του ανάγκες προς όφελος της υπόλοιπης ομάδας (Δουμάνη, 1990).

Η οικογένεια είναι πατριαρχική με τον γηραιότερο να εκτελεί χρέη αρχηγού και αποτελείται από τους γονείς, τα παιδιά και σε περίπτωση που κάποιος από τους γιούς της οικογένειας παντρεύεται, διαμένουν όλοι μαζί στο ίδιο σπίτι. Με το γάμο η νύφη ορίζεται ως μέλος της οικογένειας, η οποία δεν αποτελεί ανεξάρτητη προσωπικότητα για τους υπόλοιπους (Λυδάκη, 2013). Υπάρχουν δύο είδη γάμου στην κοινωνία τους: ο παραδοσιακός και ο θρησκευτικός γάμος. Ο παραδοσιακός γάμος γίνεται ακολουθώντας τα έθιμα τους (Ντούσας, 1997), δηλαδή αποτελεί μια συλλογική απόφαση της οικογένειας (κυρίως των γονιών) για την κάλυψη των οικονομικών και κοινωνικών αναγκών της (Εξαρχος, 1996). Όμως δε λείπει το φαινόμενο του γάμου από επιλογή του ζευγαριού λόγω έρωτα και ταυτόχρονα σύμφωνη γνώμη της οικογένειας, γιατί αλλιώς οδηγούνται στο να «κλεφτούν», γεγονός μη επιθυμητό γιατί το ζευγάρι εκδιώκεται από τη φάρα (Εξαρχος, 1996). Οι γάμοι δεν είναι αποδεκτοί από την ευρύτερη κοινωνία, γιατί τα άτομα αυτά είναι συνήθως ανήλικα, οπότε βάσει νόμου αυτοί οι γάμοι απαγορεύονται (Καλτσούνη, 2004). Η σύζυγος – μητέρα είναι κυρίαρχη μέσα στην οικογένεια και είναι υπεύθυνη για την ανατροφή των παιδιών και τη διδασχή, αλλά και τη μετάδοση των εθίμων και προτύπων του πολιτισμού των Ρομά (Λυδάκη, 2013). Έχει άποψη στα οικονομικά και επαγγελματικά ζητήματα από τη στιγμή που εκείνη έχει τη διαχείριση του σπιτιού (Καλτσούνη, 2004).

Η συγγένεια έχει μεγάλη σημασία για την κοινωνία των Ρομά και έχει τη δική της ιεραρχία. Ο θεμέλιος λίθος είναι η οικογένεια. Το γένος είναι ένα σύνολο οικογενειών, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με «δεσμούς αίματος». Τα γένη διακρίνονται μεταξύ τους από το επίθετο, το οποίο και υποδηλώνει την αλληλουχία του γένους. Αποτελεί ένα σύστημα τόσο κοινωνικό όσο και πολιτικό, επιλέγοντας για αρχηγό τον γηραιότερο και πιο δραστήριο οικογενειάρχη (Ντούσας, 1997). Η φάρα είναι η σύνδεση δύο ή περισσότερων γενών, όπου τα μέλη τους συνδέονται με κοινωνικούς δεσμούς αίματος και αγχιστείας, δημιουργεί τη δική της κοινότητα, εγκαθίσταται σε συγκεκριμένη περιοχή και προσπαθεί να καλύψει τις κύριες ανάγκες

των οικογενειών και των μελών της. Μεταξύ τους υπάρχει η κοινή καταγωγή, τα κοινά ήθη και έθιμα και οι κοινές αξίες (Ντούσας, 1997).

3.5.3 Η γλώσσα των Ρομά

Η γλώσσα είναι ένα μέσο για την κοινωνικοποίηση και την ένταξη του ανθρώπου στην κοινωνία, αλλά μπορεί να διαμορφώσει και τον τρόπο σκέψης του και σύμφωνα με τον Vygotsky, η γλώσσα αποτελεί ένα μέσο για «κοινωνική επικοινωνία» (Λυδάκη, 1998). Κάθε κοινωνία, με τη γλώσσα κληροδοτεί τη γνώση των προγόνων της, την οποία μεταβάλλει ανάλογα με τις συνθήκες ζωής. Η ομοιομορφία στη γλώσσα και η χρήση της ως επικοινωνία, δημιουργεί μια γλωσσική κοινότητα (Λυδάκη, 1998).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι Ρομά μιλούν τη ρομανί, σε μια προσπάθεια διατήρησης της ταυτότητας του πολιτισμού τους. Η γλώσσα έχει ιδιαίτερη σημασία σε μια μειονοτική ομάδα. Η ρομανί ενώνει τους Ρομά μεταξύ τους και κρατάει σε απόσταση τους «ξένους», επικοινωνώντας μεταξύ τους μέσω αυτής, ιδιαίτερα όταν καυγαδίζουν, όπου ασυνείδητα χρησιμοποιείται η μητρική γλώσσα. Επικοινωνούν με αυτή στις διαπροσωπικές τους σχέσεις και στις εμπορικές συναλλαγές τους. Η γλώσσα ορίζει την εθνική ταυτότητα, όπου κάθε παιδί Ρομά έρχεται σε επαφή κατά τα πρώτα χρόνια του, που αναπτύσσει τον συναισθηματικό του κόσμο και συνδέεται με λέξεις από τη διάλεκτο ρομανί. Η ρομανί επηρεάστηκε αρκετά από τις άλλες γλώσσες που κυριαρχούσαν στις χώρες όπου είχαν εγκατασταθεί. Όλοι οι Ρομά αφού περάσουν την παιδική τους ηλικία είναι δίγλωσσοι, μιλώντας τη ρομανί από τη μία και τη γλώσσα της χώρας εγκατάστασης από την άλλη (Παυλή-Σιδέρη, 1990).

Η ρομανί αρχικά ήταν προφορική γλώσσα και η πρώτη προσπάθεια καταγραφής της έγινε στη Ρωσία το 1930, με γραπτά σύμβολα. Από τότε έγιναν αρκετές προσπάθειες καταγραφής της. Στην Ελλάδα, οι διάλεκτοι των Ρομά ανήκουν στις εξής κατηγορίες:

- Γύφτικη: ομιλείται από νομάδες και ημι-νομάδες
- Τσιγγάνικη: ομιλείται από πρόσφυγες χριστιανούς τσιγγάνους
- Ελληνοτσιγγάνικη- Κρεολική: τα ρόμικα που τα μιλούν στην Ήπειρο, και τα ντόρτικα που τα μιλούν στην Αιτωλοακαρνανία και την Ευρυτανία.
- Ρουμάνικη: ομιλείται από Ρουμανόγυφτους

- Μη Τσιγγάνικη: η γλώσσα των Τουρκόγυφτων, μουσουλμάνων και άθεων-χωρίς θρησκεία Τσιγγάνων (Εξαρχος, 1996)

Η διγλωσσία είναι η χρήση δύο γλωσσών και πιο συγκεκριμένα στην εκπαίδευση, η χρήση της μητρικής γλώσσας του μαθητή και της γλώσσας εκμάθησης που χρησιμοποιείται στο σχολικό πλαίσιο (Kyuchukov, 2007). Η διγλωσσία συναρτάται με τη χρήση της μητρικής γλώσσας για επικοινωνία με το οικογενειακό και το φιλικό περιβάλλον και τα μέλη της κοινότητας και με την έκθεση σε μία άλλη γλώσσα στο σχολείο και το ευρύτερο περιβάλλον. Η Ρομανί είναι μια γλώσσα διασποράς από τον Μεσαίωνα και είναι μια «μη εδαφική γλώσσα» σύμφωνα με την Pasikowska-Schnass (2018), η οποία γλωσσικά παρουσιάζει μεγάλη ποικιλότητα, που μέχρι πρόσφατα δεν υπήρχε σε γραπτή μορφή, δεν είχε αναπτύξει ένα κωδικοποιημένο πρότυπο, και διαδιδόταν αποκλειστικά προφορικά. Η κατάσταση της γλώσσας τους δείχνει και τη γενικότερη κοινωνικοπολιτική κατάσταση των Ρομά, οι οποίοι ήταν πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά περιθωριοποιημένοι, εθνικά στιγματισμένοι, οι οποίοι μπορούσαν να επιβιώσουν μόνο σε μικρές ομάδες, γεγονός που οδήγησε στη γεωγραφική και κοινωνική ετερογένεια που εξακολουθεί να υπάρχει μέχρι και σήμερα. Η μη αυτονομία των κοινωνικοοικονομικών δομών τους, τους ανάγκασε να εξαρτώνται από τις δομές του επικρατούντος πληθυσμού, οπότε η ρομανί περιοριζόταν στην ενδοομαδική επικοινωνία. Οι λόγοι που δεν ομιλείται πολύ η ρομανί είναι το χαμηλό κύρος της γλώσσας, ο περιορισμός της χρήσης της και η πίεση αφομοίωσης από τον πολιτισμό της πλειοψηφίας.

3.5.4 Επαγγελματικές δραστηριότητες

Οι Ρομά ασχολούνταν από παλιά με αγροτικές δουλειές ή σταματώντας τη νομαδική ζωή στη βιομηχανία. Τα παραδοσιακά ρομικά επαγγέλματα, εκτός από εργάτες και αγρότες, ήταν τεχνίτες, κάνοντας κυρίως επανορθωτικές εργασίες (παπουτσή, μπαλωματής, σιδεράς, πεταλωτής, καλαθοποιός, τροχιστής αγροτικών εργαλείων, χαλκιάς, κα), έμποροι και επαγγελματίες (ζωέμποροι, πλανόδιοι μικροπωλητές διαφόρων αντικειμένων οικιακής οικονομίας, ένδυσης, φρούτων, λαχανικών, κ.ά.), διασκεδαστές (ακροβάτες, ταχυδακτυλουργοί, θηριοδασκτές, πλανόδιοι αρκουδιάρηδες, περιφερόμενοι μουσικοί, χορεύτριες, χαρτορίχτρες, μάντισσες). Τα επαγγέλματα αυτά, στο παρελθόν και ειδικά στις αγροτικές περιοχές,

ήταν ιδιαίτερα χρήσιμα, γιατί οι κάτοικοι των περιοχών αυτών, δεν είχαν τη δυνατότητα να αποκτήσουν διαφορετικά (Zachos, 2007). Η εξάλειψη των παραδοσιακών επαγγελμάτων με τα οποία απασχολούνταν οι Ρομά, επέφερε πολλές δυσκολίες, που οδήγησαν μια μεγάλη μερίδα των ατόμων αυτής της κατηγορίας σε μη παραγωγικές δραστηριότητες (επαιτεία), σε φτώχεια και γενικότερα στο περιθώριο της κοινωνίας (Marantzidis et. al., 1999).

Στην Ελλάδα, οι περισσότεροι Ρομά σήμερα ζουν βιοποριστικά, ασχολούνται με το εμπόριο και κυρίως εργάζονται ως πλανόδιοι έμποροι (σε λαϊκές ή μεμονωμένα). Συνήθως δεν ακολουθούν τη νόμιμη οδό με έκδοση ειδικών αδειών στο επάγγελμά τους, αν και γίνονται αρκετοί έλεγχοι που τους αναγκάζουν. Οι υπόλοιποι Ρομά είναι άνεργοι (στα όρια της ανέχειας) με εποχικές εργασίες, συνταξιούχοι ή ασχολούνται με τα οικιακά (Παναγόπουλος, 2014). Η εργασία τους έχει πολύ βραχυπρόθεσμες προοπτικές, διακρίνεται από την επιδίωξη του εύκολου κέρδους, με μεγάλη ανασφάλεια και ρίσκο, ενώ γενικότερα, λόγω της ιδιαιτερότητάς τους, δεν προτιμούνται στην αγορά εργασίας από τους μη Ρομά. Συνήθως, προτιμούν την αυτοαπασχόληση, γιατί έτσι εργάζονται με ρυθμούς, οι οποίοι ταιριάζουν στην «ανυπότακτη» φύση τους, προτιμώντας να είναι τα αφεντικά του εαυτού τους (Lucassen, 1998). Η αυτοαπασχόληση προσφέρει μεγαλύτερη ανεξαρτησία, ελαχιστοποιεί τη ρουτίνα, ενώ παρέχει μεγαλύτερη ευελιξία στην επιλογή του χρόνου της εργασίας (Okely, 1983). Τα επαγγέλματα των Ρομά καταλαμβάνουν τις χειρότερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας, όπου σε περιόδους οικονομικών μεταβολών και κρίσεων, δέχονται ισχυρά πλήγματα, με αποτέλεσμα πολλά άτομα να οδηγούνται στην ανεργία, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση (Zachos, 2007).

Οι Ρομά θεωρούνται οικονομικοί μετανάστες στην ίδια χώρα με πολλές μετακινήσεις, γεγονός που δεν τους επιτρέπει να έχουν ένα τόπο μόνιμης κατοικίας, οπότε και να μπορούν τα παιδιά τους να παρακολουθήσουν συνεχόμενα την υποχρεωτική εκπαίδευση. Το γεγονός της εγκατάλειψης του σχολείου στις χαμηλές βαθμίδες περιορίζει τις δυνατότητες εξεύρεσης ικανοποιητικής επαγγελματικής απασχόλησης, καθώς η έλλειψη εκπαιδευτικών προσόντων (ειδίκευση, τίτλοι σπουδών) αποτελεί ουσιαστική αιτία για την αδυναμία επαγγελματικής αποκατάστασης (Zachos, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

4. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

4.1 Στόχοι της έρευνας

Αφού λήφθηκαν υπόψη τα ευρήματα των ήδη πραγματοποιηθεισών ερευνών και οι ανάγκες που δημιουργήθηκαν, αποφασίστηκε η κατάληξη του ερευνητικού στόχου της εργασίας.

Στόχος της παρούσας έρευνας αποτελεί η μελέτη της διαφορετικής ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές στο νηπιαγωγείο. Επίσης, η διερεύνηση των αντιλήψεων των νηπιαγωγών σε σχέση με τα αίτια που δημιουργούν τις διαφοροποιήσεις αυτές μεταξύ των μαθητών και του κατά πόσο αυτές οι αντιλήψεις ασκούν επιρροή στη σχολική πρόοδο των μαθητών Ρομά και συμβάλλουν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων.

4.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να απαντήσει στα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποιος είναι ο βαθμός ανάπτυξης των δεξιοτήτων (νοητικών, κινητικών, ψηφιακών και κοινωνικών) των Ρομά μαθητών του νηπιαγωγείου σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές και αν διαφοροποιούνται γιατί συμβαίνει αυτό;
2. Οι νηπιαγωγοί θεωρούν ότι η διγλωσσία των Ρομά μαθητών επηρεάζει τη δυνατότητα να αναπτύξουν όλες τις δεξιότητες τους.
3. Ποιες διδακτικές πρακτικές υιοθετούν οι νηπιαγωγοί για να συμβάλλουν στη βελτίωση των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών;
4. Τι θεωρούν οι νηπιαγωγοί ότι πρέπει να αλλάξει στο νηπιαγωγείο, ώστε να αποκρίνεται αποτελεσματικά στις ανάγκες των Ρομά παιδιών;
5. Πώς αντιλαμβάνονται οι νηπιαγωγοί α) την ευθύνη των γονέων των Ρομά μαθητών και β) την ευθύνη των μη Ρομά συμμαθητών τους και των γονέων αυτών, για τη διαφοροποίηση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

5.1 Ερευνητική στρατηγική-μέθοδος

Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών στην έρευνα αυτή θα διερευνηθούν μέσω ποιοτικής έρευνας. Η ποιοτική μέθοδος εμβαθύνει στο υπό ανάλυση θέμα, αναδεικνύοντας σε βάθος τόσο τη διαφορετικότητα κάθε ανθρώπου που συμμετέχει στην έρευνα, όσο και την εμπειρία του, καθώς και τα αποτελέσματα αυτής απεικονίζονται με ρεαλιστικό τρόπο (Παρασκευοπούλου - Κόλια, 2008; Creswell, 2016). Με την ποιοτική μέθοδο επιδιώκουμε να κατανοήσουμε και να αναλύσουμε τις αντιλήψεις και τις στάσεις όλων των νηπιαγωγών που συμμετέχουν στην έρευνα, μέσα από τα βιώματά τους και τον τρόπο που αισθάνονται τα γεγονότα (Bird et al., 1999), σχετικά με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των παιδιών Ρομά και την ανάδειξη καθημερινών πρακτικών βάση της εμπειρίας τους, που θα προάγουν την ανάπτυξη αυτή.

5.2 Πληθυσμός - Δείγμα

Για να επιλεγεί το δείγμα από τον γενικότερο πληθυσμό των εκπαιδευτικών χρησιμοποιήθηκε η δειγματοληψία σκοπιμότητας, έτσι ώστε να εντοπιστούν περιπτώσεις που θα αντληθούν περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με το θέμα μας (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Το δείγμα εκτός από σκοπιμότητας είναι και ευκολίας, καθώς ουσιαστικά έγινε προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς που ήδη γνώριζε η ερευνήτρια, με σκοπό να γίνει όσο το δυνατόν καλύτερα η ανάδειξη του θέματος και οι οποίοι ήταν πρόθυμοι στη συμμετοχή τους στην έρευνα (Ιωσηφίδης, 2008; Robson, 2010; Creswell, 2016), ιδιαίτερα από τη στιγμή που η περίοδος υλοποίησής της έγινε εν μέσω της πανδημίας. Το δείγμα της έρευνας σκοπιμότητας είναι ομοιογενές (Creswell, 2015), από την άποψη ότι οι συμμετέχοντες έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό ότι έχουν αρκετά χρόνια διδακτικής υπηρεσίας με Ρομά μαθητές στο τμήμα τους. Οι συμμετέχοντες δηλαδή είναι νηπιαγωγοί εν ενεργεία στην Περιφερειακή Ενότητα Ηλείας με αρκετά χρόνια εμπειρίας με μαθητές Ρομά και το δείγμα αποτελείται από 12 νηπιαγωγούς. Σ' ένα τέτοιο δείγμα καλό είναι ν'

αποφεύγεται μια γενίκευση των αποτελεσμάτων, καθώς αυτό αντιπροσωπεύει, κυρίως, την ξεχωριστή άποψη καθενός από τους εκπαιδευτικούς (Cohen, Manion & Morrison, 2008).

5.3. Ερευνητικό εργαλείο

Η συνέντευξη είναι ένα ερευνητικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται ως μέσο συλλογής πληροφοριών, ελέγχου και ερμηνείας των ερευνητικών ερωτημάτων μιας έρευνας. Η συνολική αποτίμηση του θέματος της έρευνας έγινε χρησιμοποιώντας ως εργαλείο την προσωπική ημιδομημένη συνέντευξη και η συλλογή των δεδομένων θα οδηγήσει στην σε βάθος κατανόηση των αντιλήψεων των νηπιαγωγών που συμμετείχαν στην έρευνα αυτή (Ισαρη & Πουρκός, 2015), της οποίας ο οδηγός παρατίθεται στο Παράρτημα Β της παρούσας εργασίας. Προϋπόθεση ήταν η προκατασκευή ορισμένων κατηγοριών ερωτήσεων, οι οποίες προσδιορίστηκαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, ως ερευνητικά ερωτήματα. Οπότε, η συνέντευξη αποτελούνταν ουσιαστικά από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτημάτων, που χρησιμοποιείται σαν οδηγός, καλύπτοντας τα θέματα που προκύπτουν από τα ερευνητικά ερωτήματα. Ο τύπος της συνέντευξης, είναι ευέλικτος και δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να κάνει προκαθορισμένες, γενικές και ανοιχτές ερωτήσεις, χωρίς κάποια αυστηρή σειρά, προσωπικά σε κάθε συμμετέχοντα, ο οποίος με τη σειρά του μπορεί να απαντήσει χωρίς περιορισμό για τις εμπειρίες του (Creswell, 2016). Δίνει επίσης τη δυνατότητα τροποποίησης προσαρμόζοντάς την στις ανάγκες της συνέντευξης (Robson, 2010) και στην αλληλεπίδραση του ερευνητή με τον ερωτώμενο (Smith, 1995).

Οι ερωτήσεις ήταν ουδέτερες, σαφείς και κατανοητές, ώστε ο ερωτώμενος να αισθάνεται άνετα και να απαντήσει στη «δική του γλώσσα» (Smith, 1995), όπως φάνηκε και από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, και απέβλεπαν στην άντληση πληροφοριών στο μέγιστο δυνατό βαθμό κατά την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Παρόλα αυτά, η ημιδομημένη συνέντευξη παρέχει τη δυνατότητα διευκρινήσεων στις ερωτήσεις, αλλά και στις απαντήσεις, για την πληρέστερη κάλυψη των αναδυόμενων ζητημάτων (Creswell, 2016; Robson, 2010). Η συνέντευξη επίσης γίνεται κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να μην επηρεάζονται οι ερωτώμενοι από τη

γνώμη της ερευνήτριας και με σεβασμό στη δυνατότητα να αφηγούνται τις εμπειρίες τους χωρίς να διακόπτουν αναίτια τον ειρμό τους.

5.4 Διεξαγωγή της έρευνας.

Η περίοδος πραγματοποίησης των συνεντεύξεων ήταν πολύ δύσκολη γιατί έγινε εν μέσω της πανδημίας λόγω του COVID-19. Αυτό είχε σαν συνέπεια, οι δια ζώσης συνεντεύξεις να πραγματοποιούνται με όλα τα μέτρα ασφάλειας, σε χρόνο που εξυπηρετούσε και τις δύο πλευρές (λόγω των πολλών κρουσμάτων νόσησης στην περιοχή, ακόμα και των ιδίων), για λόγους ατομικής ασφάλειας της ερευνήτριας και των συμμετεχόντων νηπιαγωγών. Η ιδιότητα της ερευνήτριας ως νηπιαγωγός σε νηπιαγωγείο της ίδιας περιοχής και Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς και η προηγούμενη συνεργασία της με τις υποψήφιες συμμετέχουσες σε διάφορα επαγγελματικά θέματα, βοήθησε στον εντοπισμό του δείγματος, μετά από τηλεφωνική επικοινωνία μαζί τους. Ενημερώθηκαν για το σκοπό της συνέντευξης και τον τρόπο αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της έρευνας, καθώς και για τον μέσο χρόνο διάρκειας της συνέντευξης και διαβεβαιώθηκαν για την τήρηση της ανωνυμίας τους. Από τις νηπιαγωγούς που δέχτηκαν, λίγες ήταν οι νηπιαγωγοί που προτίμησαν να γίνει η συνέντευξη εξ αποστάσεως, μέσω skype, ως εναλλακτικός τρόπος. Η συνέντευξη μέσω μιας οθόνης υπολογιστή Skype σε κάποιους δίνει την απαραίτητη απόσταση ασφαλείας που έχουν ανάγκη και δυσκολεύονται να ανταποκριθούν σε μια δια ζώσης συνέντευξη (Παρασκευοπούλου- Κόλλια, 2019). Οι περισσότερες παραχώρησαν τη συνέντευξη από την οικία τους, χωρίς διακοπές και παρεμβολές τρίτων.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή των νηπιαγωγών στη συνέντευξη ήταν η υπογραφή τους στο έντυπο της συναίνεσης (Παράρτημα Α) και κατόπιν ηχογραφήθηκε η συνέντευξη που παρείχαν για την έρευνα με τη σύμφωνη γνώμη τους. Η καταγραφή της συνέντευξης σε ηχητικό υλικό και στη συνέχεια η καταγραφή του σε μορφή κειμένου όλων όσων ειπώθηκαν δημιουργεί ένα ασφαλές και μόνιμο αρχείο των συνεντεύξεων για την περαιτέρω συστηματική μελέτη του. Οι εισαγωγικές ερωτήσεις ήταν πιο εύκολες για τη διασφάλιση ενός κλίματος εμπιστοσύνης. Η διατύπωση των ερωτήσεων έγινε με σαφήνεια και με την αποφυγή κατευθύνσεων από την ερευνήτρια (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Στόχος της

συνέντευξης εξάλλου είναι η έκφραση των απόψεων, αντιλήψεων, συμπεριφορών, στάσεων κι εμπειριών του ερωτώμενου.

5.5. Ανάλυση δεδομένων

Μετά το πέρας των δώδεκα ημι-δομημένων συνεντεύξεων του δείγματος έγινε η μετεγγραφή τους σε γραπτό κείμενο για τη διευκόλυνση της επεξεργασίας τους (Παράρτημα Β), σημειώνοντας παύσεις, γέλιο και τονισμό λέξεων. Κρίθηκε ότι ο καλύτερος τρόπος ανάλυσης των δεδομένων της έρευνας ήταν η θεματική ανάλυση, η οποία δίνει μια σχετική θεωρητική ελευθερία στον ερευνητή στη διαχείριση αυτών, σε ένα επιστημονικό πλαίσιο, για μια ποιοτική εξαγωγή συμπερασμάτων (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Αρχικά έγινε η απαραίτητη εξοικείωση της ερευνήτριας με τις συνεντεύξεις μετά από προσεκτική και επανειλημμένη ανάγνωση των δεδομένων, μια ταξινόμηση του υλικού και η κωδικοποίηση με ανάλογη απόδοση ενός εννοιολογικού προσδιορισμού (νόημα) σε συγκεκριμένα δεδομένα (Cohen & Manion, 1994), με σκοπό την ανάδειξη των θεμάτων της έρευνας, αλλά και άλλων που τυχόν προκύψουν. Δηλαδή γίνεται μετατροπή του περιεχομένου των συνεντεύξεων σε κατηγορίες βάσει κωδικών εννοιών. Ταυτόχρονα έγινε εντοπισμός των αποσπασμάτων που επαλήθευαν τους κωδικούς που τέθηκαν, παρουσιάστηκαν κι ερμηνεύτηκαν οι απόψεις των ερωτηθέντων νηπιαγωγών (Τσιώλης, 2017). Στα συμπεράσματα, τα δεδομένα αυτά της θεματικής ανάλυσης θα συζητηθούν σε σχέση με τα δεδομένα της βιβλιογραφίας.

5.6. Αξιοπιστία-εγκυρότητα

Το πρώτο βήμα για την εξασφάλιση της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας στην παρούσα έρευνα έγινε με την επιλογή κατάλληλου δείγματος. Όταν το δείγμα είναι κατάλληλο, δηλαδή οι ερωτηθέντες νηπιαγωγοί έχουν την ανάλογη γνώση κι εμπειρία σχετικά με το ερευνητικό θέμα, τότε τα ποιοτικά δεδομένα είναι από τα καλύτερα (Morse et al., 2002). Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από νηπιαγωγούς με πολυετή διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά.

Η πλήρης καταγραφή των ενεργειών, η εξασφάλιση της κατάλληλης μεθοδολογίας για την ανάλυση με δεδομένο την σε βάθος απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων (Cohen et al., 2008) δίνει την ανάλογη αξιοπιστία και εγκυρότητα της έρευνας. Επίσης, το γεγονός ότι τα ερωτήματα της συνέντευξης ανταποκρίνονται στο περιεχόμενο των ερευνητικών ερωτημάτων συνέβαλε στην εγκυρότητα του περιεχομένου (Creswell, 2016).

Η διεξαγωγή της συνέντευξης από μόνη της μπορούσε να εξασφαλίσει της αξιοπιστία, καθώς υπάρχουν αποδείξεις μαγνητοφωνημένες, καθώς και λεκτική και μη λεκτική καταγραφή όλων των συνεντεύξεων, αποδίδοντας έτσι με τον καλύτερο τρόπο τις απόψεις των συμμετεχόντων. Ακόμα, εγκυρότητα προσδίδει και η καταγραφή των δραστηριοτήτων αναφορικά με την κωδικοποίηση και ανάλυση των δεδομένων της ερευνήτριας (Robson, 2010).

5.7 Ηθική και δεοντολογία της έρευνας

Στην παρούσα έρευνα έγινε μια προσπάθεια τήρησης και εξασφάλισης των δεοντολογικών αρχών, οι οποίες θα πρέπει να διέπουν κάθε έρευνα ποιοτικής προσέγγισης, κι αυτό απαιτείται λόγω της φύσης της (Howitt, 2010 όπ. αναφ. στους Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Για το λόγο αυτό, όλοι οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν μέσω της έντυπης ενυπόγραφης συγκατάθεσης (Cohen et al., 2008; Ίσαρη & Πουρκός, 2015), το έντυπο συναίνεσης με άλλα λόγια (Παράρτημα Α), τη διατήρηση της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας της εθελοντικής τους συμμετοχής στη συνέντευξη. Η ανωνυμία, διατηρήθηκε, η αναφορά τους γίνεται με απόδοση αριθμητικά, δηλαδή (ΕΚΠ1, ΕΚΠ2, ... ΕΚΠ12), και δεν έγινε πουθενά αντιστοιχία με τα ονόματά τους, αφαιρέθηκε κάθε προσδιοριστικό στοιχείο της ταυτότητάς τους (όνομα ή περιοχή σχολείου), και επισημάνθηκε ότι πρόσβαση στο αρχείο της συνέντευξης που έδωσαν, θα επιτρέπεται μόνο στην ερευνήτρια και στους επιβλέποντες καθηγητές του ΕΑΠ (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Έγινε επίσης, ενημέρωση των συμμετεχόντων, σχετικά με το λόγο και το στόχο διεξαγωγής της έρευνας, καθώς και για τη δυνατότητα απόσυρσής τους από αυτήν, οποιαδήποτε στιγμή επιθυμούσαν και τη χρονική διάρκεια των συνεντεύξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Περιγραφή δείγματος

Βασιζόμενοι στα δεδομένα που προκύπτουν από την έρευνα, με εισαγωγικές ερωτήσεις που αφορούσαν δημογραφικά στοιχεία, όπως:

- Ποια είναι η ηλικία σας;(1)
- Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις; (2)
- Πόσα έτη εκπαιδευτικής εμπειρίας έχετε συνολικά;(3)
- Πόσα έτη εκπαιδευτικής εμπειρίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές;(4)

διαπιστώνεται η συνολική σύνθεση του δείγματος, η οποία έχει ως εξής:

α) Σχετικά με το φύλο, οι περισσότερες ήταν γυναίκες, των οποίων η ηλικία κυμαινόταν από 37 έως 56 χρονών. Ειδικότερα, 3 ερωτώμενες είχαν ηλικία μεταξύ 37-39, δύο 48-49 ετών και 7 μεταξύ 50-5 ετών.

β) Η εκπαιδευτική προϋπηρεσία του δείγματος κυμαινόταν μεταξύ 10-25 έτη, ενώ η εκπαιδευτική τους προϋπηρεσία με Ρομά μαθητές ήταν από 3 έως 17 έτη. Ειδικότερα, 6 νηπιαγωγοί είχαν συνολικά από 10-18 έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας, και οι άλλοι 6 είχαν από 20-25 έτη. Αναφορικά με τα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας με Ρομά μαθητές οι 5 νηπιαγωγοί είχαν από 3 έως και 8 έτη, ενώ οι υπόλοιποι 7 νηπιαγωγοί είχαν από 10 έως 17 έτη υπηρεσίας με Ρομά μαθητές.

γ) Αναφορικά με τις σπουδές ή/και τις επιμορφώσεις που είχαν κάνει οι ερωτηθείσες νηπιαγωγοί, τέσσερις νηπιαγωγοί εξ αυτών διέθεταν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, δύο είχαν κάνει εξομοίωση του βασικού τους πτυχίου και οι υπόλοιποι έξι είχαν κάνει επιμορφώσεις σε διάφορους τομείς, όπως διαπολιτισμική εκπαίδευση, ειδική αγωγή, διαφορετικότητα στα σχολεία, συμπερίληψη των Ρομά στην κοινωνία και εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

6.2 Παρουσίαση ευρημάτων

6.2.1 Χαρακτηρισμός διδακτικής εμπειρίας σε μαθητές Ρομά

Στις εισαγωγικές ερωτήσεις της συνέντευξης, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνονταν η εξής ερώτηση:

- Πώς θα περιγράφατε την εμπειρία σας διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά; (5)

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων νηπιαγωγών που διδάσκουν σε μαθητές Ρομά στην παρούσα έρευνα, περιγράφει την εμπειρία τους, ως μια ιδιαίτερη εμπειρία, αλλά ταυτόχρονα και δύσκολη. Κάποιοι μάλιστα την θεωρούν και προβληματική ακόμα. Μόνο δύο εξ αυτών, οι ΕΚΠ 10 και 11 θεωρούν ότι η διδασκαλία είναι ενδιαφέρουσα, και μάλιστα η ΕΚΠ 11 θεωρεί επιπλέον ότι είναι και απογοητευτική.

Δύσκολη-ιδιαίτερη εμπειρία

ΕΚΠ 1: μια εμπειρία με ιδιαιτερότητες

ΕΚΠ 2: Εεε..., μια ιδιαίτερη εμπειρία θα έλεγα. Ειδικά την πρώτη φορά που βρέθηκα σε τέτοιο σχολείο. Εεε.....μου ήταν πάρα πολύ δύσκολο. Εεεε, σιγά σιγά, όμως, βελτιώθηκα κι εγώ....βελτιώθηκα.

ΕΚΠ 3: Θα έλεγα ότι είναι μια ιδιαίτερη εμπειρία με αρκετές δυσκολίες

ΕΚΠ 4: Ιδιαίτερη, ε... με πολλές προκλήσεις

ΕΚΠ 5: Διαφορετική, ενδιαφέρουσα, αλλά και με αρκετές δυσκολίες

ΕΚΠ 6: Βραχύχρονη, όχι πλούσια και όχι ικανή για να οδηγηθώ σε συμπεράσματα κι επίλυση προβλημάτων. Προβληματική θα έλεγα, δύσκολη

ΕΚΠ 7: Εεε, είναι μια ιδιαίτερη, έτσι, εμπειρία με αρκετές δυσκολίες,

ΕΚΠ 8: Εεεε, το να διδάσκεις σε μαθητές Ρομά, εεε, υπάρχουν αρκετά προβλήματα και δυσκολίες,

ΕΚΠ 9: Εεε, σίγουρα έχει κάτι το ιδιαίτερο.

ΕΚΠ 12: Θα μπορούσα να πω ότι έχει αρκετές δυσκολίες,

Ενδιαφέρουσα εμπειρία

ΕΚΠ 10: Εεε, είναι διαφορετική και ενδιαφέρουσα συγχρόνως, να έχεις μες στην τάξη σου μαθητές μη Ρομ..., Ρομά και μη Ρομά. φυσικά

ΕΚΠ 11: Είναι μια ενδιαφέρουσα εμπειρία, εεε,

Απογοητευτική εμπειρία

ΕΚΠ 11: ...όμως λίγο μας απογοητεύει εμάς τους εκπαιδευτικούς που βάζουμε στόχους υψηλούς,

6.2.2 Λόγοι δυσκολίας διδασκαλίας σε μαθητές Ρομά

Στις εισαγωγικές ερωτήσεις της συνέντευξης, περιλαμβανόταν μεταξύ άλλων, η εξής ερώτηση:

- Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες, όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;(6)

Σύμφωνα με τη σχολική εμπειρία των νηπιαγωγών που ερωτήθηκαν για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, κατά τη διδασκαλία τους σε μαθητές Ρομά, οι περισσότεροι απάντησαν ότι τα κυριότερα προβλήματα κι αιτίες που προκαλούν τις δυσκολίες αυτές είναι α) η έλλειψη πειθαρχίας, β) η έλλειψη ενδιαφέροντος για το σχολείο και τη μάθηση γενικότερα, γ) σχολική διαρροή, δ) οικογένεια και υποτίμηση της αξίας του σχολείου και ε) η δυσκολία της επικοινωνίας.

Έλλειψη πειθαρχίας

Η έλλειψη πειθαρχίας σύμφωνα με 6 νηπιαγωγούς είναι ένας από τους λόγους που θεωρούν δύσκολη την εκπαιδευτική εμπειρία τους οι νηπιαγωγοί. Θεωρούν ότι οι Ρομά μαθητές δεν προσαρμόζονται εύκολα στους κανόνες του σχολείου κι ότι η ελευθερία που τους δίνεται απλόχερα από το σπίτι δεν τους βοηθά να θέσουν κάποια όρια γενικότερα.

ΕΚΠ 1: Η έλλειψη πειθαρχίας και κανόνων υγιεινής.

ΕΚΠ 2: και δεύτερο, εξαιτίας αυτού, δημιουργούνται και διάφορα προβλήματα συμπεριφοράς, επειδή δεν μπορούν να προσαρμοστούν εύκολα, ν ακολουθήσουν κάποιους κανόνες και να συμμετάσχουν στη διαδικασία της μάθησης.

ΕΚΠ 3: κι έπειτα την έλλειψη ορίων και κανόνων από το οικογενειακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να δυσκολεύεται η μαθησιακή μας διαδικασία.

ΕΚΠ 6: λόγω της έλλειψης μέτρων, κανόνων

ΕΚΠ 11: Η κουλτούρα τους η συγκεκριμένη, η ελευθερία που έχουν από τους γονείς, η τάση τους να μην μπαίνουν σε όρια, τα καθιστά αδύναμα να μπορούν να σταθούν μέσα σ' ένα σχολικό περιβάλλον, το οποίο έχει όρια και διδάσκει τέτοιες αξίες.

ΕΚΠ 12: Επίσης, με μεγάλη δυσκολία υπακούουν σε κανόνες της τάξης. Σιγά-σιγά, όμως με την επανάληψη και την τακτική φοίτηση- όταν αυτή είναι εφικτή- επέρχεται και η ανάλογη πειθαρχία. Εξάλλου είναι πολύ ωραίο να βλέπεις να αυτενεργούν έως

ένα σημείο και να βλέπεις παιδιά που έχουν από πολύ νωρίς αυξημένη τη δημιουργικότητα και το ελεύθερο πνεύμα.

Έλλειψη ενδιαφέροντος

Το γεγονός ότι δεν υπάρχει το ανάλογο ενδιαφέρον και την επιμέλεια για να συμμετάσχουν ενεργά στη μάθηση σύμφωνα με τις απόψεις τριών νηπιαγωγών που ερωτήθηκαν ανάλογα.

ΕΚΠ 7: και δεν δείχνουν έτσι ιδιαίτερο ενδιαφέρον για μάθηση. Και κυρίως στο σπίτι δεν ασχολούνται σχεδόν καθόλου, οι γονείς.

ΕΚΠ 6: Η κουλτούρα τους, η αδιαφορία και η μη συνεργασία τους. Δεν επιθυμούν να αλλάξουν, να προσαρμοστούν στο πρόγραμμα του σχολείου. Διέκρινα ασυνέπεια από τη μεριά τους.

ΕΚΠ 12: Εε συγκεντρώνονται μόνο όταν είναι κάτι ενδιαφέρον γι' αυτά, αλλιώς δεν προσέχουν και δεν έχουν την ανάλογη επιμέλεια.

Ελλιπή φοίτηση

Η μη τακτική φοίτηση φαίνεται να είναι και η πιο συνηθισμένη απάντηση, γιατί οκτώ από τις νηπιαγωγούς αναφέρθηκαν σε αυτό το στοιχείο, κρίνοντας από την πολυετή εμπειρία τους σε νηπιαγωγεία με μαθητές Ρομά, καθώς χάνουν την επαφή με το αντικείμενο του σχολείου και τη σειρά που έχουν αποκτήσει, ενώ χρειάζεται επανάληψη, ώστε να εμπεδώσουν τις γνώσεις.

ΕΚΠ 2: Ε.. θα έλεγα το πιο σημαντικό πρόβλημα είναι ότι δεν έρχονται συχνά στο σχολείο. Δηλαδή λείπουν πάρα πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα

ΕΚΠ 3: Μάλιστα. Θεωρώ πρωτίστως την ελλιπή φοίτηση

ΕΚΠ 6: λόγω της μη συστηματικής φοιτήσεως των παιδιών, της κουλτούρας τους

ΕΚΠ 7: Εεε, η σπουδαιότερη δυσκολία θεωρώ είναι ότι δεν έχουν τακτική φοίτηση, σ' ένα μεγάλο ποσοστό, ειδικά όταν το ποσοστό Ρομά είναι σχεδόν καθολικό. Εεεεμ, δηλαδή δεν παρακολουθούνε, εεεμ, γιατί η φοίτησή τους είναι ελλιπής, δεν είναι αρκετά τακτική σ' ένα μεγάλο βαθμό.

ΕΚΠ 8: Εεε, είναι η.. όπως είπαμε παραπάνω η μη συστηματική φοίτηση, η έλλειψη συγκέντρωσης, και οι μαθητές αυτοί υστερούν σε δεξιότητες, σε πολλές δεξιότητες σε σχέση με τα άλλα παιδιά, τα μη Ρομά. Εεε για παράδειγμα θα παρακολουθήσουν δύο φορές την εβδομάδα, μετά χάνονται για μέρες, κι όταν γυρίζουν, εεε, δεν είναι συγκεντρωμένα και πρέπει να επαναλάβουμε ότι έχει χαθεί, απ' αυτά που έχουμε διδάξει. όπως είναι η μη τακτική φοίτηση, η σχολική διαρροή, που εμποδίζουν την επιτυχία, τον εκπαιδευτικό στόχο.

ΕΚΠ 10: φυσικά, εεε,.. υπάρχει σχολική διαρροή, λόγω των μετακινήσεων των... της οικογένειας. Οι γονείς είναι συνήθως έμποροι, και συχνά αναγκάζονται να μετακινούνται.....Όπως είπα και πάνω, παραπάνω στην προηγούμενη ερώτηση, ότι έχει δυσκολίες. Εεε, η σχολική διαρροή, εεε, συχνά όπως είπα πριν πρέπει να μετακινούνται οι γονείς, λόγω του επαγγέλματός τους, που είναι έμποροι, εεε, λόγω της απαξίωσης που έχουν οι γονείς Ρομά για το θεσμό του σχολείου και της αναγκαιότητας

ΕΚΠ 11: Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι αυτή που είπα πριν, ότι δεν φοιτούν τακτικά.....Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να ντρέπονται εε, ιδίως στην αρχή της σχολικής χρονιάς, χμ, χμ, συγγνώμη..., εε στην αρχή της σχολικής χρονιάς, ε και παρόλες τις προσπάθειες της νηπιαγωγού και των συμμαθητών τους, από τη στιγμή που δεν φοιτούν, δεν μπορεί ν' αποκτηθεί αυτή η άνεση και η επαφή μεταξύ τους. Οποσδήποτε γνωρίζουμε όλοι το χαμηλό επίπεδο της οικογένειας και η ανυπαρξία στήριξης από την οικογένεια για να φοιτούν συνεχώς, δεν υπάρχουν τα ερεθίσματα και δυστυχώς δεν ενισχύεται από το σπίτι ή και από το κράτος η τακτική φοίτηση των παιδιών αυτών. η τακτική φοίτηση, και η αδιαφορία για το σχολείο, δεν φέρνει τα αποτελέσματα που θέλουμε εε, σ' αυτά τα παιδιά, όπως και στα υπόλοιπα.

ΕΚΠ 12: Εε όταν υπάρχει συνεχής φοίτηση, η δυσκολία είναι μέχρι να τραβήξω την προσοχή τους, όπως και στα άλλα παιδιά. Μμ παρόλα αυτά όμως, επειδή τα παιδιά μη Ρομά έχουν περισσότερες προσλαμβάνουσες από την οικογένειά τους, είναι πιο εύκολο να συνεχίσεις να οικοδομείς γνώσεις, ενώ σε σαθρά θεμέλια δε γίνεται. Γι αυτό και πρέπει να μουν γερές βάσεις, προσέχοντάς τα ίσως λίγο παραπάνω κι αφιερώνοντας παραπάνω χρόνο. Εεε στη μη τακτική φοίτηση τώρα, θα πρέπει να γίνεται επανάληψη όλων αυτών που διδάχθηκαν στο διάστημα της απουσίας τους και ν αρχίσουμε πάλι από την αρχή την επανένταξη στο μάθημα, τους κανόνες συμπεριφοράς, και τα λοιπά.

Υποτίμηση της αξίας του σχολείου από την οικογένεια

Τέσσερις νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι υποτιμούν το ρόλο και την αξία του σχολείου, τόσο οι ίδιοι οι μαθητές Ρομά, όσο και η οικογένειά τους, η οποία πολλές φορές αποτελεί τροχοπέδη.

ΕΚΠ 4: Να τους πεις ότι η μάθηση είναι αναγκαία στη ζωή τους.

ΕΚΠ 5: Να κατανοήσουν ότι θα πρέπει να έρχονται στο σχολείο για να μάθουν..

ΕΚΠ 10: Εεεε, επίσης λόγω της κουλτούρας τους, εεε., και των αντιλήψεων που έχουν για το... για το θεσμό της ... του νηπιαγωγείου και του σχολείου, πιστεύουν ότι δεν είναι απαραίτητο και ειδικά σε αυτή την ηλικία, τη μικρή, εεε, ακόμα περισσότερο θεωρούν ότι δε χρειάζεται το σχολείο, δεν έχει να προσφέρει κάτι σ' αυτή την ηλικία.

ΕΚΠ 12: κι αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη επικοινωνίας με τους γονείς και την υποτίμηση της αξίας του σχολείου από τη μεριά τους.

Δυσκολία επικοινωνίας

Μεταξύ των ανωτέρω λόγων, που θεωρούν οι νηπιαγωγοί δύσκολη τη διδασκαλία σε μαθητές Ρομά, ετέθη και η δυσκολία επικοινωνίας των Ρομά μαθητών με την εκπαιδευτικό ή τους συμμαθητές τους (μη Ρομά), η οποία εμποδίζει την κατανόηση σημαντικών εννοιών και την επιμελή παρακολούθηση.

ΕΚΠ 9: Εεε, η μεγαλύτερη δυσκολία πιστεύω ότι είναι η επικοινωνία, πρώτα απ' όλα η γλωσσική, εεε, γιατί δεν καταλαβαίνουν πολύ εύκολα την ελληνική γλώσσα, εεε, και μετά ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι δεν έρχονται πολύ συχνά..., δεν παρακολουθούν.

ΕΚΠ 10:... ε εεε, επίσης τα διαφορετικά ήθη κι έθιμα, τις παραδόσεις της κουλτούρας τους, της διγλωσσίας, εεε, η διγλωσσία αυτή καθιστά δύσκολη την επικοινωνία και απ' την πλευρά μας κι απ' την πλευρά των παιδιών. Εεε, τα παιδιά δυσκολεύονται στη χρήση και της κατανόησης της ελληνικής γλώσσας, κι αυτό τα καθιστά να είναι λίγο ντροπαλά, να έχουν άγχος, από τη στιγμή που δεν κατανοούν τη γλώσσα, την ελληνική. Βέβαια, όπως είπα κι απ' την πλευρά μας, γιατί μερικές φορές μας ζητούν κάτι κι εμείς δεν το καταλαβαίνουμε τι θέλουν τα παιδάκια. Βέβαια, σιγά-σιγά με την εμπειρία μας, έχουμε εξοικειωθεί κι εμείς εεε, κι αρχίζουμε περισσότερο να καταλαβαίνουμε και κάποιες λέξεις τους και κάποιες φράσεις τους...(γέλιο).....Εεε, είναι περισσότερο τα παιδάκια αυτά εξοικειωμένα με τη Ρομανί τη γλώσσα τους κι όχι με την ελληνική, γιατί κυρίως μιλούν στο σπίτι τους τη Ρομανί τη γλώσσα, εεε, κι εκεί κι εμείς δεν τα καταλαβαίνουμε, όταν μερικές φορές μας μιλούν., κι αυτά τα παιδάκια, έτσι, δεν καταλαβαίνουν εμάς, και καταλαβαίνετε ότι είναι δύσκολη λίγο η επικοινωνία μας και η διδασκαλία μας. Εεε, τα στερεότυπα που έχουνε... αυτά.

ΕΚΠ 11: Εεεε, έχει δυσκολίες όμως, λόγω της διγλωσσίας τους, εεε γιατί μιλούν και τη ρομα..., κυρίως τη Ρομανί να πω τη γλώσσα, και λίγο στην αρχή την ελληνική, εεε.. κι αυτό μας φέρνει δυσκολίες,..... εεε και τα παιδιά δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν με την εκπαιδευτικό ή με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους, λόγω του ότι δεν γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα, εεε, οπότε δεν κατανοούν πολλά πράγματα και δεν μπαίνουν στο ενδιαφέρον. Υπάρχει μια σύγχυση στο μυαλό τους, ανάμεσα στη δική τους γλώσσα που την ξέρουν άπταιστα και στην ελληνική.

6.3 Ανάπτυξη δεξιοτήτων Αντιμετώπιση δυσκολιών – Δραστηριότητες ανάπτυξης δεξιοτήτων

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αφορά στο αν και πώς κατανοούν οι νηπιαγωγοί τη διαφορά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων μέσα από την εμπειρία τους στα τμήματα του νηπιαγωγείου. Οι ερωτήσεις που τέθηκαν για να υπάρξει μια σφαιρική εικόνα των αντιλήψεων των νηπιαγωγών ήταν οι εξής:

- Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται; (7)
- Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές; Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό; (8)
- Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί; (9)

6.3.1 Διαφορές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών σε σχέση με τους μη Ρομά

Όταν τους ζητήθηκε να πουν αν παρατήρησαν να υπάρχουν διαφορές αναφορικά με τον ρυθμό που αναπτύσσουν τις δεξιότητες τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές, σχεδόν όλοι απάντησαν ότι έχουν παρατηρήσει πιο αργό ρυθμό στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στους Ρομά μαθητές, εκτός από δύο εκπαιδευτικούς (6 και 9), που πιστεύουν ότι σε άλλες δεξιότητες η ανάπτυξη είναι πιο αργή και σε άλλες πιο γρήγορη ή ότι οι διαφορές δεν είναι μεγάλες. Η ερμηνεία της διαφοράς στο ρυθμό ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών του νηπιαγωγείου σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές καλύπτουν ένα φάσμα απαντήσεων, όπως η κουλτούρα τους, το οικογενειακό τους υπόβαθρο και η έλλειψη παραστάσεων, καθώς και η γλώσσα τους.

Ο πολιτισμός τους

Η διαφοροποίηση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών Ρομά από τους μαθητές μη Ρομά, σύμφωνα με την άποψη τεσσάρων νηπιαγωγών, οφείλεται στη διαφορετική κουλτούρα τους

ΕΚΠ 1: Έχω παρατηρήσει διαφορές στις γνωστικές δεξιότητες που οφείλονται κατά τη γνώμη μου στο διαφορετικό τρόπο ζωής τους.

ΕΚΠ 3: Οι Ρομά μαθητές αργούν ν αναπτύξουν γνωστικές δεξιότητες, δεν έχουν ερεθίσματα κι εμπειρίες λόγω του περιβάλλοντος που ζουν. Είναι συνηθισμένοι να ζουν μεταξύ τους τηρώντας τα ήθη και τα έθιμά τους.

ΕΚΠ 7: ... και θεωρώ ότι αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον τους.

ΕΚΠ 6:γιατί είναι πράγματα που συνάδουν με την κουλτούρα τους.

Το οικογενειακό τους υπόβαθρο

Άλλοι πάλι νηπιαγωγοί, έξι σε αριθμό, πιστεύουν ότι η διαφοροποίηση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών Ρομά από τους μαθητές μη Ρομά, οφείλεται στο οικογενειακό τους περιβάλλον.

ΕΚΠ 2: Εεε.. δεν έχουν ιδιαίτερο κίνητρο για μάθηση και θεωρώ ότι αυτό οφείλεται πιο πολύ στο οικογενειακό τους υπόβαθρο, γιατί δεν καλλιεργείται και από την οικογένεια... στο να προχωρήσουν.

ΕΚΠ 4: Θεωρώ ότι η ανάπτυξή τους είναι λίγο πιο αργή, εεε..., ίσως και οι δεξιότητες να είναι περιορισμένες, εε.. κάτι το οποίο θεωρώ ότι οφείλεται στην έλλειψη παραστάσεων μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον και είναι οπωσδήποτε και θέμα μίμησης, βασικός παράγοντας σε αυτή την ηλικία.

ΕΚΠ 5: πιστεύω ότι οφείλεται στα ερεθίσματα που δέχονται από το οικογενειακό και γενικότερα περιβάλλον που ζουν, ε., δηλαδή τα πρότυπα που έχουν δεν τους εμπνέουν την όρεξη και τη διάθεση για παραπάνω.. για μάθηση.

ΕΚΠ 8: Ε, ναι, υπάρχουν διαφορές πιστεύω ότι αυτό οφείλεται σ' ένα μεγάλο βαθμό στο οικογενειακό τους περιβάλλον, εεε, στα ερεθίσματα και τις γνώσεις που παίρνουν από αυτό. Εεε, τα παιδιά μη Ρομά παίρνουν εεε, παίρνουν αρκετά ερεθίσματα από το σπίτι τους, από πολύ νωρίς για παράδειγμα διαβάζουν παραμύθια, ασχολούνται με τα εκπαιδευτικά παιχνίδια, φτιάχνουν παζλ, εεε, από την άλλη οι συνθήκες και οι πρακτικές στην ανατροφή των παιδιών Ρομά, εεε, δεν τα εφοδιάζουν με γνώσεις που θεωρούνται αυτονόητες από το σχολείο.

ΕΚΠ 9: Ε, οι διαφορές δεν πιστεύω ότι είναι μεγάλες, εεε, εξαρτάται από την οικογένεια. Εεε, υπάρχουν Ρομά μαθητές, που μπορούν να προσαρμοστούν πολύ εύκολα, εεε επειδή ακριβώς στο σπίτι τους έχουν ασχοληθεί με τα παιδιά και θέλουνε να έρθουνε στο σχολείο, εεε, και είναι και άλλοι Ρομά μαθητές που ούτε μπορούν να..., δεν θέλουνε να επικοινωνήσουν, δε θέλουν να συνεργαστούν

ΕΚΠ 11: Ε, θεωρώ ότι οι μαθητές Ρομά, έχουν υψηλό δείκτη νοημοσύνης, σε σχέση με τους μη Ρομά, διότι εεμ, αυτό που έχουν σαν κουλτούρα από την οικογένειά τους, να προσπαθούν να επιβιώσουν μόνα τους, είναι λίγο στην αδιαφορία των γονιών, δεν είναι κάποιος γονιός από πάνω τους, να τα στηρίζει ή να τα καθοδηγεί παντού. Αυτά, αυτό τα έχει ψήσει τα παιδιά, ο τρόπος δηλαδή που δρουν και επιβιώνουν, είναι πανέξυπνα, όμως δεν μπορούν ν' αποκτήσουν δεξιότητες, λόγω του ότι δεν έχουν ερεθίσματα στο δικό τους περιβάλλον και δεν έρχονται και στο σχολείο τακτικά, για ν' αποκτήσουν εκεί ερεθίσματα. Άρα, η διαφορά μεταξύ τους στις δεξιότητες οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχουνε από το σπίτι τους ερεθίσματα, αλλά στο σχολείο, που υπάρχουνε τόσα πολλά ερεθίσματα, δεν έρχονται.

ΕΚΠ 12:... γιατί δεν έχει ασχοληθεί κανένας από την οικογένεια να τους μάθει, έστω και κάποια βασικά πράγματα που θα είναι βοηθητικά για το σχολείο. Εεε όμως, μερικές από τις δεξιότητες, που έχουν κάποια ερεθίσματα από το οικογενειακό ή το κοινωνικό τους περιβάλλον, τις έχουν ήδη αναπτυγμένες, όπως, ας πούμε για παράδειγμα τις κινητικές, που είναι από την κουλτούρα τους, με το ρυθμό και τους χορούς, τις κοινωνικές, από την ενασχόληση των γονιών με το εμπόριο και την ανεξαρτησία από τους γονείς τους.

Η γλώσσα τους

Δύο από τις ερωτηθείσες νηπιαγωγούς θεωρούν ότι η γλώσσα τους (δηλαδή το θέμα της διγλωσσίας) είναι η αιτία της διαφοροποίησης στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών Ρομά από τους μαθητές μη Ρομά.

ΕΚΠ 7: Ναι, έχουνε κυρίως στις γνωστικές δεξιότητες, γιατί όπως ξέρουμε η μητρική τους γλώσσα είναι η Ρομανί και όχι η ελληνική.

ΕΚΠ 9:... κάποιες φορές, δεν καταλαβαίνουν εεε, τη γλώσσα, δεν έρχονται συχνά στο σχολείο, κι όλα αυτά τα προβλήματα...

6.3.2 Διαφοροποίηση στο είδος των δεξιοτήτων που αναπτύσσουν ευκολότερα οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές

Αναφορικά με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών, κάποιες, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς του δείγματος, ότι τις αναπτύσσουν πιο εύκολα και κάποιες άλλες δυσκολεύονται να τις αναπτύξουν χωρίς κάποια βοήθεια. Όπως για παράδειγμα οι δεξιότητες που αναπτύσσουν εύκολα οι Ρομά μαθητές είναι οι κινητικές, οι κοινωνικές, οι αριθμητικές και οι ψηφιακές. Ενώ, κάποιοι νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι αναπτύσσουν πιο αργά τις γνωστικές, τις ψηφιακές, τις κοινωνικές και τη λεπτή κινητικότητα. Κάποιες δεξιότητες εμφανίζονται στις απαντήσεις και σαν αυτές που αναπτύσσουν εύκολα και σε αυτές που δυσκολεύονται, για παράδειγμα οι ψηφιακές και οι κοινωνικές. Ευθύς αμέσως, παρατίθενται αρχικά οι δεξιότητες τις οποίες αναπτύσσουν πιο εύκολα και τους λόγους για τους οποίους υπάρχει αυτή η γρήγορη ανάπτυξη ή η διαφοροποίηση από τους μη Ρομά μαθητές σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς και ακολουθούν οι δεξιότητες εκείνες στις οποίες υστερούν και τους πιθανούς λόγους, που συμβαίνει αυτό.

6.3.2.1. Δεξιότητες που αναπτύσσουν εύκολα οι μαθητές Ρομά

Οι δεξιότητες που αναπτύσσουν εύκολα οι Ρομά μαθητές είναι οι κινητικές, οι κοινωνικές, οι αριθμητικές, οι ψηφιακές και οι καλλιτεχνικές.

Κινητικές δεξιότητες

Οκτώ νηπιαγωγοί θεωρούν ότι οι Ρομά μαθητές έχουν μεγαλύτερη έμφυση στις κινητικές δεξιότητες, όπου φαίνεται να έχουν αναπτυγμένο σε μεγάλο βαθμό το ρυθμό, την κατεύθυνση και την κίνηση. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων νηπιαγωγών αφορούν στο γεγονός ότι ο ρυθμός είναι έμφυτος στους Ρομά, λόγω των ηθών και εθίμων τους, του τρόπου ζωής τους, ο οποίος τους παρέχει μια ελευθερία, που πολλές φορές τα άτομα δεν έχουν συγκεκριμένα όρια, όπως αναφέρουν οι εκπαιδευτικοί 6 και 9.

ΕΚΠ 1: Θεωρώ τις κινητικές λόγω της φύσης τους.

ΕΚΠ 3: Μμ.. νομίζω τις κινητικές λόγω ότι τους είναι έμφυτο

ΕΚΠ 6: Όπως προείπα, η αδρή κινητικότητα, ο ρυθμός, η μουσική, ο χορός,... εεεε... λόγω της μουσικής που έχουν στην κουλτούρα τους είναι πιο χαρούμενα, τα ήθη και τα έθιμά τους και την ελευθερία που έχουν στην ανατροφή τους, όπου δεν υπάρχουν κανόνες και όρια. Εεε, πιστεύω ότι εεε... είναι λόγω της παράδοσής τους, της ανατροφής τους, εεε..., του τρόπου ζωής τους, είναι πιο ελεύθεροι, πιο απροσάρμοστοι θα έλεγα, λόγω των συνθηκών.

ΕΚΠ 8: Εεε, αναπτύσσουν κυρίως κινητικές δεξιότητες, κι αυτό νομίζω είναι έμφυτο στην πλειονότητα των παιδιών αυτών.

ΕΚΠ 9: Η εμπειρία μου έχει δείξει ότι... ότι αφορά την κίνηση, η γυμναστική, μουσικοκινητικά θέματα, μπορούν να τα αναπτύξουν πάρα πολύ εύκολα και μάλιστα να είναι πρώτοι, οι καλύτεροι. Εεεμ, κι αυτό γιατί έχουν μάθει τα παιδιά να παίζουν έξω στη φύση, έχουν μάθει να είναι πιο ελεύθερα απ' τα υπόλοιπα μικρά παιδάκια, που είναι πιο περιορισμένα, κι έχουν περισσότερα όρια. Δεν έχουνε όρια, φαντάζομαι, αλλά αυτό τα οδηγεί να μπορούνε να είναι πιο ευκίνητα. Έτσι πιστεύω.

ΕΚΠ 10: Εεε, οι Ρομά μαθητές αναπτύσσουν πιο πολύ, πιο εύκολα τις κινητικές δεξιότητες,..... αναπτύσσουν πιο πολύ τα παιδιά αυτά τις μουσικοκινητικές δεξιότητες, δηλαδή τραγούδι, χορό, κυρίως το τσιφτετέλι, (γέλιο),. παρατηρούμε ότι όταν λίγο το τραγουδάκι είναι λίγο πιο ζωντανό, πιο ζωηρό, αυτά τα παιδάκια αρχίζουν λίγο, ειδικά τα κορίτσια να λικνίζονται στο χορό του τσιφτετελιού. Λόγω της κουλτούρας, εεε των ηθών τους.

ΕΚΠ 11: στο χορό, στο τραγούδι, εεε, γενικώς έχουνε μέσα τους το ρυθμό, τους αρέσουνε τα κινητικά παιχνίδια

ΕΚΠ 12: Οι κινητικές δεξιότητες, όπως ο ρυθμός, η μουσική, ο χορός είναι από τις δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα. Έχουν καλύτερη αίσθηση του χώρου, αλλά και

της κίνησής τους στο χώρο. Γενικά, προσανατολίζονται πιο εύκολα..... Εεε όμως, μερικές από τις δεξιότητες, που έχουν κάποια ερεθίσματα από το οικογενειακό ή το κοινωνικό τους περιβάλλον, τις έχουν ήδη αναπτυγμένες, όπως, ας πούμε για παράδειγμα τις κινητικές. Είναι κάτι που τους βγαίνει αβίαστα, ίσως είναι έμφυτο, εεε λόγω της μουσικής που έχουν στην κουλτούρα τους, τα ήθη και τα έθιμά τους.(που είναι από την κουλτούρα τους, με το ρυθμό και τους χορούς).

Μαθηματικές δεξιότητες

Τρεις νηπιαγωγοί θεωρούν ότι οι Ρομά μαθητές έχουν αναπτυγμένες τις αριθμητικές δεξιότητες. Οι παράγοντες για τους οποίους αναπτύσσουν τις μαθηματικές δεξιότητες οι Ρομά μαθητές σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων νηπιαγωγών είναι επειδή έχουν μια ιδιαίτερη επαφή με το εμπόριο, λόγω του επαγγέλματος των γονέων και έχουν αναπτυγμένη την ανεξαρτησία τους οι λόγοι είναι η επαφή τους με το εμπόριο λόγω του επαγγέλματος των γονέων και την ανεξαρτησία τους.

ΕΚΠ 2: Έχω παρατηρήσει ότι είναι πάρα πολύ καλοί στα μαθηματικά. Γνωρίζουν να μετράνε πολύ καλύτερα από τα υπόλοιπα παιδιά εεε..... νομίζω ότι .. το ...γίνεται αυτό επειδή θέλουν να ξέρουν να χειρίζονται πολύ καλά τα χρήματα.

ΕΚΠ 7: Εεε, θεωρώ ότι είναι στα μαθηματικά και στις υπολογιστικές πράξεις, ... διότι από μικρή ηλικία έρχονται σ' επαφή με το εμπόριο, αρκετά από αυτά τα παιδιά.

ΕΚΠ 12: Από τις δεξιότητες του νου τώρα, φαίνεται ν' αναπτύσσουν πιο εύκολα τις αριθμητικές, και τις εεεεμ, αριθμητικές... ίσως λόγω της ενασχόλησής των οικογενειών τους με το εμπόριο, και έχουν κάποιες σχετικές προσλαμβάνουσες...(από την ενασχόληση των γονιών με το εμπόριο και την ανεξαρτησία από τους γονείς τους)..

Κοινωνικές δεξιότητες

Οκτώ νηπιαγωγοί θεωρούν ότι οι Ρομά μαθητές έχουν αναπτυγμένες τις κοινωνικές δεξιότητες. Οι παράγοντες εξ αιτίας των οποίων αναπτύσσουν τις κοινωνικές δεξιότητες οι Ρομά μαθητές σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων νηπιαγωγών είναι λόγω των ηθών και εθίμων τους, του τρόπου ζωής τους, ο οποίος τους παρέχει μια ελευθερία και αυτοπεποίθηση, αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις και παράλληλα μια εξωστρέφεια, η οποία προέρχεται κυρίως από το επάγγελμα των γονέων και της μίμησης αυτών στην προσέγγιση των άλλων ανθρώπων, χωρίς ιδιαίτερη συστολή.

ΕΚΠ 3: Μμ.. νομίζω τις κοινωνικές, λόγω ότι τους είναι έμφυτο.

ΕΚΠ 4: Είναι ευφάνταστοι, είναι δημιουργικοί, εε..., συχνά παρουσιάζουν κριτική σκέψη, Επίσης αν νοιώσουν οικειότητα ε.. δείχνουν ιδιαίτερη ευαισθησία. εε..., θεωρώ ότι είναι ο τρόπος ζωής τους τέτοιος... δηλαδή να το πω αλλιώς οι γονείς τους, τους κανακεύουν λιγότερο.

ΕΚΠ 5: Πιστεύω, ότι περισσότερο αναπτύσσουν δεξιότητες δημιουργικότητας,... ε..., γιατί μεγαλώνουν πιο ανεξάρτητα σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά, οπότε και λόγω των συνθηκών αυτών αναγκάζονται να γίνουν, να βρίσκουν λύσεις, να γίνονται πιο εφευρετικοί .

ΕΚΠ 6: είναι πιο κοινωνικά... εεεε... λόγω της μουσικής που έχουν στην κουλτούρα τους είναι πιο χαρούμενα, τα ήθη και τα έθιμά τους και την ελευθερία που έχουν στην ανατροφή τους, όπου δεν υπάρχουν κανόνες και όρια. Εεε, πιστεύω ότι εεε... είναι λόγω της παράδοσής τους, της ανατροφής τους, εεε..., του τρόπου ζωής τους, είναι πιο ελεύθεροι, πιο απροσάρμοστοι θα έλεγα, λόγω των συνθηκών.

ΕΚΠ 8: Εεε, αναπτύσσουν κυρίως συναισθηματικές δεξιότητες, ... κι αυτό νομίζω είναι έμφυτο στην πλειονότητα των παιδιών αυτών.

ΕΚΠ 10: Εεε, οι Ρομά μαθητές αναπτύσσουν πιο πολύ, πιο εύκολα τις κοινωνικοσυναισθηματικές εεε, δεξιότητες, εεε, Εεε, είναι κυρίως είναι πολύ κοινωνικά. Εεεε, τους αρέσει τα παιδιά αυτά τα Ρομά να παίζουν με τα άλλα παιδάκια, εεε.. δεν έχουνε έτσι στερηθεί την ελευθερία του παιχνιδιού σε εξωτερικούς χώρους, στο περιβάλλον, όπως είπαμε και πριν ότι σε σχέση με τα δικά μας τα παιδιά. Εεεμ, κι αυτό βασικά ότι οφείλεται στην νοοτροπία έτσι των γονέων που θέλουν να είναι τα παιδιά τους ελεύθερα, να συναναστρέφονται με πολλά άτομα. Κυρίως, εεε, νομι... παρατηρούμε ότι οφείλονται στη νοοτροπία και στις αντιλήψεις που έχουν οι γονείς τους, οι γονείς Ρομά, εεε.. αφήνουν τα παιδιά τους οι γονείς Ρομά, τα αφήνουν πιο ελεύθερα, να παίζουν στη φύση, στον εξωτερικό χώρο, εεε, κι έτσι τα κάνουν και πιο κοινωνικά τα παιδιά, σε σχέση με τα δικά μας, που είναι περιορισμένα μέσα στο σπίτι τους και δεν έτσι, ελεύθερα να παίζουν.. εεε, επίσης δεν έχουν περιορισμούς, δεν έχουν όρια τα παιδιά αυτά.. εεε, αυτό οφείλεται βέβαια και στο επάγγελμα του πατέρα τους, που πρέπει να είναι κοινωνικά και να βγαίνουνε και να συναναστρέφονται με πολύ κόσμο. Μπορούμε να πούμε, εεε.. όπως είπα και παραπάνω, λόγω του επαγγέλματος, γιατί βλέπουν τους γονείς τους το πώς συναναστρέφονται και προσεγγίζουν τον άλλον τον κόσμο, κι αυτά έτσι προσπαθούν να προσεγγίσουν με ευκολία τους συμμαθητές τους τα παιδάκια τα Ρομά. Εεε, αυτά κυρίως.

ΕΚΠ 11: ..και είναι πάρα πολύ κοινωνικά.

ΕΚΠ 12: Είναι πιο κοινωνικά... τις κοινωνικές μμ... πιθανά λόγω της εξωστρέφειάς τους, της συναναστροφής που έχουν με πολύ και άγνωστο κόσμο και την απεριόριστη πολλές φορές, ελευθερία που έχουν στην ανατροφή τους, όπου δεν υπάρχουν κανόνες και όρια. Αναπτύσσουν δηλαδή τις κοινωνικές δεξιότητες, όπου παρατηρείται να έχουν τρομερή αυτοπεποίθηση, από μόνα τους. Αρκετά γρήγορα, αναπτύσσουν τη συνεργασία

στις ομάδες, εε περιορίζουν το εκρηκτικό τους ταπεραμέντο και μαθαίνουν να ολοκληρώνουν τους στόχους τους.....(που είναι η ελευθερία έκφρασης και της κοινωνικοποίησης έως ασυδοσίας καμιά φορά θα έλεγα, εε τη συναναστροφή τους με πολύ κόσμο, εεεε, χωρίς ιδιαίτερους κανόνες)

Ψηφιακές δεξιότητες

Δύο από τους νηπιαγωγούς πιστεύουν ότι οι Ρομά μαθητές έχουν αναπτυγμένες τις ψηφιακές δεξιότητες. Οι λόγοι για τους οποίους αναπτύσσουν τις ψηφιακές δεξιότητες οι Ρομά μαθητές σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων νηπιαγωγών είναι λόγω των κινητών τηλεφώνων που κατέχουν, όπως επίσης και τον χειρισμό τους.

ΕΚΠ 8: Κάποια είναι εξοικειωμένα με τις ψηφιακές δεξιότητες, λόγω της χρήσης των κινητών, και σίγουρα θα έλεγα ότι η κουλτούρα επηρεάζει στον τρόπο σκέψης τους..., σκέψης τους. ... λόγω της χρήσης των κινητών, και σίγουρα θα έλεγα ότι η κουλτούρα επηρεάζει στον τρόπο σκέψης τους..., σκέψης τους.

ΕΚΠ 12: Επίσης, δείχνουνε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για τις ψηφιακές δεξιότητες, λόγω των κινητών τηλεφώνων που χειρίζονται με μεγάλη ευκολία.

Εικαστικές δεξιότητες

Οι Ρομά μαθητές αναπτύσσουν πιο εύκολα τη ζωγραφική από τα καλλιτεχνικά σύμφωνα με τον ΕΚΠ 11.

ΕΚΠ 11: βλέπουμε ότι έχουν μεγάλο ταλέντο, μεγάλη έφεση στη ζωγραφική, στο ελεύθερο παιχνίδι.

6.3.2.2. Δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο δύσκολα οι μαθητές Ρομά

Από τις απαντήσεις των νηπιαγωγών, στηριζόμενοι στην εμπειρία τους, φαίνεται ότι οι Ρομά μαθητές υστερούν σε κάποιες δεξιότητες σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές, όπως οι γνωστικές, οι ψηφιακές, οι κοινωνικές, καθώς και οι δεξιότητες της λεπτής κινητικότητας. Παρατίθενται λοιπόν ευθύς αμέσως, τα είδη των δεξιοτήτων, καθώς και οι λόγοι που πιστεύουν οι νηπιαγωγοί ότι τις αναπτύσσουν πιο αργά απ' ότι τις υπόλοιπες.

Γνωστικές δεξιότητες

Όλοι οι εκπαιδευτικοί του δείγματος πιστεύουν ότι οι μαθητές Ρομά υστερούν περισσότερο από τους μαθητές Ρομά στις γνωστικές δεξιότητες και μάλιστα πιο συγκεκριμένα στη γραφή και τον προφορικό λόγο κι όχι τόσο στις μαθηματικές. Οι

λόγοι που πιστεύουν ότι οι μαθητές Ρομά υστερούν περισσότερο από τους μαθητές Ρομά στις γνωστικές δεξιότητες είναι: η έλλειψη πειθαρχίας, η διγλωσσία, η έλλειψη ενδιαφέροντος, ο πολιτισμός τους,

ΕΚΠ 1: *Νομίζω στο γνωστικό κομμάτι, γιατί δεν πειθαρχούν και δεν τους κερδίζει το ενδιαφέρον γιατί μ' αυτόν τον τρόπο ζουν στην οικογένειά τους.*

ΕΚΠ 2: *Δυσκολεύονται στην κατανόηση των εννοιών πιστεύω πιο πολύ, διότι στην οικογένειά τους μιλούν τη γλώσσα τη δική τους, οπότε υπάρχει μια δυσκολία να αντιληφθούν τα νοήματα.*

ΕΚΠ 3: *Δυσκολεύονται στο γνωστικό κομμάτι, βαριούνται γενικότερα, δε δείχνουν ενδιαφέρον, δεν υπακούουν σε κανόνες, είναι δίγλωσσοι, και όλα αυτά οφείλονται στον τρόπο που ζουν στην οικογένειά τους.*

ΕΚΠ 6: *Στη γραφή, στην αρίθμηση. Ο προφορικός τους λόγος αναπτύσσεται πιο αργά σε σχέση με τα άλλα παιδιά. Δεν την εξασκούν αρκετά από το σπίτι, διότι οι γονείς ίσως να μην έχουν την κατάλληλη παιδεία-μόρφωση. διότι υπάρχει διγλωσσία. Ε. μιλάνε περισσότερο τη Ρομανί.*

ΕΚΠ 7: *Στο γνωστικό κομμάτι και κυρίως στον προφορικό και γραπτό λόγο εεεε, γιατί όπως ξέρουμε είναι δίγλωσσα, τα παιδιά τα ..., τα παιδιά Ρομά είναι δίγλωσσα,*

ΕΚΠ 8: *Δυσκολεύονται κυρίως στις γνωστικές δεξιότητες, δεν δείχνουν ενδιαφέρον και πολλές φορές δεν κατανοούν αυτό που διδάσκεται.*

ΕΚΠ 9: *Εεεε, δυσκολεύονται στη γραφή, Εεε, ξέρουμε ότι από πριν, από το σπίτι, δεν υπάρχει κάποια εξάσκηση, έτσι δυσκολεύονται να πιάσουν το μολύβι, και να είναι αποτελεσματικά, κι επειδή δεν έρχονται και πολύ συχνά, εεε, αυτό επιδεινώνει την κατάσταση.*

ΕΚΠ 10: *Όπως είπα και πριν είναι στις νοητικές, στις εεε, στις δεξιότητες. Εεε, οι νοητικές, οι γνωστικές, έτσι δηλαδή προφορικός, γραπτός λόγος, προμαθηματικές, μαθηματικές έννοιες, αυτές βλέπουμε εεε, δεν.. δεν είναι αναπτυγμένες από τα παιδιά και δυσκολεύονται και στο σχολείο'. εεε, ενώ σε αντίθεση, ενώ αναπτύσσουν λιγότερο τις νοητικές, τις γνωστικές, τις ψηφιακές... Λέγοντας νοητικές εννοούμε φυσικά τον προφορικό, τον γραπτό λόγο, εεε, τις προμαθηματικές, τις μαθηματικές έννοιες, κι αυτό λόγω του χαμηλού..., του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου των γονέων, εεε, των φτωχών ερεθισμάτων που δέχονται από την οικογένεια, εεε.. κι όπως είπα και πριν, δεν ασχολούνται τόσο πολύ με τα παιδιά τους οι...οι γονείς Ρομά. κι αυτό βοηθάει δηλαδή στη δυσκολία, συμβάλλει η διγλωσσία τους. Έτσι, όταν τα παιδάκια τα Ρομά δεν ξέρουν την ελληνική γλώσσα, πώς ν' αναπτύξουν τον προφορικό τους λόγο; Είναι δύσκολο.....κι αυτό οφείλεται φυσικά στο ότι εεε, έχουνε φτωχό εεεε... φτωχά ερεθίσματα από τις οικογένειές τους, εεμμ, επίσης επειδή βρίσκονται τα παιδιά αυτά σε πολυμελείς οικογένειες, ζουν δηλαδή μαζί γιαγιάδες, παππούδες, ξαδέρφια, να είναι μαζί... εεε, δεν ασχολούνται οι γονείς τόσο πολύ με τα παιδιά τους, ειδικά σε*

αυτή τη μικρή ηλικία. Σε αντίθεση φυσικά με τους μη Ρομά μαθητές εεε, που βλέπουμε όλο και περισσότερο οι γονείς να ασχολούνται ώρες με τα παιδιά τους.

ΕΚΠ 11: Άρα στο θέμα του γνωστικού επιπέδου εεε έχουνε ελλείψεις, ο προφορικός, ο γραπτός λόγος καθώς και οι προμαθηματικές έννοιες, που διδάσκονται με παιγνιώδη τρόπο στο νηπιαγωγείο, δεν έχουν κατακτηθεί από τους Ρομά μαθητές, εε αφού δεν έχουνε και τα κατάλληλα ερεθίσματα από την οικογένειά τους, η οποία δεν στηρίζει την τακτική τους φοίτηση, έχουμε αυτά τα αποτελέσματα στην έλλειψη δεξιοτήτων εεε στους Ρομά μαθητές. Εεεε, πάλι ο λόγος θα επαναλάβω που δεν αποκτούν αρκετές δεξιότητες είναι η έλλειψη φοίτησης στο νηπιαγωγείο και γι' αυτό δεν προετοιμάζονται κατάλληλα με όλες τις δεξιότητες που έχει ένα παιδί τελειόφοιτο προκειμένου να πάει στο δημοτικό.

ΕΚΠ 12: Εεεεε, πιστεύω ότι δυσκολεύονται πιο πολύ στις δεξιότητες του νου, αναφορικά με τη γραφή και την κατανόηση εννοιών. Εεε, στο σπίτι μιλούν άλλοτε την ελληνική, άλλοτε τη Ρομανί, άλλοτε και τις δυο ταυτόχρονα, οπότε τα παιδιά μπερδεύονται στην κατανόηση των εννοιών και στο σχολείο δυσκολεύονται στο να ταυτοποιήσουν αντικείμενα ή να καταλάβουν οδηγίες, ν αναπτύξουν τον προφορικό τους το λόγο, όμως με την επανάληψη λύνεται το θέμα σιγά-σιγά.

Ψηφιακές δεξιότητες

Τρεις νηπιαγωγοί θεωρούν ότι οι μαθητές Ρομά υστερούν στις ψηφιακές δεξιότητες, γεγονός που μπορεί να προέρχεται από την έλλειψη ερεθισμάτων και υποδομών όπως ισχύει και για τ' άλλα παιδιά, τα μη Ρομά. Οι λόγοι που προβάλλονται ως τεκμηρίωση της μη ανάπτυξης των ψηφιακών δεξιοτήτων στους μαθητές Ρομά είναι η έλλειψη κατάλληλων μέσων και μη ενασχόληση με αυτά, όταν υπάρχουν ή επειδή πάνω κάτω όλα τα παιδιά υστερούν στην ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων, όπως αναφέρουν οι ΕΚΠ4 και ΕΚΠ 5.

ΕΚΠ 4: Οποσδήποτε στις ψηφιακές, λόγω έλλειψης κατάλληλων μέσων ε.. ακόμα κι αν ας πούμε υπάρχει στην οικογένεια ένα κινητό, δεν νομίζω ότι ασχολούνται ιδιαίτερα με αυτό, προτιμάνε να παίζουνε με μια μπάλα, έξω από το σπίτι τους. Ε...

ΕΚΠ 5: ... και τις ψηφιακές που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμά μας, ΕΚΠ 10:“ εεε, ενώ σε αντίθεση, ενώ αναπτύσσουν λιγότερο τις ψηφιακές...αλλά αυτό πιστεύω ότι είναι κοινό και με τα ... και των άλλων παιδιών, λόγω έλλειψης ερεθισμάτων, υποδομών.

Κοινωνικές δεξιότητες

Στις κοινωνικές δεξιότητες δυσκολεύονται σύμφωνα με την άποψη έξι νηπιαγωγών, και πιο συγκεκριμένα στο κομμάτι της συμπεριφοράς και της

εναρμόνιση αυτής με κανόνες που τίθενται στο σχολείο. Οι λόγοι που υστερούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων λόγω περιορισμένων παραστάσεων, λόγω ντροπής στην έκφρασή τους, μη αποδοχή από τους άλλους, έλλειψη κανόνων από το οικογενειακό τους περιβάλλον.

ΕΚΠ 4: Επίσης είναι διστακτικοί στη συνεργασία με τα άλλα παιδιά, τα μη Ρομά παιδιά, αφενός ίσως γιατί νοιώθουν ότι δεν ανήκουν σε αυτή την ομάδα και αφετέρου γιατί εισπράττουν και μια κάποια έτσι διαφοροποίηση από τους άλλους μια.... ρατσισμό να το πω... εντός κι εκτός ε.... εισαγωγικών. Κι από κει και πέρα όπως είπα και πριν οι παραστάσεις τους είναι περιορισμένες. Όμως δεν μπορώ να πω ότι δε γνωρίζουν πράγματα, απλά μάλλον ντρέπονται ή δεν έχουν μάθει να συζητάνε γύρω από διάφορα θέματα.

ΕΚΠ 5: Αρχικά στις επικοινωνιακές δεξιότητες και οι δεξιότητες συνεργασίας, και ιδιαίτερα λόγω του γεγονότος ότι δεν γίνονται αμέσως αποδεκτοί στην ομάδα των .. τη σχολική

ΕΚΠ 7: επίσης και στο κομμάτι της συμπεριφοράς. Εεεεμμ, θεωρώ γιατί έτσι είναι η κοινωνία τους, έτσι έχουνε μάθει από το οικογενειακό τους περιβάλλον.

ΕΚΠ 8: Δυσκολεύονται επίσης ν' ακολουθήσουν κανόνες και οδηγίες και πιστεύω ότι αυτό οφείλεται στο ότι έχουν μάθει στο οικογενειακό τους περιβάλλον να ζουν και να ενεργούν χωρίς κανόνες και πρέπει.

ΕΚΠ 9: Εεεε, δυσκολεύονται εεε και στο ν' ακολουθήσουν κανόνες, εεε όταν επιβάλλονται. Επίσης, επειδή δεν έχουν και όρια από το σπίτι, δυσκολεύονται να ακολουθήσουν εύκολα τους κανόνες, που επιβάλλονται, στο σχολείο. Αλλά, στη συνέχεια όμως, τα πράγματα, καλυτερεύουν.

ΕΚΠ 12: Επίσης, από τις κοινωνικές δεξιότητες δυσκολεύονται στην αυτορρύθμισή τους και στην πολιτισμένη επίλυση των διαφορών με τους συμμαθητές τους και τον ας το πούμε έλεγχο της συμπεριφοράς με κοινωνικούς κανόνες, γεγονός που προέρχεται από τις συνήθειες του σπιτιού του

Δεξιότητες λεπτής κινητικότητας

Στην ανάπτυξη της λεπτής κινητικότητας, οι μαθητές Ρομά υστερούν καθώς δεν υπάρχει η ανάλογη εξάσκηση στο σπίτι τους σύμφωνα με τους ΕΚΠ 6 και ΕΚΠ12.

ΕΚΠ 6: στη λεπτή κινητικότητα...Δεν την εξασκούν αρκετά από το σπίτι, διότι οι γονείς ίσως να μην έχουν την κατάλληλη παιδεία-μόρφωση.

***ΕΚΠ 12:** Από τις κινητικές δεξιότητες, έχουν κάποια θεματάκια σε αυτές εεε που αφορούν στη λεπτή κινητικότητα. Ο λόγος είναι μάλλον προφανής, γιατί δεν υπάρχει η ανάλογη εξάσκηση στο σπίτι.*

6.3.2.3 Στερεότυπα στις αντιλήψεις των νηπιαγωγών

Αναλύοντας το υλικό των συνεντεύξεων των νηπιαγωγών, αναδύθηκαν αρκετές στερεοτυπικές αντιλήψεις και ιδιαίτερα μάλιστα στις προηγούμενες δύο υποπαραγράφους 6.3.2.1, 6.3.2.2 και σε επόμενη υποπαραγράφο, την 6.5.2.1, που αφορά τις δεξιότητες που προτιμούν οι Ρομά μαθητές για την αξιοποίησή τους. Οι αντιλήψεις των νηπιαγωγών βασίζονται στα στερεότυπα που έχουν για τους Ρομά και παρατηρείται ότι για τις δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο πολύ, πιστεύουν ότι οι Ρομά έχουν αναπτυγμένο σε μεγάλο βαθμό το ρυθμό, και την κίνηση, που θεωρούν ότι είναι στοιχεία έμφυτα ή λόγω των ηθών και εθίμων τους, του τρόπου ζωής τους, ο οποίος τους παρέχει μια ελευθερία. Από την άλλη για τις δεξιότητες που δυσκολεύονται να αναπτύξουν, πάλι παρατηρούνται στερεοτυπικές αντιλήψεις όπως η έλλειψη πειθαρχίας, η διγλωσσία, και γενικότερα τα στοιχεία του πολιτισμού τους. Ως άτομο καθένας μας έχει ενσωματώσει κάποιες αντιλήψεις στον νου του και λειτουργεί σύμφωνα με αυτές, δημιουργώντας τα δικά του δεδομένα και στερεότυπα. Επακόλουθο του στερεοτύπου είναι η προκατάληψη. Τόσο οι στερεοτυπικές εκφράσεις, όσο και οι προκαταλήψεις δε θα πρέπει να είναι στοιχεία του διαπολιτισμικού σχολείου και των εκπαιδευτικών.

6.4 Ο ρόλος της διγλωσσίας στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με το αν η διγλωσσία των Ρομά επηρεάζει τη δυνατότητα να αναπτύξουν όλες τις δεξιότητές τους, διερευνήθηκε μέσα από τις σχετικές ερωτήσεις της συνέντευξης:

-Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;(12)

-Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;

– Αν όχι, γιατί; (14)

- Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;(15)

6.4.1 Αξιολόγηση της διγλωσσίας στη σχολική πορεία – Προβλήματα που διαπιστώνονται

Οι ερωτηθείσες νηπιαγωγοί προκειμένου να αξιολογήσουν το γεγονός ότι οι μαθητές Ρομά μιλούν μια άλλη γλώσσα, τη ρομανί, απάντησαν ότι η διγλωσσία είναι υπαρκτή, επιφέροντας στους μαθητές δυσκολίες στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων. Τα προβλήματα που πηγάζουν από τη χρήση δύο γλωσσών είναι: α) η μη κατανόηση και χρήση της ελληνικής, β) η γλωσσική σύγχυση, γ) η προβληματική επικοινωνία, δ) φτωχό λεξιλόγιο.

ΕΚΠ 1: *Ε, η διγλωσσία δεν είναι ασυνήθιστη στο σχολείο, καθώς υπάρχουν και παιδιά άλλων εθνικοτήτων.*

ΕΚΠ 3: *Οι Ρομά συνηθίζουν στο σχολείο να μιλούν και τη δική τους γλώσσα, τη Ρομανί.*

ΕΚΠ 4: *Μέσα στην τάξη δεν τη χρησιμοποιούν τη μητρική γλώσσα.*

ΕΚΠ 1: *Οπότε αυτό δεν πιστεύω ότι δημιουργεί πρόβλημα μέσα στη τάξη.*

ΕΚΠ 2: *Θεωρώ ότι αποτελεί ένα εμπόδιο και επειδή όπως είπαμε δεν φοιτούν και πολύ συχνά, έτσι υπάρχει περίπτωση να μην ...να μην μπορούν να κατανοήσουν πολύ καλά την καινούργια γλώσσα... καινούργια...; ...την ελληνική γλώσσα, η οποία είναι και η βασική γλώσσα επικοινωνίας και μάθησης στο σχολείο.*

ΕΚΠ 3: *Είναι δύσκολο για μας στην τάξη και δημιουργείται μια γλωσσική σύγχυση.*

ΕΚΠ 5: *Πιστεύω ότι η δική τους γλώσσα αποτελεί εμπόδιο στην παραπέρα σχολική τους πορεία, γιατί δεν την κατανοούμε εμείς οι εκπαιδευτικοί, δεν την κατανοούν πολλές φορές και τα παιδιά οπότε δημιουργούνται προβλήματα.*

ΕΚΠ 6: *Υπάρχει μια μικρή δυσκολία στο να μιλήσουν ορθά την ελληνική, διότι μιλούν σχεδόν αποκλειστικά τη δική τους γλώσσα στο σπίτι και στον περίγυρό τους.*

ΕΚΠ 7: *Εεε, τους δυσκολεύει, δυσκολεύει αρκετά, την κατάσταση, γιατί τους δημιουργεί μια σύγχυση. Όπως ξέρουμε οι Ρομά είναι δίγλωσσα παιδιά, η μητρική τους γλώσσα είναι η Ρομανί, οπότε αυτό προκαλεί κάποιο πρόβλημα, τόσο στην επικοινωνία με τους συμμαθητές τους, όσο και με τον εκπαιδευτικό. Εεε, πολλές φορές δυσκολεύονται να κατανοήσουν κάποιες έννοιες, που μπορεί ακόμα να είναι και απλές έννοιες.*

ΕΚΠ 8: *Εεε, σίγουρα το γεγονός ότι διδάσκονται στο σχολείο μια διαφορετική γλώσσα από τη μητρική τους δυσκολεύει τη σχολική τους πορεία. Εεε, τα αναλυτικά προγράμματα και οι μέθοδοι διδασκαλίας εεε, δεν έχουν προσαρμοστεί στις ανάγκες των μαθητών Ρομά και οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση, ώστε να βοηθήσουν στην εξέλιξη της σχολικής τους πορείας, γεγονός που συνήθως οδηγεί σε σχολική αποτυχία. Εεεε, όμως, θα έλεγα ότι μέσα από το παιχνίδι, τη*

συναναστροφή με μαθητές, εεε, εμπλουτίζουν τον προφορικό λόγο και κατανοούν την ελληνική γλώσσα.

ΕΚΠ 9: Εεε, σίγουρα αυτό τα δυσκολεύει, εεε, πιστεύω. Κι αυτό γιατί δεν μπορούν να ξεχωρίσουν εύκολα απ' την αρχή, εεε, γιατί τη μία τη γλώσσα απ' ότι ξέρω τη μαθαίνουν προφορικά, και μετά έρχονται στο σχολείο και πρέπει να μάθουν μια άλλη γλώσσα και να μάθουν και να τη γράφουνε. Η γλώσσα αυτή που μαθαίνουνε, κάποιες φορές δεν έχει τις λέξεις που τους διδάσκουμε εμείς στα ελληνικά ή τα παιδιά ακόμα δεν γνωρίζουνε εεε, τι είναι αυτό που δίνουμε εμείς το όνομά, το ουσιαστικό ή το....., κυρίως το ουσιαστικό. Δεν τις ξέρουν κι έτσι πρέπει από την αρχή.

ΕΚΠ 10: Εεε, είναι φυσιολογικό έτσι να μιλούν, στην αρχή να μιλούν τη Ρομανί τους γλώσσα, εφόσον έρχονται από μια οικογένεια, που μέσα στο σπίτι μιλούν συνέχεια τη Ρομανί. Εε.. Δεν έχουν ερεθίσματα της ελληνικής γλώσσας, γι' αυτό έτσι και δυσκολεύονται στην κατανόηση και στη χρήση της ελληνικής γλώσσας, ειδικά στην αρχή της σχολικής μας χρονιάς. Βέβαια, κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, η εξέλιξή τους εεε. στη γλώσσα είναι μεγάλη. Εεε, στο τέλος της χρονιάς μας, τα παιδάκια αυτά ενσωματώνουν εεε.. στο λεξιλόγιο τους την ελληνική γλώσσα σε πολύ μεγάλο βαθμό, παρατηρούμε.

ΕΚΠ 11: Εεε, οι μαθητές Ρομά, όπως είπαμε, έχουνε ενισχυμένη την κουλτούρα τους από το σπίτι, και αυτό τους κάνει να χρησιμοποιούν συνεχώς τη δική τους γλώσσα, ακόμα και μέσα στην τάξη. Χρέος μας είναι να τα προκαλούμε και να τα ενισχύουμε να μιλούν την ελληνική γλώσσα, η οποία θα τους βρεθεί και στην υπόλοιπη εκπαιδευτική τους πορεία, εάν συνεχίσουν φυσικά. Όταν ένα παιδάκι, το ακούσουμε να μιλάει τσιγγάνικα, δεν θα το αποπάρουμε, θα το προκαλέσουμε όμως με παιγνιώδη τρόπο να χρησιμοποιήσει την αντίστοιχη ελληνική, εεε, γιατί μόνον έτσι θα μπορέσουμε να αποκτήσουμε τον... τις γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ μας και να οδηγηθούμε σε μία ομαλή εκπαιδευτική διαδικασία.

ΕΚΠ 12: Το γεγονός ότι μιλούν αποκλειστικά τη δική τους γλώσσα στο σπίτι και στον περίγυρό τους, τα δυσκολεύει φυσικά στο να μιλήσουν ορθά την ελληνική γλώσσα, αλλά δε θεωρώ ότι είναι ανυπέρβλητο εμπόδιο. Ίσως είναι πιο δύσκολα στην αρχή στο νηπιαγωγείο και στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, αλλά σιγά-σιγά, στη σχολική τους πορεία, θα έχουν περισσότερες προσλαμβάνουσες, από τη στιγμή που θα μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν. Οπότε επειδή έχουν αρκετή ανεξαρτησία και βοηθούνται και από τις καλές ψηφιακές τους δεξιότητες, θα μπορούν να χειρίζονται καλύτερα τον ελληνικό λόγο, αρκεί να το θέλουν και να το επιτρέπουν και οι συνθήκες διαβίωσής τους.

6.4.1.1 Χρήση της ρομανί στη μαθησιακή διαδικασία

Η γλώσσα των Ρομά, η ρομανί, σύμφωνα με την άποψη των περισσότερων νηπιαγωγών πλην τριών, δεν χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία.

6.4.1.1.1 Περιπτώσεις χρήσης της ρομανί

Τρεις νηπιαγωγοί θεωρούν ότι η χρήση της γλώσσας των Ρομά μαθητών, η ρομανί, χρησιμοποιείται σε κάποιες περιπτώσεις στη μαθησιακή διαδικασία, όταν: α) υπάρχει πρόβλημα επικοινωνίας και δεν καθίσταται αυτή δυνατή και β) υπάρχει γνωριμία με λέξεις από τη γλώσσα τους. Η ΕΚΠ 9 επιτρέπει να μιλήσουν τη γλώσσα τους όποτε θέλουν οι μαθητές Ρομά, ως τρόπος έκφρασης.

Άνεση κι ελευθερία χρήσης της ρομανί ως τρόπος έκφρασης

Η ελευθερία χρήσης της γλώσσας των Ρομά στη μαθησιακή διαδικασία γίνεται όποτε θέλουν οι Ρομά μαθητές ως τρόπος έκφρασης και άνεσης των μαθητών.

ΕΚΠ 9: Εεε, αφήνω τα παιδιά, εεε, να μιλήσουν τη γλώσσα τους, όταν θέλουν, δηλαδή όχι απλώς τ' αφήνω, αλλά, μπορούν άνετα να μιλήσουν όποια γλώσσα θέλουνε, όχι μόνο τα Ρομά, όλα τα παιδιά.

Επικοινωνία

ΕΚΠ 3: Κάποιες φορές, αν δεν γνωρίζουν καθόλου την γλώσσα μας, μόνο για να επικοινωνήσουμε λίγο και να συνεννοηθούμε. Μόνο σε αυτές τις περιπτώσεις.

ΕΚΠ 9: Εεε, και μάλιστα χρησιμοποιώ παιδάκια που μπορούν να μου εξηγήσουν τι λένε, ώστε να καταλάβω σε περίπτωση που υπάρχει πρόβλημα επικοινωνίας. Βεβαίως, κι έτσι βοηθάει αυτό, πάρα πολύ.

Εξοικείωση με τη μητρική γλώσσα

Μία νηπιαγωγός ανέφερε ότι όταν ακούνε στην τάξη κάποια βασική λέξη στη ρομανί ή σε άλλες γλώσσες, προσπαθούν να εξοικειωθεί το σύνολο της τάξης με τη νέα γλώσσα.

ΕΚΠ 11: Παρόλα αυτά δεν μπορούμε ν' αποκλείσουμε αυτά τα παιδιά να χρησιμοποιούν και τη δική τους γλώσσα, αλλά δεν ενισχύουμε αυτήν την διαδικασία. Φυσικά, όταν μιλήσουν και πουν κάποια κουβέντα, θα τους ρωτήσουμε να μας πούνε τι είναι αυτό, για να μπορούμε να τους καταλάβουμε κι εμείς, φυσικά και θα ρωτήσουμε κάποιες λέξεις πως λέγονται στη δική τους γλώσσα, το... καλημέρα, το καληνύχτα, το φαγητό, το όνομά τους ίσως, όπως κάνουμε και σε άλλες μειονότητες, όπως είναι τα παιδιά από Βουλγαρία, από Αλβανία και προσφάτως από Ουκρανία.

6.4.1.1.2 Περιπτώσεις μη χρήσης της ρομανί

Οι λόγοι που οι νηπιαγωγοί δεν χρησιμοποιούν τη ρομανί στη μαθησιακή διαδικασία είναι ότι: α) δημιουργείται σύγχυση στους μαθητές με τη διγλωσσία, β) η

επίσημη γλώσσα του σχολείου είναι η ελληνική και γ) η ελληνική θα είναι πολύ πιο χρήσιμη στη σχολική τους πορεία, αλλά και γενικότερα στη ζωή τους.

Σύγχυση

Οκτώ από τις νηπιαγωγούς θεωρούν ότι η διγλωσσία μπορεί να επιφέρει σύγχυση κατά τη μαθησιακή διαδικασία, τόσο στους μαθητές Ρομά, όσο και στους υπόλοιπους μαθητές και την εκπαιδευτικό, καθώς είναι μια γλώσσα, που δεν τη γνωρίζουν όλοι.

ΕΚΠ 1: Όχι γιατί είναι μια γλώσσα που δεν γνωρίζουν οι υπόλοιποι μαθητές όπως κι εγώ, οπότε δε χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία.

ΕΚΠ 2: Ε., όχι. Δεν τη χρησιμοποιούμε μέσα στο μάθημα, γιατί αποτελεί και για αυτούς τους ίδιους ένα... πρέπει... δηλαδή πρέπει να μάθουν την καινούργια γλώσσα, αλλά πρέπει να γίνει κατανοητή και από το σύνολο των μαθητών και των εκπαιδευτικών .

ΕΚΠ 3: Όχι, γιατί... να μην υπάρχει γλωσσική σύγχυση. Κάποιες φορές, αν δεν γνωρίζουν καθόλου την γλώσσα μας, μόνο για να επικοινωνήσουμε λίγο και να συνεννοηθούμε. Μόνο σε αυτές τις περιπτώσεις.

ΕΚΠ 4: Δε χρησιμοποιείται. Ε.. Καταρχήν κανένας άλλος δεν τη γνωρίζει μέσα στην τάξη. Ε., από την άλλη και οι ίδιοι οι Ρομά, όπως είπα και πριν, δεν τη χρησιμοποιούν τη γλώσσα αυτή, στην τάξη..., μέσα.

ΕΚΠ 5: Πιστεύω ότι δεν χρησιμοποιείται πρώτον γιατί δεν την ... ως εκπαιδευτικός δεν την κατανοώ, ούτε και τα άλλα παιδιά οπότε δεν πιστεύω ότι θα την χρησιμοποιήσω στις εκπαιδευτικές διαδικασίες.

ΕΚΠ 7: Όχι, πρώτον γιατί δεν τη γνωρίζω εγώ, όσο και κάποιοι συμμαθητές τους και επίσης μπορεί να προκαλέσει και σύγχυση στα ίδια τα παιδιά, εεε

ΕΚΠ 10: Εεε, όχι, δεν χρησιμοποιούμε τη Ρομανί γλώσσα στη μαθησιακή διδασκαλία, γιατί θα υπάρξει έτσι μια γλωσσική σύγχυση... εεε, αυτό θα δυσκολέψει στη μάθηση της ελληνικής γλώσσας από την πλευρά των Ρομά μαθητών, αλλά και επίσης και στη σύγχυση θα δημιουργηθεί και στους μη Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 12:... και αφετέρου, γιατί ούτε εγώ, ούτε οι υπόλοιποι μαθητές γνωρίζουνε τη Ρομανί.

Επίσημη γλώσσα του σχολείου

Έξι νηπιαγωγοί θεωρούν ότι επειδή η ελληνική γλώσσα είναι η επίσημη γλώσσα του σχολείου, η οποία θα τους συνοδεύει σε όλη την εκπαίδευσή τους και καλό είναι να βασίζονται στη χρήση αυτής

ΕΚΠ 6: Όχι γιατί το σύνολο των μαθητών χρησιμοποιεί την ελληνική κι αυτή είναι η επίσημη γλώσσα του σχολείου και του Κράτους. Και σε αυτήν βασίζεται η διδασκαλία και ως γλώσσα καλλιεργεί τη σωστή χρήση της.

ΕΚΠ 7: Όχι,....., εεε, γιατί όπως ξέρουμε η γλώσσα, ... η επίσημη γλώσσα είναι τα ελληνικά, εεε, και πρέπει η γλώσσα να είναι ομοιόμορφη.

ΕΚΠ 8: Εεε, όχι, δεν χρησιμοποιείται, γιατί η γλώσσα του σχολείου είναι η επίσημη γλώσσα. Εεε, είναι ομοιόμορφη

ΕΚΠ 10: Εεε, όχι,, άλλωστε, η γλώσσα που χρησιμοποιούμε μέσα στο σχολείο μας είναι η ελληνική και σε αυτή πρέπει να μιλούμε.

ΕΚΠ 11: Εεε, η κύρια γλώσσα μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία, όπως γνωρίζουμε, είναι η ελληνική γλώσσα εεε, η οποία θα τους συνοδεύει στην υπόλοιπη εκπαίδευσή τους.

ΕΚΠ 12: Εεε.. παρόλο που σ' ένα πολυπολιτισμικό σχολείο, ίσως θα έπρεπε να ενθαρρύνεται η πολυγλωσσία, εγώ όχι, δεν χρησιμοποιώ τη γλώσσα τους στη μαθησιακή διαδικασία, γιατί αφενός η επίσημη γλώσσα του σχολείου είναι η ελληνική και αφετέρου, γιατί ούτε εγώ, ούτε οι υπόλοιποι μαθητές γνωρίζουνε τη Ρομανί.

Χρησιμότητα στη ζωή τους

Δύο από τις νηπιαγωγούς πιστεύουν επίσης ότι η ελληνική θα τους είναι χρήσιμη στη ζωή τους και γι αυτό πρέπει να μάθουν να τη χρησιμοποιούν.

ΕΚΠ 8:.... και θα πρέπει να μάθουν την ελληνική γλώσσα, να τη χρησιμοποιούν και στη μετέπειτα ζωή τους.

ΕΚΠ 12: Επίσης, πιστεύω ότι, από τη στιγμή που ζουν στην ελληνική κοινωνία, θα πρέπει να μάθουν να χειρίζονται την ελληνική γλώσσα, γιατί θα τους είναι χρήσιμη όχι μόνο στο σχολείο, αλλά και σε οποιαδήποτε συναλλαγή τους. Τη μητρική τους γλώσσα ούτως ή άλλως τη μιλούν σπίτι τους και μεταξύ τους στις παρές τους εκτός σχολείου.

6.4.2 Αποδοχή ομιλίας της ρομανί από τους Ρομά μαθητές

Στην ερώτηση αν αφήνουν τους Ρομά μαθητές να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη δύο νηπιαγωγοί απάντησαν ότι επιτρέπουν να μιλούν με προϋποθέσεις, έξι επιτρέπουν την ομιλία και πέντε το απαγορεύουν ή το αποφεύγουν. Κάποιοι από τους νηπιαγωγούς επιτρέπουν με προϋποθέσεις την ομιλία της ρομανί στην τάξη, δηλαδή όταν υπάρχει αδυναμία κατανόησης σημαντικών θεμάτων για τη διδασκαλία ή όταν γίνεται αποσπασματικά μεταξύ τους, π.χ. *ΕΚΠ 1:* «Δεν είναι κάτι που μπορώ να το απαγορεύσω. Ε ...αλλά όχι συνέχεια. Μιλάνε αλλά όχι συνέχεια», *ΕΚΠ 12:* «Τους επιτρέπω μόνο στην περίπτωση αποτυχίας μου να καταλάβουν κάτι,

αφού πρώτα έχω προσπαθήσει να το εξηγήσω με διαφορετικά λόγια, οπότε κάποιο άλλο Ρομά παιδί του το λέει στη γλώσσα του».

6.4.2.2. Αποδοχή ομιλίας στη ρομανί μεταξύ των Ρομά μαθητών

Έξι νηπιαγωγοί επιτρέπουν την ομιλία ρομανί στην τάξη τους γιατί είναι η μητρική τους γλώσσα και καταλαβαίνουν πιο εύκολα κάποια πράγματα. Συνήθως, όμως παρατηρούν ότι δεν τη χρησιμοποιούν πολύ κι από μόνοι τους.

ΕΚΠ 4: Ασφαλώς κι επιτρέπω. Δεν θα απαγορεύσω σ' ένα παιδί να χρησιμοποιήσει τη γλώσσα του, αν ας πούμε στο τμήμα του υπάρχει και δεύτερο παιδάκι, αλλά όπως είπα και πριν μέσα στην τάξη το αποφεύγουν. Αντίθετα έχω παρατηρήσει ότι στο διάλλειμα μπορεί και να τη χρησιμοποιήσουν, ή κάποια στοιχεία της γλώσσας, αν όχι όλη.

ΕΚΠ 5: Φυσικά γιατί είναι η γλώσσα η δική τους, αλλά δεν το κάνουν. Ε.., πολύ σπάνια εγώ έχω παρατηρήσει,ε., αν θα υπάρξει μία διένεξη, ας πούμε μεταξύ δυο παιδιών Ρομά, τότε μπορεί να χρησιμοποιήσουν τη δική τους γλώσσα. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, τις υπόλοιπες ώρες, που είναι στο σχολείο χρησιμοποιούν τη γλώσσα τη δική μας.

ΕΚΠ 6: Ναι,

ΕΚΠ 9: Εεε, τους επιτρέπω να μιλάνε,

ΕΚΠ 10: Εεε, κάποιες φορές ναι, το επιτρέπουμε να μιλούν.

ΕΚΠ 11: Φυσικά και θα τους επιτρέψουμε γιατί είναι η μητρική τους γλώσσα, αλλά προσπαθούμε μέσα από το παιχνίδι και από τα ερεθίσματα που τους δίνουμε να κατανοήσουνε και την ελληνική για το δικό τους καλό.

6.4.2.2.1 Λόγοι αποδοχής ομιλίας της ρομανί από τους Ρομά μαθητές

Οι λόγοι για τους οποίους δέχονται να μιλούν οι Ρομά μαθητές τη ρομανί είναι για να βοηθηθούν μεταξύ τους όταν παρουσιάζεται πρόβλημα κατανόησης ή από ανάγκη επικοινωνίας και έκφρασης. Δύο νηπιαγωγοί θεωρούν ότι αποδέχονται την ομιλία στη ρομανί από τους Ρομά μαθητές για λόγους αλληλοβοήθειας μεταξύ τους, ώστε να δίνονται οι ανάλογες εξηγήσεις και καλύτερη κατανόηση της μάθησης και μία νηπιαγωγός πιστεύει ότι είναι ανάγκη κάποιες φορές να μιλήσουν οι Ρομά μαθητές μεταξύ τους, γιατί δεν μπορούν να εκφραστούν διαφορετικά.

ΕΚΠ 6:.....για να βοηθούνται μεταξύ τους, εάν κάποιο παιδί δεν καταλαβαίνει, κάποιο άλλο Ρομά παιδί του διευκρινίζει τη δραστηριότητα ή τα λόγια της εκπαιδευτικού κι έτσι δεν αισθάνεται άσχημα το παιδί να συμμετέχει. Στο σχολείο φοιτούν τα παιδιά από Αλβανία, Βουλγαρία, άρα προωθούμε τη διαφορετικότητα, την πολυγλωσσία και την πολυπολιτισμικότητα.

ΕΚΠ 10: Κυρίως στην αρχή της σχολικής χρονιάς, εεε.. τα παιδάκια, ειδικά τα προνήπια, δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, δεν έχουν ερεθίσματα στην οικογένειά τους, της ελληνικής γλώσσας, γιατί μιλούν συνέχεια τη Ρομανί. Έτσι εκεί αφήνουμε όταν κάτι δεν καταλαβαίνουν τα παιδάκια τα προνήπια, να τους τα εξηγήσουν τα νήπια τα παιδάκια, τι λένε. Εεε..κι επίσης κι εμείς, όταν κάτι μας ζητάει ένα προνήπιο παιδάκι, που δεν το καταλαβαίνουμε στην αρχή, τι μας ζητάει, ζητούμε τη βοήθεια των μεγαλύτερων Ρομά μαθητών. Επίσης, επιτρέπουμε την ώρα του φαγητού, έτσι που το διάλειμμα, που είναι πιο χαλαρό το πρόγραμμα, εεε.. αυτές τις περιπτώσεις τους αφήνουμε να μιλούν.

ΕΚΠ 9:.....εεε, γιατί για να το κάνουν αυτό σημαίνει ότι υπάρχει ανάγκη ή για το ότι θέλουν κάτι να εκφράσουν μεταξύ τους, κάτι να πουν, εεε, κάτι που δεν μπορούν να το πουν στη γλώσσα την ελληνική ή κάτι συμβαίνει άλλο. Εεε, ωστόσο, πάντα στρέφομαι στα παιδιά αυτά και τους λέω ότι θα θέλαμε κι εμείς να μάθουμε τι λένε και να το μοιραστούν μαζί μας. Αυτό μόνο.

6.4.2.3. Απαγόρευση ομιλίας στη ρομανί μεταξύ των Ρομά μαθητών

Πέντε από τις ερωτηθείσες νηπιαγωγούς απάντησαν ότι δεν επιτρέπουν μέσα στην τάξη τους, οι Ρομά μαθητές να μιλούν μεταξύ τους τη γλώσσα τους, τη ρομανί.

ΕΚΠ 2: Όχι μέσα στην τάξη δεν το επιτρέπω

ΕΚΠ 3: Όχι

ΕΚΠ 7: Όχι, όχι, σε καμιά περίπτωση,

ΕΚΠ 8: Εεε, προσπαθώ να μιλούν μόνο την ελληνική γλώσσα,

ΕΚΠ 12: Εε γενικά το αποφεύγω,

6.4.2.3.1 Λόγοι απαγόρευσης της χρήσης της ρομανί από τους Ρομά μαθητές

Οι λόγοι για τους οποίους οι συγκεκριμένοι νηπιαγωγοί δεν επιτρέπουν την ομιλία των Ρομά μαθητών μεταξύ τους στη ρομανί είναι σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, οι εξής: α) για να ελέγχουν τη συζήτηση των Ρομά μαθητών μεταξύ τους, β) για να μη γίνεται σύγχυση των δύο γλωσσών και γ) για να καταβάλλουν μεγαλύτερη προσπάθεια, ώστε να κατανοήσουν και να μιλήσουν την ελληνική γλώσσα. Δύο νηπιαγωγοί δεν επιτρέπουν στους Ρομά μαθητές να μιλούν τη ρομανί μεταξύ τους στην τάξη, γιατί θέλουν να γνωρίζουν ακριβώς τι λένε, π.χ., *ΕΚΠ 2:* διότι όπως είπα και πριν πρέπει να καταλαβαίνω τι λένε, έτσι ώστε να μη δημιουργούνται και παρεξηγήσεις, *ΕΚΠ 7:*για να γνωρίζω επακριβώς τι συζητάνε μεταξύ τους. Δύο νηπιαγωγοί δεν επιτρέπουν στους Ρομά μαθητές να μιλούν τη ρομανί μεταξύ τους στην τάξη, για να μην υπάρχει σύγχυση αυτών μιλώντας δύο γλώσσες, π.χ. *ΕΚΠ 3:*

.....για να μην μπερδεύονται με τις δύο γλώσσες, ΕΚΠ 8:..... ώστε να μην μπερδεύονται στην ανάπτυξη και των δύο γλωσσών. Μία νηπιαγωγός δεν επιτρέπει στους Ρομά μαθητές να μιλούν τη ρομανί μεταξύ τους στην τάξη, για να προσπαθήσουν περισσότερο οι μαθητές και να μιλήσουν και να καταλάβουν την ελληνική γλώσσα, ΕΚΠ 12: ...γιατί καλό θα ήταν να ακονίσει το μυαλό του και να προσπαθήσει να καταλάβει τι του λέω. Εεε.. πολλές φορές το κάνουν κι επίτηδες για να τραβήξουν την προσοχή, και ξεφεύγει η κατάσταση, οπότε το αποφεύγω. Εξάλλου υπάρχουνε στα τμήματα και παιδιά άλλων εθνικοτήτων, που κι αυτά αντιμετωπίζουν το ίδιο πρόβλημα, οπότε πρέπει να υπάρχει μία κοινή γραμμή.

6.5 Διδακτικές πρακτικές που υιοθετούν οι νηπιαγωγοί για να συμβάλλουν στη βελτίωση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών

Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αφορά τις πρακτικές που υιοθετούν οι νηπιαγωγοί για να συμβάλλουν στη βελτίωση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών. Οι απόψεις των ερωτηθέντων νηπιαγωγών διαφώτισαν το ερώτημα αυτό, μέσω των παρακάτω ερωτήσεων που τέθηκαν:

- Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;(10)
- Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;(11)
- Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου; (13)
- Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο; (16)
- Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά; (17)
- Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο; (18)

- Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;
 - Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;
 - Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες; (19)

6.5.1 Βοήθεια ανάπτυξης των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται τα Ρομά παιδιά

Οι τρόποι που επιλέγουν οι νηπιαγωγοί για να βοηθήσουν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών είναι πολυπληθείς. Οι τρόποι στους οποίους αναφέρθηκαν ως πιο συνηθισμένους είναι η βοήθεια: με υπομονή και τη θέσπιση κανόνων, με τη χρήση εποπτικών μέσων, κατάλληλων για την ειδική μαθησιακή διδασκαλία, με την ένταξή τους στην ομάδα, με την προσαρμογή των δραστηριοτήτων στα μέτρα τους, με τη χρήση εξατομικευμένης διδασκαλίας, με τη χρήση των εκπαιδευτικών σταθμών (εκπαιδευτικής γωνιάς), με την απλοποίηση των εννοιών, με τη συνέχεια στη φοίτηση, με τη συνέχεια στη φοίτηση, με την προσπάθεια και τη θέληση των εκπαιδευτικών, με την εμπιστοσύνη, με την επιβράβευση, με τη βοήθεια από μεγαλύτερους Ρομά μαθητές, επεξήγηση δραστηριοτήτων και με την επανάληψη.

Υπομονή και θέσπιση κανόνων

Η υπομονή και η θέσπιση κανόνων βοηθά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές, σύμφωνα με δύο νηπιαγωγούς.

ΕΚΠ 1: Με υπομονή, επιμονή και θέτοντας κανόνες.

ΕΚΠ 3: Πάνω από όλα, έχοντας καλή διάθεση και υπομονή. Πρώτα θέτοντας όρια και ακολουθώντας κανόνες.

Εποπτικά μέσα

Η χρήση κατάλληλων εποπτικών μέσων, τα οποία βοηθούν στην κατανόηση εννοιών και τραβούν την προσοχή, καθώς και τα βοηθούν στην εξάσκηση μέσω αυτών, βοηθά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές, σύμφωνα με πέντε νηπιαγωγούς.

ΕΚΠ 2: Ε., προσπαθώ να κάνω το μάθημά μου έτσι... ώστε να εμπλέκονται όσο γίνεται περισσότερο, και αυτό το επιτυγχάνω χρησιμοποιώντας πιο πολύ εποπτικό υλικό, για να μπορέσουν να αντιληφθούν και τις έννοιες που δεν κατανοούν πολύ καλά.

ΕΚΠ 3: Έπειτα, με τη χρήση εποπτικού και ψηφιακού υλικού.

ΕΚΠ 7: Εεε, κάποιες φορές, με τη χρήση εποπτικού υλικού, έτσι ώστε να κεντρίσω το ενδιαφέρον τους,

ΕΚΠ 10: Έχουμε εεε πλούσιο κι έντυπο ψηφιακό υλικό, για να κατανοήσουν τα θέματα, με τα οποία ασχολούμαστε,

ΕΚΠ 12: Δίνω σε όλα τα παιδάκια τα υλικά για να εξασκηθούν με κάποιες απλές χειροτεχνίες στο σπίτι, τις οποίες θα μου τις φέρουν μέσα στην εβδομάδα.

Ένταξη στην ομάδα

Εντάσσοντας στην ομάδα τους Ρομά μαθητές είναι ένας αρχικός τρόπος βοήθειας στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές, σύμφωνα με τρεις νηπιαγωγούς.

ΕΚΠ 4: Καταρχήν, πρώτο μου μέλημα είναι να τους εντάξω στην ομάδα. Κι έτσι από κει και πέρα, χωρίς να διαφοροποιήσω ιδιαίτερα τη διδασκαλία μου,

ΕΚΠ 5: Το πρώτο είναι να προσπαθήσω να τα εντάξω στην ομάδα της τάξης, να γίνουν αποδεκτά από τους υπόλοιπους μαθητές

ΕΚΠ 8: Η ένταξη στην ομάδα των μαθητών,

Προσαρμογή δραστηριοτήτων σε ανάλογο επίπεδο

Προσαρμόζοντας επίσης τις δραστηριότητες στο επίπεδο (συνήθως χαμηλότερο) και στο βαθμό δυσκολίας που μπορεί να ανταπεξέλθει κάθε Ρομά μαθητής, είναι ένας αρχικός τρόπος βοήθειας στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές, σύμφωνα με πέντε νηπιαγωγούς, καθώς αναπτύσσουν την αυτοπεποίθησή τους με την ολοκλήρωση αυτών.

ΕΚΠ 4:τους δίνω τη δυνατότητα να επιλέγουν πιο εύκολες πιο βατές δραστηριότητες, χωρίς φυσικά να αλλάζει ο στόχος της δραστηριότητας.

ΕΚΠ 5: ... και για το... προσπαθώ στο καθημερινό πρόγραμμα, χωρίς να κάνω μεγάλες αλλαγές, να προσθέσω επιπλέον δραστηριότητες, για το σκοπό αυτό.

ΕΚΠ 6: Με πιο απλές δραστηριότητες, που αντιστοιχούν στο επίπεδό τους, ώστε να προσαρμοστούν πιο ομαλά για τη μετέπειτα μετάβασή τους στο δημοτικό.

ΕΚΠ 8:η συμμετοχή σ' ανάλογες δραστηριότητες ή πρότζεκτ,

ΕΚΠ 12:.....και δίνοντάς τους αρχικά περισσότερες δραστηριότητες με μικρότερο βαθμό δυσκολίας, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου γίνονται και δυσκολότερες. Με τον τρόπο αυτό αποκτούν αυτοπεποίθηση, γιατί τις ολοκληρώνουν με επιτυχία και νοιώθουν και καλά και με τους συμμαθητές τους. Βέβαια, το ίδιο κάνω και για τους μαθητές μη Ρομά που έχουν δυσκολία σε κάποιες δραστηριότητες.

Εξατομικευμένη διδασκαλία

Η χρήση της εξατομικευμένης διδασκαλίας θα βοηθήσει στη διευκόλυνση της μαθησιακής διαδικασίας και στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων, στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές, σύμφωνα με τρεις νηπιαγωγούς.

ΕΚΠ 7: εεε, σε κάποιες περιπτώσεις, εεε, εξατομικευμένη διδασκαλία,

ΕΚΠ 10: Εεε, κυρίως ασχολούμαστε περισσότερο με τους Ρομά μαθητές, εεε., σε σχέση με τους μη Ρομά, εεε, συνήθως, εεε, πολλές φορές, κάνουμε κι εξατομικευμένη διδασκαλία.....

ΕΚΠ 12:..... και κάποιες φορές όταν χρειάζεται και υπάρχει χρόνος, χρησιμοποιώ και την εξατομικευμένη διδασκαλία.

Χρήση σταθμών εκπαίδευσης (εκπαιδευτική γωνιά)

Τρεις από τις νηπιαγωγούς χρησιμοποιούν τους σταθμούς εκπαίδευσης (τις εκπαιδευτικές γωνιές) για να αναδείξουν τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητες των παιδιών αυτών, καθώς και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 8: Εεε, αυτό που κάνω είναι να αφήνω σε διαφ... να τα αφήνω σε διάφορες γωνιές, όπως στο οικοδομικό, υλικό, στο μαγαζάκι, ώστε ν' αναπτύξουν μαθηματικές έννοιες, εεε ή στη βιβλιοθήκη για να εμπλουτίσουν τα ερεθίσματά τους. Βλέποντας τις εικόνες..

ΕΚΠ 10:... εεε, προσπαθούμε να τους καλλιεργούμε τον προφορικό και τον γραπτό λόγο, το πρωί που έρχονται τα παιδάκια στο σχολείο και είμαστε στη γωνιά της συζήτησης, μας αφηγούνται πώς πέρασαν την προηγούμενη μέρα τους, τί έκαναν, πού πήγαν. Εεε, αυτό τους βοηθάει πάρα πολύ στην ανάπτυξη του προφορικού τους λόγου. Επίσης, τα αφήνουμε τα παιδιά να διαβάζουν κάποια παραμύθια από τη γωνιά της βιβλιοθήκης μας, εεε.. και με παρατηρήσεις που τους κάνουμε, προσπαθούμε να εκφραστούν... να τα κάνουμε τα παιδάκια αυτά να εκφραστούν.

ΕΚΠ 11: προσπαθώ να δημιουργήσω τα κατάλληλα ερεθίσματα στις διάφορες γωνιές, έτσι ώστε τα παιδιά να πειραματιστούν εεε και να ασχοληθούν με οποιαδήποτε δραστηριότητα και να πάρουν κάτι από αυτήν. Ε, για παράδειγμα βλέπω έναν Ρομά που είναι στη γωνιά της βιβλιοθήκης κι έχει πάρει ένα βιβλίο, ένα παραμύθι και το κοιτάει

διστακτικά. Ε, θα πάω κοντά του, θα καθίσουμε στο τραπέζι, θα το ανοίξουμε, θα το προκαλέσω να μου πει τι βλέπει, αν του αρέσουν οι εικόνες, ε να μετρήσουμε πράγματα, να παίζουμε θεατρικό παιχνίδι σύμφωνα με αυτό το παραμύθι ή μπορεί να του πιάσω και το χεράκι κάποια στιγμή για να του δείξω κάποια λεπτή κινητικότητα, να κόψει, να ζωγραφίσει μέσα στα όρια και διάφορα άλλα,

Απλοποίηση εννοιών

Μία νηπιαγωγός πιστεύει ότι απλοποιώντας τις έννοιες για να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές από τα παιδιά, βοηθά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 7: εεε, κι επίσης προσπαθώ ν' απλοποιήσω τις έννοιες για να γίνουν πιο κατανοητές κι αντιληπτές απ' τα παιδιά.

Προσπάθεια και θέληση των εκπαιδευτικών

Μία νηπιαγωγός πιστεύει ότι είναι απαραίτητη η προσπάθεια από την πλευρά των εκπαιδευτικών και η θέληση για να παρέχουν την ανάλογη βοήθεια, στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 8: η προσπάθεια και η θέληση από την πλευρά των εκπαιδευτικών, σίγουρα θα βοηθήσουν..

Εμπιστοσύνη

Η εμπιστοσύνη είναι ένας από τους τρόπους βοήθειας στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων που δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές, σύμφωνα με την άποψη μίας νηπιαγωγού.

ΕΚΠ 9: Εεε, βλέποντας τα προβλήματα που μπορεί να υπάρχουν, σε κάθε παιδάκι ...εεε, πηγαίνεις κοντά στο παιδί αυτό, προσπαθείς να το κάνεις να σ' εμπιστευθεί, και απ' τη στιγμή που θα γίνει αυτό, τα παιδιά θα σ' εμπιστευθούν, εεε, μπορείς να δουλέψεις πολύ καλύτερα και να λύσεις πάρα πολλά προβλήματα.

Βοήθεια από μεγαλύτερους Ρομά μαθητές

Μία νηπιαγωγός πιστεύει ότι σημαντικό ρόλο παίζει η βοήθεια από μεγαλύτερα παιδιά Ρομά, στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 10: Ε...επίσης, σημαντικό ρόλο παίζουν και τα μεγαλύτερα παιδάκια τα Ρομά, εεε, γιατί έτσι τα βοηθούν στην κατανόηση και στη μετάφραση της γλώσσας. Εεε. και κυρίως, εεε. κι αυτό κυρίως γίνεται στους πρώτους μήνες της προσαρμογής της

σχολικής μας χρονιάς, εεε. που δεν ξέρουν τα μικρότερα εεε. τα προνήπια, την καθ.. την ελληνική μας γλώσσα.

Επιβράβευση

Δύο από τις νηπιαγωγούς νομίζουν ότι επιβραβεύοντας τους μαθητές Ρομά θα μπορέσουν να αναπτύξουν καλύτερα τις δεξιότητες, στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 11: Θα το επιβραβεύσω με λόγια και με έργο μέσα στην τάξη, θα το κάνω να αισθανθεί άνετα, προκειμένου μέσα από το παιχνίδι να αναπτύξει αυτές τις δεξιότητες, στις οποίες δυσκολεύεται.

ΕΚΠ 12: Τα ενθαρρύνω συνεχώςτην ενθάρρυνση

Επεξήγηση δραστηριοτήτων

Η ΕΚΠ 12 πιστεύει ότι επεξηγώντας τις δραστηριότητες και αναλύοντας τις με πολλές λεπτομέρειες βοηθούν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 12: Εξηγώ αρχικά σε όλους, το τί θέλω και πώς γίνεται μια δραστηριότητα, με περισσότερες λεπτομέρειες, και πηγαίνω κοντά τους εξηγώντας, όταν βλέπω ότι δεν έχουν καταλάβει.

Επανάληψη

Η ΕΚΠ 12 πιστεύει επίσης ότι με την συνεχή επανάληψη των δραστηριοτήτων αυτών, βοηθούν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στις οποίες δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 12: με την επανάληψη,

6.5.2 Προτίμηση και αξιοποίηση δραστηριοτήτων για την ανάπτυξη δεξιοτήτων

Στο ερώτημα αν οι νηπιαγωγοί έχουν παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες, όλοι απάντησαν ότι το έχουν παρατηρήσει.

6.5.2.1 Προτίμηση σε δραστηριότητες των Ρομά μαθητών

Οι Ρομά μαθητές δείχνουν την προτίμησή τους σε δραστηριότητες όπως: ψυχοκινητικά παιχνίδια, κατασκευές, μουσική, ζωγραφική, θέατρο-κουκλοθέατρο, καθώς και παιχνίδια ρόλων.

Ψυχοκινητικά παιχνίδια

ΕΚΠ 1: Έχω παρατηρήσει ότι τους αρέσουν τα ψυχοκινητικά παιχνίδια

ΕΚΠ 3: ψυχοκινητικά παιχνίδια

Κατασκευές

ΕΚΠ 4: και τις κατασκευές έτσι...

ΕΚΠ 5: Έχω παρατηρήσει ότι τους αρέσουν οι δεξιότητες που έχουν σχέση με τις κατασκευές, Ε., το πρωί ας πούμε, όταν έρχονται στις ελεύθερες δραστηριότητες, έχω παρατηρήσει ότι η πρώτη γωνιά που θα επισκεφθούν είναι η γωνιά του οικοδόμου, των κατασκευών και λοιπά.

ΕΚΠ 12:τις κατασκευές,

Μουσική

ΕΚΠ 1:..... και μουσικοκινητικά παιχνίδια

ΕΚΠ 2: Ε..., τους αρέσει πάρα πολύ η μουσική.

ΕΚΠ 3: και μουσικοκινητικά παιχνίδια,

ΕΚΠ 4: Ναι, σίγουρα προτιμάνε τις κινητικές

ΕΚΠ 5: ε., με τη μουσική και την κίνηση.

ΕΚΠ 6: Μουσικοκινητικά παιχνίδια, γυμναστική, χορό,

ΕΚΠ 7: και η μουσική, ειδικά στη μουσική,

ΕΚΠ 8: Ε, ναι δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με μουσική, χορό,

ΕΚΠ 9: Ε, ναι..., εεε, τους αρέσει ακριβώς όπως είπα και πριν, εεε, ότι αφορά την κίνηση.

ΕΚΠ 10: Εε., φυσικά κι έχουμε παρατηρήσει ότι τα παιδάκια αυτά προτιμούν κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες... Αυτά είναι η μουσική, τα κινητικά παιχνίδια,

ΕΚΠ 11: Ε, γνωρίζουμε ότι λόγω της κουλτούρας των Ρομά, προτιμούν μουσική, και όλες αυτές τις δραστηριότητες που εμπεριέχουν μουσική και κίνηση.

ΕΚΠ 12: Από τις δραστηριότητες προτιμούν τα μουσικοκινητικά παιχνίδια,εε τον χορό, τα τραγούδια,

Ζωγραφική

ΕΚΠ 1:..... και η ζωγραφική.

ΕΚΠ 2: ... καθώς επίσης τους αρέσει και να ζωγραφίζουν πολύ.

ΕΚΠ 3: Ναι, απ' ότι έχω παρατηρήσει τους αρέσει πολύ να ζωγραφίζουν.

ΕΚΠ 7: Τους αρέσει η ζωγραφική σ' έναν μεγάλο βαθμό,

ΕΚΠ 8:.... τέχνες,

ΕΚΠ 10:.... οι εικαστικές δραστηριότητες..

ΕΚΠ 12:τη ζωγραφική....

Θέατρο – κουκλοθέατρο -παιχνίδι ρόλων

ΕΚΠ 3:.... όπως και το κουκλοθέατρο, τα κάνει ιδιαίτερα χαρούμενα, ... και συμμετέχουν ενεργά.

ΕΚΠ 6:, κουκλοθέατρο

ΕΚΠ 8: παιχνίδια ρόλων. Συμμετέχουν με χαρά και τις προτιμούν περισσότερο.

ΕΚΠ 10:..... το θεατρικό παιχνίδι, το κουκλοθέατρο,

ΕΚΠ 11: κουκλοθέατρο, θεατρικό παιχνίδι

ΕΚΠ 12:..... το κουκλοθέατρο, τα παραμύθια, ή....

6.5.2.2 Αξιοποίηση δραστηριοτήτων για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων

Η αξιοποίηση των δραστηριοτήτων, που προτιμούν οι Ρομά μαθητές για την ανάπτυξη κάποιων δεξιοτήτων, γίνεται σχεδόν από όλες τις νηπιαγωγούς που συμμετείχαν στην έρευνα, και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η αξιοποίηση αυτών είναι η ένταξη όλων των ανωτέρω δραστηριοτήτων στο καθημερινό πρόγραμμα για την καλύτερη αφομοίωση των στόχων που θέλουν να επιτύχουν με τη διδασκαλία τους.

ΕΚΠ 1: Τις αξιοποιώ μέσα στη μάθηση.

ΕΚΠ 2: Γι' αυτό προσπαθούμε να εντάσσουμε μουσικοκινητικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, καθημερινά, αν είναι δυνατόν,

ΕΚΠ 3: Εντάσσω κι εγώ όλες αυτές τις δραστηριότητες στην καθημερινή μαθησιακή διαδικασία.

ΕΚΠ 4: Εννοείται ότι προσπαθώ να αξιοποιήσω τις δυνατότητες και τις προτιμήσεις τους, αυτό ισχύει για όλα τα παιδιά έτσι κι αλλιώς. Τώρα ένα παράδειγμα. Ένα παιδάκι Ρομά ασχολείται με τα τουβλάκια της τάξης, φτιάχνει κάποια πράγματα, ε., θα πάω κοντά του, θα του ζητήσω να μου περιγράψει την κατασκευή του, να μου πει τα στάδια που ακολουθεί, τα υλικά που χρησιμοποιεί, και όλα αυτά δίνοντάς του τη δυνατότητα να μιλήσει, να εκφραστεί, και να χρησιμοποιήσει βέβαια τον λόγο.

ΕΚΠ 5:..... Εκεί λοιπόν, κάνοντας μια συζήτηση μαζί τους «τί έφτιαξες; Πώς το έφτιαξες; Τί χρησιμοποίησες;», προσπαθώ να αναπτύξω τις επικοινωνιακές δεξιότητες, που είπαμε πιο πάνω ότι υπάρχουν δυσκολίες. Τα χρώματα που χρησιμοποιούν, ε., κι

επίσης τις δραστηριότητες μουσικής, κίνησης, τραγουδιού, ε., προσπαθώ να τα εντάξω ε., στην ομάδα, και... γιατί μ αυτόν τον τρόπο, μ αυτές τις δραστηριότητες πιστεύω ότι νιώθουν πιο χαλαρά, έχουν πιο χαρούμενη διάθεση, κι έτσι η ένταξη τους πιστεύω ότι γίνεται πιο.. μπορεί να γίνει πιο εύκολα στην ομάδα.

ΕΚΠ 6: δραστηριότητες, που έτσι και αλλιώς έχει το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου μας και μέσα από αυτές έτσι τα Ρομά παιδιά αφομοιώνουν πιο εύκολα έννοιες, παραδείγματος χάρη χωροχρονικές, αρίθμησης, αφήγησης. Αυτά..

ΕΚΠ 7: εεε, όταν τ' ακούσματά τους είναι οικεία, ας πούμε εεε, τσιφτετέλι, παραδείγματος χάρη, εεε, και προσπαθώ να τα εντάξω στη μαθησιακή διδασκαλία, όποτε αυτό δύνатаι. Κυρίως ας πούμε εεε, παραδείγματος χάρη μάλλον, στα μαθηματικά με την έννοια του αριθμού, χτυπάμε παλαμάκια με ρυθμό, οπότε εκεί, εεε η μουσική βοηθάει αρκετά.

ΕΚΠ 8: Προσπαθώ να αξιοποιήσω τις δραστηριότητες, έτσι ώστε ν αναπτύζουν δεξιότητες σε.. που υστερούν περισσότερο. Εεε, προσπαθώ για παράδειγμα μέσα από την μουσική, να διδάξω τα χρώματα, τα... τους αριθμούς κι άλλες έννοιες..

ΕΚΠ 9: Έτσι ότι παιχνίδι γίνεται στην αυλή, εεε, και μπορούν να μάθουν μέσα απ' αυτό, εεε, περνάει πάρα πολύ εύκολα, στα παιδιά, στους μαθητές Ρομά. Επίσης, η εικόνα, η ... τα χρώματα, τα παιχνίδια, όσο περισσότερα, τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούμε, εεε, όλα αυτά, τα βοηθάνε πάρα πολύ.

ΕΚΠ 10:.... εεε, και φυσικά καθημερινά χρησιμοποιούμε έτσι στη διδασκαλία μας, εεε, απ' αυτές τις προηγούμενες δραστηριότητες, εεε, τις δραστηριότητες που ανέφερα ... εεεε, δηλαδή, μέσα από ένα μουσικοκινητικό παιχνίδι, τα παιδιά μπορούν να μάθουν προμαθηματικές έννοιες, δηλαδή το πάνω-κάτω, το μέσα-έξω, το μπροστά-πίσω... εεε, ή μέσα από ένα τραγούδι να μάθουμε τα χρώματα, τα σχήματα, εεε, μέσα από το κουκλοθέατρο μπορούμε ν' αναπτύξουμε τον προφορικό μας λόγο, και κυρίως το κουκλοθέατρο τους αρέσει πάρα πολύ, εεε, στους μαθητές Ρομά. Εεεε, το παιδί, εεε, χωρίς να γνωρίζει ανάγνωση και γραφή, όπως είπα και πριν, εεε, διαβάζει ένα.. το αγαπημένο του παραμύθι, βλέποντας μόνο τις εικόνες. Αυτό τα βοηθάει έτσι να εκφραστούνε, ν' αναπτύξουν τον προφορικό τους λόγο.

ΕΚΠ 11: Μέσα λοιπόν από τη μουσική και το τραγούδι, θ' αποκτήσουμε κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες, τις οποίες θα προκαλέσω εγώ, με τους υπόλοιπους συμμαθητές, όπως για παράδειγμα, να τραγουδήσουμε το τραγουδάκι με το σώμα μου, ε να μιλήσουμε για το ... ντρινν (διακοπή από τηλέφωνο)...όπως για παράδειγμα, ένα τραγουδάκι που έχει να κάνει με το σώμα μου, εκεί θα πιάνουμε κάθε μέρος του σώματός μας και θα λέμε πως λέγεται, τα παιδάκια θα μάθουνε πως λέμε τα διάφορα μέρη του σώματός μας, το κεφάλι, τα μάτια, τα αυτιά, την κοιλίτσα, τα πόδια, εεεε, μαθαίνουμε για τους αριθμούς μέσα από τη μουσική, θα μετρήσουμε μαρκαδόρους, θα μετρήσουμε πράγματα, θα ψάξουμε να βρούμε πράγματα που έχουνε το χρώμα το συγκεκριμένο, θα μάθουν τα παιδιά μέσα από το παιχνίδι εεε, όπως κάνουμε πάντα

όλες τις δραστηριότητες μέσα από το παιχνίδι θα μάθουνε τα παιδιά να ανακαλύψουν τις γνώσεις. Εεε, τα ενθαρρύνουμε πάντα, εεε, με το εποπτικό μας υλικό αλλά και το ψηφιακό πλέον.

ΕΚΠ 12: Εεεμ, οπότε αξιοποιούνται περισσότερο αυτές οι δραστηριότητες για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων. Δηλαδή, μαθαίνουν έννοιες πιο εύκολα, εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους, εεε αφηγούνται (λένε τις δικές τους ιστορίες ή πώς τα πέρασαν, ή περιγράφουν κάτι που τους έκανε εντύπωση, ένα ζώακι που αγαπάνε, κ.α.). Εεεμ.. με τα τραγούδια και το διδακτικό περιεχόμενό τους (πχ. μαθαίνουν για τα χρώματα, αριθμούς, ζώα) αναπτύσσουν τις δεξιότητες του νου (γλωσσικές και αρίθμησης), εε με τα μουσικοκινητικά τραγούδια αναπτύσσουν τις κινητικές τους δεξιότητες, αλλά και την ένταξή τους στο σύνολο. Με τις κατασκευές τώρα τα παζλ, εεεμ.... τα βοηθούν στην ανάπτυξη της μαθηματικής τους σκέψης... τα παιχνίδια των ρόλων, στην ανάπτυξη της συνεργασίας, της επικοινωνίας, εεε της δημιουργικότητας και της φαντασίας τους. Ούτως ή άλλως, το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου μας περιέχει όλες αυτές τις δραστηριότητες, και στόχος του είναι ακριβώς η αξιοποίησή τους στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των νηπίων και προνηπίων.

6.5.3 Τρόποι βοήθειας στους μαθητές Ρομά για τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες που δυσκολεύονται

Οι νηπιαγωγοί θα πρέπει όταν οι μαθητές Ρομά δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου να βρουν παιδαγωγικούς τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού. Οι ερωτηθείσες νηπιαγωγοί απάντησαν ότι αυτοί οι τρόποι είναι α) η υπομονή, β) η ενθάρρυνση, γ) η επιβράβευση, δ) η επανάληψη, ε) η χρήση εποπτικού υλικού, στ) η συνεργασία με άλλα παιδιά και η ομαδική εργασία, ζ) η εργασία για το σπίτι και η) επιλογή πιο εύκολων δραστηριοτήτων.

Υπομονή

Μία νηπιαγωγός πιστεύει ότι με υπομονή μπορεί να αντιμετωπίσει τη δυσκολία στη συμμετοχή των Ρομά μαθητών σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.

ΕΚΠ 1: Με υπομονή

Ενθάρρυνση-επιβράβευση

Δέκα νηπιαγωγοί θεωρούν ότι η ενθάρρυνση είναι ένας από τους τρόπους αντιμετώπισης της δυσκολίας στη συμμετοχή των Ρομά μαθητών σε συγκεκριμένες δραστηριότητες και πέντε θεωρούν την επιβράβευση.

ΕΚΠ 1:και ενθάρρυνση

ΕΚΠ 2:και φυσικά όποια προσπάθεια καταβάλλουν πάντα την επαινώ και την ενθαρρύνω για να τους δώσω κουράγιο.

ΕΚΠ 3: Σίγουρα τους ενθαρρύνω, τους βοηθάω και τους εμψυχώνω.

ΕΚΠ 4: Τους παρακινώ, έτσι προσπαθώ να ενισχύσω την αυτοπεποίθησή τους,...έτσι ώστε να επιβραβευτεί στο τέλος η ομάδα ολόκληρη, άρα να πάρει το παιδί την επιβράβευση ακόμα κι αν δεν έχει συμμετέχει ιδιαίτερα σε αυτήν, ε., κι αυτό είμαι κοντά του έτσι.

ΕΚΠ 5: εε., τους επιβραβεύω, τους ε... με θετική παρότρυνση «έλα να παίξουμε..., έλα να δεις τι ωραία πράγματα θα κάνουμε»... ε., και ταυτόχρονα προσπαθώ να επιβραβεύσω και τα άλλα παιδιά, όταν βοηθάνε στην συμμετοχή των Ρομά στη δραστηριότητα.

ΕΚΠ 6: Με την επιβράβευση, ενίσχυση και στην πιο απλή τους προσπάθεια,

ΕΚΠ 7: Εεε, τους ενθαρρύνω να συμμετέχουν, όσο το δυνατόν γίνεται περισσότερο, έτσι να νοιώσουν σιγουριά, ασφάλεια, να μην απογοητεύονται,

ΕΚΠ 10: Εεε, είπαμε και πριν, ότι τα παιδάκια τα Ρομά δυσκολεύονται κυρίως στις γνωστικές, νοητικές δραστηριότητες. Εμείς, έτσι, τα βοηθάμε, ενθαρρύνοντάς τα να εκφραστούν, ενισχύοντας την αυτοπεποίθησή τους,...Εεε, και στο τέλος, επιβραβεύουμε το αποτέλεσμα της εργασίας, ας... όποιο και να είναι, είτε μικρό το αποτέλεσμα, είτε μεγαλύτερο, δεν μας πειράζει αυτό, κι έτσι τα παιδιά... τονώνεται το ηθικό τους, εεε, και προσπαθούν όλο και περισσότερο.

ΕΚΠ 11: Εεε, τα ενθαρρύνουμε συνεχώς και τα επιβραβεύουμε σε οποιαδήποτε δράση τους, προκειμένου να συνεχίσουν εεε με περισσότερη... περισσότερο θάρρος και δύναμη μέσα στην τάξη.

ΕΚΠ 12: Προσπαθώ να τους επιβραβεύω, να τους βοηθάω μμμ, να τους ενισχύω ακόμα και στην απλή τους προσπάθεια, ώστε να νοιώσουν ικανά, να μπορούν ν αυτοσχεδιάσουν, εεε να πειθαρχούν, και να μπορούν εκτός από την χαρά που έχουν, να συμμετάσχουν χωρίς προβλήματα και στις ομάδες.

Επανάληψη

Τρεις νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι με την επανάληψη θα αντιμετωπιστεί η δυσκολία στη συμμετοχή των Ρομά μαθητών σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.

ΕΚΠ 6: Και πολλές φορές τις επαναλαμβάνουμε.

ΕΚΠ 8: Και πολλές φορές τις επαναλαμβάνουμε

ΕΚΠ 12: Επίσης, δραστηριότητες που τους δυσκολεύουν, εεμ δεν τις αποφεύγουν, απλά τους ξεκινάω από πιο απλές και πηγαίνω στις δυσκολότερες και υπάρχει συχνή επανάληψη αυτών.

Χρήση εποπτικού υλικού

Με τη χρήση κατάλληλου εποπτικού και ψηφιακού υλικού τρεις νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι θα αντιμετωπιστεί η δυσκολία στη συμμετοχή των Ρομά μαθητών σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.

ΕΚΠ 2: *Ε.., αρχικά θέλω να πω ότι γνωρίζω εξ αρχής από τι υλικό αποτελείται... από τι υλικό μαθητών αποτελείται η τάξη μου, οπότε έχω φροντίσει να έχω προετοιμάσει υλικό που θα τους ενθαρρύνει να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες και φυσικά όποια προσπάθεια καταβάλλουν πάντα την επαινώ και την ενθαρρύνω για να τους δώσω κουράγιο.*

ΕΚΠ 3: *Χρησιμοποιώ εποπτικό και ψηφιακό υλικό για να καταλάβουνε κάποιες έννοιες.*

ΕΚΠ 8: *Εεε, δυσκολεύονται όπως είπαμε να κατανοήσουν νέες έννοιες κι έχουν φτωχό λεξιλόγιο, έτσι δυσκολεύονται κάποιες φορές να επιτύχουν σε δραστηριότητες. Η χρήση οπτικού υλικού βοηθά στην κατανόηση. Για παράδειγμα, στο βασικό λεξιλόγιο, όπου όλες οι λέξεις είναι σχεδόν άγνωστες, δείχνω εικόνες ή φωτογραφίες, με τις άγνωστες λέξεις, τις οποίες τις ονοματίζουμε μαζί.*

Συνεργασία με άλλα παιδιά

Με τη συνεργασία με άλλα παιδιά και τη δημιουργία ομάδων έξι νηπιαγωγοί θεωρούν ότι μπορούν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες στη συμμετοχή τους σε συγκεκριμένες δραστηριότητες οι Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 4: *.... τους εντάσσω σε ομαδικές εργασίες και δραστηριότητες, ...*

ΕΚΠ 5: *Ε.., αφού λοιπόν προσπαθήσω να τουςβάλω σε ομάδες, ε.., στις ομαδικές δραστηριότητες, προσπαθώ να τους δώσω κίνητρα,*

ΕΚΠ 9: *Εεε, ατομικά, σε κάθε παιδάκι, ανάλογα με τη δυσκολία ... που αντιμετωπίζει, εεε, χρησιμοποιούμε κι άλλα παιδάκια συμμαθητές, που μπορεί να έχουνε πετύχει κάποιους στόχους πριν, και σε συνεργασία με αυτά τα παιδάκια, εεε, γιατί πάντα τα παιδιά όταν έχουν καλές σχέσεις .. εεε, αυτό βοηθάει πάρα πολύ, να επιτύχουνε οποιοδήποτε στόχο θέσουμε. Έεε, έτσι.*

ΕΚΠ 10: *... εεε, χρησιμοποιούμε την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Βάζοντας δηλαδή τα μεγαλύτερα Ρομά παιδιά να βοηθούνε τα μικρότερα, τα προνήπια, έτσι για να νοιώθουνε μεγαλύτερη ασφάλεια και εξοικείωση μαζί τους.*

ΕΚΠ 11: *Εεε, αυτό συμβαίνει ιδίως στην αρχή, όταν πρωτοέρχονται τα Ρομά, εεε, και αυτό που μπορούμε εμείς να κάμνουμε είναι να τα προκαλούμε να πειραματίζονται σε διάφορες γωνιές οργανωμένες του νηπιαγωγείου, εεε να τα βάλουμε σε ομάδες, οι οποίες να ... όπου θα μάθουνε να συνεργάζονται μεταξύ τους και εάν σε περίπτωση*

αποτύχουν σε μια δραστηριότητα, να πιαστούν από τον ... από το μέλος της ομάδας, έτσι ώστε να μπορέσουν να μην απογοητευτούν.

ΕΚΠ 12: Προσπαθώ να τους επιβραβεύω, να τους βοηθάω μμμμ, να τους ενισχύω ακόμα και στην απλή τους προσπάθεια, ώστε να νοιώσουν ικανά, να μπορούν να αυτοσχεδιάσουν, εεε να πειθαρχούν, και να μπορούν εκτός από την χαρά που έχουν, να συμμετάσχουν χωρίς προβλήματα και στις ομάδες. Επίσης, δραστηριότητες που τους δυσκολεύουν, εεμ δεν τις αποφεύγουν, απλά τους ξεκινάω από πιο απλές και πηγαίνω στις δυσκολότερες και υπάρχει συχνή επανάληψη αυτών.

Εργασία για το σπίτι

Μία νηπιαγωγός πιστεύει ότι η περεταίρω εργασία στο σπίτι είναι ένας από τους τρόπους αντιμετώπισης της δυσκολίας στη συμμετοχή των Ρομά μαθητών σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.

ΕΚΠ 12: Εεε πολλές φορές, τους δίνω εργασία και για το σπίτι σε όλα τα παιδιά (αλλά κάποιες φορές μόνο στα παιδιά Ρομά), για να αναπτύξουν τις επιθυμητές δεξιότητες και να απασχολούν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους Εεε...για παράδειγμα, είχα μια πρωτοβουλία παλιά, στην αρχή του σχολικού έτους, εεε την οποία εφαρμόζω και τώρα, όποτε μπορώ. Εε μια εβδομάδα πριν να έρθουν να πάρουν τις βεβαιώσεις για τα επιδόματα που παίρνουν (γιατί πιστεύω τότε είναι ο καλύτερος χρόνος να ζητάς κάτι από τους Ρομά αναφορικά με τα παιδιά τους) εεε.. όταν ήρθαν να πάρουν τα παιδιά τους, τους ενημέρωσα ότι την επόμενη μέρα θα κάνουμε μια επίδειξη χειροτεχνίας για μισή ώρα εεε, και ότι είναι απαραίτητο να έρθουν κι εκείνοι και όσοι δεν μπορούν να τα αφήσουν υπ' ευθύνη τους σε κάποια άλλη μαμά Ρομά που θα παραβρεθεί. Οι περισσότεροι ανταποκρίθηκαν κι έτσι τους εξήγησα πώς να χρησιμοποιούν το ψαλίδι στη χειροτεχνία και πώς να δείχνουν στο παιδί τους και ποιά είναι τα οφέλη για την ανάπτυξη της λεπτής κινητικότητας για το μέλλον. Επίσης, έγινε αναφορά στο τί κάνει ακριβώς το νηπιαγωγείο και με ποιον τρόπο αυτά που τους φαίνονται αστεία, απλά και τιποτένια και τα κοροϊδεύουνε είναι και τελικά αυτά που θα αποτελέσουν τις βάσεις για ένα καλύτερο εκπαιδευτικό μέλλον. Εε, τους έδωσα και υλικό για να κάνουν χειροτεχνίες στο σπίτι και να μου φέρνουν μια κάθε εβδομάδα, όποτε μπορούνε. Σας πληροφορώ ότι ανταποκρίθηκαν περισσότερο και είχα καλύτερη συνεργασία με τους γονείς από εκεί και πέρα. Άλλοι πάλι ήταν ασυνεπείς, ως συνήθως.

Εύκολες δραστηριότητες

Μία νηπιαγωγός πιστεύει ότι το να διεκπεραιώνουν πιο εύκολες δραστηριότητες είναι ένας από τους τρόπους αντιμετώπισης της δυσκολίας στη συμμετοχή των Ρομά μαθητών σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.

ΕΚΠ 7: εεεε, χρησιμοποιώ πιο εύκολες δραστηριότητες, που να μπορούν να κατανοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό, εεε,

6.5.4 Τρόπος διδασκαλίας σε μεικτές τάξεις Ρομά και μη Ρομά μαθητών

Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά κάποιοι διαφοροποιούν τη διδασκαλία τους και κάποιοι όχι (πέντε νηπιαγωγοί).

6.5.4.1 Διαφοροποίηση διδασκαλίας

Οι νηπιαγωγοί που αλλάζουν τη διδασκαλία τους, τη διαφοροποιούν είτε: α) χρησιμοποιώντας εποπτικό και ψηφιακό υλικό, β) παρέχοντάς τους ασφάλεια, γ) εντάσσοντάς τους σε ομάδες, δ) παρέχοντας εξατομικευμένη διδασκαλία, ε) προσθέτοντας περισσότερες δραστηριότητες και στ) προσαρμόζοντας τη διδασκαλία στα ενδιαφέροντα των μαθητών.

Εποπτικό και ψηφιακό υλικό

Επτά νηπιαγωγοί αλλάζουν τη διδασκαλία τους, χρησιμοποιώντας κατάλληλο εποπτικό και ψηφιακό υλικό.

ΕΚΠ 1: Προσπαθώ να διαφοροποιήσω τη μάθηση χρησιμοποιώντας εποπτικό και ψηφιακό υλικό

ΕΚΠ 2: λαμβάνω υπόψη και τις προτιμήσεις τους, τί τους αρέσει να κάνουν, οπότε να βρω ανάλογο οπτικοακουστικό υλικό και φυσικά χρησιμοποιώ αρκετά και το παιχνίδι ρόλων, που πιστεύω ότι βοηθάει τα παιδιά να μουν στα παπούτσια κάποιου άλλου και να τον κατανοήσουν καλύτερα.

ΕΚΠ 3: Χρησιμοποιώ ίσως περισσότερο τραγούδια και κινήσεις που τους προκαλούν ενδιαφέρον.

ΕΚΠ 7: Σε κάποιο βαθμό, πραγματοποιείται διαφοροποιημένη διδασκαλία, με τη χρήση ψηφιακού εποπτικού υλικού, εεε, κι έτσι ε τον τρόπο αυτό, προσπαθώ να κεντρίσω το ενδιαφέρον τους περισσότερο, εεε, εεεμμμ, και να υπάρχει μεγαλύτερη συμμετοχή των Ρομά μαθητών, εεε, γιατί όπως ξέρουμε το.. πολλές φορές δυστυχώς το μαθησιακό τους επίπεδο είναι αρκετά χαμηλό, γι' αυτό και η διδασκαλία μας πρέπει να προσαρμόζεται, αναλόγως.

ΕΚΠ 8: Οργανώνω και την τάξη λίγο περισσότερο με υλικά που μπορεί να κεντρίζουν το ενδιαφέρον, με περισσότερα τραγούδια και κινήσεις, αλλά και εκπαιδευτικά παιχνίδια και χειροτεχνίες.

ΕΚΠ 10: Εε., συνήθως χρησιμοποιώ περισσότερα εποπτικά και ψηφιακά υλικά και μέσα, έτσι περισσότερο για την κατανόηση της θεματικής ενότητας από την πλευρά των Ρομά μαθητών.

ΕΚΠ 12: Επίσης, επιλέγω και κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό (οπτικό, ακουστικό, πλέον και ψηφιακό) για να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να συμμετέχουν με ευχαρίστηση. Ψηφιακό υλικό τους δίνω και για το σπίτι, με link που έχουν

παραμυθάκια, τραγούδια και δραστηριότητες, ειδικά μετά την εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω covid.

Παροχή ψυχολογικής ασφάλειας

Μία νηπιαγωγός θεωρεί ότι οι μαθητές Ρομά προσαρμόζονται πιο εύκολα αν στη διδασκαλία τους, τους υποστηρίζουν ψυχολογικά παρέχοντάς τους μια σχετική ασφάλεια.

ΕΚΠ 9: εεε, απλά αντιμετωπίζω και αυτά τα παιδιά στο πλαίσιο που αντιμετωπίζω και τα άλλα, που παρουσιάζουν κάποια προβλήματα προσαρμογής ή και μαθησιακά. Έτσι χρησιμοποιούμε την εικόνα.... πολύ, μιλάμε αργά, εεε, πλησιάζουμε τα παιδιά, γιατί είναι μικρά παιδάκια και θέλουνε να αισθανθούν ασφάλεια ψυχολογική, εεε, και με αυτόν τον τρόπο πιστεύω ότι αντιμετωπίζονται όλα τα προβλήματα.

Ένταξη σε ομάδες

Δύο νηπιαγωγοί αλλάζουν τη διδασκαλία τους, εντάσσοντας τους μαθητές σε ανάλογες ομάδες.

ΕΚΠ 1: και να τα εντάξω σε ομάδες.

ΕΚΠ 2: και χωρίζω τους μαθητές μου σε ομάδες, για να μπορούν να δουλέψουν πιο καλά, προσπαθώ οι ομάδες μου να είναι από διαφορετικό μαθησιακό υπόβαθρο,

Εξατομικευμένη διδασκαλία

Δύο νηπιαγωγοί αλλάζουν τη διδασκαλία τους, χρησιμοποιώντας την εξατομικευμένη διδασκαλία για να βοηθήσουν περισσότερο τους Ρομά μαθητές.

ΕΚΠ 3: Πραγματικά προσπαθώ να διαφοροποιήσω τη διδασκαλία μου και να δουλέψω εξατομικευμένο πρόγραμμα, για να βοηθήσω περισσότερο τους Ρομά μαθητές,

ΕΚΠ 12: Επίσης, ένας μαθητής Ρομά έχει πιο πολλά προβλήματα ν' αντιμετωπίσει απ' ό,τι ένα άλλο.... απ' ό,τι ένας άλλος μαθητής μη Ρομά (την ανέχεια, την έλλειψη ενδιαφέροντος από τους γονείς για τη σχολική του πρόοδο, τη διαφορετικότητα), οπότε για να μη υπάρχει, για να υπάρχει μάλλον μια ισοτιμία, γίνεται μια προσπάθεια να κάνω εξατομικευμένη διδασκαλία, όποτε μου επιτρέπεται και στα παιδιά που είναι από άλλες εθνικότητες και τα πιο αδύναμα ή αυτά που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, χωρίς όμως να είναι εις βάρος των υπολοίπων, τα οποία εκείνες τις ώρες κάνουνε κάποια ομαδική δραστηριότητα.

Προσθήκη περισσότερων δραστηριοτήτων

Τέσσερις νηπιαγωγοί δεν αλλάζουν ακριβώς τη διδασκαλία τους, αλλά προσθέτουν περισσότερες δραστηριότητες σε αυτή, με σκοπό την ομαλότερη ένταξη των παιδιών Ρομά στο σχολείο.

ΕΚΠ 5: προσθέτω κάποιες δραστηριότητες, δίνω περισσότερες επιλογές, παράδειγμα ε.. στη γωνιά των μαθηματικών, υπάρχουν τα παζλ, υπάρχουν τα παιχνίδια συνειρμού, ε...ταύτισης, .. εκεί υπάρχουν και παιχνίδια με μικρότερο βαθμό δυσκολίας, ώστε..., και πιο σύνθετα για τα άλλα παιδιά, αλλά χρησιμοποιώ τα παιχνίδια με τη μικρότερη δυσκολία για τα Ρομά.

ΕΚΠ 8: Οι στόχοι στη διδασκαλία μπαίνουν λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, κι αν χρειαστεί επαναπροσδιορίζονται στη διάρκεια της χρονιάς. Δεν αλλάζω τη διδασκαλία μου ριζικά, απλά προσπαθώ να τα κάνω να συμμετέχουν περισσότερο και να συνεργάζονται με τα παιδιά μη Ρομά.

ΕΚΠ 9: Εεεε, δεν την αλλάζω ιδιαίτερα νομίζω τη διδασκαλία μου όταν υπάρχουνε και μαθητές Ρομά, που πάντα υπάρχουνε στα σχολεία μας, σε αυτά που έχω κάνει εγώ,

ΕΚΠ 12: Εεε την τροποποιώ λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο των παιδιών συνολικά, οπότε και προσαρμόζω τις δραστηριότητες του προγράμματος. Εεε προσπαθώ να οργανώσω ανοιχτές δραστηριότητες, έτσι ώστε κάθε παιδί να λειτουργεί με το ρυθμό του και να μην αγχώνονται.

Προσαρμογή στα ενδιαφέροντα των μαθητών

Δύο νηπιαγωγοί αλλάζουν τη διδασκαλία τους και την προσαρμόζουν στα ενδιαφέροντα των μαθητών.

ΕΚΠ 8: Έτσι, προσπαθώ να προσαρμόσω τη διδασκαλία μου με βάση τα ενδιαφέροντά τους και να κεντρίσω το ενδιαφέρον τους για μάθηση.

ΕΚΠ 12: Η διδασκαλία φροντίζω να προσαρμόζεται στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα εεε και στις ικανότητες των μαθητών, γιατί έτσι πετυχαίνω την ενεργό συμμετοχή όλων τους.

6.5.4.2 Μη διαφοροποίηση της διδασκαλίας

Από την άλλη πλευρά, οι έξι νηπιαγωγοί που δεν αλλάζουν τον τρόπο διδασκαλίας τους όταν έχουν στην τάξη τους Ρομά μαθητές, το κάνουν: α) λόγω έλλειψης χρόνου του εκπαιδευτικού, β) ακολουθούν μόνο το αναλυτικό πρόγραμμα και γ) προσαρμόζουν μόνο όταν το επίπεδο συνολικά των παιδιών είναι χαμηλό.

ΕΚΠ 4: Δεν αλλάζω τη διδασκαλία με βάση την παρουσία ή όχι των Ρομά.

ΕΚΠ 5: Ε.., δεν αλλάζω ολόκληρη τη διδασκαλία,

ΕΚΠ 6: Όχι,

ΕΚΠ 10: Όχι, δεν αλλάζω τον τρόπο διδασκαλίας μου. Δε θεωρώ απαραίτητο δηλαδή ότι πρέπει να αλλάζω..... Εεεε, όχι, όχι, δεν το αλλάζω.

ΕΚΠ 11: Εεε, φυσικά και δεν αλλάζει η διαδικασία η μαθησιακή, από τη στιγμή που είναι οι Ρομά. Αλίμονο, αν κάθε φορά που μπαίνουν διαφορετικά στοιχεία και διαφορετικοί μαθητές από τόσες μειονότητες, να διαφοροποιείται το πρόγραμμα.

ΕΚΠ 12: Δεν αλλάζω τη διδασκαλία μου, ακριβώς.

Έλλειψη χρόνου

Δύο νηπιαγωγοί δεν αλλάζουν τον τρόπο διδασκαλίας τους, όταν έχουν στην τάξη τους Ρομά μαθητές, γιατί δεν έχουν τον απαραίτητο χρόνο για την ανάλογη προετοιμασία μιας διαφοροποιημένης διδασκαλίας.

ΕΚΠ 3:αλλά δυστυχώς, λόγω έλλειψης του χρόνου δε μου βγαίνει πάντα.

ΕΚΠ 8: Σίγουρα θα ήθελα να κάνω περισσότερα, αλλά η έλλειψη του χρόνου στην τάξη, οι συχνές τους απουσίες, ο μεγάλος αριθμός των μαθητών δεν βοηθούν στην επίτευξη όλων των στόχων.

Περιορισμοί του αναλυτικού προγράμματος

Τρεις νηπιαγωγοί δεν αλλάζουν τον τρόπο διδασκαλίας τους όταν έχουν στην τάξη τους Ρομά μαθητές και ακολουθούν μόνο το αναλυτικό πρόγραμμα.

ΕΚΠ 6:.... ακολουθούμε το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου που είναι για όλα τα παιδιά, που είναι και από άλλες εθνότητες, χώρες.

ΕΚΠ 11:.... Εεεε, το πρόγραμμα, το ενιαίο πρόγραμμα λειτουργίας του νηπιαγωγείου τίθεται... θέτεται από το Υπουργείο και η νηπιαγωγός λαμβάνει υπόψη της και τη χρονική στιγμή και την ηλικία των παιδιών, τα ενδιαφέροντά τους σύμφωνα με την πλειοψηφία των παιδιών, προσαρμόζει το πρόγραμμά της, έτσι ώστε να έχει τα καλύτερα αποτελέσματα.

ΕΚΠ 12: Ακολουθώ το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου που είναι για όλα τα παιδιά, Ρομά και μη Ρομά.

Ανάγκη προσαρμογής στο συνολικό επίπεδο της τάξης

Δύο νηπιαγωγοί δεν αλλάζουν τον τρόπο διδασκαλίας τους όταν έχουν στην τάξη τους Ρομά μαθητές και το προσαρμόζουν μόνο όταν το επίπεδο συνολικά των μαθητών είναι χαμηλό.

ΕΚΠ 4: Αν την αλλάζω έχει να κάνει με τις δυνατότητες των μαθητών στο σύνολο όμως... Δηλαδή, θα την αλλάζω για ένα παιδάκι μη Ρομά ίσως ..κι όχι για ένα Ρομά. Δηλαδή το κριτήριό μου δεν είναι η φυλή τους, να το πω έτσι.

ΕΚΠ 6: Η αλλαγή του προγράμματος λαμβάνει υπόψη της μόνο το επίπεδο των παιδιών. Βάση αυτού προσαρμόζονται και οι δραστηριότητες του προγράμματος.

6.5.5. Τρόποι δημιουργίας ενιαίου περιβάλλοντος μάθησης

Οι τρόποι με τους οποίους προσπαθούν οι νηπιαγωγοί να δημιουργήσουν ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά είναι: α) η ομαδική εργασία, β) ο σεβασμός στη διαφορετική κουλτούρα, γ) η ενίσχυση του αλληλοσεβασμού, δ) οι επιλογές της μάθησης (με τις γωνιές) και ε) η ενισχυτική διδασκαλία.

Ομαδική εργασία

Οι τρόποι με τους οποίους προσπαθούν οκτώ νηπιαγωγοί να δημιουργήσουν ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη είναι με την ομαδική εργασία.

ΕΚΠ 1: Δουλεύοντας σε ομάδες ...

ΕΚΠ 2: Λοιπόν ε., ο χώρος μας, έτσι, είναι χωρισμένος σε σταθμούς...ε...γνώσης. Δηλαδή η γωνιά της βιβλιοθήκης, ο πάγκος με τα φαγητά, ο πάγκος με τα εργαλεία και τα παιδιά χωρίζονται, όπως είπα και πιο πριν, σε ομάδες με ανάμεικτες δεξιότητες, για να μπορέσουμε να προάγουμε τη συνεργατική μάθηση,

ΕΚΠ 3: Οι μαθητές της τάξης μου, είτε Ρομά, είτε μη Ρομά μαθαίνουν να δουλεύουν ομαδοσυνεργατικά σε κλίμα αλληλοβοήθειας, συνεργασίας,

ΕΚΠ 6: Δημιουργία ομάδων,

ΕΚΠ 7: Προτιμάται σαφώς η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, αλλά δυστυχώς, λόγω των υγειονομικών πρωτοκόλλων του covid, τα δύο τελευταία χρόνια, αυτό δεν κατέστη δυνατό.

ΕΚΠ 8: Εεε, αυτό που κάνω είναι να προσπαθώ να βοηθήσω με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο. Οι ομάδες συνήθως είναι ανομοιογενείς, νήπια- προνήπια μαζί, παιδιά Ρομά-μη Ρομά, έτσι ώστε τα παιδάκια να συνεργάζονται, εεε, κι αυτά που γνωρίζουν κάτι περισσότερο να βοηθούν τα πιο αδύναμη...αδύναμα.

ΕΚΠ 11: Αυτό που κάνει ο εκπαιδευτικός είναι να τα εντάξει σε ομάδες, αναμειγνύοντας τους μαθητές, το φύλο και την ηλικία των παιδιών.

ΕΚΠ 12: Έτσι νομίζω ότι γίνεται ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης, όπου δημιουργώντας ομάδες, με παιδιά Ρομά και μη Ρομά, με σκοπό τη βέλτιστη συνεργασία, την αλληλοβοήθεια, ...εεε. την έκφραση, τη δημιουργικότητα, εεε την επίλυση αποριών, την έκφραση και την αντίληψη. Ε μη δημιουργία πολλές φορές μικρών ομάδων, με διάφορους ρόλους στο καθένα, (για μεγαλύτερο έλεγχο από μένα δηλαδή) δίνει σε όλα τα παιδιά την ελευθερία της δημιουργίας, το σεβασμό σε αυτό που κάνει ο άλλος, την επίγνωση των δυνατοτήτων τους, και την ισότητα εεε συμμετέχοντας ενεργά στη μάθηση

Σεβασμός στη διαφορετική κουλτούρα

Ο τρόπος με τον οποίο θεωρεί μία νηπιαγωγός να δημιουργήσει ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη είναι ο σεβασμός στη διαφορετική κουλτούρα κάθε εθνότητας, καθώς και η ανάδειξη των θετικών χαρακτηριστικών τους.

ΕΚΠ 6: προάγουμε τα θετικά χαρακτηριστικά όλων, από τις άλλες χώρες απ' όπου κατάγονται ή από τις εθνότητες, μειονότητες, για παράδειγμα από την Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Ρομά εεε, προάγουμε τα ήθη και τα έθιμα, την κουλτούρα, τις παραδόσεις, τη μουσική της κάθε εθνότητας, μειονότητας.

Ενίσχυση του αλληλοσεβασμού

Οι τρόποι με τους οποίους προσπαθούν εννιά νηπιαγωγοί να δημιουργήσουν ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη είναι με την ανάπτυξη του αλληλοσεβασμού και της αλληλοβοήθειας.

ΕΚΠ 1:.... και αναπτύσσοντας τον αλληλοσεβασμό.

ΕΚΠ 2: αλλά και το σεβασμό στη διαφορετικότητα.

ΕΚΠ 3: σε κλίμα αποδοχής και σεβασμού της διαφορετικότητας.

ΕΚΠ 6: Υπάρχει συνεργασία αλληλεπίδρασης στα κέντρα ενδιαφέροντος, αλληλοβοήθεια μεταξύ των παιδιών και μην ξεχνάμε ότι το ελληνικό σχολείο είναι πλέον πολυπολιτισμικό και προάγουμε τη διαφορετικότητα.

ΕΚΠ 7: Αλλά το γενικότερο κλίμα είναι να προαχθεί η αλληλοβοήθεια, η συνεργατικότητα και ο αλληλοσεβασμός μεταξύ των μαθητών.

ΕΚΠ 8: Εεεε, αποδεχόμαστε όμως το διαφορετικό και καταβάλουμε κάθε προσπάθεια για το καλύτερο, για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Εεεε, στην αρχή βέβαια εγώ δυσκολευόμουν να βρω τρόπο να προσεγγίσω αυτούς τους μαθητές, στην πορεία όμως παρατηρώντας τους, προσπάθησα να καταλάβω τον τρόπο που σκέφτονται και συμπεριφέρονται.

ΕΚΠ 10: Στην τάξη μου δεν ξεχωρίζω τα παιδιά, ούτε εγώ, ούτε οι υπόλοιποι μαθητές, εεε, σε παιδιά Ρομά και μη Ρομά. Όλοι μας είμαστε μια παρέα... εεε., συμπεριφερόμαστε το ίδιο σε όλα τα παιδάκια. Αποδεχόμαστε το διαφορετικό και το ενσωματώνουμε στην ομάδα μας. Στόχος μας είναι η συνεργασία, η αλληλοβοήθεια, η φιλία ... Ε... επίσης καλλιεργούμε τον αλληλοσεβασμό και την εκτίμηση για το... του ενός παιδιού με το άλλο παιδί. Δεν υπάρχει διαχωρισμός μας, δεν συμπεριφερόμαστε κάπως διαφορετικά σ' αυτά τα παιδιά, ώστε να χρειαστεί δηλαδή να τα ενσωματώσουμε. Το θεωρούμε από την αρχή, ότι είμαστε μια ομάδα, κι αυτό γίνεται δηλαδή είτε είναι Ρομά, είτε είναι αλλοδαπά ...δεν υπάρχει ...δεν ποτέ δεν το έχω κάνει έτσι να.. δηλαδή να ξεχωρίζω σε ομάδες τα παιδιά.

ΕΚΠ 11: Εεεε, καταρχήν, αντιμετωπίζονται όλοι οι μαθητές ως ίσοι, δεν αλλάζουμε τίποτα από το άψυχο υλικό, εεεε, το έμψυχο υλικό οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί οι οποίοι θα δώσουν όλα τα στοιχεία τα οποία χρειάζεται να επεξεργαστούν οι μικροί μαθητές για να έχουμε αποτελέσματα.Αποδεχόμαστε φυσικά την διαφορετικότητα και προσπαθούμε για το καλύτερο μέλλον τους.

ΕΚΠ 12: Αρχικά, μέσα στην διδασκαλία εεε γίνεται μια ιδιαίτερη αναφορά στο σεβασμό και την αποδοχή όλων των πολιτισμών από όλους, και προσπαθώ να μην υπάρχουνε προκαταλήψεις. Σε όλα τα παιδιά πρέπει να παρέχω ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες, και να δημιουργήσω ένα κλίμα αλληλαποδοχής της διαφορετικότητας όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά.

Σταθμοί εκπαίδευσης

Οι τρόποι με τους οποίους προσπαθούν τρεις νηπιαγωγοί να δημιουργήσουν ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη είναι δίνοντάς τους επιλογές στη μάθηση μέσω των σταθμών εκπαίδευσης.

ΕΚΠ 4: Με περισσότερες επιλογές. Ένα παράδειγμα ας πούμε, στη γωνιά της βιβλιοθήκης, υπάρχει βιβλίο ε.. με λίγες σελίδες, μεγάλες εικόνες, για κάποιο παιδί που δεν έχει εξοικειωθεί με τα βιβλία, κι αυτό μπορεί να είναι Ρομά, μπορεί να είναι και μη Ρομά... ε.., κι από την άλλη υπάρχουν βιβλία με περισσότερα στοιχεία μέσα, για κάποιο παιδάκι που έχει συνηθίσει από το σπίτι του το βιβλίο και το διάβασμα.

ΕΚΠ 5: Ε.., μ αυτό που είπαμε παραπάνω, ότι ... την ένταξη στην προσπάθεια με δραστηριότητες, παιχνίδια να ενταχθούν στην ομάδα και δίνοντας περισσότερες επιλογές

ΕΚΠ 9: Εεε, ο χώρος μας είναι γεμάτος, όπως είπα και πριν, χρώμα, εικόνες, ερεθίσματα ... Υπάρχουν μέσα στην αίθουσα, διάφοροι χώροι, που μπορεί το κάθε παιδί, ανά πάσα στιγμή να βρει κάτι που θέλει. Έτσι, άλλες στιγμές μαζεύουμε τα παιδιά για ν' ακούσουν ένα παραμύθι, ή αν δούμε ότι είναι πιο ανήσυχα, συζητάμε μαζί τους, εεε, κάνουμε παιχνίδια, εεε, διαβάζουμε, γράφουμε, ζωγραφίζουμε, εεε, ναι νομίζω ότι...., βλέπουμε κάτι σε βίντεο... μια ταινία. Εεε, πιστεύω ότι όλα γίνονται μέσα στις τάξεις μας, ναι.

Ενισχυτική διδασκαλία

Ο τρόπος με τον οποίο θεωρούν δύο νηπιαγωγοί ότι μπορούν να δημιουργήσουν ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη είναι με τη χρήση της ενισχυτικής διδασκαλίας.

ΕΚΠ 8: Κι αν χρειαστεί γίνεται κι ενισχυτική διδασκαλία, ώστε να ξεπεραστούν οι όποιες δυσκολίες.

***ΕΚΠ 10:** ... γι' αυτό έτσι και δημιουργούμε και ομαδούλες μεικτές. Δηλαδή, αγόρια-κορίτσια, νήπια-προνήπια, Ρομά και μη Ρομά μαθητές. Δεν έχουμε δηλαδή μια παρέα Ρομά και μια άλλη παρέα μη Ρομά, όχι, έχουμε μεικτές ομαδούλες.*

6.5.6.Χρήση στοιχείων του πολιτισμού των Ρομά

Στην ερώτηση αν χρησιμοποιούν στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας τους, εννιά νηπιαγωγοί απάντησαν πως κάνουν χρήση αυτών των στοιχείων στη διδασκαλία τους, ενώ έξι από αυτούς δεν κάνουν. Κάποιοι από αυτούς βέβαια ίσως και να χρησιμοποιούσαν, αλλά δεν το έκαναν, είτε από άγνοια, είτε επειδή δεν το έχουν σκεφτεί, είτε λόγω της πανδημίας και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Εκείνοι πάντως που χρησιμοποίησαν στοιχεία του πολιτισμού των Ρομά, το πραγματοποίησαν μέσα από τα ήθη και έθιμά τους (μουσική, ιστορίες, τραγούδια, κα) και μέσα από τη διήγηση της καθημερινότητας των παιδιών (γάμος, καθημερινή ζωή, παραμύθια, κ.α.). Οι υπόλοιποι που δεν χρησιμοποίησαν στοιχεία του πολιτισμού των Ρομά στη διδασκαλία τους, το έκαναν είτε από άγνοια, είτε τυχαία, είτε λόγω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για την πανδημία.

6.5.6.1 Χρήση στοιχείων του πολιτισμού

Οι νηπιαγωγοί που χρησιμοποίησαν στη διδασκαλία τους στοιχεία του πολιτισμού των Ρομά, το πραγματοποίησαν μέσα από τα ήθη και έθιμά τους (μουσική, ιστορίες, τραγούδια, κ.ά.) και μέσα από τη διήγηση της καθημερινότητας των παιδιών (γάμος, καθημερινή ζωή, παραμύθια, κ.α.).

Ήθη και έθιμα

Τρεις νηπιαγωγοί χρησιμοποίησαν τα ήθη και έθιμα των Ρομά (μουσική, ιστορίες, τραγούδια, κ.α.) στην διδασκαλία τους.

***ΕΚΠ 1:** Χρησιμοποιώ τραγούδια και μουσική από τα ήθη και έθιμά τους.*

***ΕΚΠ 2:** Ε.., χρησιμοποιώ και προσπαθώ να χρησιμοποιώ έτσι πολιτιστικά στοιχεία, όχι μόνο από των Ρομά, αλλά και από άλλες εθνικότητες, αν έχουμε παιδιά ανάμεσα στους μαθητές μας, όπως είναι η μουσική ή όπως είναι οι εικόνες ή κείμενο ή παραμύθια με τα έθιμά τους, κι ο στόχος μας είναι να γίνει κατανοητή η διαφορετικότητα των μαθητών και να υπάρχει αμοιβαίος σεβασμός.*

***ΕΚΠ 3:**τα ήθη και τα έθιμά τους. Το σχολείο είναι ανοιχτό σε όλους.*

ΕΚΠ 7: “Ναι ,εεε.. όταν το μάθημα γίνεται διαθεματικά, μπορεί να χρησιμοποιήσω κάποιες φορές ήθη, έθιμα και τραγούδια από τον πολιτισμό τους, για να κερδίσω ακόμα πιο πολύ το ενδιαφέρον τους.

Καθημερινότητα

Έξι νηπιαγωγοί χρησιμοποίησαν την καθημερινότητα των παιδιών Ρομά (γάμος, καθημερινή ζωή, παραμύθια, κ.α.) στην διδασκαλία τους, με τη διήγηση καθημερινών γεγονότων της ζωής τους.

ΕΚΠ 3: Ναι, ακούμε και μαθαίνουμε για την καθημερινότητά τους, τον τρόπο ζωής τους,

ΕΚΠ 8: Εεε, αν προκύψει ένα ερέθισμα, θ’ αναφερθώ στην κουλτούρα των Ρομά και στον πολιτισμό τους, όπως θα έκανα με οποιονδήποτε πολιτισμό.

ΕΚΠ 9: Βεβαίως, όταν μας πουν ότι έγινε κάποιος γάμος ή ότι χόρεψαν τα παιδιά, εεε, ή ότι τραγουδούν ή ότι μαζεύονται όλοι μαζί παρέες, εεε, αυτό το χρησιμοποιούμε εεε και το εφαρμόζουμε σε όλους, ή μετά και το κουβεντιάζουμε όλοι μαζί κι από εκεί ξεκινάμε μια... κάτι άλλο, μια ωραία ιστορία, ένα παραμύθι, ένα παιχνίδι...

ΕΚΠ 10: Εεε, μερικές φορές, ναι, χρησιμοποιώ. Με αφορμή διάφορα γεγονότα, μπορεί να είναι δηλαδή μια χριστουγεννιάτικη γιορτή, είτε η γιορτή του Πάσχα, θα μιλήσουμε και θα δείξουμε στοιχεία του πολιτισμού τους, της κουλτούρας τους, των παραδόσεών τους....

ΕΚΠ 11: Φυσικά το... χρησιμοποιούμε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού τους και στοιχεία από την καθημερινή τους ζωή, για να ενισχύσουμε την παραμονή τους στο νηπιαγωγείο.

ΕΚΠ 12: Εεε, στοιχεία από την προσωπική τους ζωή μας λένε καθημερινά, ούτως ή άλλως κατά τη διήγηση του «πώς τα πέρασαν χθες ή το Σαββατοκύριακο».

6.5.6.2 Μη χρήση στοιχείων του πολιτισμού

Οι υπόλοιποι που δεν χρησιμοποίησαν στοιχεία του πολιτισμού των Ρομά στη διδασκαλία τους, το έκαναν είτε από άγνοια, είτε δεν το έκριναν απαραίτητο, είτε λόγω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για την πανδημία.

ΕΚΠ 4: Όχι δεν το έχω κάνει ως τώρα αυτό το πράγμα..... Δε λέω όχι, απλά δεν το έχω κάνει μέχρι τώρα.

ΕΚΠ 5: Όχι δεν γνωρίζω, όμως θα ήθελα κάποια στιγμή να ασχοληθώ και να το κάνω.

ΕΚΠ 6: Όχι

ΕΚΠ 10: Κι αυτά συνήθως, κι εγώ θα δείξω κάποιο εποπτικό υλικό, που θα έχω ασχοληθεί νωρίτερα, να βρω στο διαδίκτυο, αλλά αφήνω και πολλές φορές τα παιδάκια

τα ίδια τα Ρομά, να μας εκφράσουν, να μας πουν τι ...πως συμπεριφέρονται, τι κάνουν στο σπίτι τους, τι φτιάχνουν με τη μαμά, να δηλ.... αν κάτι διαφορετικό φτιάχνουν απ' αυτά που θα πούμε εμείς, που κάνουμε στη δική μας την κοινωνία. Αυτά.

ΕΚΠ 11: Όταν ένα παιδάκι έρθει, Ρομά, φέρνοντας μία εμπειρία του, την οποία θέλει να εκμυστηρευτεί στους μαθητές και στην εκπαιδευτικό, στη γωνιά της παρεούλας, εεε και μας μιλήσει για έναν γάμο που έγινε, μια γιορτή, έεε κάποιο έθιμο που έχουνε, εμείς φυσικά και θα το αναλύσουμε, θα το δεχτούμε, θα δείξουμε το ενδιαφέρον μας, θα το συγκρίνουμε με κάποιο έθιμο δικό μας, θα εκπλαγούμε, θα δείξουμε τη χαρά μας, τον ενθουσιασμό μας, έτσι ώστε να το ενισχύσουμε, να φέρει κι άλλες τέτοιες εμπειρίες μέσα στο σχολείο, και να εεε φύγει από αυτόν τον δισταγμό του να εκμυστηρευτεί και να εμπλουτίσει τον προφορικό του λόγο, απέναντι σε όλη την ομάδα.

ΕΚΠ 12: Εε, κάποιες, ίσως ελάχιστες φορές, στο παρελθόν, είχα χρησιμοποιήσει στοιχεία από όλους τους πολιτισμούς των παιδιών που ήτανε στο τμήμα., δεν χρησιμοποιώ στοιχεία τους, παρά μόνο όταν κάνει το παιδί μια παρουσίαση, ... στα πλαίσια μιας δραστηριότητας εννοείται, ... εεε, από ένα θέμα που το ενδιαφέρει και μέσα σ' αυτό εμπεριέχονται και στοιχεία του πολιτισμού τους.

Άγνοια

ΕΚΠ 4: Άλλωστε δεν γνωρίζω και πολλά πράγματα γύρω από τον πολιτισμό τους.

Μη εγνωσμένη ανάγκη

ΕΚΠ 4: Δεν το έχω σκεφτεί, ίσως στο μέλλον, αν έχω περισσότερους Ρομά στην τάξη μου, κι πιο συχνή η παρουσία τους, ίσως να το κάνω.

ΕΚΠ 6: Όχι δεν έτυχε, αν όμως τύχει θα το αποδεχτούμε φυσικά, εεε κι αν ταιριάζει με το αναλυτικό πρόγραμμα, θα τονίσουμε την ιδιαιτερότητα και την κουλτούρα της κάθε εθνότητας ή μειονότητας

Πανδημία- εξ αποστάσεως εκπαίδευση

ΕΚΠ 12: Όμως, τα τελευταία δύο χρόνια με τα μέτρα της επείγουσας εξ αποστάσεως εκπαίδευσης εεε όχι, δεν τα χρησιμοποιώ,

6.5.7 Ατομικά – Ομαδικά σχήματα στις δραστηριότητες

Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν είτε ατομικά και ανεξάρτητα είτε ομαδικά, είτε και τα δύο μαζί ανάλογα με την περίπτωση. Εννιά νηπιαγωγοί που χρησιμοποίησαν την ατομική διδασκαλία το έκαναν γιατί εγκλιματίζονται σιγά-σιγά στο σχολικό περιβάλλον και τη μαθησιακή διδασκαλία, τονώνεται η αυτοπεποίθησή τους και βελτιώνεται η επίδοση των Ρομά μαθητών. Στο σύνολό τους, όμως, οι νηπιαγωγοί δουλεύουν με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο, δημιουργώντας ομάδες, οι οποίες στοχεύουν στη συνεργασία, τον σεβασμό, την

επικοινωνία με τα άλλα παιδιά, την αποδοχή από τους άλλους, την επίλυση προβλημάτων και δυσκολιών μέσα στην ομάδα, την ανταλλαγή των γνώσεων και την εξάρτηση της εργασίας από τους άλλους.

6.5.7.1.1 Απώτεροι σκοποί οργάνωσης της τάξης ατομικά

Οι απώτεροι στόχοι των νηπιαγωγών που πραγματοποίησαν ατομική διδασκαλία είναι να επιτύχουν τον εγκλιματισμό στο σχολικό περιβάλλον και τη μαθησιακή διδασκαλία, την τόνωση της αυτοπεποίθησης των μαθητών Ρομά και τη βελτίωση στην επίδοσή τους.

Εγκλιματισμός με το σχολικό περιβάλλον

ΕΚΠ 9: Εεε, στην αρχή, μέχρι να γνωριστούν, εεε, η αλήθεια είναι ότι επειδή και τα ίδια τα παιδιά αποφεύγουν τα Ρομά τα παιδιά, κάπως τ' αποφεύγουν στην αρχή. Μετά... κι έτσι δουλεύουμε ατομικά σ' ένα βαθμό.

Τόνωση της αυτοπεποίθησης

ΕΚΠ 12: Εξαρτάται τί θέλω να πετύχω και τί να καταφέρει ο κάθε μαθητής πραγματοποιώντας τη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Άλλοτε θέλω να τονίσω τα θετικά σημεία κάποιου παιδιού για ν' ανέβει η αυτοπεποίθησή του εεε και κάνει μια ατομική δραστηριότητα που να τον ευνοεί.

Βελτίωση της επίδοσης

ΕΚΠ 12: Άλλες φορές, όταν δυσκολεύεται σε κάποια δραστηριότητα, την κάνει μόνος του με την επίβλεψη και τη βοήθειά μου, ώστε να βελτιωθεί.

6.5.7.1.2 Απώτεροι σκοποί οργάνωσης της τάξης ομαδικά

Οι απώτεροι στόχοι των νηπιαγωγών που πραγματοποίησαν ομαδοσυνεργατική διδασκαλία είναι να επιτύχουν στη συνεργασία, τον σεβασμό, την επικοινωνία με τα άλλα παιδιά, την αποδοχή από τους άλλους, την επίλυση προβλημάτων και δυσκολιών μέσα στην ομάδα, την ανταλλαγή των γνώσεων και την εξάρτηση της εργασίας από τους άλλους.

Συνεργασία

ΕΚΠ 2: Με αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται η συνεργασία

ΕΚΠ 3: ...Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές ενεργούν ομαδικά,..... οικοδομούν σχέσεις και γενικότερα η όλη μαθησιακή διαδικασία γίνεται ελκυστική και χρήσιμη για τους μικρούς μαθητές μας.

ΕΚΠ 8: Εεε, δίνεται ιδιαίτερο βάρος στις ομαδικές δραστηριότητες, ώστε τα παιδιά μέσα από την συνεργασία να γνωριστούν καλύτερα, να δεθούν ως ομάδα, να αλληλεπιδράσουν,

ΕΚΠ 10: Αυτό που βοηθάει εεε. συνήθως οι ομαδικές έτσι οι ομάδες... οι δραστηριότητες να καλλιεργηθεί το κλίμα να καλλιεργηθεί η συνεργασία, η αλληλοβοήθεια

ΕΚΠ 12: εεε μαθαίνουν τη συνεργασία, Κάποιες φορές τα πιο θαρραλέα παιδιά βοηθούν τα πιο διστακτικά, κι έτσι παίρνουν κι αυτά θάρρος και κουράγιο και νοιώθουν την αναγνώριση μέσα στην ομάδα.

Επικοινωνία

ΕΚΠ 2: η επικοινωνία,

ΕΚΠ 3: επικοινωνούν μεταξύ τους,

ΕΚΠ 10: ν' αναπτύζουν τη φιλία τους.

Σεβασμός

ΕΚΠ 2: αλλά και ο σεβασμός στις ικανότητες του άλλου, έτσι ώστε να καταλάβουμε ότι ο άλλος μας είναι σημαντικός για την εξέλιξή μας.

ΕΚΠ 8:.... να δεχθούν το διαφορετικό.

ΕΚΠ 12: Η οργάνωση της τάξης έχει πολλά οφέλη εεε.....Έτσι μαθαίνουν όλα να σέβονται τα άλλα

Αποδοχή-αναγνώριση

ΕΚΠ 6: Ομαδικά για την αποδοχή, για την επίτευξη στόχων, για την αναγνώριση μέσα στην ομάδα, ώστε να διεκπεραιώνονται κιόλας και πιο γρήγορα οι στόχοι και οι σκοποί και όλοι να έχουμε το αίσθημα του ανήκειν μέσα στην ομάδα.

ΕΚΠ 9: Εεεε, στην πορεία, όμως, γίνονται ομάδες, και δουλεύουν ομαδικά, όσο μπορούμε περισσότερο, δουλεύουμε ομαδικά, αναδεικνύοντας τα θετικά, προσπαθώντας ν' αναδείξουμε συνεχώς τα θετικά όλων των παιδιών... και των Ρομά.

ΕΚΠ 10: η αποδοχή στο διαφορετικό,

ΕΚΠ 12: την ισότητα και την αποδοχή.

Ανταλλαγή γνώσεων

ΕΚΠ 7: Έτσι, εε, αυτό γίνεται για να υπάρχει αλληλοεπίδραση και αλληλοβοήθεια μεταξύ τους κι επίσης ανταλλαγή απόψεων, ώστε να προαχθεί η οικοδόμηση της γνώσης.

Επίλυση προβλημάτων

ΕΚΠ 8: να επιλύσουν προβλήματα

ΕΚΠ 11: Πριν ακόμα η νηπιαγωγός προϋπαντήσει τα παιδιά με την έναρξη της σχολικής χρονιάς, έχουν οργανωθεί τόσο καλά οι γωνιές, έτσι ώστε μπορούν τα παιδιά να παίζουν εκεί και ατομικά και ομαδικά. Ε, η οργάνωση της τάξης θεωρώ ότι είναι το σημαντικότερο, πρέπει να είναι εμπλουτισμένη με πολύ υλικό, έτσι ώστε να προκαλεί το ενδιαφέρον των παιδιών να πειραματίζονται, να συνεργάζονται μεταξύ τους και ν' αναπτύξουν όλες τις δεξιότητές τους.

Αλληλοεξάρτηση μελών της ομάδας

ΕΚΠ 12: την εξάρτηση της εργασίας του ενός από τον άλλον,

6.5.7.1.3 Τρόποι οργάνωσης των ομάδων

Η οργάνωση της τάξης σε ομάδες, σύμφωνα με τις απαντήσεις των νηπιαγωγών, γίνεται με μια σύνθεση που μπορεί να είναι μεικτή από άποψης ηλικίας, επιπέδου γνώσεων, πολιτισμικού περιβάλλοντος, φύλου και συμπεριφορών των παιδιών.

Ηλικιακά

ΕΚΠ 1: Στις ομαδικές νήπια και προνήπια μαζί.

ΕΚΠ 3: και μάλιστα τα προνήπια βοηθούνται από τα νήπια.

ΕΚΠ 6: προνήπια- νήπια,

ΕΚΠ 7: νήπια με προνήπια

ΕΚΠ 10: από νήπια και από προνήπια,

ΕΚΠ 11: διαφορετικών ηλικιών,

ΕΚΠ 12: προνήπια νήπια,

Επίπεδο γνώσεων

ΕΚΠ 2: .. κι έτσι προσέχω οι ομάδες μου να αποτελούνται από μαθητές με διαφορετικές δεξιότητες

ΕΚΠ 4: Ε..., στις περιπτώσεις των ομαδικών δραστηριοτήτων εννοείται ότι είναι μεικτές, έτσι.Κι ανάλογα τις δυνατότητες δηλαδή φτιάχνεται η ομάδα με τις δυνατότητες των παιδιών όχι με τη φυλή τους.

Πολιτισμικό περιβάλλον

ΕΚΠ 2: και από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα..ε..

ΕΚΠ 7: και Ρομά με μη .. και Ρομά μαθητές με μη Ρομά.

ΕΚΠ 8: Οι ομάδες είναι ανομοιογενείς, Ρομά και μη Ρομά μαθητές μαζί, εεε, και δημιουργούνται συνήθως με βάση τις ανάγκες των παιδιών..

ΕΚΠ 10: Οι ομάδες μας είναι μεικτές, όπως είπα και σε προηγούμενη ερώτηση, δηλαδή είναι μια ομάδα αποτελείται από Ρομά και από μη Ρομά μαθητές,..... Δεν είναι δηλαδή μόνο Ρομά ή μόνο μη Ρομά παιδιά. Όχι. Θέλουμε μεικτές ομαδούλες.

ΕΚΠ 11: εεε, αλλοδαπά και μη, Ρομά και μη, έτσι ώστε να μπορούν να πάρουν ο ένας απ τον άλλον.

ΕΚΠ 12: Ρομά-μη Ρομά.

Φύλο

ΕΚΠ 6: Οι ομάδες μας είναι μεικτές, δηλαδή αγόρια και κορίτσια,

ΕΚΠ 5: Ε.., τις περισσότερες φορές, προτιμούμε τις μεικτές ομάδες, ανάλογα με τον αριθμό παιδιών, το φύλο, τις... ε ..και γενικότερα τις ανάγκες και ως προς τα παιδιά και ως προς τις δραστηριότητες.

ΕΚΠ 10: από αγόρια και κορίτσια.

ΕΚΠ 11: Ε, και σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, εεε ομάδας τέλος πάντων, προσέχω οι ομάδες μου να είναι ανακατεμένες, να είναι διαφορετικών φύλων,

ΕΚΠ 12: εεμ.. τις οποίες ομάδες φροντίζω να είναι μεικτές, να υπάρχουν αγόρια και κορίτσια,

Δυναμική της ομάδας

ΕΚΠ 6: ώστε τα δυναμικά παιδιά να βοηθούν τα διστακτικά, που συνήθως είναι τα προνήπια, ή τα παιδιά Ρομά ή από άλλες εθνότητες.

6.6 Ο ρόλος του σχολείου - Προτάσεις για αλλαγή

Για το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα που αφορά την αξία και το ρόλο του σχολείου, και τις προτάσεις που θα πρέπει να γίνουν για να αποκρίνεται το νηπιαγωγείο πιο αποτελεσματικά στις ανάγκες των Ρομά μαθητών, όταν ερωτήθηκαν οι νηπιαγωγοί να καταθέσουν τις απόψεις τους σχετικά με το αν το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους, κατά γενική ομολογία από όλους, το σχολείο θεωρείται ως το πιο βασικό στοιχείο για την απόκτηση των γνώσεων και την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία.

6.6.1 Παράγοντες σπουδαιότητας του σχολείου

Το σχολείο, σύμφωνα με τις απόψεις τεσσάρων νηπιαγωγών, έχει μεγάλη αξία ως υποστηρικτικό μέσο για την ολόπλευρη ανάπτυξή τους και ιδίως όταν δεν υπάρχει η ανάλογη βοήθεια από την οικογένεια, δεν υπάρχει διαχωρισμός μειονοτήτων και δίνει όλα τα απαραίτητα εφόδια για τη σχολική, αλλά και την υπόλοιπη ζωή τους. Επίσης, το σχολείο, σύμφωνα με τις απόψεις τεσσάρων νηπιαγωγών, μπορεί να διευκολύνει την ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό σύνολο, σύμφωνα με τις απόψεις δύο νηπιαγωγών, να ανακαλύψουν τις κλίσεις τους στον επαγγελματικό προσανατολισμό και σύμφωνα με τις απόψεις δύο νηπιαγωγών, να μην αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά.

Αξία του σχολείου

ΕΚΠ 2: *Ε.., πιστεύω πως ναι. Πιστεύω πως ναι, είναι πάρα πολύ σημαντικό στοιχείο στη διαμόρφωσή τους, ε.., για να μην πω το μοναδικό, εάν δεν υπάρχει βοήθεια από την οικογένεια.*

ΕΚΠ 8: *Εεε, σίγουρα μπορεί να βοηθήσει. Το σχολείο αποτελεί ένα ασφαλές σημείο για όλα τα παιδιά και ιδιαίτερα για τα παιδιά Ρομά. Εεε, μπορεί να βοηθήσει στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους, ... εε, βέβαια το σχολείο αποτελεί το μοναδικό υποστηρικτικό μέσο, προσφέροντας μέσα από την παιγνιώδη μάθηση, μόνο οφέλη σε αυτά τα παιδιά, τα οποία δεν έχουν ερεθίσματα από το σπίτι.*

ΕΚΠ 10: *Φυσικά και μπορεί να τα βοηθήσει. Εεε και πιστεύω ότι είναι και ο μοναδικός χώρος όπου δεν υπάρχει διαχωρισμός, ρατσισμός.*

ΕΚΠ 12: *Το σχολείο μπορεί να δώσει όλα τα απαραίτητα εφόδια για τη μόρφωσή τους, ιδιαίτερα από τη στιγμή που η βοήθεια από το οικογενειακό και ίσως και το κοινωνικό τους περιβάλλον δεν είναι ενθαρρυντική. ... Επίσης, το σχολείο θα έπρεπε να είναι πιο ενεργό για μένα.*

Αναγκαιότητα της εκπαίδευσης

ΕΚΠ 2: *Είναι αυτό που θα τους βοηθήσει να πάρουν τα απαραίτητα εργαλεία για να εξελιχθούν κι αυτά αργότερα.*

ΕΚΠ 6: *Ναι, εφόδια και μόρφωση στη ζωή τους,*

ΕΚΠ 9: *Ασφαλώς. Εεε, κατά τη γνώμη μου το σχολείο εεε... είναι το μοναδικό, που μπορεί να βελτιώσει τη ζωή των Ρομά. Εεεε, κι αυτό που λέω από την αρχή, είναι ότι τα παιδιά αυτά, καταρχάς, πρέπει να μάθουν να διαβάζουν, και νααα..... όταν αρχίσουν, όταν μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν, εεε και μόνο αυτό είναι πολύ σπουδαίο για τη μετέπειτα ζωή τους. Κι όταν από πολύ μικρά, εεε από το νηπιαγωγείο,*

εεε, σκεφτούν και μουν σ' αυτή τη σειρά, εεε, τότε πραγματικά θα μάθουν να διαβάζουν. Εεεε, άλλωστε, τα τελευταία χρόνια είναι που τα στέλνουν τα παιδάκια περισσότερο οι Ρομά στα νηπιαγωγεία... εεεε, ναι, το σχολείο είναι πολύ σημαντικό, πιστεύω για τη ζωή τους ολόκληρη.

ΕΚΠ 11: Φυσικά, θεωρώ ότι είναι το άλφα και το ωμέγα σήμερα, εε, είναι το μόνο μέσο υποστηρικτικό, είναι ο μόνος θεσμός που μπορούν τα παιδιά αυτά να προχωρήσουν και ν' αλλάξουν το μέλλον τους.

Ενσωμάτωση στο κοινωνικό σύνολο

ΕΚΠ 6: αποδοχή και προσαρμογή από το κοινωνικό σύνολο, μείωση διαφορών και ρατσισμού,

ΕΚΠ 7: Βεβαίως και μπορεί, παρέχοντας δεξιότητες, τόσο γνωστικές, όσο και κοινωνικές, που θα συμβάλλουν έτσι στην καλύτερη ένταξή τους και ενσωμάτωσης στην κοινωνία.

ΕΚΠ 8:...και στην ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία.

ΕΚΠ 12: Εεε το σχολείο μπορεί να τα βοηθήσει στη ζωή τους, ακόμα κι αν δεν ακολουθήσουν κάποια τριτοβάθμια εκπαίδευση στο να προσαρμοστούν στο κοινωνικό σύνολο, να ξέρουν να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις τους,

Επαγγελματικός προσανατολισμός

ΕΚΠ 6: ανακάλυψη δυνατοτήτων και κλίσεων.

ΕΚΠ 12: και ν' ανακαλύψουν κάποιες κλίσεις τους σε επαγγέλματα, που δεν είχαν διανοηθεί.

Μη ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς

ΕΚΠ 8:...στη μη ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς

ΕΚΠ 12:...να αποφεύγουν την παραβατικότητα

Επιπροσθέτως, τονίστηκε από πέντε νηπιαγωγούς το ενδιαφέρον των πιο νέων γονιών Ρομά, οι οποίοι αν και αναλφάβητοι και ξεκινώντας από διαφορετικό υπόβαθρο, θέλουν τα παιδιά τους να προοδεύσουν.

Ενδιαφέρον των νέων γονέων

ΕΚΠ 2: Όμως, η αλήθεια είναι ότι έχω παρατηρήσει τα τελευταία ένα-δύο χρόνια ότι υπάρχουν οι πιο νέοι γονείς εεεε., δείχνουν ενδιαφέρον, προσπαθούν να είναι τυπικοί, να στέλνουν τα παιδιά τους σχολείο, αλλά θέλουμε ακόμα αρκετή δουλίτσα προς τα εκεί.

ΕΚΠ 4: Ε.., μου έχει τύχει περίπτωση μαθήτριας, η οποία ήταν στο νηπιαγωγείο, παρακολούθησε ανελλιπώς, συνέχισε μέχρι και το λύκειο, εννοείται ότι αυτό το παιδί

έγινε αποδεκτό από τα υπόλοιπα παιδιά, ακριβώς γιατί δεν διέφερε με το να μην διαβάξει, με το να μην ζωγραφίζει, με το να μην παίζει, με το να μην κάνει φροντιστήρια αργότερα... ε., σ αυτήν την περίπτωση όμως ήταν και οι γονείς έτσι, δηλαδή... ε ..., όταν ήρθε η μάνα να το γράψει το παιδί, έτσι μ ένα θαυμασμό, μου λέει: «θα μάθει να γράφει, γιατί εγώ δεν ξέρω». Αυτή η μάνα όμως κρατούσε τα παιδιά της στο σπίτι και στις συνθήκες που ζούνε, τέλος πάντων, δεν το κρίνω αυτό, και τα παρότρυνε και η ίδια η μάνα να μάθουν, γι' αυτό και το παιδί έφτασε μέχρι το λύκειο.

ΕΚΠ 5: Ε...Οι περισσότεροικάποιοι ενδιαφέρονται... που δείχνουν ενδιαφέρον για να μάθουν τα παιδάκια,

ΕΚΠ 8: Εεε, κάποιοι γονείς δείχνουν να βοηθούν... να προσπαθούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους, αλλά και πάλι ξεκινούν από διαφορετικό υπόβαθρο. Εεε, σε αυτούς που προσπαθούν να έχουν μια επικοινωνία με το σχολείο, τους προτείνουμε τρόπους να βοηθήσουν τα παιδιά, όπως για παράδειγμα, να κάνουν χειροτεχνίες με τη χρήση ψαλιδιού, ώστε ν' αναπτύξουν τη λεπτή κινητικότητα, εεε, βέβαια μην ξεχνάμε ότι από τη μεριά τους είναι δύσκολο, καθώς έχουν μεγαλώσει με τη δική τους κουλτούρα, τις δικές τους αντιλήψεις.. εεε, σ' έναν κόσμο που η εκπαίδευση δεν έχει αξία. Εεε, μην ξεχνάμε ακόμα ότι το μεγάλο ποσοστό των γονέων είναι αναλφάβητοι, εεε, αυτό που κάνουμε είναι να ενθαρρύνουμε με οπτικοακουστικό υλικό, τους γονείς, ώστε να προσπαθούν να δώσουν ερεθίσματα στα παιδιά τους για ένα καλύτερο αύριο. Επίσης, με τη συζήτηση προσπαθούμε να επηρεάσουμε τους γονείς να γίνουν σωστά πρότυπα τα παιδιά τους, ώστε να μεγαλώσουν αποφεύγοντας οποιαδήποτε παραβατική συμπεριφορά.

ΕΚΠ 12: Οι πιο νέοι όμως ενδιαφέρονται λίγο περισσότερο, ή τουλάχιστον αρχίζουν να γίνονται λίγο πιο τυπικοί, και ρωτάνε πως μπορούν να βοηθήσουν γιατί δεν ξέρουν και οι ίδιοι. Αυτά...

6.6.2 Ανασταλτικοί παράγοντες της εκπαιδευτικής διαδικασίας

Το σχολείο όπως προέκυψε από τις απόψεις των νηπιαγωγών μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους, όμως εντοπίστηκαν και κάποιες αιτίες, που κατά κύριο λόγο αποτελούν τροχοπέδη στην αποκόμιση των οφελών του σχολείου, όπως η ελλιπής φοίτηση, η σχολική διαρροή, η στάση της οικογένειας, το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου και η μη στελέχωση του σχολείου με ειδικούς επιστήμονες. Αυτές οι αιτίες οδηγούν στην ουσία σε προτάσεις, ώστε να γίνει πιο εύκολη η προσαρμογή στο σχολείο των Ρομά μαθητών, και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων, όπως πρέπει.

Ελλιπής φοίτηση

Οι τρεις από τις ερωτηθείσες νηπιαγωγούς μίλησαν για την ελλιπή φοίτηση, η οποία αποδυναμώνει την έννοια του σχολείου και την αποκόμιση των γνώσεων από τα παιδιά Ρομά.

ΕΚΠ 1: Ναι, αρκεί να μην έχουν ελλιπή φοίτηση.

ΕΚΠ 3: Πιστεύω πως ναι, και σε μεγάλο βαθμό μάλιστα. Γνωρίζοντας λοιπόν το πολιτισμικό τους υπόβαθρο, μπορούμε να το αξιοποιήσουμε και να τα βοηθήσουμε να φοιτούν συνεχόμενα και να αποκτήσουν γνώσεις και να καλλιεργήσουν δεξιότητες, που θα είναι χρήσιμες αργότερα τη ζωή τους.

ΕΚΠ 5: Ε...Πιστεύω ότι το σχολείο μπορεί, όμως το αρνητικό είναι ότι τα παιδιά αυτά σταματούν πολύ νωρίς τη φοίτηση στο σχολείο ή απουσιάζουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, οπότε η μάθηση χωλαίνει.

Οικογένεια

Τέσσερις από τις νηπιαγωγούς απάντησαν ότι η οικογένεια Ρομά φαίνεται ότι δεν έχει καταλάβει την αξία του σχολείου, αλλά είναι υπεύθυνη για τη συνέχιση ή όχι της μάθησης στο σχολείο.

ΕΚΠ 4: Ασφαλώς και μπορεί, φοβάμαι όμως ότι οι ίδιες οι οικογένειες είναι αυτές που δεν τα παροτρύνουν να αλλάζουν.. Οπότε, δηλαδή, έχω περιπτώσεις παιδιών που το παιδί φέρεται τελείως διαφορετικά στο χώρο του σχολείου, γιατί ακολουθεί τους κανόνες του σχολείου και τελείως διαφορετικά μόλις περάσει την καγκελόπορτα.

ΕΚΠ 10: Εάν η οικογένεια συνειδητοποιήσει την αξία του σχολείου, με τη συνεχόμενη φοίτηση, τα παιδιά θ' αποκομίσουν περισσότερα οφέλη και θα μπορούν ν' αλλάξουν ταυτόχρονα και τη ζωή τους. Εεε, θα μπορούν να τελειώνουν τις βασικές σπουδές και γιατί όχι και να φοιτήσουν και σ' ένα πανεπιστήμιο, κι έτσι να ακολουθήσουν διαφορετικό επάγγελμα από το επάγγελμα των γονιών τους, δηλαδή του εμπόρου.

ΕΚΠ 11: Εεεε εάν εεε, η... η ...οικογένεια, γιατί σε αυτή την ηλικία, είναι καθοδηγούμενα τελείως από την οικογένεια, εάν η οικογένεια ενισχύσει αυτή τους την επιθυμία να έρχονται στο νηπιαγωγείο, θα αποκτήσουν κοινωνικότητα, θα ενσωματωθούν στην κοινωνία, που αυτό θέλουμε και θα καλλιεργήσουν και τις δεξιότητές τους προκειμένου να ενταχθούν και στο δημοτικό, στην επόμενη βαθμίδα.

ΕΚΠ 12: Οι περισσότερες οικογένειες Ρομά δεν επιθυμούν τη συνεργασία και δε δίνουν την ανάλογη αξία στο σχολείο.

Το αναλυτικό πρόγραμμα

Ο Εκπ 8 αναφέρθηκε στο αναλυτικό πρόγραμμα και το σχολικό εγχειρίδιο, επισημαίνοντας ότι ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένο επίπεδο παιδιών.

***ΕΚΠ 8:** Εμείς, βέβαια, ως εκπαιδευτικοί πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη το κοινωνικό τους υπόβαθρο, τις ανάγκες τους και να το αξιοποιήσουμε με τον καλύτερο τρόπο στη σχολική γνώση. Εεε, το αναλυτικό πρόγραμμα και το σχολικό εγχειρίδιο θα έλεγα ότι δε βοηθά στην ισότιμη συμμετοχή αυτών των παιδιών, γιατί προορίζεται πιο πολύ για συγκεκριμένο επίπεδο, εις βάρος των πιο αδύναμων.*

6.6.3. Αλλαγές στο νηπιαγωγείο

Στο ερώτημα που αφορά τις απόψεις των νηπιαγωγών αναφορικά με το τι πρέπει να αλλάξει στο νηπιαγωγείο, ώστε ν' αποκρίνεται αποτελεσματικά στις ανάγκες των Ρομά μαθητών, ώστε να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία, δόθηκαν ποικίλες απαντήσεις, που συνοψίζονται στα παρακάτω: α) οικογενειακή υποστήριξη ως προς την ενίσχυση της αλλαγής νοοτροπίας, β) απαραίτητη συνεχόμενη φοίτηση, γ) ατομική υποστήριξη, δ) προγράμματα για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας έναντι των Ρομά, ε) αλλαγή των εκπαιδευτικών συστημάτων, στ) στελέχωση των σχολείων με ειδικούς επιστήμονες και ζ) άλλοι τρόποι.

Η οικογενειακή υποστήριξη ως προς την ενίσχυση της αλλαγής νοοτροπίας

Ένας έμμεσος, αλλά και συνάμα από τους πρωταρχικούς παράγοντες, που επιδρά στη σχολική πορεία των μαθητών Ρομά, σύμφωνα με την άποψη οκτώ νηπιαγωγών είναι η νοοτροπία της οικογένειας Ρομά, αναφορικά με την αξία του σχολείου. Αλλαγή της νοοτροπίας αυτής, θα βοηθήσει τα παιδιά τους να εκτιμήσουν το σχολείο και να περιορισθεί η σχολική διαρροή.

***ΕΚΠ 2:** ...και καλύτερα θα ήταν το σχολείο να επεκταθεί λίγο και να βγει από τα όριά του, να συμπεριλάβει και τους γονείς, με προγράμματα, με ενημέρωση, με τη βοήθεια της κοινωνική λειτουργού, αν υπάρχει στο κάθε σχολείο, να ενημερωθούν κι αυτοί για να μπορέσουν να βοηθήσουν, ν αλλάζουν λίγο και τη νοοτροπία τους και να βοηθήσουν τα παιδιά τους περισσότερο.*

***ΕΚΠ 3:** Φυσικά. Θεωρώ ότι πρέπει να βοηθήσουμε τους γονείς τους να καταλάβουν ότι πρέπει να ασχολούνται περισσότερο με τα παιδιά τους στο σπίτι,*

***ΕΚΠ 4:** Όπως είπα και πριν, το πρώτο πράγμα νομίζω που πρέπει να γίνει, είναι να αντιληφθούν οι ίδιοι οι γονείς την αναγκαιότητα της μάθησης και να αποσυνδέσουν τη σχολική φοίτηση από τα οικονομικά επιδόματα, γιατί όταν έρχεται ας πούμε ο γονιός να γράψει το παιδί του τον Μάρτιο... και εξαφανίζεται, δεν τον βρίσκεις ούτε στο τηλέφωνο, και εμφανίζεται πάλι λίγες μέρες πριν δοθεί το επίδομα, ε.. πρώτα ο γονιός πρέπει να πειστεί οπότε μετά ν ακολουθήσει και το παιδί.*

ΕΚΠ 5: Θεωρώ ότι μια βασική αλλαγή θα ήταν η αλλαγή στάσης των γονιών και της νοοτροπίας γενικότερα, ε... ως προς το σχολείο.

ΕΚΠ 8: Επίσης, πρέπει να δοθεί κατά τη γνώμη μου, έμφαση από την πολιτεία στην οικογένεια των Ρομά, ώστε ν' αλλάξει η νοοτροπία τους και να κατανοήσουν την αξία του σχολείου.

ΕΚΠ 9: Εεεε, τα Ρομά παιδιά δεν έρχονται στο σχολείο, διότι οι γονείς τους δεν τα στέλνουν στο σχολείο. Εεε, ακούμε πολλές φορές τη δικαιολογία ότι δεν υπάρχουν χρήματα, ότι δεν έχουνε παπούτσια, ότι δεν έχουν τετράδια, ότι δεν έχουν και μπορεί να είναι αλήθεια αυτό σ' ένα βαθμό. Από την άλλη ξέρουμε ότι παίρνουν επιδόματα αυτοί οι άνθρωποι, οι γονείς και είναι υποχρεωμένοι να στείλουν τα παιδιά στο σχολείο. Δεν ξέρω, ίσως θα έπρεπε από την πολιτεία να υπάρχει μια μεγαλύτερη βοήθεια προς αυτές τις οικογένειες,

ΕΚΠ 10: Εεε, απ' την άλλη πλευρά η πολιτεία θα μπορούσε, με προγράμματα, να τα βοηθήσει ν' αλλάξουν τη νοοτροπία τους, τη σκέψη τους και τις αντιλήψεις τους, όσον αφορά την τακτική φοίτηση και την αξία του σχολείου.

ΕΚΠ 11: Καταρχήν, αυτό που θα μπορούσε να ενισχύσει τα παιδιά στην καλύτερη σχολική πορεία είναι η νοοτροπία της οικογένειας. Πρέπει ν' αλλάξει, η οικογένεια πρέπει να λάβει υπόψη της ότι το άλφα και το ωμέγα στην εξελικτική πορεία των παιδιών τους είναι η φοίτησή τους στο σχολείο, και συγκεκριμένα να ξεκινήσουν από το νηπιαγωγείο, για τη βαθμίδα για την οποία μιλάμε. Εάν αλλάξει η νοοτροπία της οικογένειας και το παιδί φοιτά, θα έχουμε άριστα αποτελέσματα. «...και ο Δήμος από την άλλη, η ευρύτερη κοινότητα μπορεί να ενισχύσει αυτήν την προσπάθεια της εκπαιδευτικού και να καλεί τους γονείς αυτούς σε πιο τακτικές συνεδρίες, προκειμένου να αλλάξει η κουλτούρα τους και η νοοτροπία τους και να ενισχύσουν τη φοίτηση των παιδιών τους».

Η ανάγκη τακτικής φοίτησης

Σε συνάρτηση και με τα παραπάνω, οι έξι από τις ερωτηθείσες νηπιαγωγούς απάντησαν ότι η συνεχόμενη φοίτηση είναι απαραίτητη για μια καλύτερη σχολική πορεία κι ότι ο περιορισμός της σχολικής διαρροής επιφέρει μόνο θετικά αποτελέσματα στο μαθητή και το μέλλον του.

ΕΚΠ 1: Πιστεύω να αντιληφθούν οι γονείς ότι η συνεχόμενη φοίτηση μπορεί να τους δώσει τα απαραίτητα εφόδια για να πετύχουν στη σχολική τους πορεία.

ΕΚΠ 3: αλλά και κυρίως να μην έχουν ελλιπή φοίτηση

ΕΚΠ 6: Δύσκολα θεωρώ, γιατί οι οικογένειες Ρομά δεν έχουν τη διάθεση για προσαρμογή, για συνεργασία, ούτε ακόμα και στα βασικά, για παράδειγμα στον εμβολιασμό. Ούτε στη συμμετοχή της φοίτησης έχουν ...εεε .. είναι διατεθειμένοι να

βοηθήσουν, ε, στους κανόνες του σχολείου, ε, το οποίο καταβάλλει προσπάθειες να περιορίσει τη σχολική διαρροή.

ΕΚΠ 7: Θα μπορούσε έτσι η πολιτεία να μεριμνήσει, για να ευαισθητοποιήσει περισσότερο τους γονείς Ρομά μαθητών, εεε, να συνειδητοποιήσουν πόσο σημαντική είναι η τακτική φοίτηση στο σχολείο εεε,

ΕΚΠ 10: Από την άλλη, όμως, και η οικογένεια θα πρέπει ν' αποδεχθεί τη σπουδαιότητα του σχολείου, εεε.. για τη μετέπειτα ζωή των παιδιών και να ενισχύει τη φοίτησή τους κι όχι ν' αποτρέπει, ... και να επιτρέπει συγγνώμη, τη σχολική διαρροή.

ΕΚΠ 12: Τα πάντα είναι δύσκολα και τα πάντα γίνονται .Εεε.. Το σχολείο προσπαθεί να μην υπάρχει σχολική διαρροή..... «Είναι σημαντικό να καταλάβουν ότι η τακτική φοίτηση στο σχολείο είναι απαραίτητη για τη σχολική πορεία τους».

Η ατομική υποστήριξη στο ολοήμερο σχολείο

Η ατομική υποστήριξη σύμφωνα με έξι νηπιαγωγούς αποτελεί έναν ακόμα τρόπο ενίσχυσης του σχολείου και της μαθησιακής διδασκαλίας των Ρομά μαθητών, υπό τη μορφή της ενισχυτικής διδασκαλίας ή υπό του θεσμού του ολοήμερου σχολείου.

ΕΚΠ 2: Λαμβάνοντας υπόψη, ότι δεν έχουν πολύ μεγάλη βοήθεια από το σπίτι, καλό θα ήταν, πέρα από τα μαθήματα του συ.... μέσα σε μια ομάδα και τα λοιπά, να υπάρξει και ατομική υποστήριξη, ε.. να μπορούν να μένουν στο ολοήμερο αργότερα, για να βοηθούνται ακόμα περισσότερο

ΕΚΠ 7: ... επίσης στο σημείο αυτό να συμπληρώσουμε, ότι καλό θα ήταν να μένουν όσο το δυνατό περισσότερο οι μαθητές αυτοί στο ολοήμερο και να πραγματοποιείται ενισχυτική διδασκαλία, έτσι ώστε να βοηθηθούν τα ίδια τα παιδιά και ν' αναπτύξουν τυχόν έτσι δεξιότητες.

ΕΚΠ 6: Ενώ το σχολείο προσπαθεί την τήρηση με την ενίσχυση, με ολοήμερο σχολείο, με την εξατομικευμένη διδασκαλία, εκείνοι όμως δεν προσέρχονται.

ΕΚΠ 10: Ναι, θα μπορούσε. Εεεε, πρώτον από το σχολείο. Θα μπορούσε να ενισχύσει τη φοίτηση των παιδιών με Ρομά σ' ένα ολοήμερο σχολείο, σε... με ενισχυτική διδασκαλία,

ΕΚΠ 11:... το σχολείο μπορεί να κάνει εξατομικευμένη διδασκαλία, να κάνει ενισχυμένη διδασκαλία, να κάνει ένα ολοήμερο που ίσως χρειαστεί, εε,

ΕΚΠ 12: Υπάρχει η δυνατότητα της διδακτικής ενίσχυσης, με το ολοήμερο σχολείο και με την εξατομικευμένη διδασκαλία. «Επίσης, καλό θα ήταν να μένουν στο ολοήμερο και να πραγματοποιείται ενισχυτική διδασκαλία, έτσι ώστε τα παιδιά αυτά να έχουνε ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση».

Υλοποίηση προγραμμάτων για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας έναντι των Ρομά

Δύο νηπιαγωγοί αναφέρθηκαν στην ανάγκη πραγματοποίησης προγραμμάτων σχετικά με την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας απέναντι στους Ρομά γενικότερα.

ΕΚΠ 8:... η ανάπτυξη προγραμμάτων για την ένταξη ευάλωτων ομάδων στην κοινωνία, η δημιουργία κινήτρων, ώστε η κοινωνία να δεχτεί τις πληθυσμιακές αυτές ομάδες, πιστεύω ότι θα μπορούσε να βοηθήσει.

ΕΚΠ 11: Εάν γίνουν όλα αυτά θα έχουμε πολύ καλά αποτελέσματα και η αντίληψη και της ευρύτερης κοινωνίας σχετικά με τη... με την ζωή των Ρομά και την ύπαρξή τους ανάμεσά μας θα διαφ... θα γίνει διαφορετική.

Αλλαγή των εκπαιδευτικών συστημάτων

Ένας νηπιαγωγός μεταξύ άλλων εστίασε και στην ανάγκη προσαρμογής των εκπαιδευτικών συστημάτων για την καλύτερη σχολική πορεία των Ρομά μαθητών.

ΕΚΠ 8: Η προσαρμογή των εκπαιδευτικών συστημάτων στις ανάγκες όλων των παιδιών,

Στελέχωση των σχολείων με ειδικούς επιστήμονες

Τέσσερις νηπιαγωγοί μίλησαν για την ανάγκη στελέχωσης των σχολείων με ειδικούς επιστήμονες, όπως κοινωνικούς λειτουργούς ή ψυχολόγους, οι οποίοι θα είναι σε θέση να βοηθήσουν στην ενίσχυση των Ρομά μαθητών παράλληλα με το έργο των νηπιαγωγών.

ΕΚΠ 8: Εεε, καλό θα ήταν στα νηπιαγωγεία που φοιτούν μαθητές Ρομά, εεε, να στελεχωθούν εεε, με κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους, που θα βοηθήσουν στην κοινωνική ενσωμάτωση των παιδιών αυτών.

ΕΚΠ 9: εεε κοινωνικοί λειτουργοί να υπάρχουνε... να αντιμετωπίσουν προβλήματα πέρα από της οικονομικής φύσεως, εεε, ώστε τα παιδιά να φτάνουν στο σχολείο, κι εκεί να τα ενισχύουμε, να..να έχουν αυτοπεποίθηση, να αγαπήσουν το σχολείο και να έχουν θετικά αποτελέσματα.

ΕΚΠ 10: ... να υπάρξει ένας κοινωνικός λειτουργός, ένας σχολικός ψυχολόγος, ώστε εεε.. να ενισχύσει την αυτοπεποίθησή τους και την ενσωμάτωσή τους στο σχολικό περιβάλλον.

ΕΚΠ 11: μπορεί να φωνάζει κοινωνική λειτουργό ή ψυχολόγο, προκειμένου να μιλήσει και μέσα στην τάξη σε όλα τα παιδιά, όχι μόνο στα συγκεκριμένα, αλλά περισσότερο στους γονείς

Άλλοι τρόποι

Σύμφωνα με την απάντηση του Εκπ 12 υπάρχει η δυνατότητα από την πολιτεία να βρει άλλους τρόπους με τους οποίους να φέρει πιο κοντά στο σχολείο τους Ρομά, ακόμα κι αν αυτοί είναι η καταβολή επιδομάτων για τη συνεχή φοίτηση των Ρομά μαθητών.

ΕΚΠ 12: Η πολιτεία λοιπόν θα πρέπει να δραστηριοποιηθεί και να βρει τον τρόπο, εεε (με τόσους συμβούλους που έχει θα μπορούσε να το κάνει), έστω ακόμα και με τα επιδόματα που δίνει στις οικογένειες Ρομά, συνδέοντάς τα με την υποχρεωτική και τακτική φοίτηση των παιδιών τους, ώστε να αναγκάσει τους γονείς των Ρομά μαθητών, αφού τόσα χρόνια δεν έχει καταφέρει να τους ευαισθητοποιήσει.

6.7 Ευθύνη των γονέων των Ρομά μαθητών και των μη Ρομά συμμαθητών τους και των γονέων αυτών στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών

Το πέμπτο ερευνητικό ερώτημα αφορά το πώς αντιλαμβάνονται οι νηπιαγωγοί α) την ευθύνη των γονέων των Ρομά μαθητών και β) την ευθύνη των μη Ρομά συμμαθητών τους και των γονέων αυτών, για τη διαφοροποίηση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών. Όταν τους ζητήθηκε να την ορίσουν έδωσαν ποικίλες απαντήσεις και χωρίστηκε σε δύο υποενότητες, απαντώντας στις ερωτήσεις:

- Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές; (22)
- Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους; (23)

6.7.1 Ευθύνη των γονέων των Ρομά μαθητών στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων

Οι ερωτηθείσες νηπιαγωγοί για την εμπλοκή των γονέων Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους έδωσαν διαφορετικές ή και πολυδιάστατες απαντήσεις σχετικά με το θέμα αυτό, όπου φάνηκε ότι οι γονείς διακατεχόταν από έλλειψη ενδιαφέροντος, χρησιμοποιούσαν το σχολείο για να λαμβάνουν επιδόματα, ή για φύλαξη των παιδιών τους, έλλειψη γνώσης από την οικογένεια, αναλφάβητοι, που δεν μπορούσαν να βοηθήσουν, μη κατανόηση της αξίας του σχολείου, τα στερεότυπα των γονέων. Δεν έλειψε βέβαια, όπως θεωρούν πέντε από τους νηπιαγωγούς, το ενδιαφέρον των νέων γονιών Ρομά για τη μάθηση των παιδιών τους.

Έλλειψη ενδιαφέροντος

Η έλλειψη ενδιαφέροντος των γονιών Ρομά για τη σχολική πορεία των παιδιών τους παρατηρήθηκε από εννιά ερωτηθείσες νηπιαγωγούς.

ΕΚΠ 1: *Ε, πιστεύω ότι δεν ενδιαφέρονται.*

ΕΚΠ 2: *Γενικά δεν ενδιαφέρονται τόσο πολύ.*

ΕΚΠ 3: *Δυστυχώς δεν δίνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Οι περισσότεροι δεν εμφανίζονται ποτέ Δεν θεωρούν την εκπαίδευση αναγκαία, γι' αυτό και παρατηρούμε τη σχολική διαρροή.*

ΕΚΠ 4: *Με την μέχρι τώρα εμπειρία μου, μου λέει ότι 9 στους 10 δεν ενδιαφέρονται.*

ΕΚΠ 6: *Εεε, η εμπλοκή τους είναι σπάνια. δεν ενδιαφέρονται,*

ΕΚΠ 7: *Εεε, δυστυχώς δεν δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι γονείς Ρομά, σ' ένα μεγάλο ποσοστό κι αυτό φαίνεται εκ του αποτελέσματος, τόσο με την μη τακτική φοίτησή τους, όσο και με τις χαμηλές επιδόσεις των ... των μαθητών.*

ΕΚΠ 8: *Εεε, άλλοι πάλι δεν έχουν εμφανιστεί στο σχολείο, ακόμα κι αν τους ζητηθεί.*

ΕΚΠ 10: *Εεε, κατά κύριο λόγο δεν ενδιαφέρονται, εεε για τη σχολική φοίτηση,..... Δεν ασχολούνται με τα παιδιά τους στο σπίτι σχετικά με την εκπαίδευση, εεε., δεν καλλιεργούν τις νοητικές όπως είπαμε τις γνωστικές δεξιότητές τους.*

ΕΚΠ 12: *Εεεμ, η εμπλοκή τους δεν είναι ενεργή. Άλλοι δεν ενδιαφέρονται, δεν θέλουν να δώσουν στο σχολείο την αξία που του πρέπει.*

Ιδιοτελείς οικονομικοί λόγοι

Είναι συνήθης πρακτική, οι γονείς των Ρομά μαθητών, σύμφωνα με τις απαντήσεις πέντε νηπιαγωγών να ενδιαφέρονται πιο πολύ για την εξασφάλιση κάποιου επιδόματος, που το λαμβάνουν όταν στέλνουν τα παιδιά τους σχολείο, παρά η γνώση των παιδιών τους αυτή καθαυτή.

ΕΚΠ 1: *Χρησιμοποιούν το σχολείο ως μέσο για την εξασφάλιση επιδομάτων*

ΕΚΠ 2: *Ο κύριος λόγος, που οι περισσότεροι τα στέλνουν στο σχολείο, είναι οικονομικός, επειδή παίρνουν κάποια επιδόματα από το κράτος και τα λοιπά. Ε., τους ενδιαφέρει να παίρνουν μια βεβαίωση ότι έρχονται, ε., κυρίως πιστεύω ότι είναι αυτός.*

ΕΚΠ 3: *και όταν εμφανιστούν, μόνο, αν χρειάζονται κάποια βεβαίωση φοίτησης για να πάρουν κάποιο επίδομα.*

ΕΚΠ 5: *Ε., στα χρόνια που έχω Ρομά παιδάκια, έχω παρατηρήσει ότι η πλειοψηφία ε. στέλνει τα παιδάκια στο σχολείο, καθαρά για οικονομικούς λόγους, εννοώντας τα επιδόματα και τα σχετικά που παίρνουν από το κράτος.*

ΕΚΠ 6: Εεε, τώρα με τον covid κιόλας δεν έρχονται συστηματικά. Όταν πρόκειται όμως για βεβαιώσεις που αφορούν επιδόματα ή για να πάρουν ψηφιακό υλικό, έρχονται για να ζητήσουν τα συγκεκριμένα χαρτιά.

ΕΚΠ 10: Η εγγραφή στο σχολείο γίνεται πολλές φορές για να πάρουν τη βεβαίωση φοίτησης, προκειμένου να την προσκομίσουν για να τους δοθούν τα επιδόματα.

Έλλειψη γνώσεων από την οικογένεια - αναλφάβητοι

Ένα από τα χαρακτηριστικά της οικογένειας Ρομά, είναι ότι δεν έχουν γραμματικές γνώσεις και είναι αναλφάβητοι, οπότε σύμφωνα με τις απαντήσεις 5 νηπιαγωγών δυσκολεύονται να βοηθήσουν τα παιδιά τους στα μαθήματα.

ΕΚΠ 4: Ε.., αλλά ακόμα κι αυτοί που ενδιαφέρονται δεν μπορούν να βοηθήσουν το παιδί στο σπίτι, γιατί είναι αναλφάβητοι.

ΕΚΠ 5: όμως επειδή οι ίδιοι είναι αναλφάβητοι ή μπορεί να μην μπορούν να τα βοηθήσουν δεν τα καταφέρνουν.

ΕΚΠ 6: Συνήθως δεν έχουνε μόρφωση, άρα δύσκολα θα βοηθήσουν τα παιδιά στο σπίτι,

ΕΚΠ 10:... γιατί δεν έχουν συνειδητοποιήσει την αξία του σχολείου. Οι περισσότεροι γονείς είναι αναλφάβητοι και δεν θεωρούν τη φοίτηση σπουδαία για τη ζωή των παιδιών τους. Αυτά που θέλουν να μάθουν τα παιδιά τους, τους τα διδάσκουν οι ίδιοι.

ΕΚΠ 12: Οι περισσότεροι δεν έχουνε μόρφωση, είναι οι πιο πολλοί αναλφάβητοι και δεν μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά στο σπίτι.

Στερεότυπα των γονέων

Τα στερεότυπα που προέρχονται από την κουλτούρα τους οι Ρομά, έθεσαν τρεις νηπιαγωγοί, οι οποίοι θεωρούν ότι οι γονείς δεν δίνουν την ανάλογη σημασία στο σχολείο, γιατί αφενός θεωρούν προκαθορισμένο το μέλλον των παιδιών τους αναφορικά με την επαγγελματική και προσωπική τους ζωή, και αφετέρου το σχολείο δεν τους δίνει την επαγγελματική ή καλύτερα οικονομική εξέλιξη που επιθυμούν.

ΕΚΠ 10: Θεωρούν δεδομένο ότι τα κορίτσια παραδείγματος χάρη σε μικρή ηλικία, από 14 χρονών, πρέπει να παντρευτούν να κάνουν οικογένεια, ενώ τα αγόρια θα πρέπει ν' ακολουθήσουν το επάγγελμα του μπαμπά, που είναι κυρίως το εμπόριο.

ΕΚΠ 12: Η κουλτούρα τους βασίζεται στη μετάδοση των γνώσεων από την οικογένειά τους κι όχι από το σχολείο εεε και δύσκολα τους αλλάζεις μυαλό. Η γραφή και η ανάγνωση δεν αποτελούν τρόπο επικοινωνίας των Ρομά, καθώς χρησιμοποιούν μόνο τον προφορικό λόγο και τις εμπειρίες τους. Πιστεύουν επίσης ότι η σχολική επιτυχία

δεν έχει σαν αποτέλεσμα την οικονομική και την κοινωνική επιτυχία, άρα δεν έχουν λόγο να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο.

ΕΚΠ 12: Ίσως να μην ξέρουν τον τρόπο, ή να έχουν μεγαλώσει και αυτοί χωρίς το ενδιαφέρον των γονιών τους.

Μη κατανόηση της αξίας του σχολείου

Είναι γεγονός ότι οι γονείς Ρομά δεν αναγνωρίζουν την αξία του σχολείου και ιδιαίτερα του νηπιαγωγείου, όπως κατέθεσαν στις απαντήσεις τους τρεις από τους νηπιαγωγούς που ερωτήθηκαν, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να σταθούν στα παιδιά τους και να μην ευαισθητοποιούνται ανάλογα.

ΕΚΠ 6: δεν κατανοούν την αξία της παιδείας και της προσαρμογής στο σχολείο. Θα μπορούσαν να είναι κοντά στα παιδιά τους, αλλά τα βιώματά τους είναι διαφορετικά. Ίσως να μην ξέρουν τον τρόπο, ή να έχουν μεγαλώσει και αυτοί χωρίς το ενδιαφέρον των γονέων τους.

ΕΚΠ 7: Καλό θα ήταν η πολιτεία να φροντίζει να... με διάφορα έτσι προγράμματα να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει τους γονείς των μαθητών σ' ένα τόσο σημαντικό κι ευαίσθητο ζήτημα όπως αυτό..., εεεε, να τονιστεί η αξία του σχολείου ως ένα υποστηρικτικό μέσο, από το οποίο μελλοντικά τα παιδιά αυτά θα έχουν πολλά οφέλη.

ΕΚΠ 9: Είναι πολύ σημαντική, όπως είναι σημαντική η εμπλοκή των Ελλήνων γονέων, εεε, στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Εεε, όσο πιο πολύ βοηθήσουν, τόσο υλικά, με το να τους παίρνουν τετράδια, βιβλία, τέλος πάντων, όλα όσα χρειάζεται το σχολείο, αλλά να τα ενισχύουν και ψυχολογικά. Εεεε, να τα φέρνουν πρώτα απ' όλα τα παιδιά τους στο σχολείο, εεεε, καθημερινά, εεε κι όχι όποτε πρέπει να πάρουν τα επιδόματα, εεεε όταν οι γονείς αποκτήσουν μια θετική εικόνα για το σχολείο, τότε και τα παιδιά θα έχουν μια θετική εικόνα για το σχολείο, και θα είναι τα πράγματα πολύ καλύτερα.

Χρήση του σχολείου για τη φύλαξη των παιδιών

Μία από τις νηπιαγωγούς έφτασε να πιστεύει ότι οι γονείς Ρομά χρησιμοποιούν το σχολείο για ν' αφήνουν τα παιδιά του, όχι για να μάθουν, αλλά για να τα προσέχουν τις πρωινές ώρες, που εκείνοι έχουν άλλες δουλειές.

ΕΚΠ 1: Χρησιμοποιούν το σχολείο... και για τη φύλαξη των παιδιών τους και όχι για μάθηση.

6.7.2 Ευθύνη των μη Ρομά συμμαθητών τους και των γονέων αυτών στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών

Οι διαπροσωπικές σχέσεις Ρομά μαθητών με τους συμμαθητές τους (μη Ρομά) στο σχολείο εξετάζονται από την άποψη της ανάπτυξης ρατσιστικών

συμπεριφορών ή άλλων, οι οποίες μπορεί να σταθούν εμπόδιο στην παρακολούθηση των μαθημάτων και στη συναναστροφή με τα άλλα παιδιά. Γι αυτό και ρωτήθηκαν έμπειροι νηπιαγωγοί, οι οποίοι απάντησαν σε σχετική ερώτηση για τις μεταξύ τους σχέσεις στο σχολείο. Η απάντηση ήταν πάνω κάτω η ίδια από 9 νηπιαγωγούς και ο λόγος που θεωρούν ότι δεν υπάρχουν ρατσιστικές συμπεριφορές είναι η μικρή ηλικία των παιδιών, κατά την οποία δεν γίνονται διακρίσεις. Πέντε νηπιαγωγοί παρατήρησαν ότι υπάρχουν κάποιες ας το πούμε ρατσιστικές συμπεριφορές, οι οποίες, όμως, δεν προέρχονται από τα παιδιά, αλλά είναι καθοδηγούμενες από τις οικογένειες των μη Ρομά μαθητών.

6.7.2.1 Μη ύπαρξη ρατσιστικών συμπεριφορών

ΕΚΠ 1: Δεν υπάρχουν τέτοιες ρατσιστικές συμπεριφορές λόγω της μικρής ηλικίας τους.

ΕΚΠ 3: Να πω την αλήθεια, λόγω της μικρής τους ηλικίας, δεν έχω παρατηρήσει ρατσιστικές συμπεριφορές μεταξύ τους.

ΕΚΠ 4: Ε.., ευτυχώς στη δική μας.. στην ηλικία των παιδιών με τα οποία ασχολούμαστε εμείς στο νηπιαγωγείο, ο ρατσισμός ακόμα δεν έχει περάσει.. έντονα. Δηλαδή τα κριτήρια των παιδιών για το ποιος θα είναι ο φίλος τους δεν είναι τόσο η εμφάνισή τους, εννοείται ότι την φυλή δεν μπορούν να την καταλάβουν, ε.., όσο άλλα, όπως ας πούμε αν παίζουνε μαζί και σε.. εκτός σχολείου ή αν τύχει και παίζουνε ένα παιχνίδι... δηλαδή είναι τελείως διαφορετικά τα κριτήριά τους,

ΕΚΠ 6: Δεν υπάρχουν. Προάγουμε την ισότητα, τον σεβασμό στη διαφορετικότητα και στα θετικά του καθενός. Το σχολείο είναι είπαμε είναι πολυπολιτισμικό και πολυεθνικό

ΕΚΠ 7: Ε, λόγω της μικρής ηλικίας των παιδιών, εε, δεν παρατηρούνται έτσι ιδιαίτερες ρατσιστικές συμπεριφορές,

ΕΚΠ 8: Εεε, συνήθως δεν αντιμετωπίζουμε τέτοιου είδους συμπεριφορές, ούτε αφήνουμε περιθώρια να καλλιεργηθούν στην τάξη.

ΕΚΠ 10: Δεν έχουμε τέτοια φαινόμενα στο σχολείο μας. Η ηλικία είναι μικρή και τα παιδιά δεν αισθάνονται ρατσισμό απέναντι στα άλλα. Όχι, υπάρχει ένα πολύ φιλικό κλίμα, και στην όλη μου πορεία, δεν έχω δει κάτι ανάλογο

ΕΚΠ 11: Στο... στη βαθμίδα στην οποία μιλάμε, στο νηπιαγωγείο, δεν υπάρχουν ρατσιστικές συμπεριφορές, γιατί η ηλικία αυτή είναι τόσο αθώα, που τα παιδιά αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλο, ως ίσο.

ΕΚΠ 12: Σε αυτή την ηλικία τα παιδιά δεν δίνουν σημασία στη διαφορετικότητα, εεε οπότε και δεν υπάρχουν ρατσιστικές συμπεριφορές.

6.7.2.2 Ύπαρξη ρατσιστικών συμπεριφορών

ΕΚΠ 4: Τώρα, από κει και πέρα, κάποιες εκφράσεις ή δυσaráσκεια των μη Ρομά παιδιών, που μπορεί να τις φέρνουν από το σπίτι τους,

ΕΚΠ 5: Καταρχήν, όταν αντιμετωπίζεται κάποια ρατσιστική συμπεριφορά

ΕΚΠ 8: Εεε, ρατσιστικές συμπεριφορές μπορεί ν' αντιμετωπίσουμε όμως πολλές φορές από τους γονείς μη Ρομά.. εεε, μη Ρομά μαθητών, κι αυτό μπορεί να.. ίσως να επηρεάσει το... τα παιδιά τους.

ΕΚΠ 9: Επειδή αυτό το αντιμετωπίζουμε, εεε, όλα τα χρόνια, εεεε τα παιδάκια από τις ελληνικές οικογένειες, δεν πλησιάζουν τα παιδιά τα Ρομά στην αρχή.

ΕΚΠ 12: Υπάρχουνε παράπονα και κάποιες παράξενες συμπεριφορές κάποιων γονιών των μη Ρομά παιδιών για τη συνύπαρξη των παιδιών τους με παιδιά Ρομά, εε που προσπαθούν να περάσουν στα παιδιά τους,

6.7.2.3 Τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισης

Παρόλο που οι περισσότεροι δήλωσαν ότι δεν παρατηρούνται ρατσιστικές συμπεριφορές στο νηπιαγωγείο, αν όμως τυχόν εμφανιστούν, όπως ανέφεραν οι εκπαιδευτικοί θα τις αντιμετώπιζαν: α) άμεσα με συζήτηση, β) με παιχνίδια ρόλων, τα οποία προάγουν την ισότητα των παιδιών και το σεβασμό στη διαφορετικότητα, γ) με τη δημιουργία καλών προτύπων συμπεριφοράς και δ) με την επιβολή κανόνων.

Συζήτηση

Αν εμφανιζόταν στο νηπιαγωγείο φαινόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς απέναντι στους Ρομά μαθητές από την πλευρά των συμμαθητών τους, έξι από τις νηπιαγωγούς απάντησαν ότι θα αντιμετώπιζαν το θέμα αυτό με τη συζήτηση.

ΕΚΠ 2: Βασικά με μια... με τη συζήτηση.

ΕΚΠ 3: Αν όμως έβλεπα κάτι, σίγουρα θα το αντιμετώπιζα με πολύ συζήτηση.

ΕΚΠ 4: εντάξει ... φυσικά και δεν τις ανέχομαι και μέσα από τη συζήτηση προσπαθώ να τονίσω τις ομοιότητες των παιδιών και όχι τις διαφορές τους, αλλά και πάλι είναι κάτι, δυστυχώς, που όταν το κουβαλάνε από το σπίτι, ε., δύσκολα μπορείς να του το αλλάξεις.

ΕΚΠ 5:... θα το κουβεντιάσουμε,

ΕΚΠ 7:..., αλλά σε περίπτωση που παρατηρηθεί κάτι θ' αντιμετωπιστεί με συζήτηση και διάλογο σαφώς.

ΕΚΠ 11:..., Κι αν τυχόν παρουσιαστεί κάποια... κάποιο ρατσιστικό εεε ρατσιστική συμπεριφορά, τότε θα συζητηθεί μέσα, δεν θα δοθεί τόσο μεγάλο εεεεμμμμ.... τόσο

μεγάλο χρονικό περιθώριο στο να συζητηθεί αυτό, γιατί όσο το συζητάμε, τόσο το διογκώνουμε, εεε θα μουν πάλι τα όρια, και το θέμα αυτό θα τελειώσει.

Δημιουργία καλών προτύπων

Δύο από τις νηπιαγωγούς προβάλλουν τη μίμηση, ως ένα ισχυρό μέτρο πρόληψης, αλλά και αντιμετώπισης των τυχόν ρατσιστικών συμπεριφορών που μπορεί να εμφανιστούν. Οι νηπιαγωγοί από τη μεριά τους με τη σωστή συμπεριφορά απέναντι σε όλα τα παιδιά θα αποτελέσουν πρότυπα προς μίμηση, ευελπιστώντας ότι τα παιδιά θ' ακολουθήσουν το παράδειγμά τους.

ΕΚΠ 4: αφού τα παιδιά σ αυτή την ηλικία μιμούνται, προσπαθώ εγώ από μόνη μου να είμαι ένα καλό παράδειγμα, ένα καλό πρότυπο για αυτά τα παιδιά.....

ΕΚΠ 9: Εεεε, εμείς έχουμε καθήκον εεε, να πάψει αυτό να ... το φαινόμενο να... υπάρχει, κι αυτό μπορούμε να το πετύχουμε μόνο όταν δείχνουμε αγάπη στα Ρομά, τα πλησιάζουμε εμείς οι νηπιαγωγοί, τα αγκαλιάσουμε, έρθουμε σ' επαφή με την οικογένειά τους, για να έχουμε καλύτερο αποτέλεσμα, στην καθημερινότητά μας, κι όταν τα παιδιά όλα θα δουν αυτή τη συμπεριφορά μας, να είστε σίγουρη ότι θα την ακολουθήσουν. Πιστεύω, αυτό.

Ενίσχυση της ισότητας –Σεβασμός της διαφορετικότητας

Η ενίσχυση της ισότητας και του σεβασμού στη διαφορετικότητα θεωρείται από τέσσερις νηπιαγωγούς ένας από τους τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης που θα μπορούσε να βοηθήσει στην αποδοχή όλων των παιδιών, στην ανάπτυξη παιχνιδιών που να προάγουν τέτοιου είδους συμπεριφορές, όπως παιχνίδια ρόλων, και κατανόηση των ιδιαιτερότητα ήταν των άλλων παιδιών.

ΕΚΠ 2: Και επειδή είναι αρκετά μικρά τα παιδιά, πιστεύω ότι θα βοηθούσε και το παιχνίδι ρόλων. Να μπω στα παπούτσια του άλλου, να δω πως αισθάνεται ο άλλος με το σχόλιο που κάναμε, έτσι ώστε να κατανοήσουν περισσότερο και να βοηθήσουμε στη λύση του προβλήματος αυτού.

ΕΚΠ 5:... θα προσπαθήσουμε να εστιάσουμε στις ομοιότητες όλων των παιδιών, όχι στην διαφορετικότητα, όλοι είμαστε στο σχολείο, όλοι είμαστε φίλοι, όλοι χρειαζόμαστε παιχνίδια και προσπαθώ να αναπτύξω την ενσυναίσθηση στους υπόλοιπους, ε., και δικαιολογώ κάποιες φορές κάποιες καταστάσεις, παράδειγμα: «Κυρία, μου παίρνει το παιχνίδι μου», όταν το κάνει το Ρομά παιδάκι, ε...θ απαντήσω: «Δεν πειράζει, δεν έχει παιχνίδια στο σπίτι, ας παίξει μαζί σας» ή «Κυρία, δεν θέλω να καθίσει δίπλα μου, γιατί δεν έχει καθαρά ρούχα», ε., έχει όμως κάνει μπάνιο και δεν έχει λεφτά να πάρει καινούργια ρούχα όπως έχετε εσείς», μ αυτές τις πρακτικές.

ΕΚΠ 11: Επίσης, στη διδασκαλία μέσα στο νηπιαγωγείο, πάλι με παιγνιώδη τρόπο, η νηπιαγωγός εεε, κατά τακτά χρονικά διαστήματα και όποτε βρεθεί ευκαιρία, ενισχύει την ισότητα μεταξύ των παιδιών, ότι μπορεί να είμαστε όλοι διαφορετικοί, όχι μόνο στο χρώμα, όχι μόνο στην καταγωγή, όχι μόνο στις συνήθειες, στο ύψος, στο πάχος, στην ηλικία, αλλά μέσα στο σχολείο είμαστε όλοι ίσοι. Ε, η νηπιαγωγός είναι αυτή η οποία, θα λειτουργήσει σαν πυροσβεστήρας σε οποιαδήποτε διαμάχη των παιδιών. Μέσα στο σχολείο καλλιεργείται η αποδοχή όλων, οπότε δεν επιτρέπουμε ρατσιστικές συμπεριφορές.

ΕΚΠ 12: Σαν εκπαιδευτικοί εεε.. προάγουμε την ισότητα, τον σεβασμό στη διαφορετικότητα. Εεε το σχολείο πλέον είναι πολυπολιτισμικό όπως γνωρίζουμε. Υπάρχουνε παράπονα και κάποιες παράξενες συμπεριφορές κάποιων γονιών των μη Ρομά παιδιών για τη συνύπαρξη των παιδιών τους με παιδιά Ρομά, εε που προσπαθούν να περάσουν στα παιδιά τους, αλλά με το διάλογο και το σεβασμό στη διαφορετικότητα που διδάσκουμε δεν υπάρχει πρόβλημα.

Κανόνες του σχολείου

Τα παιδιά, όπως συνηθίζεται, στο σχολείο ακολουθούν αυτά που τους λέει η νηπιαγωγός, τα οποία πολλές φορές τ' ακολουθούν και στο σπίτι τους. Είναι όμως πολύ δύσκολο όταν αυτά που τους λέει η οικογένεια έρχονται σε αντίθεση με αυτά που μαθαίνουν στο σχολείο. Γι αυτό και ίσως η νηπιαγωγός ΕΚΠ 4, θεωρεί ότι ένα παιδί μπορεί να έχει διαφορετική συμπεριφορά στο σχολείο και διαφορετική συμπεριφορά στην υπόλοιπη ζωή του.

ΕΚΠ 4: Δηλαδή, όπως το είπα και πριν, το παιδί σε αυτή την ηλικία, μέσα στο χώρο του σχολείου ακολουθεί μια τελείως διαφορετική συμπεριφορά απ' αυτήν που ακολουθεί εκτός σχολείου, σα να διαχωρίζουνε ότι στο σχολείο είμαστε φίλοι με όλους, γιατί η κυρία αυτό μας λέει, εκτός σχολείου μπορώ να επιλέξω, γιατί η μαμά μου, μου λέει να μην κάνω παρέα με τους... να το πω όπως τους λένε.. με τους γύφτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

7.1 Συμπεράσματα - συζήτηση

Οι δυσκολίες για τον εκπαιδευτικό όταν διδάσκει σε μαθητές Ρομά είναι πολλές και για να υπάρχει αποτέλεσμα σε αυτό που κάνει, θα πρέπει αφενός να είναι επαρκώς ενημερωμένος για τις σύγχρονες παιδαγωγικές και διδακτικές μεθόδους και αντιλήψεις και αφετέρου να διαθέτει ευαισθησία, υπομονή και κατανόηση. Η σχετική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την κάλυψη των δυσκολιών αυτών δεν είναι επαρκής σύμφωνα με τον Βεργίδη (2012) και σύμφωνα με την πλειοψηφία των συμμετεχόντων νηπιαγωγών, που διδάσκουν σε μαθητές Ρομά, όπου περιγράφει την εμπειρία τους, ως μια ιδιαίτερη εμπειρία, αλλά ταυτόχρονα και δύσκολη και ίσως και προβληματική. Σύμφωνα με τη σχολική εμπειρία των νηπιαγωγών αυτών για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, κατά τη διδασκαλία τους σε μαθητές Ρομά, τα κυριότερα προβλήματα κι αιτίες που προκαλούν τις δυσκολίες αυτές είναι: α) η έλλειψη πειθαρχίας των μαθητών, β) η έλλειψη ενδιαφέροντος για το σχολείο και τη μάθηση γενικότερα, γ) η σχολική διαρροή, δ) η οικογένεια και η υποτίμηση της αξίας του σχολείου και ε) η δυσκολία της επικοινωνίας. Σύμφωνα με αυτά, η ευθύνη για τις αδυναμίες των μαθητών αποδίδεται στους ίδιους και στον πολιτισμό τους, με τον νηπιαγωγό να παρουσιάζεται ως ένα μέσο παροχής γνώσεων χωρίς κοινό. Η σημασία των προκαταλήψεων, των στερεοτύπων και των προσδοκιών που έχουν οι εκπαιδευτικοί είναι καθοριστικής σημασίας για την εκπαιδευτική διαδικασία.

Στη συνέχεια, θα συζητηθούν εκτενέστερα ένα-ένα τα ερευνητικά ερωτήματα, μέσα από το πρίσμα των αντιλήψεων των νηπιαγωγών του δείγματος, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της έρευνας.

7.1.1 Διαφορά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αφορά στο αν και πώς κατανοούν οι νηπιαγωγοί τη διαφορά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων μέσα από την εμπειρία τους στα τμήματα του νηπιαγωγείου. Σε μία τάξη τα παιδιά διαφοροποιούνται μεταξύ τους όχι μόνο αναφορικά με την πολιτισμική τους ταυτότητα, αλλά και από άλλους παράγοντες (ρυθμός μάθησης, δεξιότητες, ενδιαφέροντα, κα), τους οποίους θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να εντοπίσει και να προσαρμόσει ανάλογα τη διδασκαλία του

(Κουτσελίνη-Ιωαννίδου & Πυργιωτάκης, 2015). Όταν τους ζητήθηκε να πουν αν παρατήρησαν να υπάρχουν διαφορές αναφορικά με τον ρυθμό που αναπτύσσουν τις δεξιότητες τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές, σχεδόν όλοι απάντησαν ότι έχουν παρατηρήσει έναν πιο αργό ρυθμό στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων στους Ρομά μαθητές. Το μορφωτικό, το πολιτισμικό και ιδιαίτερα το γλωσσικό «έλλειμμα» δικαιολογεί τη διαφορά στο ρυθμό ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών του νηπιαγωγείου σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές, γεγονός που συγκλίνει με την «υπόθεση του ελλείμματος» (Δαμανάκης 2002), όπου οι μαθητές λόγω του «ελλειμματικού» μορφωτικού τους κεφαλαίου, έπρεπε μέσω αντισταθμιστικών εκπαιδευτικών μέτρων, να εξομοιωθεί με εκείνο των υπόλοιπων μαθητών. Η ερμηνεία της διαφοράς στο ρυθμό ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών του νηπιαγωγείου σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές καλύπτουν ένα φάσμα απαντήσεων, όπως η κουλτούρα τους, το οικογενειακό τους υπόβαθρο και η έλλειψη παραστάσεων, καθώς και η γλώσσα τους. Οι απαντήσεις των νηπιαγωγών του δείγματος συνάδουν επίσης και με τα λεγόμενα της Κοκκίνου (2010), όπου υποστηρίζει ότι η οικογένεια επιδρά σημαντικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, επηρεάζοντας το επίπεδο της εκπαίδευσής του και τις επιλογές του, καθώς και του Λυδάκη (1998), ο οποίος υποστηρίζει ότι η ομοιομορφία στη γλώσσα και η χρήση της ως επικοινωνία, δημιουργεί μια γλωσσική κοινότητα.

Αναφορικά με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών, κάποιες, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, τις αναπτύσσουν πιο εύκολα και κάποιες άλλες δυσκολεύονται να τις αναπτύξουν χωρίς κάποια βοήθεια. Για παράδειγμα, οι δεξιότητες που αναπτύσσουν εύκολα οι Ρομά μαθητές είναι οι κινητικές, οι κοινωνικές, οι αριθμητικές και οι ψηφιακές. Ενώ, κάποιοι νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι αναπτύσσουν πιο αργά τις γνωστικές, τις ψηφιακές, τις κοινωνικές και τη λεπτή κινητικότητα. Από τις δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές, τις κινητικές, ως παράγοντες ανάπτυξης αυτών, οι νηπιαγωγοί θεωρούν ότι ο ρυθμός είναι έμφυτος στους Ρομά, λόγω των ηθών και εθίμων τους, του τρόπου ζωής τους, ο οποίος τους παρέχει μια ελευθερία, που πολλές φορές τα άτομα δεν έχουν συγκεκριμένα όρια. Δεδομένου ότι η κινητική ικανότητα του παιδιού οφείλεται στη νευρομυική του ωρίμανση (δύναμη, αντοχή, στάση, ισορροπία) και στις κινητικές μαθησιακές εμπειρίες (Γιαγκάζογλου, 2001), ο τρόπος ζωής τους συγκλίνει στην

ωρίμανση αυτή. Στις δηλώσεις τους οι νηπιαγωγοί αναφορικά με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων παρατηρείται να αναδύονται στερεοτυπικές συμπεριφορές για τον πολιτισμό των Ρομά. Γενικά, η πληθυσμιακή κοινότητα των Ρομά γίνεται δέκτης διακρίσεων και αρνητικών στερεοτυπικών αντιλήψεων. Τα στερεότυπα δεν αποτελούν μόνο γνώση αλλά και σχέση, αρνητικά ή θετικά φορτισμένα συναισθηματικά. Τα στερεότυπα, διασπών την ολότητα, χρησιμοποιώντας την κατηγορική σκέψη εκλαμβάνουν κάποια από τα στοιχεία της ταυτότητας του ατόμου, τείνοντας να χαρακτηρίζεται κάποιο άτομο λαμβάνοντας υπόψη κάποια από τα στοιχεία της πολιτισμικής του ταυτότητας. Όπως αναφέρει ο Γκότοβος, «η ετερότητα νομιμοποιείται μέσα από δείκτες που παραπέμπουν συνήθως στην καταγωγή (πραγματική ή φαντασιακή), τη θρησκεία, τη γλώσσα, την εμφάνιση, τον τρόπο ζωής και σε ορισμένα περιβάλλοντα στο επάγγελμα του ταξινομημένου υποκειμένου» (Γκότοβος 2002). Μερικές από τις αντιλήψεις των νηπιαγωγών, οι οποίες αντανακλούν μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη για τους Ρομά, αποτελούσαν μια βασική μορφή αρνητικής διάκρισης, η οποία οδηγεί στη νομιμοποίηση του εκπαιδευτικού διαχωρισμού τους (Δαφέρμος, 2006) κάτι που δεν είναι επιθυμητό στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Οι παράγοντες για τους οποίους αναπτύσσουν τις μαθηματικές δεξιότητες οι Ρομά μαθητές σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων νηπιαγωγών είναι επειδή έχουν μια ιδιαίτερη επαφή με το εμπόριο, λόγω του επαγγέλματος των γονέων και έχουν αναπτυγμένη την ανεξαρτησία τους. Η έρευνα των Ανδρώνη και συν (2005) δείχνει και επιβεβαιώνει την επίδραση του άμεσου περιβάλλοντος και των ερεθισμάτων που δέχεται από αυτό στη μαθηματική και κοινωνική γνώση και δεξιότητα. Οι παράγοντες για τους οποίους αναπτύσσουν τις κοινωνικές δεξιότητες οι Ρομά μαθητές είναι λόγω των ηθών και εθίμων τους, του τρόπου ζωής τους, ο οποίος τους παρέχει μια ελευθερία και αυτοπεποίθηση, αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις και παράλληλα μια εξωστρέφεια, η οποία προέρχεται κυρίως από το επάγγελμα των γονέων και της μίμησης αυτών στην προσέγγιση των άλλων ανθρώπων. Σύμφωνα και με τον Καλυβά (2016) οι κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες βοηθούν το μαθητή στην αναγνώριση, την έκφραση και τη διαχείριση των συναισθημάτων του σε διάφορες καταστάσεις της ζωής του. Με την ανάπτυξη των

κοινωνικών δεξιοτήτων, τα παιδιά θα μπορέσουν να λειτουργήσουν αφενός μέσα στο σχολείο, αλλά και έξω από αυτό, ακολουθώντας συγκεκριμένους κανόνες, με τους οποίους θα βοηθηθούν ως προς τη σωστή κοινωνική συμπεριφορά (Rusmayadi & Herman, 2019). Οι λόγοι για τους οποίους αναπτύσσουν τις ψηφιακές δεξιότητες οι Ρομά μαθητές, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων νηπιαγωγών, είναι λόγω των κινητών τηλεφώνων που κατέχουν, όπως επίσης και τον χειρισμό τους, καθώς η εξοικείωση με την τεχνολογία και τον ψηφιακό εγγραμματοισμό είναι απαραίτητες για τη διαδικασία της μάθησης, της επικοινωνίας και της σύγχρονης πρακτικής (Ribble, 2011).

Οι Ρομά μαθητές υστερούν σε κάποιες δεξιότητες σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές, όπως οι γνωστικές, οι ψηφιακές, οι κοινωνικές, καθώς και οι δεξιότητες της λεπτής κινητικότητας. Οι λόγοι που πιστεύουν οι νηπιαγωγοί ότι υστερούν περισσότερο στις γνωστικές δεξιότητες είναι: η έλλειψη πειθαρχίας, η διγλωσσία, η έλλειψη ενδιαφέροντος και ο πολιτισμός τους, δηλαδή η ευθύνη μετατίθεται αποκλειστικά στους ίδιους, στις οικογένειες τους και στα ελλείμματα του πολιτισμού τους. Οι τσιγγάνικες κοινότητες πιστεύουν ότι το σχολείο δεν είναι ο τόπος και ο θεσμός που χρειάζονται για την εκπαίδευση των παιδιών τους κι ότι η μετάδοση των γνώσεων, αλλά και του πολιτισμού τους και της επαγγελματικής τους κατάρτισης, γίνεται καλύτερα από την οικογένεια. Μιας και η γραφή και η ανάγνωση δεν αποτελούν τρόπο επικοινωνίας των τσιγγάνων, οι γνώσεις μεταλαμπαδεύονται αποκλειστικά με τον προφορικό λόγο από την οικογένεια και τις εμπειρίες της. Οι περισσότεροι από τους τσιγγάνους είναι αναλφάβητοι (ΔΙ.ΚΑ.ΔΙ.-ROM, 2006). Υπάρχουν όμως και διαφορετικές απόψεις, στο θέμα αυτό, καθώς σύμφωνα με τους Λεμονίδη και συν. (2002), όπου η διαμόρφωση των γνωστικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων γίνεται μέσα από το οικογενειακό τους περιβάλλον και από τα στοιχεία του κυρίαρχου πολιτισμού στο νηπιαγωγείο. Επίσης, οι Ρομά μαθητές έχουν χαμηλές επιδόσεις στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, στη γραφή και ανάγνωση για διάφορες αιτίες όπως: η μειωμένη παροχή γλωσσικών ερεθισμάτων στην ελληνική γλώσσα από την οικογένεια, ο μειωμένος ή και καθόλου χρόνος μελέτης στο σπίτι, τα στερεότυπα και συχνά η αρνητική στάση των εκπαιδευτικών και η γενικά χαμηλή αξιακή θέση που κατέχει η εκπαίδευση και το σχολείο για την κοινωνική ομάδα των Ρομά (Μήτσης και Τριανταφυλλίδης, 2007). Οι λόγοι που προβάλλονται ως τεκμηρίωση

της μη ανάπτυξης των ψηφιακών δεξιοτήτων στους μαθητές Ρομά είναι η έλλειψη κατάλληλων μέσων και μη ενασχόληση με αυτά, όταν υπάρχουν ή επειδή πάνω κάτω όλα τα παιδιά υστερούν στην ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων, γεγονός που έρχεται σε συμφωνία με το «ψηφιακό χάσμα» που δηλώνει τις ανισότητες πρόσβασης και χρήσης της νέας τεχνολογίας που υπάρχουν στους προερχόμενους μαθητές από διαφορετική εθνότητα ή κοινωνική τάξη (Witte & Mannon, 2010). Βέβαια, ενώ το χάσμα τείνει να μειωθεί λόγω της διάδοσης των ψηφιακών μέσων και του internet, αυξάνεται αναφορικά με τη χρήση, κι αυτό λόγω της κατάστασης της οικογένειας και όχι λόγω της εκπαίδευσης (Peter & Valkenburg, 2006). Οι λόγοι που υστερούν στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων είναι λόγω περιορισμένων παραστάσεων, λόγω ντροπής στην έκφρασή τους, μη αποδοχή από τους άλλους, έλλειψη κανόνων από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Η απουσία επαρκών και κατάλληλων ερεθισμάτων, η έλλειψη καθοδήγησης του παιδιού στο σπίτι και γενικότερα η συμμετοχή στην καθημερινότητα του παιδιού οδηγεί στο ίδιο αποτέλεσμα (Γιαγκάζογλου, 2001; Ferraz et al., 2003). Οι λόγοι που δεν αναπτύσσονται από τις κινητικές δεξιότητες την λεπτή κινητικότητα είναι σύμφωνα με τους νηπιαγωγούς, λόγω της μη εξάσκησής τους στο σπίτι τους, γεγονός που έρχεται σε συμφωνία με την έρευνα του Exner (2005), στη οποία είναι εμφανής στους μαθητές η δυσκολία χειρισμού αντικειμένων που βοηθούν στη μάθηση, από τη στιγμή που δεν έρχονται σ'επαφή με αυτά, λόγω των συνθηκών ανέχειας και αδιαφορίας. Εξάλλου, το γεγονός ότι στη μαθησιακή πορεία των Ρομά μαθητών υπάρχει μια αργή και δύσκολη βελτίωση ως προς τα ακαδημαϊκά τους επιτεύγματα έχει επιβεβαιωθεί και από τις έρευνες του O'Nions (2010) και των Kennedy & Smith (2019).

7.1.2 Ο ρόλος της διγλωσσίας στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με το αν η διγλωσσία των Ρομά επηρεάζει τη δυνατότητα να αναπτύξουν όλες τις δεξιότητές τους, οι ερωτηθείσες νηπιαγωγοί προκειμένου να αξιολογήσουν το γεγονός ότι οι μαθητές Ρομά μιλούν μια άλλη γλώσσα, τη ρομανί, απάντησαν ότι συνηθίζεται η διγλωσσία και ότι είναι μια δυσκολία στη μάθηση γενικότερα. Όλοι οι Ρομά αφού περάσουν την παιδική τους ηλικία είναι δίγλωσσοι, μιλώντας τη ρομανί από τη μία και τη γλώσσα της χώρας εγκατάστασης από την άλλη (Παυλή-Σιδέρη, 1990). Για τους λόγους αυτούς ο

εκπαιδευτικός θα πρέπει να δείχνει ιδιαίτερη ευαισθησία στη χρήση της νέας γλώσσας για τα παιδιά. Οι εκπαιδευτικοί μη γνωρίζοντας τη δομή της γλώσσας των Ρομά, δεν κατανοούν τα λάθη που κάνουν τα παιδιά και που προέρχονται από τη σύγκρουση των δύο γλωσσών που συνήθως κάνουν τα παιδιά (Γκότοβος, 1996). Η διγλωσσία, στην παρούσα έρευνα, φαίνεται να αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων και κυρίως στην ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων, καθώς και στη γενικότερη επικοινωνία. Τα προβλήματα που πηγάζουν από τη χρήση δύο γλωσσών είναι: α) η μη κατανόηση και χρήση της ελληνικής, β) η γλωσσική σύγχυση, γ) η προβληματική επικοινωνία, δ) το φτωχό λεξιλόγιο. Η γλώσσα των Ρομά, η ρομανί, σύμφωνα με τους περισσότερους νηπιαγωγούς, δεν χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία. Η χρήση της ρομανί χρησιμοποιείται σε κάποιες περιπτώσεις στη μαθησιακή διαδικασία, μόνο όταν: α) υπάρχει πρόβλημα επικοινωνίας και δεν καθίσταται αυτή δυνατή, β) γίνεται γνωριμία με λέξεις από τη γλώσσα τους και γ) ως τρόπος έκφρασης. Συνήθως, οι μαθητές Ρομά δεν χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα στο σχολείου, παρά μόνο για να επικοινωνήσουν οι ίδιοι μεταξύ τους ή στην περίπτωση καυγάδων με τους συμμαθητές τους. Αυτό δείχνει ότι επιλέγουν τη γλώσσα που θα χρησιμοποιήσουν ανάλογα σε ποιον απευθύνονται (Kyuchukov, 2007). Ωστόσο, οι νηπιαγωγοί φαίνεται να κάνουν χρήση πρακτικών διαγλωσσικότητας στη διδασκαλία τους, ίσως ασυνείδητα, χρησιμοποιώντας οπτικοακουστικό υλικό, που μπορεί να έχουν σχεδιάσει και οι ίδιοι, εφαρμογές στην τεχνολογία και παιχνίδια. Ακόμα, αξιοποιούν τα γλωσσικά και πολιτισμικά στοιχεία των Ρομά από τη στιγμή που γίνονται συζητήσεις αναφορικά με τις προσωπικές εμπειρίες των Ρομά και στοιχείων της κουλτούρας τους, και παράλληλα δείχνουν ενδιαφέρον για τη γλώσσα τους μέσα από την εκμάθηση λέξεων ή τραγουδιών τους. Με τις πρακτικές αυτές βοηθούν στην ανάπτυξη γλωσσικών συνδέσμων και στην παροχή ενός διευρυμένου πλαισίου μάθησης της γλώσσας-στόχου (Σκούρτου, 2015; Garcia & Kleyn, 2016). Από την άλλη πλευρά, οι λόγοι που δεν χρησιμοποιούν τη ρομανί στη μαθησιακή διαδικασία είναι ότι: α) δημιουργείται σύγχυση στους μαθητές με τη διγλωσσία, β) η επίσημη γλώσσα του σχολείου είναι η ελληνική και γ) η ελληνική θα είναι πολύ πιο χρήσιμη στη σχολική τους πορεία, αλλά και γενικότερα στη ζωή τους.

Σε θεωρητικό επίπεδο, η αξία της διγλωσσίας είναι σημαντική και αποδεκτή, αλλά σε πρακτικό επίπεδο, εκλαμβάνεται ως εμπόδιο στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία. Η διγλωσσία μπορεί να θεωρηθεί ως πλεονέκτημα και ως ευκαιρία εμπλουτισμού της διδασκαλίας, μέσα από τις πολιτισμικές και πολιτιστικές αναπαραστάσεις που φέρουν μαζί τους οι μαθητές Ρομά μέσα στην τάξη. Υπάρχει μια βασική συνθήκη για τη μάθηση σε καταστάσεις διγλωσσίας, η οποία δεν αποτελεί ακριβώς πρόβλημα, αλλά ίσως μπορεί να θεωρηθεί και ως «εφόδιο» και δίνει μια διάσταση ανάμεσα στην αναγκαιότητα της διδασκαλίας της όποιας άλλης γλώσσας και στη χρησιμότητά της στη μάθηση. Δηλαδή, ανεξάρτητα από το ότι η όποια πρώτη γλώσσα του μαθητή δεν θεωρείται αναγκαία στο σχολείο, αυτή είναι αναγκαία για το μαθητή προς τη γνώση. Πιο απλά, ο νηπιαγωγός μπορεί να μην χρησιμοποιεί στη διδασκαλία την πρώτη γλώσσα του δίγλωσσου μαθητή, ο μαθητής όμως, για να μάθει τα όσα του διδάσκει, ενεργοποιεί την πρώτη του γλώσσα. Ο Δαμανάκης (1997) και ο Νικολάου (2005) θεωρούν ότι η μητρική γλώσσα αποτελεί το θεμέλιο πάνω στο οποίο γίνεται η εκμάθηση της ξένης γλώσσας και σύμφωνα με τον Cummins (2005) οι γλώσσες δεν κατακτώνται η μία ανεξάρτητα από την άλλη. Όμως θα πρέπει να υπάρχει αρχικά η καλή γνώση της μητρικής γλώσσας, καθώς το παιδί μαθαίνει μία γλώσσα όχι από την αρχή, αλλά από το σημείο στο οποίο βρίσκεται η γνώση του αναφορικά με τη μητρική γλώσσα που ήδη γνωρίζει (Δραγώνα και συν., 2001). Η εκμάθηση της όποιας δεύτερης γλώσσας, ξεκινά με τη διαδικασία της «αντιληπτής εισόδου» (apperceived input) (Gass & Selinker, 2008), η οποία περιγράφει τη σύνδεση προηγούμενων γλωσσικών γνώσεων με τη νέα γλώσσα στην οποία εκτίθεται το άτομο.

Επιπλέον, η διγλωσσία είναι σημαντική: α) σε επικοινωνιακό επίπεδο, επιτρέποντας την άνθηση επικοινωνιακών δεξιοτήτων και διευκολύνοντας την επικοινωνία με συγκεκριμένα μέλη κοινωνικών ομάδων, β) σε κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, βοηθώντας στη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου, γ) σε κοινωνικο-συναισθηματικό, επίπεδο, τονίζοντας την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, δ) σε πολιτισμικό επίπεδο, ισχυροποιώντας την έννοια της ταυτότητας, των κοινωνικών συμβάσεων, καθώς και τον σεβασμό και την ανοχή στην ετερότητα, και ε) σε γνωσιακό επίπεδο, ενισχύοντας τον δείκτη νοημοσύνης και τη γλωσσική ανάπτυξη σε

άλλη γλώσσα (Ιακώβου, 2014). Η άποψη της ωφέλειας της διγλωσσίας, ωστόσο, πολλές φορές ματαιώνεται από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, εξαιτίας των καθημερινών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στην εκπαιδευτική διαδικασία.

7.1.3 Πρακτικές διδασκαλίας των εκπαιδευτικών

Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αφορά τις πρακτικές που υιοθετούν οι νηπιαγωγοί στη διδασκαλία τους, ώστε να συμβάλλουν στη βελτίωση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών. Όπως υποστηρίζουν οι Κάτσικας-Καββαδίας (2000), ο ομοιογενής τρόπος της εκπαίδευσης δεν εξασφαλίζει και ομοιογενή αποτελέσματα, καθώς οι μαθητές δεν ξεκινούν από τις ίδιες κοινωνικές αφετηρίες. Παρατηρούνται πολλά εκπαιδευτικά προβλήματα στους μαθητές των μειονοτικών ομάδων, που προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς, σύμφωνα με τους Banks & Lynch (1986). Ο εκπαιδευτικός, επιλέγοντας το κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό και τρόπο διδασκαλίας μπορεί να κάνει τα παιδιά να αισθανθούν αόρατα και ασήμαντα ή να τα κάνει να ξεπεράσουν όποια τυχόν προβλήματα αντιμετωπίζουν (James, 1994). Οι τρόποι που επιλέγουν οι νηπιαγωγοί για να βοηθήσουν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών είναι πολυπληθείς. Οι πιο συνηθισμένοι είναι η βοήθεια: με υπομονή και τη θέσπιση κανόνων, με τη χρήση εποπτικών μέσων, κατάλληλων για την ειδική μαθησιακή διδασκαλία, με την ένταξή τους στην ομάδα, με την προσαρμογή των δραστηριοτήτων στα μέτρα τους, με τη χρήση εξατομικευμένης διδασκαλίας, με τη χρήση των εκπαιδευτικών σταθμών (εκπαιδευτικής γωνιάς), με την απλοποίηση των εννοιών, με τη συνέχεια στη φοίτηση, με την προσπάθεια και τη θέληση των εκπαιδευτικών, με την εμπιστοσύνη, με την επιβράβευση, με τη βοήθεια από μεγαλύτερους Ρομά μαθητές, επεξήγηση δραστηριοτήτων και με την επανάληψη. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να χρησιμοποιούν τις κατάλληλες διδακτικές μεθόδους, ώστε οι μαθητές Ρομά να βελτιώσουν τη σχολική τους επίδοση (Σκούρτου, 2001) και ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους. Η προσαρμογή των δεξιοτήτων σε χαμηλότερο επίπεδο ή σε πιο απλές ή με μείωση των απαιτήσεων δείχνει να μην υπάρχει ισάξια μεταχείριση, όπου οι εκπαιδευτικοί αρκούνται στην απόκτηση βασικών γνώσεων από τους Ρομά μαθητές, καθώς θεωρούν ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε πιο σύνθετες μορφές διδασκαλίας και μάθησης.

Από την εκπαιδευτική τους εμπειρία, οι νηπιαγωγοί έχουν παρατηρήσει ότι οι Ρομά μαθητές προτιμούν κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες, και μάλιστα δείχνουν την προτίμησή τους σε δραστηριότητες όπως: τα ψυχοκινητικά παιχνίδια, οι κατασκευές, η μουσική, η ζωγραφική, το θέατρο και το κουκλοθέατρο, καθώς και τα παιχνίδια ρόλων. Εξάλλου, το εκπαιδευτικό παιχνίδι είναι από τους πιο αποτελεσματικούς και παραγωγικούς τρόπους μάθησης των παιδιών με όλες τις γνώσεις που χρειάζονται (Wardle, 1987). Υπήρξαν πολλές στερεοτυπικές φράσεις και απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με την αξιοποίηση των δραστηριοτήτων που προτιμούν οι Ρομά μαθητές. Κι εδώ έρχεται σε συμφωνία με τη Δραγώνα (2004), η οποία υποστηρίζει ότι το σχολείο θα έπρεπε να αποτελεί μέσο για την εξοικείωση και την συνύπαρξη των μαθητών με την διαφορετικότητα, αλλά όπως φαίνεται από τις στάσεις και την συμπεριφορά που διατηρεί ο εκπαιδευτικός, καθώς και το μη διαμορφωμένο αναλυτικό πρόγραμμα συμβάλλει στη δημιουργία στερεοτύπων στα άλλα παιδιά, τα οποία είναι διαφορετικά ως προς τον πολιτισμό, τη γλώσσα, το έθνος, τη φυλή κ.α., Είναι εμφανές ότι από τη μεριά των νηπιαγωγών ισχύει η υπόθεση του ελλείμματος σύμφωνα με την οποία παιδιά διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής είναι φορείς πολιτισμικού και γλωσσικού ελλείμματος, καθώς και φορείς μιας ελλειμματικής οικογενειακής κουλτούρας με απόσταση μεταξύ οικογένειας και σχολείου. Η αξιοποίηση των δραστηριοτήτων, που προτιμούν οι Ρομά μαθητές για την ανάπτυξη κάποιων δεξιοτήτων, γίνεται σχεδόν από όλες τις νηπιαγωγούς που συμμετείχαν στην έρευνα, και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η αξιοποίηση αυτών είναι η ένταξη όλων των ανωτέρω δραστηριοτήτων στο καθημερινό πρόγραμμα για την καλύτερη αφομοίωση των στόχων που θέλουν να επιτύχουν με τη διδασκαλία τους. Ο πρωταρχικός ρόλος εξάλλου σύμφωνα με τον Οδηγό του Νηπιαγωγού (ΥΠΕΠΘ, 2019) είναι η μετάδοση των πολιτισμικών πρακτικών στα παιδιά, διαμορφώνοντας ένα ελκυστικό μαθησιακό περιβάλλον και οργανώνοντας ανοιχτές δραστηριότητες για να λειτουργεί κάθε παιδί με το ρυθμό του.

Η νηπιαγωγός κατά την οργάνωση της διδασκαλίας θα πρέπει να προσαρμόζεται στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα και στις ικανότητες των μαθητών εξασφαλίζοντας την ενεργό συμμετοχή όλων των νηπίων (ΥΠΕΠΘ, 2003), από τη στιγμή που πρέπει να διαχειριστεί την ανομοιογένεια στο μαθητικό πληθυσμό. Οι ερωτηθείσες νηπιαγωγοί θεωρούν ότι οι τρόποι βοήθειας στους μαθητές Ρομά για τη

συμμετοχή τους σε δραστηριότητες που δυσκολεύονται είναι α) η υπομονή, β) η ενθάρρυνση- επιβράβευση, γ) η επανάληψη, δ) η χρήση εποπτικού υλικού, ε) η συνεργασία με άλλα παιδιά και η ομαδική εργασία, στ) η εργασία για το σπίτι και ζ) η επιλογή πιο εύκολων δραστηριοτήτων. Στην προκειμένη περίπτωση, η βοήθεια του εκπαιδευτικού στον μαθητή Ρομά είναι πολύ σημαντική, τον οποίο θα πρέπει να τον αντιμετωπίζει με αγάπη, ιδιαίτερα από τη στιγμή που γνωρίζει ότι αυτός έχει να υπερνικήσει πολλά προβλήματα και εμπόδια, προκειμένου να μπει στη διαδικασία της εκπαίδευσης, οπότε και θα βοηθήσει στην ομαλότερη κοινωνικοποίηση, με σεβασμό πάντα στην προσωπικότητα, την παράδοση και το πολιτισμικό υπόβαθρο από το οποίο προέρχεται (Dodge & Colker, 1998).

Η πολυπολιτισμικότητα της σημερινής σχολικής πραγματικότητας απαιτεί από τον εκπαιδευτικό να προσαρμόσει το εκπαιδευτικό του πρόγραμμα για την ανταπόκριση στις κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές των μαθητών (Παπαναούμ, 2005). Στην παρούσα έρευνα, όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά, κάποιοι νηπιαγωγοί διαφοροποιούν τη διδασκαλία τους και κάποιοι όχι. Με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση η ετερότητα των μαθητών στο σχολείο, ανεξάρτητα από την καταγωγή αυτών, ελαχιστοποιείται, καθώς αναζητά αξίες όπως η ισοτιμία, η αποδοχή και ο αλληλοσεβασμός (Σγούρα και συν, 2018). Οι τρόποι με τους οποίους προσπαθούν οι νηπιαγωγοί που συμμετείχαν στην έρευνα, να δημιουργήσουν ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά είναι: α) η ομαδική εργασία, β) ο σεβασμός στη διαφορετική κουλτούρα, γ) η ανάπτυξη αλληλοσεβασμού, δ) οι επιλογές της μάθησης (με τις γωνιές), ε) η ενισχυτική διδασκαλία και στ) τα εποπτικά μέσα. Η νηπιαγωγός κατά την οργάνωση της διδασκαλίας θα πρέπει να προσαρμόζεται στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα και στις ικανότητες των μαθητών εξασφαλίζοντας την ενεργό συμμετοχή όλων των νηπίων (ΥΠΕΠΘ, 2003), από τη στιγμή που πρέπει να διαχειριστεί την ανομοιογένεια στο μαθητικό πληθυσμό.

Ορισμένοι νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας τους, ενώ άλλοι δεν το κάνουν είτε από άγνοια, είτε επειδή δεν το έχουν σκεφτεί, είτε λόγω της πανδημίας και την εξ αποστάσεως

εκπαίδευση. Εκείνοι πάντως που χρησιμοποίησαν στοιχεία του πολιτισμού των Ρομά, το πραγματοποίησαν μέσα από τα ήθη και έθιμά τους (μουσική, ιστορίες, τραγούδια, κ.α.) και μέσα από τη διήγηση της καθημερινότητας των παιδιών (γάμος, καθημερινή ζωή, παραμύθια, κ.α.). Σύμφωνα με τους Μητακίδου & Τρέσσου (2007) είναι πιο εύκολο στον εκπαιδευτικό να διδάξει σε παιδιά Ρομά αν γνωρίσει τον πολιτισμό τους. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να προσπαθεί να μεταδώσει γνώσεις, να βοηθήσει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των παιδιών και να διαμορφώσει κοινωνικές αξίες (Γκάβαλος, 2002).

Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν είτε ατομικά και ανεξάρτητα είτε ομαδικά, είτε και τα δύο μαζί ανάλογα με την περίπτωση. Οι νηπιαγωγοί που χρησιμοποίησαν την ατομική διδασκαλία, το έκαναν γιατί οι μαθητές εγκλιματίζονται σιγά-σιγά στο σχολικό περιβάλλον και τη μαθησιακή διδασκαλία, τονώνεται η αυτοπεποίθησή τους και βελτιώνεται η επίδοσή τους. Στο σύνολό τους, όμως, οι νηπιαγωγοί δουλεύουν με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο, δημιουργώντας ομάδες, οι οποίες στοχεύουν στη συνεργασία, τον σεβασμό, την επικοινωνία με τα άλλα παιδιά, την αποδοχή από τους άλλους, την επίλυση προβλημάτων και δυσκολιών μέσα στην ομάδα, την ανταλλαγή των γνώσεων και την εξάρτηση της εργασίας από τους άλλους. Για τη μάθηση, ιδιαίτερο βάρος δίνεται στις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών, κυρίως όταν αυτά εντάσσονται σε μια ομάδα, γιατί στην ομάδα δημιουργούνται πολλές ευκαιρίες να συζητήσουν, να διαφωνήσουν, να πάρουν αποφάσεις, καθώς και να καταφέρουν ένα κοινό στόχο (Δαφέρμου και συν., 2006).

Ο Bruner και ο Vygotsky πιστεύουν ότι οι κοινωνικές και πολιτισμικές διαδικασίες (και όχι οι ατομικές) βοηθούν στη συσσώρευση της γνώσης, δίνοντας μεγαλύτερη σημασία στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ανθρώπων (συμμαθητών και ενηλίκων) (Vygotsky, 1997; Χατζηγεωργίου, 2001). Η οργάνωση της τάξης σε ομάδες, σύμφωνα με τις απαντήσεις των νηπιαγωγών, γίνεται με μια σύνθεση που μπορεί να είναι μεικτή από άποψης ηλικίας, επιπέδου γνώσεων, πολιτισμικού περιβάλλοντος, φύλου και συμπεριφορών των παιδιών. Ενέχει και την ικανότητα για αντιμετώπιση και επίλυση των ζητημάτων που θα προκύπτουν καθημερινά, για αλληλεπίδραση με τους συνανθρώπους τους ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν και για την

ανεξαρτητοποίησή τους (Fiorelli & Russ, 2012; Rusmayadi & Herman, 2019). Σύμφωνα με τον Μάγο (2013) τα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία εξασφαλίζουν στη μέθοδο των σχεδίων εργασίας τις προϋποθέσεις μιας αποτελεσματικής διαπολιτισμικής δράσης είναι από τη μία, η συνεργασία των μαθητών σε ομάδες ώστε να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους και η ανάπτυξη της αμοιβαίας αποδοχής, και από την άλλη, η διαφοροποιημένη παιδαγωγική, αξιοποιώντας τα στοιχεία της προσωπικότητας και των δυνατοτήτων μάθησης του κάθε μαθητή, αξιοποιώντας ταυτόχρονα τις δεξιότητες από όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως πολιτισμού και γλώσσας.

7.1.4 Προτάσεις εκπαιδευτικών

Για το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα που αφορά την αξία και το ρόλο του σχολείου, και τις προτάσεις που θα πρέπει να γίνουν για να ανταποκρίνεται το νηπιαγωγείο πιο αποτελεσματικά στις ανάγκες των Ρομά μαθητών, όταν ερωτήθηκαν οι νηπιαγωγοί να καταθέσουν τις απόψεις τους σχετικά με το αν το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους, κατά γενική ομολογία από όλους, το σχολείο θεωρείται ως το πιο βασικό στοιχείο για την απόκτηση των γνώσεων και την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία. Σε όλο τον κόσμο, το σχολείο είναι αυτό που προετοιμάζει και δίνει εφόδια στους μαθητές δια μέσω των γνώσεων, των δεξιοτήτων και της αγωγής, τα οποία θα χρησιμοποιήσουν ως ενήλικες, πολίτες πλέον ενός διαπολιτισμικού κράτους (Κατσαμά, 2014).

Στη θεωρία πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο μοντέλο εκπαίδευσης όπου δημιουργούνται ανοιχτές κοινωνίες που θα διακρίνονται για την ισονομία, την αλληλοαποδοχή αλλά και την αλληλοκατανόηση (Γεωργογιάννης, 1997). Το σχολείο, σύμφωνα με τις απόψεις των νηπιαγωγών της έρευνας, έχει μεγάλη αξία ως υποστηρικτικό μέσο για την ολόπλευρη ανάπτυξη των όλων των μαθητών και ιδίως όταν δεν υπάρχει η ανάλογη βοήθεια από την οικογένεια, δεν υπάρχει διαχωρισμός μειονοτήτων και δίνει όλα τα απαραίτητα εφόδια για τη σχολική, αλλά και την υπόλοιπη ζωή τους. Επίσης, το σχολείο, μπορεί να διευκολύνει την ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό σύνολο, να ανακαλύψουν τις κλίσεις τους στον επαγγελματικό προσανατολισμό και να μην αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά. Οι Pianta & Cox

(1999) και αργότερα η UNESCO (2010/11) αναγνωρίζει ότι η προσχολική αγωγή και εκπαίδευση είναι καθοριστικής σημασίας και συμβάλλει αφενός στη σχολική επιτυχία και αφετέρου στην εξέλιξη της πορείας ζωής κάθε παιδιού.

Το σχολείο όπως προέκυψε από τις απόψεις των νηπιαγωγών μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους, όμως εντοπίστηκαν και κάποιες αιτίες, που κατά κύριο λόγο αποτελούν τροχοπέδη στην αποκόμιση των οφελών του σχολείου, όπως η ελλιπής φοίτηση, η σχολική διαρροή, η στάση της οικογένειας, το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου και η μη στελέχωση του σχολείου με ειδικούς επιστήμονες. Αυτές οι αιτίες οδηγούν στην ουσία σε προτάσεις, ώστε να γίνει πιο εύκολη η προσαρμογή στο σχολείο των Ρομά μαθητών, και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων, όπως πρέπει. Πιστεύεται από τα μέλη της κοινωνίας τους ότι η σχολική επιτυχία δεν έχει σαν αποτέλεσμα την οικονομική και κοινωνική επιτυχία (Council of Europe, 1984), οπότε η παρακολούθηση των επίσημων εκπαιδευτικών προγραμμάτων δεν κρίνεται αναγκαία. Η κοινωνικοποίησή τους και ο προγραμματισμός της οικογένειας δε συμβαδίζουν με τις αξίες του σχολείου, δηλαδή εκεί όπου υπάρχουν κανόνες και απαιτείται υποχρεωτική παρουσία τους, συμμετοχή στην εκπαίδευση και πειθαρχία. Οπότε, η σχολική διαρροή στα παιδιά Ρομά αναφερόταν ότι οφείλεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού τους, στις προσωπικές επιλογές και στην αδιαφορία των γονιών Ρομά (Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης, 1997). Επίσης, πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος της προσχολικής εκπαίδευσης στην πρόληψη και έγκαιρη ανίχνευση πιθανών δυσκολιών των παιδιών, ώστε να δρομολογηθεί και ο τρόπος επίλυσης αυτών (Αγγελοπούλου, 2004; Chiu&DiMarco, 2010).

Το σχολείο, ενώ θα πρέπει να αποτελεί μέσο κοινωνικής ενσωμάτωσης, εύκολα μπορεί να μετατραπεί σε ισχυρό μηχανισμό κοινωνικού αποκλεισμού, όταν δε διέπεται από συγκεκριμένες αρχές (Χατζηνικολάου, 2010). Επειδή, τελικά παρατηρείται μια αδυναμία στο εκπαιδευτικό σύστημα να διατηρήσει στο δυναμικό του τους μαθητές, καθιστώντας το μη ελκυστικό γι' αυτούς με τη δημιουργία κοινωνικών και πολιτισμικών ανισοτήτων (Βασιλειάδου & Παυλή-Κορρέ, 1996). Στο ερώτημα που αφορά τις απόψεις των νηπιαγωγών αναφορικά με το τι πρέπει να αλλάξει στο νηπιαγωγείο, ώστε ν' αποκρίνεται αποτελεσματικά στις ανάγκες των

Ρομά μαθητών, ώστε να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία, δόθηκαν ποικίλες απαντήσεις, που συνοψίζονται στα παρακάτω: α) οικογενειακή υποστήριξη ως προς την ενίσχυση της αλλαγής νοοτροπίας, β) απαραίτητη συνεχόμενη φοίτηση, γ) ατομική υποστήριξη, δ) προγράμματα για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας έναντι των Ρομά, ε) αλλαγή των εκπαιδευτικών συστημάτων, στ) στελέχωση των σχολείων με ειδικούς επιστήμονες, ζ) άλλοι τρόποι. Το σχολείο είναι θετικό για την ατομική και κοινωνική αλλαγή ως προς την αποδοχή του διαφορετικού και την ομαλή συνύπαρξη ομάδων με πολιτισμικές διαφορές (Δαμανάκης 1998; Νικολάου, 2000). Επίσης, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, η ανέχεια και η ανεπαρκής υγειονομική φροντίδα, όπως και η φτώχη γλώσσα και τα ακατάλληλα ενήλικα πρότυπα στις οικογένειες των μαθητών, μπορεί να καθυστερήσει τόσο τη γνωστική, όσο και την κινητική και σωματική ανάπτυξη (Farrell, 2003).

7.1.5 Απόψεις αναφορικά με τις ευθύνες των γονέων και συμμαθητών των Ρομά μαθητών στη διαφοροποίηση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών

Το πέμπτο ερευνητικό ερώτημα αφορά στο πώς κατανοούν οι νηπιαγωγοί α) την ευθύνη των γονέων των Ρομά μαθητών και β) την ευθύνη των μη Ρομά συμμαθητών τους και των γονέων αυτών, για τη διαφοροποίηση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών.

Οι ερωτηθείσες νηπιαγωγοί για την εμπλοκή των γονέων Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους έδωσαν διαφορετικές ή και πολυδιάστατες απαντήσεις σχετικά με το θέμα αυτό, όπου φάνηκε ότι οι γονείς διακατεχόταν από έλλειψη ενδιαφέροντος, χρησιμοποιούσαν το σχολείο για να λαμβάνουν επιδόματα, ή για φύλαξη των παιδιών τους, έλλειψη γνώσης από την οικογένεια, αναλφάβητοι, που δεν μπορούσαν να βοηθήσουν, μη κατανόηση της αξίας του σχολείου, τα στερεότυπα των γονέων. Δεν έλειπε βέβαια, όπως θεωρούν και κάποιοι νηπιαγωγοί, το ενδιαφέρον των νέων γονιών Ρομά για τη μάθηση των παιδιών τους. Η γονική εμπλοκή επιδρά στην προσαρμογή και στα μαθησιακά επιτεύγματα των παιδιών, ιδιαίτερα στη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού και στην κατάκτηση δεξιοτήτων ανάγνωσης και αριθμητικής κατά τα πρώτα σχολικά χρόνια (Flouri & Buchanan, 2004). Η διαφοροποίηση της συμμετοχής των γονέων είναι πολύ σημαντικός καθώς έχει μεγάλο αντίκτυπο στα σχολικά επιτεύγματα των παιδιών, ενώ η εκπαιδευτική

αποτυχία στις μικρές ηλικίες σχετίζεται με την έλλειψη γονεϊκού ενδιαφέροντος (Ritchie et al., 2007). Οι μαθητές Ρομά, όπως πιστεύει και ο Παναγόπουλος (2014), δεν έχουν την απαραίτητη βοήθεια σε κανένα επίπεδο (οικονομικό, συναισθηματικό, γνωστικό) από τους γονείς τους, με αποτέλεσμα η θέση τους στο σχολείο να είναι δυσμενής. Αν το δει κανείς από την άλλη πλευρά, οι χαμηλές επιδόσεις των μαθητών, ερμηνεύονται λόγω της κοινωνικής απόστασης της οικογένειας από το σχολείο, που προέρχεται από τη μη έγκαιρη εξοικείωση των παιδιών με τον πολιτισμό του σχολείου (Φραγκουδάκη, 2001).

Ο στόχος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η ύπαρξη της επικοινωνίας μεταξύ των πολιτισμών και η εξάλειψη των προκαταλήψεων και των διακρίσεων (Ανδρούσου & Ασκούνη, 2001). Οι διαπροσωπικές σχέσεις Ρομά μαθητών με τους συμμαθητές τους (μη Ρομά) στο σχολείο εξετάζονται από την άποψη της ανάπτυξης ρατσιστικών συμπεριφορών ή άλλων, οι οποίες μπορεί να σταθούν εμπόδιο στην παρακολούθηση των μαθημάτων και στη συναναστροφή με τα άλλα παιδιά. Εξάλλου, η κοινωνική συμπεριφορά ενός παιδιού επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τη συμπεριφορά των συμμαθητών του (Mathieson & Banerjee, 2010). Γι αυτό και ρωτήθηκαν έμπειροι νηπιαγωγοί, οι οποίοι απάντησαν σε σχετική ερώτηση για τις μεταξύ τους σχέσεις στο σχολείο. Η απάντηση ήταν πάνω κάτω η ίδια από την πλειοψηφία των νηπιαγωγών και ο λόγος που θεωρούν ότι δεν υπάρχουν ρατσιστικές συμπεριφορές είναι η μικρή ηλικία των παιδιών, κατά την οποία δεν γίνονται διακρίσεις. Κάποιοι νηπιαγωγοί που παρατήρησαν ότι υπάρχουν κάποιες, ας το πούμε ρατσιστικές συμπεριφορές, δεν προέρχονται από τα παιδιά, αλλά είναι καθοδηγούμενες από τις οικογένειες των μη Ρομά μαθητών. Παρόλο που οι περισσότεροι δήλωσαν ότι δεν παρατηρούνται ρατσιστικές συμπεριφορές στο νηπιαγωγείο, σε περίπτωση εμφάνισής τους, θα τις αντιμετώπιζαν: α) όπως κάθε μορφή *bullying*, β) άμεσα με συζήτηση, γ) με παιχνίδια ρόλων, τα οποία προάγουν την ισότητα των παιδιών και το σεβασμό στη διαφορετικότητα, δ) τη μίμηση των παιδιών της συμπεριφοράς των νηπιαγωγών και ε) με την επιβολή κανόνων. Στη χαμηλή ελληνομάθεια και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο εκτός όλων των παραπάνω, συνέβαλε και ο ρατσισμός που υφίστανται από τους συμμαθητές τους και ειδικότερα των γονέων αυτών, αλλά αρκετές φορές και των εκπαιδευτικών τους (Λυδάκη, 2013).

Σε πολλές περιπτώσεις, τα παράπονα των γονιών από τα μη Ρομά παιδιά για τη συνύπαρξη των παιδιών τους με παιδιά Ρομά, η οποία πιθανά να είχε αντίκτυπο στην πρόοδο ολόκληρης της τάξης οδήγησαν στην εχθρότητα των συμμαθητών τους και τη δυσλειτουργία του σχολείου, ιδιαίτερα όταν οι διευθυντές επηρεάζονταν από πιέσεις των συλλόγων και των πολιτικών της περιοχής (Μπενέκος, 2007). Βασικός στόχος του σχολείου πρέπει να είναι η κατάργηση του εθνικιστικού τρόπου σκέψης και η απαλλαγή από εθνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις. Όταν στο σχολείο υπάρχει ένας μαθητής Ρομά που συναναστρέφεται με παιδιά που δεν δείχνουν κανένα σεβασμό στη διαφορετικότητα, τον πολιτισμό, και τις αξίες της φυλής των Ρομά, επόμενο είναι να νιώσει απομόνωση και ότι δεν ανήκει στο γενικό σύνολο. Αν βρεθεί όμως κάποιος να συμβουλέψει αυτά τα παιδιά να μην δημιουργούν προκαταλήψεις για ένα παιδί που δεν έχουν καν γνωρίσει, τότε αλλάζει το σκηνικό και μπορεί να εξαλειφθούν οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα (Αζίζι- Καλαντζή και συν., 2011). Στην προκειμένη περίπτωση, καθοριστικό ρόλο στην αποδυνάμωση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων διαδραματίζει ο εκπαιδευτικός, που συνδέει τους διαφορετικούς πολιτισμούς της τάξης του, εφαρμόζοντας τη διαπολιτισμική εκπαίδευση (Χατζίδου & Βελέντζα, 2014).

7.2 Περιορισμοί έρευνας

Ένας από τους σημαντικούς περιορισμούς της έρευνας ήταν το μέγεθος του δείγματος, κι αυτό γιατί οι συνεντεύξεις έγιναν κατά τη διάρκεια της πανδημίας του covid-19. Από τη μία υπήρχε ο φόβος της μετάδοσης του ιού και από την άλλη, οι νηπιαγωγοί δεν δέχονταν να γίνουν οι συνεντεύξεις τηλεφωνικά ή διαδικτυακά. Η συνέντευξη αυτή καθαυτή δεν έπαιρνε πολύ χρόνο, ο συντονισμός της όμως ήταν λίγο προβληματικός από άποψη χρόνου. Κι αυτό, συνέβη επειδή υπήρχαν πολλά κρούσματα του ιού και επιβολή καραντίνας, είτε στα ίδια τα άτομα, είτε σε άτομα του στενού τους περιβάλλοντος, οπότε, η αναμονή για κάθε συνέντευξη έπαιρνε πολύ χρόνο. Επίσης, η ερευνήτρια ακολούθησε την αρχική δομή της συνέντευξης, χωρίς να γίνουν επιπλέον διευκρινιστικές ερωτήσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας, δεν θα μπορούσαν να γενικευτούν, λόγω της περιορισμένης γενικευσιμότητας που τη διακρίνει ως ποιοτική μελέτη (Creswell, 2011), αλλά και του μικρού δείγματος που περιορίζεται γεωγραφικά στο Δήμο Ήλιδας.

7.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Το δείγμα της ποιοτικής έρευνας επιλέχθηκε να γίνει σε συγκεκριμένη περιφέρεια, την περιφερειακή ενότητα Ηλείας, αφενός για λόγους εξοικονόμησης χρόνου και αφετέρου για τη διερεύνηση των προβλημάτων της ίδιας φυλής των ατόμων Ρομά, και την ομοιογένεια καθώς σε κάθε περιοχή μπορεί να κατοικεί διαφορετική φυλή. Για τη διεξαγωγή λοιπόν γενικών συμπερασμάτων, καλό θα ήταν να γίνει μια διεξοδικότερη έρευνα, σε πανελλαδικό επίπεδο, ώστε να συμπεριληφθούν όλες οι γνώμες των εκπαιδευτικών και γιατί όχι, να μπορέσουν να αξιοποιηθούν στη χάραξη μιας εκπαιδευτικής πολιτικής που να ελαχιστοποιεί τις κοινωνικές ανισότητες και να ευνοεί τους Ρομά μαθητές. Επίσης, θα ήταν ενδιαφέρον για την έρευνα, να γίνει μια ταυτόχρονη διερεύνηση των αντιλήψεων των γονέων ή ακόμα και των μαθητών στα ίδια νηπιαγωγεία, για να αποτυπωθεί καλύτερα το όποιο πρόβλημα προκύπτει στη μαθησιακή διαδικασία και να γίνει μια σύγκριση των αναγκών στην εκπαίδευση, καθώς και των προσδοκιών από όλα τα εμπλεκόμενα μέλη (νηπιαγωγοί, γονείς, μαθητές).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Αγγελοπούλου-Σακαντάμη, Ν. (2004). *Ειδική αγωγή-Αναπτυξιακές διαταραχές και χρόνιες μειονεξίες*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας
2. Αζίτζι-Καλαντζή, Α., Σιδέρη-Ζώνιου, Α. & Βλάχου Α., (2011). *Προκαταλήψεις και στερεότυπα. Δημιουργία και αντιμετώπιση*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ.Γ.Λ.Ε
3. Ανδρώνη, Χ., Δημητρακοπούλου, Ε., & Ζαχάρος, Κ. (2005). Κοινωνικές και πολιτισμικές παράμετροι της αποτυχίας στα μαθηματικά στο νηπιαγωγείο. 4η Διεθνής Διημερίδα Διδακτικής Μαθηματικών τόμος Ι, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο
4. Ασημακοπούλου, Ε. (2018). *Ένταξη των παιδιών Ρομά στο σχολείο: Διερεύνηση της προκατάληψης και της στερεοτυπικής απειλής εκπαιδευτικών και μαθητών (Μεταπτυχιακή εργασία)* ΕΑΠ: Πάτρα. Ανακτήθηκε από <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/39807>
5. Ασκούνη, Ν., (2001). Εθνοκεντρισμός και πολυπολιτισμικότητα: η αναζήτηση ενός νέου προσανατολισμού της εκπαίδευσης, στο Α. Ανδρούσου, Ν. Ασκούνη, Κ. Μάγος, Σ. Χρηστίδου-Λιοναράκη, *Εκπαίδευση: πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες*, τ. Β', 67-108, ΕΑΠ, Πάτρα.
6. Βαλιαντή, Σ., & Νεοφύτου, Λ. (2017). *Διαφοροποιημένη διδασκαλία. Λειτουργική και αποτελεσματική εφαρμογή*. Αθήνα: Πεδίο.
7. Βάμβουκας, Μ. (2002). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
8. Βασιλειάδου, Μ. & Παυλή-Κορρέ, Μ. (2011). *Η εκπαίδευση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα: "Όποιος ξέρει πολλά, πολλά τραβάει"*. Αθήνα: Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.
9. Βεργίδης, Δ. (2012). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα ως διάσταση της εκπαιδευτικής πολιτικής. *Επιστήμη και Κοινωνία. Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 29, 97-126. Αθήνα: Σάκκουλα
10. Γεωργογιάννης, Π., (1997α). *Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.
11. Γεωργογιάννης, Π. (1997β). Μοντέλα εκπαίδευσης μειονοτικών παιδιών και μετακινούμενων πληθυσμών. Ειδικές προτάσεις για τις βαλκανικές χώρες στο: Γεωργογιάννης, Π., (επιμ.) *Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική Επικοινωνία*

- (πρακτικά 1^{ου} Διαβαλκανικού Συνεδρίου. Πάτρα, 3-5 Μαΐου 1996) σελ. 125-134. Αθήνα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών, Gutenberg
12. Γιαγκάζογλου, Π. (2001). *Στάθμιση των κινητικών κλιμάκων της δοκιμασίας της Griffiths II σε παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη. <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/14525#page/1/mode/2up>
13. Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.) (1997), *Θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας, Τόμος III, Επιστημονική σειρά: Κοινωνικοψυχολογικές προσεγγίσεις στην εκπαίδευση* - Διαπολιτισμική Αγωγή. Αθήνα: Gutenberg
14. Γκόβαρης, Χ. (2001). *Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*. Αθήνα: Ατραπός
15. Γκόβαρης Χ. (2004). *Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*. Αθήνα: Ατραπός.
16. Γκόβαρης, Χ. (2005). *Διαπολιτισμικό εργαστήριο: υποδοχή, επικοινωνία, αλληλεπίδραση σε πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό περιβάλλον*. Αθήνα: Ατραπός.
17. Γκότοβος, Α. (1997). *Εθνική ταυτότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση. Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*
18. Γκότοβος, Α. (2000). *Η λογική του υπαρκτού σχολείου*. Αθήνα: Gutenberg.
19. Γκότοβος, Α. (2002). *Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο
20. Γραίκος, Ν. (2009). *Παραγωγή και επεξεργασία μαθηματικών προβλημάτων, στο «Η διδακτική των θετικών επιστημών στην εκπαίδευση: δημιουργώντας γέφυρες επικοινωνίας ανάμεσα στο Νηπιαγωγείο, το Δημοτικό, το Γυμνάσιο»*. Ανακτήθηκε από: <http://users.sch.gr/ppiliour/papers/pdfs/GRAIKOS1.pdf>
21. Δαμανάκης Μ. (1995). *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα.
22. Δαμανάκης, Μ. (1998). *Η εκπαίδευση των παλιννοστώντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg.
23. Δαμανάκης, Μ. (2002). *Η εκπαίδευση των αλλοδαπών και παλιννοστώντων μαθητών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.

24. Δαφέρμος, Μ. (2006). *Περιθωριοποίηση και εκπαιδευτική ένταξη. Οι Τσιγγάνοι του Ηρακλείου*. Αθήνα: Ατραπός.
25. Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π., & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
26. ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ (2003). Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών και αναλυτικά προγράμματα σπουδών υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΠΙ, ΦΕΚ 304Β/13-03-2003.
27. Δημητρίου-Χατζηνεοφύτου, Α. (2001). *Τα 6 πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (ε' έκδοση)
28. Δουλιανάκη, Ε., Τσίκουλας, Ι., Πεδιαδιτάκη, Ο., Βαργιάμη, Ε., Δρόσου, Γ., Αργυροπούλου, Β., & Αθανασίου-Μεταξά, Μ. (2011). Το αναπτυξιακό ανιχνευτικό τεστ Denver II στα ελληνόπουλα. *Παιδιατρική Βορείου Ελλάδος*, 23 (2), 91-101.
29. Δουμάνη, Μ. (1990). *Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος,
30. Δραγώνα, Θ., Φραγκουδάκη, Α. & Σκούρτου, Ε., (2001). *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες, Τόμος Α: Κοινωνικές Ταυτότητες/Ετερότητες-Κοινωνικές Ανισότητες, Διγλωσσία και Σχολείο*. Πάτρα: ΕΑΠ.
31. Δράκος, Γ.Ν., & Μπίνιας, Ν.Γ. (2005). *Ψυχοκινητική Αγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις 1η Πατάκη.
32. Έξαρχος, Γ. (1996). *Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι, Ιστορία-Γλώσσα-Λαογραφία-Πολιτισμός*. Αθήνα: Γαβρηλίδης.
33. Έξαρχος, Γ. (1998). Κοινωνικός αποκλεισμός των τσιγγάνων. Στο Ασώματη, Κ. (Επί.), *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική εμπειρία*, σελ. 193-220. Αθήνα: Gutenberg.
34. Ζάραγκας, Χ. (2006). *Ψυχοκινητική αγωγή: Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση σε παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Άτροπος.
35. Ζέρβας, Ι. (1990). *Κινητική Μάθηση. Στην Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, (Τόμος 5), σελ. 2617.
36. Θεοδότου, Ε. (2010). *Η τεχνολογία στην προσχολική εκπαίδευση: Θετική ή αρνητική πρακτική στη διαδικασία απόκτησης γνώσης; Προτάσεις για τη χρήση των*

- ψηφιακών και διαδικτυακών εφαρμογών. Στα πρακτικά του 2ου Πανελλήνιου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Ημαθίας, Βέροια/Νάουσα: e- τυπωθήτω, 446-459
37. Ιακώβου, Μ. (2014). *Επιμορφωτικός Οδηγός. Βασικές Αρχές για τη Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης/ Ξένης Γλώσσας Επίπεδα Α1-B2*. Θεσσαλονίκη: Υ.ΠΑΙ.Θ
38. Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας: Εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα καιΒοηθήματα.
https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5826/4/15327_Isari-KOY.pdf
39. Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
40. Καλτσούνη-Νόβα, Χ. (2004). *Κείμενα του γάμου και της οικογένειας*. (Συλλογικό). Αθήνα: Τυπωθήτω.
41. Καλύβα, Π. (2016). *Ψυχο-κοινωνική συμπεριφορά και διαπροσωπικές δεξιότητες σε παιδιά που ζουν σε ιδρύματα*. 38194. Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/>
42. Κανακίδου, Ε. & Παπαγιάννη, Β. (1998). *Διαπολιτισμική Αγωγή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
43. Κατσαμά, Ε. (2014). Κοινωνική Εργασία στην εκπαίδευση. Στο Θ. Καλλινικάκη & Ζ. Κασσέρη (Επιμ.). *Κοινωνική Εργασία στα θρανία των ετεροτήτων* (σ.σ. 23-45). Αθήνα: Τόπος.
44. Κάτσικας, Χ., & Πολίτου, Ε. (1999). *Τσιγγάνοι-μειονοτικοί, παλιννοστούντες και αλλοδαποί στην ελληνική εκπαίδευση: Εκτός «τάξης» το «διαφορετικό»*, Αθήνα: Gutenberg
45. Κάτσικας, Υ., & Καββαδίας, Γ. (2000). *Η ανισότητα στη Ελληνική εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg
46. Καφούση, Σ.- Σκουμπουρδή, Χ. (2012). *Τα μαθηματικά των παιδιών 4-6 ετών. Αριθμοί και χώρος*. Αθήνα: Παττάκη
47. Κογκίδου, Δ., Τρέσσου-Μυλωνά, Ε., & Τσιάκαλος, Γ. (1997). Στο Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης, (επιμ.) Ε. Σκούρτου, 139-163. *Κοινωνικός*

- αποκλεισμός και εκπαίδευση: η περίπτωση γλωσσικών μειονοτήτων στη δυτική Θεσσαλονίκη*. Αθήνα: Νήσος, σελ. 140-143.
48. Κοκκίνου, Μ. (2010). *Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικός αποκλεισμός στο σχολείο*. Αθήνα: MegaPoster
49. Κολυμπάρη Τ., &Κτενίδου, Δ. (2016). *Μηχανισμοί πλαisiώσης, πρακτικές και προοπτική της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης: Η περίπτωση του μαθητικού πληθυσμού των Ρομά*. 1ο Πανελλήνιο Εκπαιδευτικό Συνέδριο: «Κοινωνία και Σχολείο: Μια σχέση υπό διαπραγμάτευση», Περιφερειακή Διεύθυνση Π/Βάθμιας και Δ/Βάθμιας Εκπαίδευσης Κρήτης, 13-15 Μαΐου 2016, 2016
50. Κούρτη- Καζούλλη, Β. (2000). Το Μοντέλο της Γλωσσικής ικανότητας όπως το βλέπει ένας Δάσκαλος: Ταξιδεύοντας στο 'Πλαίσιο' του Jim Cummins, στο: *Τετράδια Εργασίας Ρόδου: Διγλωσσία και Μάθηση στο Διαδίκτυο*, (Επιμ. Σκούρτου, Ε.), Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, www.rhodes.aegean.gr/tetradiarhodou
51. Κουτσελίνη, Μ., &Πυργιωτάκης, Ι. (2015). *Διαφοροποίηση της διδασκαλίας και της μάθησης*. Αθήνα: Πεδίο.
52. Κουτσούκη-Κοσκινά, Δ. (1997). *Ειδική Φυσική Αγωγή- Θεωρία και Πρακτική*. Αθήνα: Συμμετρία.
53. Λεμονίδης, Χ., Χατζηλιαμής, Μ., Κυρίδης, Α. (2002). Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στις αριθμητικές γνώσεις των νηπίων. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 34, 121-139
54. Λυδάκη, Α. (1998). *Οι Τσιγγάνοι στην πόλη, μεγαλώνοντας στην Αγ. Βαρβάρα*. Αθήνα: Καστανιώτη
55. Λυδάκη, Α. (2013). *Ρομά: πρόσωπα πίσω από τα στερεότυπα*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
56. Μάγος, Κ. (2013) «Η συμβίωση σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία»: Τα σχέδια εργασίας στη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Στο Χ. Γκόβαρης (Επιμ.) *Διδασκαλία και μάθηση στο διαπολιτισμικό σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg
57. Μάρκου, Γ. (1996). Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η Διαπολιτισμική εκπαίδευση – επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ.Γ.Λ.Ε.

58. Μάρκου, Γ. (1997). *Εισαγωγή στην Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνική και Διεθνής Εμπειρία*. Αθήνα
59. Μαρσέλος, Β., & Παυλή –Κορρέ Μ., (1985). Εκπαίδευση τσιγγανοπαίδων στην Ελλάδα ανεκδ. Μονογραφία για τη μελέτη της ΕΟΚ “Scolarisation des enfants Tsiganes et voyageurs” συνθ. J.P. Ligeois, 1987.
60. Ματσαγγούρας, Η. (2012). *Η Διαθεματικότητα στη σχολική γνώση – Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.
61. Μαυρομμάτης, Γ. (2008). Παιδιά Ρομά στο ελληνικό δημόσιο σχολείο. Στο: Σ. Τρουμπέτα (Επιμ.), *Οι Ρομά στο σύγχρονο ελληνικό κράτος: Συμβιώσεις, αναιρέσεις, απουσίες* (σελ.199-223). Αθήνα: Κριτική.
62. Μητακίδου Σ., & Τρέσσου Ε. (2007). *Να σου πω εγώ πώς θα μάθουν γράμματα, Τσιγγάνες μιλούν για την Εκπαίδευση των παιδιών τους*. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα
63. Μήτσης, Ν., & Τριανταφυλλίδης, Τ.Α. (2007). *Επιμορφωτικός οδηγός: Ετερότητα στη σχολική τάξη και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και των μαθηματικών: η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων: ΕΠΕΑΕΚ
64. Μουζάκη, Α., Πρωτόπαπας, Θ., & Τσαντούλα, Δ. (2008). Προσχολικοί δείκτες πρόγνωσης της ανάπτυξης αναγνωστικών δεξιοτήτων κατά την Α' Δημοτικού. *Επιστήμες της Αγωγής*, 1, 71-88.
65. Μουχελή, Α. (1996). *Τσιγγάνοι και κοινωνικός αποκλεισμός*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
66. Μπαλτατζής, Δ., & Νταβέλος, Π. (2009). Η σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο σχολείο και τα προβλήματά της. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ.), *Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα*, Τόμος Ι (σσ. 252-262). Πάτρα: ΚΕ.Δ.ΕΚ.
67. Μπενέκος, Δ. (2007). *Η βίωση της μετανάστευσης στη Γερμανία. Κείμενα και άνθρωποι*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
68. Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο. Από την ομοιογένεια στην πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
69. Νικολάου, Γ. (2005). *Διαπολιτισμική Διδακτική. Το νέο περιβάλλον. Βασικές αρχές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

70. Νικολάου, Γ. (2008). Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Επικοινωνία. Στο: *Επιμορφωτικό Σεμινάριο: Διαπολιτισμική εκπαίδευση: στόχοι και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα.
71. Νικολάου, Γ. (2010). *Ένταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο. 11η Έκδοση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα,.
72. Ντολιοπούλου, Έ. (2007). Η υποχρεωτικότητα στο ελληνικό Νηπιαγωγείο, στο Κακανά-Σιμούλη, (επιμ.), *Η προσχολική εκπαίδευση στον 21ο αιώνα*, Κεφ. 1.3, σελ. 60-70. Αθήνα: Επίκεντρο.
73. Ντούσας, Δ., (1997). *Rom και φυλετικές διακρίσεις, στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα*. Αθήνα: Gutenberg.
74. Παλαιολόγου, Ν., & Ευαγγέλου, Ο. (2003). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Εκπαιδευτικές, Διδακτικές και Ψυχολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ατραπός
75. Παλαιολόγου-Γκικοπούλου, Κ. (2005). «Ένα διεθνές curriculum για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση», Αθήνα.
76. Παναγόπουλος, Σ. (2014). *Η Κοινότητα των Ρομά στην περιοχή της Αμαλιάδος. Κοινωνιολογική Προσέγγιση των εκδηλώσεων συγκρότησης, εξέλιξης και προοπτικής* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ανακτήθηκε από <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/16099/3/PanagopoulosSymeonMsc2014.pdf>
77. Πανταζής, Β. (2008). Παιδεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αξιοποίηση «ανθρώπινων δικαιωμάτων» στην εκπαιδευτική πρακτική. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 14, 107-122.
78. Παπαναούμ, Ζ. (2005). Ο ρόλος της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στην επαγγελματική τους ανάπτυξη: γιατί, πότε, πώς, στο: Γ. Μπαγάκης (επιμ.), *Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 82- 91.
79. Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε. (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Ανοικτή Εκπαίδευση: Το Περιοδικό Για Την Ανοικτή Και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Και Την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 4(1), 72-81. doi: 10.12681/jode.9726

80. Παρθένης, Χ. (2013). *Θεωρία και Πράξη: μακρο και μικροπροσεγγίσεις της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης υπό το πρίσμα εφαρμοσμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων*. Αθήνα.
81. Παπάς, Α. (1998). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική και Διδακτική*. Αθήνα: Περιβολάκι και Ατραπός
82. Πατήθρα, Θ. (2020). *Εκπαίδευση των μαθητών Ρομά και σχολική αποτυχία*. (Μεταπτυχιακή εργασία) Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Ανάκτηση από <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/5812/ΠΑΤΗΘΡΑ%20-%20ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ%20ΕΡΓΑΣΙΑ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
83. Παυλή, Μ., & Σιδέρη, Α. (1990). *Οι Τσιγγάνοι της Αγ. Βαρβάρας και Κάτω Αχαΐας. Μελέτη-Έρευνα*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης
84. Πόρποδας Κ. (2002). *Η Ανάγνωση*. Πάτρα
85. Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου (2011). «*Νέο Σχολείο (Σχολείο 21ου αιώνα) - Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη*». ΕΣΠΑ 2007-13 με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης(Ε.Κ.Τ.).
86. Σιακαλλή, Μ. Α. (2013). *Ανάπτυξη Νοητικών Δεξιοτήτων Τετράχρονων Παιδιών, Μέσα Από Διαδικασίες Επίλυσης Μαθηματικού Προβλήματος*. (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε <http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/handle/10889/6255>
87. Σγούρα, Α., Μάνεσης, Ν., & Μητροπούλου, Φ. (2018). Διαπολιτισμική εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη των παιδιών – προσφύγων: αντιλήψεις εκπαιδευτικών. *Διάλογοι*, 4, 108-129.
88. Σκούρτου, Ε. (2001). Διγλωσσία, διδασκαλία δεύτερης γλώσσας. Στο: Θ. Δράγωνα, Ε. Σκούρτου και Α. Φραγκουδάκη (επιμ.), *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες, διγλωσσία και σχολείο*, (Τομ.Α). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
89. Σκούρτου, Ε. (2015). Οι μαθητές Ρομά στο σχολείο και το σχολείο στους μαθητές Ρομά. Στο: Χατζηδάκη, Α. (Επιμ.), *Κοινωνιογλωσσολογικές και Διαπολιτισμικές Προσεγγίσεις στην Πολιτισμική Ετερότητα στο Σχολείο* (σελ. 182-205). Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.

90. Σπαντιδάκης, Ι. (2004). *Προβλήματα Παραγωγής Γραπτού Λόγου Παιδιών Σχολικής Ηλικίας: Διάγνωση, Αξιολόγηση, Αντιμετώπιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
91. Στασινός, Δ. Π. (2013). *Η Ειδική Εκπαίδευση 2020 Plus*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
92. Τζεκάκη, Μ. (2002). *Μαθηματικές δραστηριότητες για την Προσχολική Ηλικία*. Αθήνα :Gutenberg.
93. Τσιμπιρίδου Φ., (2006). Πώς μπορεί κάνεις να είναι Πομάκος στην Ελλάδα σήμερα; Αναστοχασμοί για ηγεμονικές πολιτικές σε περιθωριακούς πληθυσμούς», στο Ε.Παπαταξιάρχης (επιμ.), *Περιπέτειες της ετερότητας. Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, σ.105-138.
94. Τσιώλης, Γ. (2017). Θεματική Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων. Συμπληρωματικό εκπαιδευτικό υλικό στη Θ.Ε. ΕΚΠ51 - ΠΜΣ: Επιστήμες της Αγωγής. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ). Σελ. 31.
95. Φραγκουδάκη, Α. (2001). Η κοινωνική ανισότητα στην εκπαίδευση. Στο Θ. Δραγώνα, Ε. Σκούρτου, & Α. Φραγκουδάκη, *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες* (τόμος Α, σελ. 81-165). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
96. Χαραλαμπίδης, Α., & Χατζησαββίδης, Σ. (1997). *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας. Θεωρία και πρακτική εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
97. Χατζηγεωργίου, Γ. (2001). *Γνώθι το Curriculum*. Ατραπός. Αθήνα.
98. Χατζηδήμου, Δ. (1997). *Η μικροδιδασκαλία στην Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών. Μια θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
99. Χατζηνικολάου, Α. (2010). Παράλληλες πολιτικές διαχείρισης της πολυπολιτισμικότητας στο σχολείο μέσα από το παράδειγμα της εκπαίδευσης παιδιών Ρομά. Στο Α. Κεσίδου, Α. Ανδρούσου, & Β. Τσάφος (Επιμ.), *Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου «Μετανάστευση, πολυπολιτισμικότητα και εκπαιδευτικές προκλήσεις: πολιτική - έρευνα – πράξη»*, Αθήνα, 14-15 Μαΐου

- 2010 (σσ. 210-218). Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Παρατηρητήριο για τη Διαπολιτισμική Παιδεία και Εκπαίδευση.
100. Χατζησωτηρίου, Χ., (2014). Από τη μονοπολιτισμικότητα στη διαπολιτισμικότητα»: κρατική πολιτική, σχολείο και σχολική τάξη. Στο Χ. Χατζησωτηρίου& Κ. Ξενοφώντος (Επιμ.), *Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Προκλήσεις, παιδαγωγικές θεωρήσεις και εισηγήσεις* (σσ. 14-42). Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα. Ανακτήθηκε από <http://www.poed.com.cy/Portals/0/pdf/ebook%20Intercultural%20Education.pdf>
101. Χατζηγεωργίου, Γ. (1999). *Γνώθι το Curriculum. Γενικά και ειδικά θέματα αναλυτικών προγραμμάτων και διδακτικής*. Αθήνα: Άτροπος
102. Χατζίδου, Σ., & Βελέντζα, Β. (2014). *Οι θεωρίες μείωσης των στερεότυπων: περίπτωση εφαρμογής στην ελληνική πραγματικότητα σύμφωνα με τις υπάρχουσες έρευνες*. Ανακτήθηκε από :<http://www.e-psychology.gr/diafora-themata-psychologias/729-stereotypa-theories-meioshs.html>
103. Χολέβα, Α. (2017). Κι αν ήσουν εσύ; Ένα πρόγραμμα ευαισθητοποίησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων με βιωματικές δραστηριότητες, τεχνικές θεάτρου και εκπαιδευτικού δράματος. *Διάλογοι! Θεωρία και Πράξη στις Επιστήμες Αγωγής και Εκπαίδευσης*, 3, 142-156. <http://dx.doi.org/10.12681/dial.15208>
104. Χονδροματίδου, Δ. (2021). *Σύγκριση διαπολιτισμικής εκπαιδευτικής πολιτικής μεταξύ Ελλάδας και Σουηδίας*(Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο της Νικοσίας, Κύπρος. Ανακτήθηκε <https://www.academia.edu/45522101>
105. Υπουργείο Παιδείας, (2020). <https://www.minedu.gov.gr/nomot-koinov/nomothesia-new/nomodesia-genika-m/44193-26-02-20-sygxrones-deksiotites-nea-efodia-gia-tous-mathites-mas-kalliergoyme-tis-deksiotites-tou-21ou-aiona-enisxyoume-ti-viomatiki-kai-ergastiriaki-mathisi-4>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Banks, J.A., & Lynch, J. (1986). *Multicultural education in Western countries*. New York: Holt Rinehart & Winston
2. Bird, M., Hammersley, M., Gomm, R., & Woods, P. (1999). *Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη, Εγχειρίδιο Μελέτης*, (μτφ. Ε. Φράγκου). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
3. Bliss, J. (2003). Piaget και Vygotsky: Η σημασία τους για τη διδασκαλία και την εκμάθηση των θετικών επιστημών. *Περιοδικό Γέφυρες*, 8, 68-81
4. Brekke-Stangeland, E. (2017). The impact of language skills and social competence on play behaviour in toddlers *Hentet fra* <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1350293X.2016.1266224>
5. Bruggemann, C. (2014). Romani culture and academic success: Arguments against the belief in a contradiction. *Intercultural Education*, 25(6), 439-452. <https://doi.org/10.1080/14675986.2014.990229>
6. Chiu, S.H. & DiMarco, M.A. (2010). A pilot study comparing two developmental screening tools for use with homeless children. *Journal of Pediatric Health Care*, 24 (2), 73-80.
7. Clay, M.M. (2001). *Change over time in children's literacy development*. Portsmouth, NH: Heinemann
8. Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (1994). *Educational research methodology*. Athens: Metaixmio.
9. Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. London: Routledge.
10. Creswell, J. (2016) *Research in Education: Design, Conduct and Evaluation of Quantitative and Qualitative Research* (Translated by Kouvarakou, N.). Ion (Year of Publication of the Original 2005), Athens.
11. Creswell, J. (2016). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. 2η έκδ. Μετάφραση Νάνσυ Κουβαράκου. Επιμέλεια Χαράλαμπος Τσορπατζούδης. Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Ίων.

12. Cummins, J. (2005). *Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μια κοινωνία της ετερότητας*. (Επιμ.). Αθήνα: Gutenberg (σελ.75-95)
13. Dean, et al., (2004). *Reconceptualizing the European Employment Strategy from capabilities and a rights Perspective*. Paper presented at the final conference of the European Union COST A15 research network, Reforming Social Protection Systems in Europe. May2004. Nantes.
14. Delpit, L. (1995). Teachers, Culture and Power: An Interview with Lisa Delpit. In D. Levine, R. Lowe, B. Peterson & R. Tenorio (Eds.) *Rethinking our classrooms: Teaching for equity and justice*, pp. 10-131. Milwaukee, WI: Rethinking Schools
15. Devine, D. (2005). Welcome to the Celtic Tiger? Teacher responses to immigration and increasing ethnic diversity in Irish schools. *International Studies in Sociology of Education*, 15(1), 49-70.
16. DiMaggio, P., Hargittai, E., Russell Numan, W., & Robinson, J. P. (2001). Social Implications of the Internet. *Annual Review of Sociology*, 27, 307-336.
17. Dodge, D.T., & Colker, L.J. (1998). *The creative curriculum for early childhood*, Washington, DC, Teaching Strategies Inc.
18. Einsiedler, J., (1988). Schulanfang und Persönlichkeitsentwicklung. *Grundschule* 20 (10), 20-23.
19. Farrell, M. (2008). *Educating Special Children: An Introduction to Provision for Pupils with Disabilities and Disorders*. Ανακτήθηκε 12 Μάιου 2021, από <http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=236E54739711A3BF31F5E24A69F87D52>
20. Fiorelli, J.A., & Russ, S.W. (2012). Pretend play, coping, and subjective well-being in children: A follow-up study. *American Journal of Play*, 5(1), 81–103.
21. Flora, K. (2014). *Internet addiction disorder among adolescents and young adults: the picture in Europe and prevention strategies in Perspectives of Youth: Connections and disconnections*, Volume 2, Partnership of the European Commission and the Council of Europe, Council of Europe Publishing: pp. 119-132.<http://pjeu.coe.int/documents/1017981/8422373/Perspectives-on-youth-vol.+2.pdf/17ac5405-846e-4dca-a326-983fc0f2ded5>

22. Flouri, E., & Buchanan, A. (2004). Early father's and mother's involvement and child's later educational outcomes. *British Journal of Educational Psychology*, 74(2), 141–153.
23. Fthenakis, W. (2003). *Elementar padagogiknach PISA*, Freiburg, Basel, Wien, Herder.
24. Fung, C. K. H., & Cheng, P. W. D. (2012). Consensus or dissensus? Stakeholders' views on the role of play in learning. *Early Years: An International Journal of Research and Development*, 32,17–33
25. Garcia, O., & Kleyn, T. (2016). *Translanguaging with Multilingual Students, Learning from Classroom Moments*. NewYork: Routledge.
26. Gass, S., & Selinker, L. (2008). *Second language Acquisition, an Introductory Course*. NewYork: Routledge.
27. Haga, M. (2008). Physical fitness in children with movement difficulties. *Physiotherapy*.doi: 10.1016/j.physio.2007.04.011.
28. Hayes, S.C. (1998). Building a useful relationship between "applied" and "basic" science in behavior therapy. *The Behavior Therapist*, 21, 109-112.
29. Hooks, b. (1994). *Teaching to Transgress*. New York: Routledge. Retrieved 20, January, 2021 from <https://bit.ly/1TLyvp4>.
30. James, C.E., (1994). I don't want to talk about it; Silencing students in today's classrooms, *Orbit*, 25 (2).
31. Kennedy, P., & Smith, K. (2019). The hope of a better life? Exploring the challenges faced by migrant Roma families in Ireland in relation to children's education. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(1)5, 2934-2952.
32. Kyuchukov, H. (2007). Good practices in Roma education in Bulgaria during the years of transition. *Intercultural Education*, 18(1), 29-39.
33. Lucassen, L. (1998). The Clink of the Hammer was Heard From Daybreak till Dawn: Gypsy Occupations in Western Europe (Nineteenth – Twentieth Centuries), in: Lucassen, L., Willems, W., Cotar, A., *Gypsies and Other Itinerant Groups, A socio-Historical Approach*, McMillan Press, London.
34. Marantzidis, N., Raptis, N., & Mavromatis, G. (1999). Traditional Political Clientele

- Relation in Three Communities of Greek Gypsies, *Journal of Gypsy Lore Society*, 5(9), 55-70.
35. Mathieson, K. & Banerjee, R. (2010). Preschool peer play: The beginnings of social competence. *Educational & Child Psychology*, 27(1), 9-20.
36. Morse, J.M., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K., & Spiers, J. (2002) Verification strategies for establishing reliability and validity in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1, 1-19.
37. Okely, J. (1983). *The Traveller – Gypsies*. Cambridge University Press, Cambridge.
38. OECD (2015b), *Skills Outlook 2015*, OECD Publishing.
39. Ólafsson, K., Livingstone, S., Haddon, L. (2014), *Children's Use of Online Technologies in Europe. A review of the European evidence base*, EU Kids Online network September 2014 (Revised Edition), The London School of Economics and Political Science, co-founded by the European Union http://eprints.lse.ac.uk/60221/1/EU_Kids_Online_Children%E2%80%99s_Use_of_Online_Technologies_in_Europe_Review_of_European_Evidence_Base_Revised_2014.pdf
40. O' Nions, H. (2010). Different and unequal: the educational segregation of Roma pupils in Europe. *Intercultural Education*, 21(1), 1-13.
41. Pasikowska-Schnass, M. (2018). *International Roma Day. How the European Union supports the study of Roma culture, language and history*. Ανακτήθηκε από: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/620201/EPRS_BRI\(2018\)620201_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/620201/EPRS_BRI(2018)620201_EN.pdf)
42. Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2006). Adolescents' Internet use: Testing the 'disappearing digital divide' versus the 'emerging digital differentiation' approach. *Poetics*, 34, 293-305.
43. Piaget, J. (1932/1965). *The moral judgment of the child*. New York: Free Press
44. Piaget, J. & Inhelder, B. (1985). *La représentation de l'espace chez l' enfant*. Presses Universitaires de France. Paris
45. Plimpton, C.E., Regimbal, C. (1992). Differences in motor proficiency according to gender and race. *Perceptual and Motor Skills*, 74, 399-402.

46. Ribble, M. (2011). Digital Citizenship in Schools, International Society for Technology in Education (ISTE), 2nd edition ISBN 978-1-56484-301-2
47. Ritchie, C., Flouri, E. & Buchanan A. (2007). Aspirations and expectations. The role of parental involvement. Center for Research into Parenting and Children. Family and Parenting Institute: Oxford. Διαθέσιμο στο: <http://familyandparenting.webplatform.net/Filestore/Documents/publications/aspirations.pdf>
48. Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. 2^η έκδοση. Αθήνα: Gutenberg.
49. Rosenbaum, D.A., Meulenbroek, R.G.J., Vaughan, J., & Jansen, C. (2001). Posture-based motion planning: Applications to grasping. *Psychological Review*, 108, 709-734.
50. Rusmayadi, R., & Herman, H. (2019). Effects of social skills on early childhood independence. *Journal of Educational Science and Technology*, 5(2):159
51. Siegler, R. S. (2006). Microgenetic analyses of learning. In W. Damon, R. M. Lerner, D. Kuhn, & R. S. Siegler (Eds.), *Handbook of child psychology: Volume 2: Cognition, perception, and language* (6th ed., pp. 464-510). Hoboken, NJ: Wiley.
52. Smith, J. A. (1995). Semi structured interviewing and qualitative analysis. In: Smith, Jonathan A. and Harre, R. and Van Langenhove, L. (eds.) *Rethinking Methods in Psychology*. Sage Publications, pp. 9-26.
53. Soltani, A., & Roslan, S. (2013). Contributions of phonological awareness, phonological short-term memory, and rapid automated naming, toward decoding ability in students with mild intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities*, 34(3), 1090–1099. doi:10.1016/j.ridd.2012.12.005
54. Strataki, I., & Petrogiannis, K. (2020). Greek Roma mothers' relationship with education: aspirations and expectations regarding the educational future of their children. *Contemporary Social Science*, 1–14. doi:10.1080/21582041.2020.1850848
55. Torppa, M., Poikkeus, A.-M., Laakso, M.-L., Tolvanen, A., Leskinen, E., Leppänen, P.H.T., ... Lyytinen, H. (2007). Modeling the early paths of

- phonological awareness and factors supporting its development in children with and without familial risk of dyslexia. *Scientific Studies of Reading*, 11, 73-103
56. Wardle, J. (1987). Compulsive eating and dietary restraint. *British Journal of Clinical Psychology*, 26(1), 47–55. <https://doi.org/10.1111/j.20448260.1987.tb00722.x>
57. Witte, J.C., & Mannon, S.E. (2010). *The Internet and Social Inequalities*. New York: Routledge.
58. Zachos, D. (2007). Ρομά και Εργασία. *Technical Report* DOI: 10.13140/RG.2.2.13647.18088
59. Zachos, D. (2017). Teachers' Perceptions, Attitudes and Feelings towards Pupils of Roma Origin. *International Journal of Inclusive Education*, 21, 1-17. <https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1326176>
60. Vygotsky, L. (1997). *Νους στην κοινωνία* (επιμ. Σ. Βοσνιάδου, μετ. Α. Μπίμπου & Σ. Βοσνιάδου). Gutenberg. Αθήνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Α.1. Έντυπο συναίνεσης

Έντυπο συναίνεσης των συμμετεχόντων στην έρευνα

Ερευνήτρια: Δημακοπούλου Γεωργία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Επιστήμες της αγωγής»

Σκοπός της έρευνας: Σκοπός της έρευνας αποτελεί η μελέτη της διαφορετικής ανάπτυξης των δεξιοτήτων των Ρομά μαθητών σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου.

Εμπιστευτικότητα: Για την πραγματοποίηση αυτής της εργασίας χρειάζεται να απαντήσετε σε ορισμένες ερωτήσεις ανοικτού τύπου, όπου και θα τηρηθούν οι αρχές της ανωνυμίας και της εχεμύθειας. Η συνέντευξη θα μαγνητοφωνηθεί για πρακτικούς λόγους. Αν επιθυμείτε, θα ενημερωθείτε, όταν ολοκληρωθεί η έρευνα, για τα αποτελέσματα. Τα αρχεία της έρευνας έχουν αυστηρά εμπιστευτικό χαρακτήρα.

Δικαίωμα άρνησης συμμετοχής για οποιοδήποτε λόγο: Μπορείτε να μην απαντήσετε σε κάποια ερώτηση, αν το επιθυμείτε χωρίς να αιτιολογήσετε το γιατί. Μπορείτε να κάνετε ερωτήσεις πριν και κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Συναίνεση: Η γνώμη σας έχει ιδιαίτερη σημασία και θα θέλαμε να απαντήσετε με ειλικρίνεια, έτσι ώστε να συγκεντρωθούν έγκυρα δεδομένα και να οδηγήσουν σε αξιόπιστα συμπεράσματα.

ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ

Συναινώ, να συμμετάσχω στην ερευνητική Διπλωματική Εργασία της κυρίας Δημακοπούλου Γεωργίας για τον σκοπό της οποίας έχω ενημερωθεί σύμφωνα με τα παραπάνω.

Υπογραφή συμμετέχοντα: Ημερομηνία:

A.2. Οδηγός συνέντευξης

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

1. Ποια είναι η ηλικία σας;
2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;
3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;
4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;
5. Πώς θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;
6. Ποιές θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;
7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;
8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές; Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;
9. Στην ανάπτυξη ποιών δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;
10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;
11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;
12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;
13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά, όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;
14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

- Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;
 - Αν όχι, γιατί;
15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;
 16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;
 17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;
 18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;
 19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;
 - Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;
 - Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;
 20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;
 21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;
 22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;
 23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονέων Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 1

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Συναινώ.

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Είμαι 49 ετών.

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Έχω κάνει επιμορφώσεις στην ειδική αγωγή και στη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Έχω συνολικά 20 έτη.

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: 12 έτη.

5. Πώς θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Μία εμπειρία με ιδιαιτερότητες.

6. Ποιές θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Η έλλειψη πειθαρχίας και κανόνων υγιεινής.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Έχω παρατηρήσει διαφορές στις γνωστικές δεξιότητες που οφείλονται κατά τη γνώμη μου στο διαφορετικό τρόπο ζωής τους.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές; Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Θεωρώ τις κινητικές λόγω της φύσης τους.

9. Στην ανάπτυξη ποιών δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Νομίζω στο γνωστικό κομμάτι, γιατί δεν πειθαρχούν και δεν τους κερδίζει το ενδιαφέρον γιατί μ αυτόν τον τρόπο ζουν στην οικογένειά τους.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Με υπομονή, επιμονή και θέτοντας κανόνες.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Έχω παρατηρήσει ότι τους αρέσουν τα ψυχοκινητικά και μουσικοκινητικά παιχνίδια και η ζωγραφική. Τις αξιοποιώ μέσα στη μάθηση.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Ε, η διγλωσσία δεν είναι ασυνήθιστη στο σχολείο, καθώς υπάρχουν και παιδιά άλλων εθνικοτήτων. Οπότε, αυτό, δεν πιστεύω ότι δημιουργεί πρόβλημα μέσα στη τάξη.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά, όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Με υπομονή και ενθάρρυνση.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

- Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;
- Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Όχι γιατί είναι μια γλώσσα που δεν γνωρίζουν οι υπόλοιποι μαθητές όπως κι εγώ, οπότε δε χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία.

15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Δεν είναι κάτι που μπορώ να το απαγορεύσω. Ε ...αλλά όχι συνέχεια. Μιλάνε αλλά όχι συνέχεια.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Προσπαθώ να διαφοροποιήσω τη μάθηση χρησιμοποιώντας εποπτικό και ψηφιακό υλικό και να τα εντάξω σε ομάδες.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Δουλεύοντας σε ομάδες και αναπτύσσοντας τον αλληλοσεβασμό.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Χρησιμοποιώ τραγούδια και μουσική από τα ήθη και έθιμά τους.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

–Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

–Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Ε, δουλεύουν ομαδικά και ατομικά. Στις ομαδικές νήπια και προνήπια μαζί.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Ναι, αρκεί να μην έχουν ελλιπή φοίτηση.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Πιστεύω να αντιληφθούν οι γονείς ότι η συνεχόμενη φοίτηση μπορεί να τους δώσει τα απαραίτητα εφόδια για να πετύχουν στη σχολική τους πορεία.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Δεν υπάρχουν τέτοιες ρατσιστικές συμπεριφορές λόγω της μικρής ηλικίας τους. Αλλά θα το αντιμετώπιζα όπως κάθε μορφή bullying.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονέων Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 1: Ε, πιστεύω ότι δεν ενδιαφέρονται. Χρησιμοποιούν το σχολείο ως μέσο για την εξασφάλιση επιδομάτων και για τη φύλαξη των παιδιών τους και όχι για μάθηση.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 2

Συναινείτε για τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ναι, ναι βεβαίως.

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: 54 ετών.

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Δεν έχω κάνει μεταπτυχιακό πάνω σε κάτι, αλλά έχω παρακολουθήσει αρκετά σεμινάρια στη διαπολιτισμική, στη συμπερίληψη και στη διαφορετικότητα .

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: 10 έτη.

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: 3 έτη.

5. Πώς θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Εεε... μια ιδιαίτερη εμπειρία θα έλεγα. Ειδικά την πρώτη φορά που βρέθηκα σε τέτοιο σχολείο. Εεεε.... μου ήταν πάρα πολύ δύσκολο. Εεεε, σιγά σιγά όμως βελτιώθηκα κι εγώ... βελτιώθηκα.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε.. θα έλεγα το πιο σημαντικό πρόβλημα είναι ότι δεν έρχονται συχνά στο σχολείο. Δηλαδή λείπουν πάρα πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα και δεύτερο, εξαιτίας αυτού, δημιουργούνται και διάφορα προβλήματα συμπεριφοράς, επειδή δεν μπορούν να προσαρμοστούν εύκολα, ν ακολουθήσουν κάποιους κανόνες και να συμμετάσχουν στη διαδικασία της μάθησης.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε.. θεωρώ ότι δεν αναπτύσσονται πάρα πολύ καλά τις γνωστικές τους δεξιότητες, εεε.. δεν έχουν ιδιαίτερο κίνητρο για μάθηση και θεωρώ ότι αυτό οφείλεται πιο πολύ στο οικογενειακό τους υπόβαθρο, γιατί δεν καλλιεργείται και από την οικογένεια... στο να προχωρήσουν.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές; Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Έχω παρατηρήσει ότι είναι πάρα πολύ καλοί στα μαθηματικά. Γνωρίζουν να μετράνε πολύ καλύτερα από τα υπόλοιπα παιδιά εεε..... νομίζω ότι .. το ...γίνεται αυτό επειδή θέλουν να ξέρουν να χειρίζονται πολύ καλά τα χρήματα.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Δυσκολεύονται στην κατανόηση των εννοιών πιστεύω πιο πολύ, διότι στην οικογένειά τους μιλούν τη γλώσσα τη δική τους, οπότε υπάρχει μια δυσκολία να αντιληφθούν τα νοήματα.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε.., προσπαθώ να κάνω το μάθημά μου έτσι... ώστε να εμπλέκονται όσο γίνεται περισσότερο, και αυτό το επιτυγχάνω χρησιμοποιώντας πιο πολύ εποπτικό υλικό, για να μπορέσουν να αντιληφθούν και τις έννοιες που δεν κατανοούν πολύ καλά.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε..., τους αρέσει πάρα πολύ η μουσική. Γι' αυτό προσπαθούμε να εντάσσουμε μουσικοκινητικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, καθημερινά, αν είναι δυνατόν, καθώς επίσης τους αρέσει και να ζωγραφίζουν πολύ.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Θεωρώ ότι αποτελεί ένα εμπόδιο και επειδή όπως είπαμε δεν φοιτούν και πολύ συχνά, έτσι υπάρχει περίπτωση να μηννα μην μπορούν να κατανοήσουν πολύ καλά την καινούργια γλώσσα... καινούργια;; ...την ελληνική γλώσσα, η οποία είναι και η βασική γλώσσα επικοινωνίας και μάθησης στο σχολείο.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε..., αρχικά θέλω να πω ότι γνωρίζω εξ αρχής από τι υλικό αποτελείται... από τι υλικό μαθητών αποτελείται η τάξη μου, οπότε έχω φροντίσει να έχω προετοιμάσει υλικό που θα τους ενθαρρύνει να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες και φυσικά όποια προσπάθεια καταβάλλουν πάντα την επαινώ και την ενθαρρύνω για να τους δώσω κουράγιο.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις; – Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε..., όχι. Δεν τη χρησιμοποιούμε μέσα στο μάθημα, γιατί αποτελεί και για αυτούς τους ίδιους ένα... πρέπει... δηλαδή πρέπει να μάθουν την

καινούργια γλώσσα, αλλά πρέπει να γίνει κατανοητή και από το σύνολο των μαθητών και των εκπαιδευτικών .

**15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη;
Γιατί;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Όχι μέσα στην τάξη δεν το επιτρέπω, διότι όπως είπα και πριν πρέπει να καταλαβαίνω τι λένε, έτσι ώστε να μη δημιουργούνται και παρεξηγήσεις.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε.., αρχικά ... βεβαίως φροντίζω να έχω οργανώσει κάπως καλά το μάθημά μου, εκ των προτέρων, και χωρίζω τους μαθητές μου σε ομάδες, για να μπορούν να δουλέψουν πιο καλά, προσπαθώ οι ομάδες μου να είναι από διαφορετικό μαθησιακό υπόβαθρο, λαμβάνω υπόψη και τις προτιμήσεις τους, τί τους αρέσει να κάνουν, οπότε να βρω ανάλογο οπτικοακουστικό υλικό και φυσικά χρησιμοποιώ αρκετά και το παιχνίδι ρόλων , που πιστεύω ότι βοηθάει τα παιδιά να μπουν στα παπούτσια κάποιου άλλου και να τον κατανοήσουν καλύτερα.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Λοιπόν ε.., ο χώρος μας, έτσι, είναι χωρισμένος σε σταθμούς..ε...γνώσης. Δηλαδή η γωνιά της βιβλιοθήκης, ο πάγκος με τα φαγητά, ο πάγκος με τα εργαλεία και τα παιδιά χωρίζονται, όπως είπα και πιο πριν, σε ομάδες με ανάμεικτες δεξιότητες, για να μπορέσουμε να προάγουμε τη συνεργατική μάθηση, αλλά και το σεβασμό στη διαφορετικότητα.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε.., χρησιμοποιώ και προσπαθώ να χρησιμοποιώ έτσι πολιτιστικά στοιχεία, όχι μόνο από των Ρομά, αλλά και από άλλες εθνικότητες, αν έχουμε παιδιά ανάμεσα στους μαθητές μας, όπως είναι η μουσική ή όπως είναι οι εικόνες ή κείμενο ή παραμύθια με τα έθιμά τους, κι ο στόχος μας είναι να γίνει κατανοητή η διαφορετικότητα των μαθητών και να υπάρχει αμοιβαίος σεβασμός.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

– Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

– Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Η αλήθεια είναι ότι πιστεύω πολύ στην ομαδοσυνεργατική μάθηση κι έτσι προσέχω οι ομάδες μου να αποτελούνται από μαθητές με διαφορετικές δεξιότητες και από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα...ε.. Με αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται η συνεργασία, η επικοινωνία, αλλά και ο σεβασμός στις ικανότητες του άλλου, έτσι ώστε να καταλάβουμε ότι ο άλλος μας είναι σημαντικός για την εξέλιξή μας.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Ε.., πιστεύω πως ναι. Πιστεύω πως ναι, είναι πάρα πολύ σημαντικό στοιχείο στη διαμόρφωσή τους, ε.., για να μην πω το μοναδικό, εάν δεν υπάρχει βοήθεια από την οικογένεια. Είναι αυτό που θα τους βοηθήσει να πάρουν τα απαραίτητα εργαλεία για να εξελιχθούν κι αυτά αργότερα.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Λαμβάνοντας υπόψη, ότι δεν έχουν πολύ μεγάλη βοήθεια από το σπίτι, καλό θα ήταν, πέρα από τα μαθήματα του συ... μέσα σε μια ομάδα και τα λοιπά, να υπάρξει και ατομική υποστήριξη, ε.. να μπορούν να μένουν στο ολοήμερο αργότερα, για να βοηθούνται ακόμα περισσότερο και καλύτερα θα ήταν το σχολείο να επεκταθεί λίγο και να βγει από τα όριά του, να συμπεριλάβει και τους γονείς, με προγράμματα, με ενημέρωση, με τη βοήθεια της κοινωνικής λειτουργού, αν υπάρχει στο κάθε σχολείο, να ενημερωθούν κι αυτοί για να μπορέσουν να βοηθήσουν, ν αλλάξουν λίγο και τη νοοτροπία τους και να βοηθήσουν τα παιδιά τους περισσότερο.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Βασικά με μια... με τη συζήτηση. Και επειδή είναι αρκετά μικρά τα παιδιά, πιστεύω ότι θα βοηθούσε και το παιχνίδι ρόλων. Να μπω στα παπούτσια του

άλλου, να δω πως αισθάνεται ο άλλος με το σχόλιο που κάναμε, έτσι ώστε να κατανοήσουν περισσότερο και να βοηθήσουμε στη λύση του προβλήματος αυτού.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 2: Γενικά δεν ενδιαφέρονται τόσο πολύ. Ο κύριος λόγος, που οι περισσότεροι τα στέλνουν στο σχολείο, είναι οικονομικός, επειδή παίρνουν κάποια επιδόματα από το κράτος και τα λοιπά. Ε., τους ενδιαφέρει να παίρνουν μια βεβαίωση ότι έρχονται, ε., κυρίως πιστεύω ότι είναι αυτός. Όμως, η αλήθεια είναι ότι έχω παρατηρήσει τα τελευταία ένα-δύο χρόνια ότι υπάρχουν οι πιο νέοι γονείς εεεε., δείχνουν ενδιαφέρον, προσπαθούν να είναι τυπικοί, να στέλνουν τα παιδιά τους σχολείο, αλλά θέλουμε ακόμα αρκετή δουλίτσα προς τα εκεί.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 3

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Και βέβαια συναινώ.

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Είμαι 37 ετών.

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές – Επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Έχω μεταπτυχιακό στο ΕΑΠ, Σπουδές στην Εκπαίδευση .

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Ε..Φέτος είναι η 16η χρονιά που διδάσκω.

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Ένα λεπτάκι, 10 έτη.

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Θα έλεγα ότι είναι μια ιδιαίτερη εμπειρία με αρκετές δυσκολίες.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Μμμ. Μάλιστα. Θεωρώ πρωτίστως την ελλιπή φοίτηση κι έπειτα την έλλειψη ορίων και κανόνων από το οικογενειακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να δυσκολεύεται η μαθησιακή μας διαδικασία.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, πού οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Ναι, υπάρχουν διαφορές. Οι Ρομά μαθητές αργούν ν αναπτύξουν γνωστικές δεξιότητες, δεν έχουν ερεθίσματα κι εμπειρίες λόγω του περιβάλλοντος που ζουν. Είναι συνηθισμένοι να ζουν μεταξύ τους τηρώντας τα ήθη και τα έθιμά τους.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές; Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Μμ.. νομίζω τις κινητικές και τις κοινωνικές, λόγω ότι τους είναι έμφυτο.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Δυσκολεύονται στο γνωστικό κομμάτι, βαριούνται γενικότερα, δε δείχνουν ενδιαφέρον, δεν υπακούουν σε κανόνες, είναι δίγλωσσοι, και όλα αυτά οφείλονται στον τρόπο που ζουν στην οικογένειά τους.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Πάνω από όλα, έχοντας καλή διάθεση και υπομονή. Πρώτα θέτοντας όρια και ακολουθώντας κανόνες. Έπειτα, με τη χρήση εποπτικού και ψηφιακού υλικού.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Ναι, απ' ότι έχω παρατηρήσει τους αρέσει πολύ να ζωγραφίζουν. Εννοείται βέβαια πως τα ψυχοκινητικά και μουσικοκινητικά παιχνίδια, όπως και το κουκλοθέατρο, τα κάνει ιδιαίτερα χαρούμενα, ... και συμμετέχουν ενεργά. Εντάσσω κι εγώ όλες αυτές τις δραστηριότητες στην καθημερινή μαθησιακή διαδικασία.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Οι Ρομά συνηθίζουν στο σχολείο να μιλούν και τη δική τους γλώσσα, τη Ρομανί. Είναι δύσκολο για μας στην τάξη και δημιουργείται μια γλωσσική σύγχυση.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Σίγουρα τους ενθαρρύνω, τους βοηθάω και τους εμψυχώνω. Χρησιμοποιώ εποπτικό και ψηφιακό υλικό για να καταλάβουνε κάποιες έννοιες.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις; – Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Όχι, γιατί... να μην υπάρχει γλωσσική σύγχυση. Κάποιες φορές, αν δεν γνωρίζουν καθόλου την γλώσσα μας, μόνο για να επικοινωνήσουμε λίγο και να συνεννοηθούμε. Μόνο σε αυτές τις περιπτώσεις.

15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Όχι για να μην μπερδεύονται με τις δύο γλώσσες.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Πραγματικά προσπαθώ να διαφοροποιήσω τη διδασκαλία μου και να δουλέψω εξατομικευμένο πρόγραμμα, για να βοηθήσω περισσότερο τους Ρομά μαθητές, αλλά δυστυχώς, λόγω έλλειψης του χρόνου δε μου βγαίνει πάντα. Χρησιμοποιώ ίσως περισσότερο τραγούδια και κινήσεις που τους προκαλούν ενδιαφέρον.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Οι μαθητές της τάξης μου, είτε Ρομά, είτε μη Ρομά μαθαίνουνε να δουλεύουνε ομαδοσυνεργατικά σε κλίμα αλληλοβοήθειας, συνεργασίας, αποδοχής και σεβασμού της διαφορετικότητας.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Ναι, ακούμε και μαθαίνουμε για την καθημερινότητά τους, τον τρόπο ζωής τους, τα ήθη και τα έθιμά τους. Το σχολείο είναι ανοιχτό σε όλους.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

–Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

–Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Οι μαθητές δουλεύουν ομαδικά και μάλιστα τα προνήπια βοηθούνται από τα νήπια. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές ενεργούν ομαδικά, επικοινωνούν μεταξύ τους, οικοδομούν σχέσεις και γενικότερα η όλη μαθησιακή διαδικασία γίνεται ελκυστική και χρήσιμη για τους μικρούς μαθητές μας.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Πιστεύω πως ναι, και σε μεγάλο βαθμό μάλιστα. Γνωρίζοντας λοιπόν το πολιτισμικό τους υπόβαθρο, μπορούμε να το αξιοποιήσουμε και να τα βοηθήσουμε να φοιτούν συνεχόμενα και να αποκτήσουν γνώσεις και να καλλιεργήσουν δεξιότητες, που θα είναι χρήσιμες αργότερα τη ζωή τους.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Φυσικά. Θεωρώ ότι πρέπει να βοηθήσουμε τους γονείς τους να καταλάβουν ότι πρέπει να ασχολούνται περισσότερο με τα παιδιά τους στο σπίτι, αλλά και κυρίως να μην έχουν ελλιπή φοίτηση.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Να πω την αλήθεια, λόγω της μικρής τους ηλικίας, δεν έχω παρατηρήσει ρατσιστικές συμπεριφορές μεταξύ τους. Αν όμως έβλεπα κάτι, σίγουρα θα το αντιμετώπιζα με πολύ συζήτηση.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 3: Δυστυχώς δεν δίνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Οι περισσότεροι δεν εμφανίζονται ποτέ και όταν εμφανιστούν, μόνο, αν χρειάζονται κάποια βεβαίωση φοίτησης για να πάρουν κάποιο επίδομα. Δεν θεωρούν την εκπαίδευση αναγκαία, γι' αυτό και παρατηρούμε τη σχολική διαρροή. Προσπαθώ να επιμένω στην επικοινωνία μαζί τους, όσο πιο συχνά γίνεται και να τους πείσω ότι έχουν να κερδίσουν πολλά οφέλη με το να φέρουν τα παιδιά στο σχολείο.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 4

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Συναινώ .

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: 52 ετών.

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Ναι, επιμορφώσεις σε διάφορους τομείς και έχω κι ένα μεταπτυχιακό στις Επιστήμες της Αγωγής .

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: 23 έτη.

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: 4-5 έτη.

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Ιδιαίτερη, ε.. με πολλές προκλήσεις.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Να τους πεις ότι η μάθηση είναι αναγκαία στη ζωή τους.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Θεωρώ ότι η ανάπτυξή τους είναι λίγο πιο αργή, εε..., ίσως και οι δεξιότητες να είναι περιορισμένες, εε.. κάτι το οποίο θεωρώ ότι οφείλεται στην έλλειψη παραστάσεων μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον και είναι οπωσδήποτε και θέμα μίμησης, βασικός παράγοντας σε αυτή την ηλικία.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές; Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Είναι ευφάνταστοι, είναι δημιουργικοί, εε..., συχνά παρουσιάζουν κριτική σκέψη, εε.., θεωρώ ότι είναι ο τρόπος ζωής τους τέτοιος... δηλαδή να το πω αλλιώς οι γονείς τους, τους κανακεύουν λιγότερο. Επίσης αν νοιώσουν οικειότητα ε.. δείχνουν ιδιαίτερη ευαισθησία.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Οπωσδήποτε στις ψηφιακές, λόγω έλλειψης κατάλληλων μέσων ε.. ακόμα κι αν ας πούμε υπάρχει στην οικογένεια ένα κινητό, δεν νομίζω ότι ασχολούνται ιδιαίτερα με αυτό, προτιμάνε να παίζουν με μια μπάλα, έξω από το σπίτι τους. Ε... Επίσης είναι διστακτικοί στη συνεργασία με τα άλλα παιδιά, τα μη Ρομά παιδιά, αφενός ίσως γιατί νοιώθουν ότι δεν ανήκουν σε αυτή την ομάδα και αφετέρου γιατί εισπράττουν και μια κάποια έτσι διαφοροποίηση από τους άλλους μια.... ρατσισμό να το πω... εντός κι εκτός ε.... εισαγωγικών. Κι από κει και πέρα όπως είπα και πριν οι παραστάσεις τους είναι περιορισμένες. Όμως δεν μπορώ να πω ότι δε γνωρίζουν πράγματα, απλά μάλλον ντρέπονται ή δεν έχουν μάθει να συζητάνε γύρω από διάφορα θέματα.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Καταρχήν, πρώτο μου μέλημα είναι να τους εντάξω στην ομάδα. Κι έτσι από κει και πέρα, χωρίς να διαφοροποιήσω ιδιαίτερα τη διδασκαλία μου, τους δίνω τη δυνατότητα να επιλέγουν πιο εύκολες πιο βατές δραστηριότητες, χωρίς φυσικά να αλλάζει ο στόχος της δραστηριότητας.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Ναι, σίγουρα προτιμάνε τις κινητικές και τις κατασκευές έτσι... Εννοείται ότι προσπαθώ να αξιοποιήσω τις δυνατότητες και τις προτιμήσεις τους, αυτό ισχύει για όλα τα παιδιά έτσι κι αλλιώς. Τώρα ένα παράδειγμα. Ένα παιδάκι Ρομά ασχολείται με τα τουβλάκια της τάξης, φτιάχνει κάποια πράγματα, ε., θα πάω κοντά του, θα του ζητήσω να μου περιγράψει την κατασκευή του, να μου πει τα στάδια που ακολουθεί, τα υλικά που χρησιμοποιεί, και όλα αυτά δίνοντάς του τη δυνατότητα να μιλήσει, να εκφραστεί, και να χρησιμοποιήσει βέβαια τον λόγο.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Μέσα στην τάξη δεν τη χρησιμοποιούν τη μητρική γλώσσα.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Τους παρακινώ, έτσι προσπαθώ να ενισχύσω την αυτοπεποίθησή τους, τους εντάσσω σε ομαδικές εργασίες και δραστηριότητες, έτσι ώστε να επιβραβευτεί στο τέλος η ομάδα ολόκληρη, άρα να πάρει το παιδί την επιβράβευση ακόμα κι αν δεν έχει συμμετέχει ιδιαίτερα σε αυτήν, ε., κι αυτό είμαι κοντά του έτσι.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;

– Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Δε χρησιμοποιείται. Ε.. Καταρχήν κανένας άλλος δεν τη γνωρίζει μέσα στην τάξη. Ε.., από την άλλη και οι ίδιοι οι Ρομά, όπως είπα και πριν, δεν τη χρησιμοποιούν τη γλώσσα αυτή, στην τάξη... μέσα.

15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Ασφαλώς κι επιτρέπω. Δεν θα απαγορεύσω σ ένα παιδί να χρησιμοποιήσει τη γλώσσα του, αν ας πούμε στο τμήμα του υπάρχει και δεύτερο παιδάκι, αλλά όπως είπα και πριν μέσα στην τάξη το αποφεύγουν. Αντίθετα έχω παρατηρήσει ότι στο διάλειμμα μπορεί και να τη χρησιμοποιήσουν, ή κάποια στοιχεία της γλώσσας, αν όχι όλη.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Δεν αλλάζω τη διδασκαλία με βάση την παρουσία ή όχι των Ρομά. Αν την αλλάζω έχει να κάνει με τις δυνατότητες των μαθητών στο σύνολο όμως... Δηλαδή, θα την αλλάζω για ένα παιδάκι μη Ρομά ίσως ..κι όχι για ένα Ρομά. Δηλαδή το κριτήριό μου δεν είναι η φυλή τους, να το πω έτσι.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Με περισσότερες επιλογές. Ένα παράδειγμα ας πούμε, στη γωνιά της βιβλιοθήκης, υπάρχει βιβλίο ε.. με λίγες σελίδες, μεγάλες εικόνες, για κάποιο παιδί που δεν έχει εξοικειωθεί με τα βιβλία, κι αυτό μπορεί να είναι Ρομά, μπορεί να είναι και μη Ρομά... ε.., κι από την άλλη υπάρχουν βιβλία με περισσότερα στοιχεία μέσα, για κάποιο παιδάκι που έχει συνηθίσει από το σπίτι του το βιβλίο και το διάβασμα.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Όχι δεν το έχω κάνει ως τώρα αυτό το πράγμα. Άλλωστε δεν γνωρίζω και πολλά πράγματα γύρω από τον πολιτισμό τους. Δεν το έχω σκεφτεί, ίσως στο μέλλον, αν έχω περισσότερους Ρομά στην τάξη μου, κι πιο συχνή η παρουσία τους, ίσως να το κάνω. Δε λέω όχι, απλά δεν το έχω κάνει μέχρι τώρα.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

– Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

– Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Οι δραστηριότητες είναι και τα δύο.. Συγγνώμη..., και ατομικές και ομαδικές, ανάλογα τη δραστηριότητα και ανάλογα το στόχο που θέλω να επιτύχω. Ε.., στις περιπτώσεις των ομαδικών δραστηριοτήτων εννοείται ότι είναι μεικτές, έτσι.Κι ανάλογα τις δυνατότητες δηλαδή φτιάχνεται η ομάδα με τις δυνατότητες των παιδιών όχι με τη φυλή τους.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Ασφαλώς και μπορεί, φοβάμαι όμως ότι οι ίδιες οι οικογένειες είναι αυτές που δεν τα παροτρύνουν να αλλάξουν.. Οπότε, δηλαδή, έχω περιπτώσεις παιδιών που το παιδί φέρεται τελείως διαφορετικά στο χώρο του σχολείου, γιατί ακολουθεί τους κανόνες του σχολείου και τελείως διαφορετικά μόλις περάσει την καγκελόπορτα.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Όπως είπα και πριν, το πρώτο πράγμα νομίζω που πρέπει να γίνει, είναι να αντιληφθούν οι ίδιοι οι γονείς την αναγκαιότητα της μάθησης και να αποσυνδέσουν τη σχολική φοίτηση από τα οικονομικά επιδόματα, γιατί όταν έρχεται ας πούμε ο γονιός να γράψει το παιδί του τον Μάρτιο... και εξαφανίζεται, δεν τον βρίσκεις ούτε στο τηλέφωνο, και εμφανίζεται πάλι λίγες μέρες πριν δοθεί το επίδομα, ε.. πρώτα ο γονιός πρέπει να πειστεί οπότε μετά να ακολουθήσει και το παιδί.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Ε.., ευτυχώς στη δική μας.. στην ηλικία των παιδιών με τα οποία ασχολούμαστε εμείς στο νηπιαγωγείο, ο ρατσισμός ακόμα δεν έχει περάσει.. έντονα. Δηλαδή τα κριτήρια των παιδιών για το ποιος θα είναι ο φίλος τους δεν είναι τόσο η εμφάνισή τους, εννοείται ότι την φυλή δεν μπορούν να την καταλάβουν, ε.., όσο άλλα,

όπως ας πούμε αν παίζουνε μαζί και σε.. εκτός σχολείου ή αν τύχει και παίζουνε ένα παιχνίδι... δηλαδή είναι τελείως διαφορετικά τα κριτήριά τους, οπότε αφού τα παιδιά σ αυτή την ηλικία μιμούνται, προσπαθώ εγώ από μόνη μου να είμαι ένα καλό παράδειγμα, ένα καλό πρότυπο για αυτά τα παιδιά. Τώρα, από κει και πέρα, κάποιες εκφράσεις ή δυσaráσκεια των μη Ρομά παιδιών, που μπορεί να τις φέρνουν από το σπίτι τους, εντάζει ... φυσικά και δεν τις ανέχομαι και μέσα από τη συζήτηση προσπαθώ να τονίσω τις ομοιότητες των παιδιών και όχι τις διαφορές τους, αλλά και πάλι είναι κάτι, δυστυχώς, που όταν το κουβαλάνε από το σπίτι, ε.., δύσκολα μπορείς να του το αλλάξεις. Δηλαδή, όπως το είπα και πριν, το παιδί σε αυτή την ηλικία, μέσα στο χώρο του σχολείου ακολουθεί μια τελείως διαφορετική συμπεριφορά απ' αυτήν που ακολουθεί εκτός σχολείου, σα να διαχωρίζουνε ότι στο σχολείο είμαστε φίλοι με όλους, γιατί η κυρία αυτό μας λέει, εκτός σχολείου μπορώ να επιλέξω, γιατί η μαμά μου, μου λέει να μην κάνω παρέα με τους... να το πω όπως τους λένε.. με τους γύφτους.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 4: Με την μέχρι τώρα εμπειρία μου, μου λέει ότι 9 στους 10 δεν ενδιαφέρονται. Ε.., αλλά ακόμα κι αυτοί που ενδιαφέρονται δεν μπορούν να βοηθήσουν το παιδί στο σπίτι, γιατί είναι αναλφάβητοι. Ε.., μου έχει τύχει περίπτωση μαθήτριας, η οποία ήταν στο νηπιαγωγείο, παρακολούθησε ανελλιπώς, συνέχισε μέχρι και το λύκειο, εννοείται ότι αυτό το παιδί έγινε αποδεκτό από τα υπόλοιπα παιδιά, ακριβώς γιατί δεν διέφερε με το να μην διαβάζει, με το να μην ζωγραφίζει, με το να μην παίζει, με το να μην κάνει φροντιστήρια αργότερα... ε.., σ αυτήν την περίπτωση όμως ήταν και οι γονείς έτσι, δηλαδή... ε, όταν ήρθε η μάνα να το γράψει το παιδί, έτσι μ ένα θαυμασμό, μου λέει: «θα μάθει να γράφει, γιατί εγώ δεν ξέρω». Αυτή η μάνα όμως κρατούσε τα παιδιά της στο σπίτι και στις συνθήκες που ζούνε, τέλος πάντων, δεν το κρίνω αυτό, και τα παρότρυνε και η ίδια η μάνα να μάθουν, γι' αυτό και το παιδί έφτασε μέχρι το λύκειο.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 5

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Ναι

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: 56

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Επιμορφώσεις και εξομοίωση του πτυχίου μου με τα τέσσερα τμήματα στην Πάτρα, στο Πανεπιστήμιο Πατρών .

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: 25

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: 3 χρόνια

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Διαφορετική, ενδιαφέρουσα, αλλά και με αρκετές δυσκολίες.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Να κατανοήσουν ότι θα πρέπει να έρχονται στο σχολείο για να μάθουν..

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Ναι, έχω παρατηρήσει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης των παιδιών των Ρομά είναι πιο αργός σε σχέση με τα άλλα παιδιά κι αυτό πιστεύω ότι οφείλεται στα ερεθίσματα που δέχονται από το οικογενειακό και γενικότερα περιβάλλον που ζουν, ε.., δηλαδή τα πρότυπα που έχουν δεν τους εμπνέουν την όρεξη και τη διάθεση για παραπάνω.. για μάθηση.

**8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές;
Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Πιστεύω, ότι περισσότερο αναπτύσσουν δεξιότητες δημιουργικότητας, ε., γιατί μεγαλώνουν πιο ανεξάρτητα σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά, οπότε και λόγω των συνθηκών αυτών αναγκάζονται να γίνουν, να βρίσκουν λύσεις, να γίνονται πιο εφευρετικοί .

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Αρχικά στις επικοινωνιακές δεξιότητες και ιδιαίτερα λόγω του γεγονότος ότι δεν γίνονται αμέσως αποδεκτοί στην ομάδα των .. τη σχολική και οι δεξιότητες συνεργασίας, για τους ίδιους λόγους επίσης ε... και τις ψηφιακές που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμά μας, αλλά αυτό πιστεύω ότι είναι κοινό και με τα ... και των άλλων παιδιών, λόγω έλλειψης ερεθισμάτων, υποδομών.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Το πρώτο είναι να προσπαθήσω να τα εντάξω στην ομάδα της τάξης , να γίνουν αποδεκτά από τους υπόλοιπους μαθητές και για το... προσπαθώ στο καθημερινό πρόγραμμα, χωρίς να κάνω μεγάλες αλλαγές, να προσθέσω επιπλέον δραστηριότητες, για το σκοπό αυτό.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Έχω παρατηρήσει ότι τους αρέσουν οι δεξιότητες που έχουν σχέση με τις κατασκευές, ε., με τη μουσική και την κίνηση. Ε., το πρωί ας πούμε, όταν έρχονται στις ελεύθερες δραστηριότητες, έχω παρατηρήσει ότι η πρώτη γωνιά που θα επισκεφθούν είναι η γωνιά του οικοδόμου, των κατασκευών και λοιπά. Εκεί λοιπόν, κάνοντας μια συζήτηση μαζί τους «τί έφτιαξες; Πώς το έφτιαξες; Τί χρησιμοποίησες;», προσπαθώ να αναπτύξω τις επικοινωνιακές δεξιότητες, που είπαμε πιο πάνω ότι υπάρχουν δυσκολίες. Τα χρώματα που χρησιμοποιούν, ε., κι επίσης τις δραστηριότητες μουσικής, κίνησης, τραγουδιού, ε., προσπαθώ να τα εντάξω ε., στην

ομάδα, και... γιατί μ αυτόν τον τρόπο, μ αυτές τις δραστηριότητες πιστεύω ότι νιώθουν πιο χαλαρά, έχουν πιο χαρούμενη διάθεση, κι έτσι η ένταξη τους πιστεύω ότι γίνεται πιο.. μπορεί να γίνει πιο εύκολα στην ομάδα.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Πιστεύω ότι η δική τους γλώσσα αποτελεί εμπόδιο στην παραπέρα σχολική τους πορεία ,γιατί δεν την κατανοούμε εμείς οι εκπαιδευτικοί, δεν την κατανοούν πολλές φορές και τα παιδιά οπότε δημιουργούνται προβλήματα.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Ε..., αφού λοιπόν προσπαθήσω να τους βάλω σε ομάδες, ε..., στις ομαδικές δραστηριότητες, προσπαθώ να τους δώσω κίνητρα, εε..., τους επιβραβεύω, τους ε... με θετική παρότρυνση «έλα να παίξουμε..., έλα να δεις τι ωραία πράγματα θα κάνουμε»... ε..., και ταυτόχρονα προσπαθώ να επιβραβεύσω και τα άλλα παιδιά, όταν βοηθάνε στην συμμετοχή των Ρομά στη δραστηριότητα.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;

– Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Πιστεύω ότι δεν χρησιμοποιείται πρώτον γιατί δεν την ... ως εκπαιδευτικός δεν την κατανοώ, ούτε και τα άλλα παιδιά οπότε δεν πιστεύω ότι θα την χρησιμοποιήσω στις εκπαιδευτικές διαδικασίες.

15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Φυσικά γιατί είναι η γλώσσα η δική τους, αλλά δεν το κάνουν. Ε..., πολύ σπάνια εγώ έχω παρατηρήσει,ε..., αν θα υπάρξει μία διένεξη, ας πούμε μεταξύ δυο παιδιών Ρομά, τότε μπορεί να χρησιμοποιήσουν τη δική τους γλώσσα. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, τις υπόλοιπες ώρες, που είναι στο σχολείο χρησιμοποιούν τη γλώσσα τη δική μας.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Ε.., δεν αλλάζω ολόκληρη τη διδασκαλία, προσθέτω κάποιες δραστηριότητες, δίνω περισσότερες επιλογές, παράδειγμα ε..στη γωνιά των μαθηματικών, υπάρχουν τα παζλ, υπάρχουν τα παιχνίδια συνειρμού, ε...ταύτισης, .. εκεί υπάρχουν και παιχνίδια με μικρότερο βαθμό δυσκολίας, ώστε..., και πιο σύνθετα για τα άλλα παιδιά, αλλά χρησιμοποιώ τα παιχνίδια με τη μικρότερη δυσκολία για τα Ρομά.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Ε.., μ αυτό που είπαμε παραπάνω, ότι ... την ένταξη στην προσπάθεια με δραστηριότητες, παιχνίδια να ενταχθούν στην ομάδα και δίνοντας περισσότερες επιλογές .

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Όχι δεν γνωρίζω, όμως θα ήθελα κάποια στιγμή να ασχοληθώ και να το κάνω.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

–Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

–Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Οι μαθητές δουλεύουν και ατομικά και ομαδικά, ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας. Ε.., τις περισσότερες φορές, προτιμούμε τις μεικτές ομάδες, ανάλογα με τον αριθμό παιδιών, το φύλο, τις... ε ..και γενικότερα τις ανάγκες και ως προς τα παιδιά και ως προς τις δραστηριότητες.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Ε...Πιστεύω ότι το σχολείο μπορεί, όμως το αρνητικό είναι ότι τα παιδιά αυτά σταματούν πολύ νωρίς τη φοίτηση στο σχολείο ή απουσιάζουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, οπότε η μάθηση χωλαίνει.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Θεωρώ ότι μια βασική αλλαγή θα ήταν η αλλαγή στάσης των γονιών και της νοοτροπίας γενικότερα, ε... ως προς το σχολείο.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Καταρχήν, όταν αντιμετωπίζεται κάποια ρατσιστική συμπεριφορά ε... θα το κουβεντιάσουμε, ε.. θα προσπαθήσουμε να εστιάσουμε στις ομοιότητες όλων των παιδιών, όχι στην διαφορετικότητα, όλοι είμαστε στο σχολείο, όλοι είμαστε φίλοι , όλοι χρειαζόμαστε παιχνίδια και προσπαθώ να αναπτύξω την ενσυναίσθηση στους υπόλοιπους , ε.., και δικαιολογώ κάποιες φορές κάποιες καταστάσεις, παράδειγμα: «Κυρία, μου παίρνει το παιχνίδι μου», όταν το κάνει το Ρομά παιδάκι, ε...θ απαντήσω: «Δεν πειράζει, δεν έχει παιχνίδια στο σπίτι, ας παίξει μαζί σας» ή « Κυρία, δεν θέλω να καθίσει δίπλα μου, γιατί δεν έχει καθαρά ρούχα», ε.., έχει όμως κάνει μπάνιο και δεν έχει λεφτά να πάρει καινούργια ρούχα όπως έχετε εσείς», μ αυτές τις πρακτικές.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 5: Ε.., στα χρόνια που έχω Ρομά παιδάκια, έχω παρατηρήσει ότι η πλειοψηφία ε.. στέλνει τα παιδάκια στο σχολείο, καθαρά για οικονομικούς λόγους, εννοώντας τα επιδόματα και τα σχετικά που παίρνουν από το κράτος. Ε...Οι περισσότεροικάποιοι ενδιαφέρονται... που δείχνουν ενδιαφέρον για να μάθουν τα παιδάκια, όμως επειδή οι ίδιοι είναι αναλφάβητοι ή μπορεί να μην μπορούν να τα βοηθήσουν δεν τα καταφέρνουν.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 6

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Ναι

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: 50

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Επιπλέον σπουδές όχι, επιμορφώσεις ναι, από το Υπουργείο ή από άλλους φορείς που είναι σχετικές με το αντικείμενό μου

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: 18 έτη

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: 4-5

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Βραχύχρονη, όχι πλούσια και όχι ικανή για να οδηγηθώ σε συμπεράσματα κι επίλυση προβλημάτων. Προβληματική θα έλεγα δύσκολη λόγω της μη συστηματικής φοιτήσεως των παιδιών, της κουλτούρας τους, της έλλειψης μέτρων κανόνων και της συνεργασίας του σχολείου με τις οικογένειες.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Η κουλτούρα τους, η αδιαφορία και η μη συνεργασία τους. Δεν επιθυμούν να αλλάξουν, να προσαρμοστούν στο πρόγραμμα του σχολείου. Διέκρινα ασυνέπεια από τη μεριά τους.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Είναι πιο αργή η κατάρτιση δεξιοτήτων, γραφής, αρίθμησης, ζωγραφικής και τα λοιπά. Όμως, έχουν μεγάλη κλίση στο τραγούδι, στο χορό στην

αδρή κινητικότητα, όπως δηλαδή στη γυμναστική, στον ψυχοκινητικό τομέα γιατί είναι πράγματα που συνάδουν με την κουλτούρα τους.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Όπως προείπα, η αδρή κινητικότητα, ο ρυθμός, η μουσική, ο χορός, είναι πιο κοινωνικά... εεε... λόγω της μουσικής που έχουν στην κουλτούρα τους είναι πιο χαρούμενα, τα ήθη και τα έθιμά τους και την ελευθερία που έχουν στην ανατροφή τους, όπου δεν υπάρχουν κανόνες και όρια.

Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Εεε, πιστεύω ότι εεε... είναι λόγω της παράδοσής τους, της ανατροφής τους, εεε..., του τρόπου ζωής τους, είναι πιο ελεύθεροι, πιο απροσάρμοστοι θα έλεγα, λόγω των συνθηκών.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Στη γραφή, στην αρίθμηση, στη λεπτή κινητικότητα. Δεν την εξασκούν αρκετά από το σπίτι, διότι οι γονείς ίσως να μην έχουν την κατάλληλη παιδεία-μόρφωση. Ο προφορικός τους λόγος αναπτύσσεται πιο αργά σε σχέση με τα άλλα παιδιά, διότι υπάρχει διγλωσσία. Ε. μιλάνε περισσότερο τη Ρομανί.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Με πιο απλές δραστηριότητες, που αντιστοιχούν στο επίπεδό τους, ώστε να προσαρμοστούν πιο ομαλά για τη μετέπειτα μετάβασή τους στο δημοτικό.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Μουσικοκινητικά παιχνίδια, γυμναστική, χορό, κουκλοθέατρο, δραστηριότητες, που έτσι και αλλιώς έχει το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου μας και μέσα από αυτές έτσι τα Ρομά παιδιά αφομοιώνουν πιο εύκολα έννοιες, παραδείγματος χάρη χωροχρονικές, αρίθμησης, αφήγησης. Αυτά..

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Υπάρχει μια μικρή δυσκολία στο να μιλήσουν ορθά την ελληνική, διότι μιλούν σχεδόν αποκλειστικά τη δική τους γλώσσα στο σπίτι και στον περίγυρό τους.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Με την επιβράβευση, ενίσχυση και στην πιο απλή τους προσπάθεια, με τη συχνή επανάληψη για να ξεπεραστούν οι δυσκολίες λίγο-λίγο.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

- Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;
- Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Όχι γιατί το σύνολο των μαθητών χρησιμοποιεί την ελληνική κι αυτή είναι η επίσημη γλώσσα του σχολείου και του Κράτους. Και σ αυτήν βασίζεται η διδασκαλία και ως γλώσσα καλλιεργεί τη σωστή χρήση της.

15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Ναι, για να βοηθούνται μεταξύ τους, εάν κάποιο παιδί δεν καταλαβαίνει, κάποιο άλλο Ρομά παιδί του διευκρινίζει τη δραστηριότητα ή τα λόγια της εκπαιδευτικού κι έτσι δεν αισθάνεται άσχημα το παιδί να συμμετέχει. Στο σχολείο φοιτούν τα παιδιά από Αλβανία, Βουλγαρία, άρα προωθούμε τη διαφορετικότητα, την πολυγλωσσία και την πολυπολιτισμικότητα.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Όχι, ακολουθούμε το αναλυτικό πρόγραμμα τους σχολείου που είναι για όλα τα παιδιά, που είναι και από άλλες εθνότητες, χώρες. Η αλλαγή του προγράμματος λαμβάνει υπόψη της μόνο το επίπεδο των παιδιών. Βάση αυτού προσαρμόζονται και οι δραστηριότητες του προγράμματος.

- 17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Δημιουργία ομάδων, προάγουμε τα θετικά χαρακτηριστικά όλων, από τις άλλες χώρες απ' όπου κατάγονται ή από τις εθνότητες, μειονότητες, για παράδειγμα από την Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Ρομά εεε, προάγουμε τα ήθη και τα έθιμα, την κουλτούρα, τις παραδόσεις, τη μουσική της κάθε εθνότητας, μειονότητας. Υπάρχει συνεργασία αλληλεπίδρασης στα κέντρα ενδιαφέροντος, αλληλοβοήθεια μεταξύ των παιδιών και μην ξεχνάμε ότι το ελληνικό σχολείο είναι πλέον πολυπολιτισμικό και προάγουμε τη διαφορετικότητα.

- 18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Όχι δεν έτυχε, αν όμως τύχει θα το αποδεχτούμε φυσικά, εεε.. κι αν ταιριάζει με το αναλυτικό πρόγραμμα, θα τονίσουμε την ιδιαιτερότητα και την κουλτούρα της κάθε εθνότητας ή μειονότητας.

- 19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;**

–Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

–Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Οι ομάδες μας είναι μεικτές, δηλαδή αγόρια και κορίτσια, προνήπια- νήπια, ώστε τα δυναμικά παιδιά να βοηθούν τα διστακτικά, που συνήθως είναι τα προνήπια, ή τα παιδιά Ρομά ή από άλλες εθνότητες. Δουλεύουμε τότε ατομικά και τότε ομαδικά. Ομαδικά για την αποδοχή, για την επίτευξη στόχων, για την αναγνώριση μέσα στην ομάδα, ώστε να διεκπεραιώνονται κιόλας και πιο γρήγορα οι στόχοι και οι σκοποί και όλοι να έχουμε το αίσθημα του ανήκειν μέσα στην ομάδα.

- 20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Ναι, εφόδια και μόρφωση στη ζωή τους, αποδοχή και προσαρμογή από το κοινωνικό σύνολο, μείωση διαφορών και ρατσισμού, ανακάλυψη δυνατοτήτων και κλίσεων.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Δύσκολα θεωρώ, γιατί οι οικογένειες Ρομά δεν έχουν τη διάθεση για προσαρμογή, για συνεργασία, ούτε ακόμα και στα βασικά, για παράδειγμα στον εμβολιασμό. Ούτε στη συμμετοχή της φοίτησης έχουν ...εεε .. είναι διατεθειμένοι να βοηθήσουν, ε, στους κανόνες του σχολείου, ε, το οποίο καταβάλει προσπάθειες να περιορίσει τη σχολική διαρροή. Εεε, τώρα με τον covidκίολας δεν έρχονται συστηματικά. Όταν πρόκειται όμως για βεβαιώσεις που αφορούν επιδόματα ή για να πάρουν ψηφιακό υλικό, έρχονται για να ζητήσουν τα συγκεκριμένα χαρτιά. Ενώ το σχολείο προσπαθεί την τήρηση με την ενίσχυση, με ολοήμερο σχολείο, με την εξατομικευμένη διδασκαλία, εκείνοι όμως δεν προσέρχονται.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Δεν υπάρχουν. Προάγουμε την ισότητα, τον σεβασμό στη διαφορετικότητα και στα θετικά του καθενός. Το σχολείο είναι είπαμε είναι πολυπολιτισμικό και πολυεθνικό.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Εεε, η εμπλοκή τους είναι σπάνια. Συνήθως δεν έχουνε μόρφωση, άρα δύσκολα θα βοηθήσουν τα παιδιά στο σπίτι, δεν ενδιαφέρονται, δεν κατανοούν την αξία της παιδείας και της προσαρμογής στο σχολείο. Θα μπορούσαν να είναι κοντά στα παιδιά τους, αλλά τα βιώματά τους είναι διαφορετικά. Ίσως να μην ξέρουνε τον τρόπο, ή να έχουν μεγαλώσει και αυτοί χωρίς το ενδιαφέρον των γονέων τους.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 7

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Συναινώ

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: 39

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Τώρα παρακολουθώ ένα σεμινάριο σχετικά με τη συμπεριληψη των Ρομά στην κοινωνία.

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: 18 έτη

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: 12

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Εε, είναι μια ιδιαίτερη, έτσι, εμπειρία με αρκετές δυσκολίες, ειδικά όταν το ποσοστό Ρομά είναι σχεδόν καθολικό. Εεεμμ, δηλαδή δεν παρακολουθούνε, εεεμ, γιατί η φοίτησή τους είναι ελλιπής, δεν είναι αρκετά τακτική, σ' ένα μεγάλο βαθμό.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Εεε, η σπουδαιότερη δυσκολία θεωρώ είναι ότι δεν έχουν τακτική φοίτηση, σ' ένα μεγάλο ποσοστό, και δεν δείχνουν έτσι ιδιαίτερο ενδιαφέρον για μάθηση. Και κυρίως στο σπίτι δεν ασχολούνται σχεδόν καθόλου, οι γονείς.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Ναι, έχουνε κυρίως στις γνωστικές δεξιότητες, γιατί όπως ξέρουμε η μητρική τους γλώσσα είναι η Ρομανί και όχι η ελληνική. Δεν έχουνε μάθει επίσης να έχουν όρια, να υπακούν σε κανόνες, να λειτουργούν έτσι

συνεργατικά και θεωρώ ότι αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον τους.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές;

Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Εεε, θεωρώ ότι είναι στα μαθηματικά και στις υπολογιστικές πράξεις, διότι από μικρή ηλικία έρχονται σ' επαφή με το εμπόριο, αρκετά από αυτά τα παιδιά.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Στο γνωστικό κομμάτι και κυρίως στον προφορικό και γραπτό λόγο, εεεε, γιατί όπως ξέρουμε είναι δίγλωσσα, τα παιδιά τα ..., τα παιδιά Ρομά είναι δίγλωσσα, επίσης και στο κομμάτι της συμπεριφοράς. Εεεεμμ, θεωρώ γιατί έτσι είναι η κοινωνία τους, έτσι έχουνε μάθει από το οικογενειακό τους περιβάλλον.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Εεε, κάποιες φορές, εεεε, με τη χρήση εποπτικού υλικού, έτσι ώστε να κεντρίσω το ενδιαφέρον τους, εεε, σε κάποιες περιπτώσεις, εεε, εξατομικευμένη διδασκαλία, εεε, κι επίσης προσπαθώ ν' απλοποιήσω τις έννοιες για να γίνουν πιο κατανοητές κι αντιληπτές απ' τα παιδιά.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Τους αρέσει η ζωγραφική σ' έναν μεγάλο βαθμό, και η μουσική, ειδικά στη μουσική, εεε, όταν τ' ακούσματά τους είναι οικεία, ας πούμε εεε, τσιφτετέλι, παραδείγματος χάρη, εεε, και προσπαθώ να τα εντάξω στη μαθησιακή διδασκαλία, όποτε αυτό δύναται. Κυρίως ας πούμε εεε, παραδείγματος χάρη μάλλον, στα μαθηματικά με την έννοια του αριθμού, χτυπάμε παλαμάκια με ρυθμό, οπότε εκεί, εεε η μουσική βοηθάει αρκετά.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Εεε, τους δυσκολεύει, δυσκολεύει αρκετά, την κατάσταση, γιατί τους δημιουργεί μια σύγχυση. Όπως ξέρουμε οι Ρομά είναι δίγλωσσα παιδιά, η μητρική τους γλώσσα είναι η Ρομανί, οπότε αυτό προκαλεί κάποιο πρόβλημα, τόσο στην επικοινωνία με τους συμμαθητές τους, όσο και με τον εκπαιδευτικό. Εεε, πολλές φορές δυσκολεύονται να κατανοήσουν κάποιες έννοιες, που μπορεί ακόμα να είναι και απλές έννοιες.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Εεε, τους ενθαρρύνω να συμμετέχουν, όσο το δυνατόν γίνεται περισσότερο, έτσι να νοιώσουν σιγουριά, ασφάλεια, να μην απογοητεύονται, εεεε, χρησιμοποιώ πιο εύκολες δραστηριότητες, που να μπορούν να κατανοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό, εεε, τους βάζω σε ομάδες, και κάποιες φορές χρησιμοποιώ και ενισχυτική διδασκαλία.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;

– Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Όχι, πρώτον γιατί δεν τη γνωρίζω εγώ, όσο και κάποιοι συμμαθητές τους και επίσης μπορεί να προκαλέσει και σύγχυση στα ίδια τα παιδιά, εεε, γιατί όπως ξέρουμε η γλώσσα, ... η επίσημη γλώσσα είναι τα ελληνικά, εεε, και πρέπει η γλώσσα να είναι ομοιόμορφη.

**15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη;
Γιατί;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Όχι, όχι, σε καμιά περίπτωση, για να γνωρίζω επακριβώς τι συζητάνε μεταξύ τους.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Σε κάποιο βαθμό, πραγματοποιείται διαφοροποιημένη διδασκαλία, με τη χρήση ψηφιακού εποπτικού υλικού, εεε, κι έτσι ε τον τρόπο αυτό, προσπαθώ να κεντρίσω το ενδιαφέρον τους περισσότερο, εεε, εεεμμμ, και να υπάρχει μεγαλύτερη συμμετοχή των Ρομά μαθητών, εεε, γιατί όπως ξέρουμε το.. πολλές φορές δυστυχώς το μαθησιακό τους επίπεδο είναι αρκετά χαμηλό, γι' αυτό και η διδασκαλία μας πρέπει να προσαρμόζεται, αναλόγως.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Προτιμάται σαφώς η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, αλλά δυστυχώς, λόγω των υγειονομικών πρωτοκόλλων του covid, τα δύο τελευταία χρόνια, αυτό δεν κατέστη δυνατό. Αλλά το γενικότερο κλίμα είναι να προαχθεί η αλληλοβοήθεια, η συνεργατικότητα και ο αλληλοσεβασμός μεταξύ των μαθητών.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Ναι, εεε.. όταν το μάθημα γίνεται διαθεματικά, μπορεί να χρησιμοποιήσω κάποιες φορές ήθη, έθιμα και τραγούδια από τον πολιτισμό τους, για να κερδίσω ακόμα πιο πολύ το ενδιαφέρον τους.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

– Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

– Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Δουλεύουν ομαδικά νήπια με προνήπια και Ρομά με μη .. και Ρομά μαθητές με μη Ρομά. Έτσι, εε, αυτό γίνεται για να υπάρχει αλληλοεπίδραση και αλληλοβοήθεια μεταξύ τους κι επίσης ανταλλαγή απόψεων, ώστε να προαχθεί η οικοδόμηση της γνώσης.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Βεβαίως και μπορεί, παρέχοντας δεξιότητες, τόσο γνωστικές, όσο και κοινωνικές, που θα συμβάλλουν έτσι στην καλύτερη ένταξή τους και ενσωμάτωσης στην κοινωνία.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Θα μπορούσε έτσι η πολιτεία να μεριμνήσει, για να ευαισθητοποιήσει περισσότερο τους γονείς Ρομά μαθητών, εεε, να συνειδητοποιήσουν πόσο σημαντική είναι η τακτική φοίτηση στο σχολείο εεε, επίσης στο σημείο αυτό να συμπληρώσουμε, ότι καλό θα ήταν να μένουν όσο το δυνατό περισσότερο οι μαθητές αυτοί στο ολοήμερο και να πραγματοποιείται ενισχυτική διδασκαλία, έτσι ώστε να βοηθηθούν τα ίδια τα παιδιά και ν' αναπτύξουν τυχόν έτσι δεξιότητες.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Ε, λόγω της μικρής ηλικίας των παιδιών, εε, δεν παρατηρούνται έτσι ιδιαίτερες ρατσιστικές συμπεριφορές, αλλά σε περίπτωση που παρατηρηθεί κάτι θ' αντιμετωπιστεί με συζήτηση και διάλογο σαφώς.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 7: Εεε, δυστυχώς δεν δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι γονείς Ρομά, σ' ένα μεγάλο ποσοστό κι αυτό φαίνεται εκ του αποτελέσματος, τόσο με την μη τακτική φοίτησή τους, όσο και με τις χαμηλές επιδόσεις των ... των μαθητών. Καλό θα ήταν η πολιτεία να φροντίζει να... με διάφορα έτσι προγράμματα να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει τους γονείς των μαθητών σ' ένα τόσο σημαντικό κι ευαίσθητο ζήτημα όπως αυτό..., εεεε, να τονιστεί η αξία του σχολείου ως ένα υποστηρικτικό μέσο, από το οποίο μελλοντικά τα παιδιά αυτά θα έχουν πολλά οφέλη.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 8

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Ναι

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: 39

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Έχω κάνει ένα ενιάμηνο σεμινάριο στην Ειδική Αγωγή στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου και επιμόρφωση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: 11 έτη

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: 8

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, το να διδάσκεις σε μαθητές Ρομά, εεε, υπάρχουν αρκετά προβλήματα και δυσκολίες, όπως είναι η μη τακτική φοίτηση, η σχολική διαρροή, που εμποδίζουν την επιτυχία... τον εκπαιδευτικό στόχο. Εεε, αποδεχόμαστε όμως το διαφορετικό και καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια για το καλύτερο, για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Εεε, στην αρχή, βέβαια εγώ δυσκολευόμουν να βρω τρόπο να προσεγγίσω αυτούς τους μαθητές, στην πορεία όμως παρατηρώντας τους, προσπάθησα να καταλάβω τον τρόπο που σκέφτονται και συμπεριφέρονται. Έτσι, προσπαθώ να προσαρμόσω τη διδασκαλία μου με βάση τα ενδιαφέροντά τους και να κεντρίσω το ενδιαφέρον τους για μάθηση.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, είναι η.. όπως είπαμε παραπάνω η μη συστηματική φοίτηση, η έλλειψη συγκέντρωσης, και οι μαθητές αυτοί υστερούν σε δεξιότητες, σε πολλές δεξιότητες σε σχέση με τα άλλα παιδιά, τα μη Ρομά. Εεε για παράδειγμα θα παρακολουθήσουν δύο φορές την εβδομάδα, μετά χάνονται για μέρες, κι όταν

γυρίζουν, εεε, δεν είναι συγκεντρωμένα και πρέπει να επαναλάβουμε ότι έχει χαθεί, απ' αυτά που έχουμε διδάξει.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Ε, ναι, υπάρχουν διαφορές πιστεύω ότι αυτό οφείλεται σ' ένα μεγάλο βαθμό στο οικογενειακό τους περιβάλλον, εεε, στα ερεθίσματα και τις γνώσεις που παίρνουν από αυτό. Εεε, τα παιδιά μη Ρομά παίρνουν εεε, παίρνουν αρκετά ερεθίσματα από το σπίτι τους, από πολύ νωρίς παράδειγμα διαβάζουν παραμύθια, ασχολούνται με τα εκπαιδευτικά παιχνίδια, φτιάχνουν παζλ, εεε, από την άλλη οι συνθήκες και οι πρακτικές στην ανατροφή των παιδιών Ρομά, εεε, δεν τα εφοδιάζουν με γνώσεις που θεωρούνται αυτονόητες από το σχολείο.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές; Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, αναπτύσσουν κυρίως κινητικές και συναισθηματικές δεξιότητες, κι αυτό νομίζω είναι έμφυτο στην πλειονότητα των παιδιών αυτών. Κάποια είναι εξοικειωμένα με τις ψηφιακές δεξιότητες, λόγω της χρήσης των κινητών, και σίγουρα θα έλεγα ότι η κουλτούρα επηρεάζει στον τρόπο σκέψης τους..., σκέψης τους.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Δυσκολεύονται κυρίως στις γνωστικές δεξιότητες, δεν δείχνουν ενδιαφέρον και πολλές φορές δεν κατανοούν αυτό που διδάσκεται. Δυσκολεύονται επίσης ν' ακολουθήσουν κανόνες και οδηγίες και πιστεύω ότι αυτό οφείλεται στο ότι έχουν μάθει στο οικογενειακό τους περιβάλλον να ζουν και να ενεργούν χωρίς κανόνες και πρέπει.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, αν υπάρχει μια συνέχεια στη φοίτηση μπορούν να αναπτύξουν και να βελτιώσουν τις δεξιότητες αυτές. Η ένταξη στην ομάδα των

μαθητών, η συμμετοχή σ' ανάλογες δραστηριότητες ή πρότζεκτ, η προσπάθεια και η θέληση από την πλευρά των εκπαιδευτικών, σίγουρα θα βοηθήσουν. Βέβαια, να τονίσουμε ότι δεν έχουν όρια, δεν κατανοούν κανόνες, οπότε με συνεχόμενη φοίτηση μαθαίνουν στην πειθαρχία και ανάπτυξη δεξιοτήτων, όπως τον προφορικό και γραπτό λόγο. Εεε, αυτό που κάνω είναι να αφήνω σε διαφ... να τα αφήνω σε διάφορες γωνιές, όπως στο οικοδομικό, υλικό, στο μαγαζάκι, ώστε ν' αναπτύξουν μαθηματικές έννοιες, εεε ή στη βιβλιοθήκη για να εμπλουτίσουν τα ερεθίσματά τους. Βλέποντας τις εικόνες..

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Ε, ναι δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με μουσική, χορό, τέχνες, παιχνίδια ρόλων. Συμμετέχουν με χαρά και τις προτιμούν περισσότερο. Προσπαθώ να αξιοποιήσω τις δραστηριότητες, έτσι ώστε ν αναπτύξουν δεξιότητες σε.. που υστερούν περισσότερο. Εεε, προσπαθώ για παράδειγμα μέσα από την μουσική, να διδάξω τα χρώματα, τα... τους αριθμούς κι άλλες έννοιες..

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Εεε, σίγουρα το γεγονός ότι διδάσκονται στο σχολείο μια διαφορετική γλώσσα από τη μητρική τους δυσκολεύει τη σχολική τους πορεία. Εεε, τα αναλυτικά προγράμματα και οι μέθοδοι διδασκαλίας εεε, δεν έχουν προσαρμοστεί στις ανάγκες των μαθητών Ρομά και οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση, ώστε να βοηθήσουν στην εξέλιξη της σχολικής τους πορείας, γεγονός που συνήθως οδηγεί σε σχολική αποτυχία. Εεεε, όμως, θα έλεγα ότι μέσα από το παιχνίδι, τη συναναστροφή με μαθητές, εεε, εμπλουτίζουν τον προφορικό λόγο και κατανοούν την ελληνική γλώσσα.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, δυσκολεύονται όπως είπαμε να κατανοήσουν νέες έννοιες κι έχουν φτωχό λεξιλόγιο, έτσι δυσκολεύονται κάποιες φορές να επιτύχουν σε δραστηριότητες. Η χρήση οπτικού υλικού βοηθά στην κατανόηση. Για παράδειγμα, στο βασικό λεξιλόγιο, όπου όλες οι λέξεις είναι σχεδόν άγνωστες, δείχνω εικόνες ή φωτογραφίες, με τις άγνωστε λέξεις, τις οποίες τις ονοματίζουμε μαζί. Και πολλές φορές τις επαναλαμβάνουμε.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;

– Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, όχι, δεν χρησιμοποιείται, γιατί η γλώσσα του σχολείου είναι η επίσημη γλώσσα. Εεε, είναι ομοιόμορφη και θα πρέπει να μάθουν την ελληνική γλώσσα, να τη χρησιμοποιούν και στη μετέπειτα ζωή τους.

15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, προσπαθώ να μιλούν μόνο την ελληνική γλώσσα, ώστε να μην μπερδεύονται στην ανάπτυξη και των δύο γλωσσών.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Οι στόχοι στη διδασκαλία μπαίνουν λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, κι αν χρειαστεί επαναπροσδιορίζονται στη διάρκεια της χρονιάς. Δεν αλλάζω τη διδασκαλία μου ριζικά, απλά προσπαθώ να τα κάνω να συμμετέχουν περισσότερο και να συνεργάζονται με τα παιδιά μη Ρομά. Οργανώνω και την τάξη λίγο περισσότερο με υλικά που μπορεί να κεντρίζουν το ενδιαφέρον, με περισσότερα τραγούδια και κινήσεις, αλλά και εκπαιδευτικά παιχνίδια και χειροτεχνίες. Σίγουρα θα ήθελα να κάνω περισσότερα, αλλά η έλλειψη του χρόνου στην τάξη, οι συχνές τους απουσίες, ο μεγάλος αριθμός των μαθητών δεν βοηθούν στην επίτευξη όλων των στόχων.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, αυτό που κάνω είναι να προσπαθώ να βοηθήσω με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο. Οι ομάδες συνήθως είναι ανομοιογενείς, νήπια- προνήπια μαζί, παιδιά Ρομά- μη Ρομά, έτσι ώστε τα παιδάκια να συνεργάζονται, εεε, κι αυτά που γνωρίζουν κάτι περισσότερο να βοηθούν τα πιο αδύναμη...αδύναμα. Κι αν χρειαστεί γίνεται κι ενισχυτική διδασκαλία, ώστε να ξεπεραστούν οι όποιες δυσκολίες.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, αν προκύψει ένα ερέθισμα, θ' αναφερθώ στην κουλτούρα των Ρομά και στον πολιτισμό τους, όπως θα έκανα με οποιονδήποτε πολιτισμό.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

–Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

–Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, σε άλλες δραστηριότητες δουλεύουν ατομικά και σε άλλες ομαδικά. Εεε, δίνεται ιδιαίτερο βάρος στις ομαδικές δραστηριότητες, ώστε τα παιδιά μέσα από την συνεργασία να γνωριστούν καλύτερα, να δεθούν ως ομάδα, να αλληλεπιδράσουν, να επιλύσουν προβλήματα, να δεχθούν το διαφορετικό. Οι ομάδες είναι ανομοιογενείς, Ρομά και μη Ρομά μαθητές μαζί, εεε, και δημιουργούνται συνήθως με βάση τις ανάγκες των παιδιών..

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Εεε, σίγουρα μπορεί να βοηθήσει. Το σχολείο αποτελεί ένα ασφαλές σημείο για όλα τα παιδιά και ιδιαίτερα για τα παιδιά Ρομά. Εεε, μπορεί να βοηθήσει στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους, στη μη ανάπτυξη παρεμβατικής συμπεριφοράς και στην ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία. Εμείς, βέβαια, ως εκπαιδευτικοί πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη το κοινωνικό τους υπόβαθρο, τις ανάγκες τους και να το αξιοποιήσουμε με τον καλύτερο τρόπο στη σχολική γνώση.

Εεε, το αναλυτικό πρόγραμμα και το σχολικό εγχειρίδιο θα έλεγα ότι δε βοηθά στην ισότιμη συμμετοχή αυτών των παιδιών, γιατί προορίζεται πιο πολύ για συγκεκριμένο επίπεδο, εις βάρος των πιο αδύναμων. Εεε, βέβαια το σχολείο αποτελεί το μοναδικό υποστηρικτικό μέσο, προσφέροντας μέσα από την παιγνιώδη μάθηση, μόνο οφέλη σε αυτά τα παιδιά, τα οποία δεν έχουν ερεθίσματα από το σπίτι.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Έεε, ναι. Η προσαρμογή των εκπαιδευτικών συστημάτων στις ανάγκες όλων των παιδιών, η ανάπτυξη προγραμμάτων για την ένταξη ευάλωτων ομάδων στην κοινωνία, η δημιουργία κινήτρων, ώστε η κοινωνία να δεχτεί τις πληθυσμιακές αυτές ομάδες, πιστεύω ότι θα μπορούσε να βοηθήσει. Επίσης, πρέπει να δοθεί κατά τη γνώμη μου, έμφαση από την πολιτεία στην οικογένεια των Ρομά, ώστε ν' αλλάξει η νοοτροπία τους και να κατανοήσουν την αξία του σχολείου. Εεε, καλό θα ήταν στα νηπιαγωγεία που φοιτούν μαθητές Ρομά, εεε, να στελεχωθούν εεε, με κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους, που θα βοηθήσουν στην κοινωνική ενσωμάτωση των παιδιών αυτών.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Έεε, συνήθως δεν αντιμετωπίζουμε τέτοιου είδους συμπεριφορές, ούτε αφήνουμε περιθώρια να καλλιεργηθούν στην τάξη. Εεε, ρατσιστικές συμπεριφορές μπορεί ν' αντιμετωπίσουμε όμως πολλές φορές από τους γονείς μη Ρομά.. εεε, μη Ρομά μαθητών, κι αυτό μπορεί να.. ίσως να επηρεάσει το... τα παιδιά τους.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 8: Έεε, κάποιοι γονείς δείχνουν να βοηθούν... να προσπαθούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους, αλλά και πάλι ξεκινούν από διαφορετικό υπόβαθρο. Εεε, άλλοι πάλι δεν έχουν εμφανιστεί στο σχολείο, ακόμα κι αν τους ζητηθεί. Εεε, σε αυτούς που προσπαθούν να έχουν μια επικοινωνία με το σχολείο, τους προτείνουμε τρόπους να βοηθήσουν τα παιδιά, όπως για παράδειγμα, να κάνουν χειροτεχνίες με τη χρήση ψαλιδιού, ώστε ν' αναπτύξουν τη λεπτή κινητικότητα, εεε, βέβαια μην ξεχνάμε

ότι από τη μεριά τους είναι δύσκολο, καθώς έχουν μεγαλώσει με τη δική τους κουλτούρα, τις δικές τους αντιλήψεις.. εεε, σ' έναν κόσμο που η εκπαίδευση δεν έχει αξία. Εεε, μην ξεχνάμε ακόμα ότι το μεγάλο ποσοστό των γονέων είναι αναλφάβητοι, εεε, αυτό που κάνουμε είναι να ενθαρρύνουμε με οπτικοακουστικό υλικό, τους γονείς, ώστε να προσπαθούν να δώσουν ερεθίσματα στα παιδιά τους για ένα καλύτερο αύριο. Επίσης, με τη συζήτηση προσπαθούμε να επηρεάσουμε τους γονείς να γίνουν σωστά πρότυπα τα παιδιά τους, ώστε να μεγαλώσουν αποφεύγοντας οποιαδήποτε παραβατική συμπεριφορά.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 9

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Βεβαίως ναι.

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Είμαι 48 χρονών.

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεεε, έχω κάνει μεταπτυχιακό στο ΕΑΠ, στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: 18 χρόνια, 18 έτη.

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, 17 χρόνια.

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, σίγουρα έχει κάτι το ιδιαίτερο. Εεε, κι αυτό γιατί και τα παιδάκια αυτά εεε, είναι ιδιαίτερα, αφού μεγαλώνουν μ' έναν διαφορετικό τρόπο απ' ότι τα υπόλοιπα παιδιά.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, η μεγαλύτερη δυσκολία πιστεύω ότι είναι η επικοινωνία, πρώτα απ' όλα η γλωσσική, εεε, γιατί δεν καταλαβαίνουν πολύ εύκολα την ελληνική γλώσσα, εεε, και μετά ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι δεν έρχονται πολύ συχνά..., δεν παρακολουθούν.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Ε, οι διαφορές δεν πιστεύω ότι είναι μεγάλες, εεε, εξαρτάται από την οικογένεια. Εεε, υπάρχουν Ρομά μαθητές, που μπορούν να προσαρμοστούν πολύ εύκολα, εεε επειδή ακριβώς στο σπίτι τους έχουν ασχοληθεί με τα παιδιά και θέλουν να έρθουν στο σχολείο, εεε, και είναι και άλλοι Ρομά μαθητές που ούτε μπορούν να..., δεν θέλουν να επικοινωνήσουν, δε θέλουν να συνεργαστούν κάποιες φορές, δεν καταλαβαίνουν εεε, τη γλώσσα, δεν έρχονται συχνά στο σχολείο, κι όλα αυτά τα προβλήματα...

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές; Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Η εμπειρία μου έχει δείξει ότι... ότι αφορά την κίνηση, η γυμναστική, μουσικοκινητικά θέματα, μπορούν να τα αναπτύξουν πάρα πολύ εύκολα και μάλιστα να είναι πρώτοι, οι καλύτεροι. Εεεμ, κι αυτό γιατί έχουν μάθει τα παιδιά να παίζουν έξω στη φύση, έχουν μάθει να είναι πιο ελεύθερα απ' τα υπόλοιπα μικρά παιδάκια, που είναι πιο περιορισμένα, κι έχουν περισσότερα όρια. Δεν έχουν όρια, φαντάζομαι, αλλά αυτό τα οδηγεί να μπορούν να είναι πιο ευκίνητα. Έτσι πιστεύω.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεεε, δυσκολεύονται στη γραφή, εεε και στο ν' ακολουθήσουν κανόνες, εεε όταν επιβάλλονται. Εεε, ξέρουμε ότι από πριν, από το σπίτι, δεν υπάρχει κάποια εξάσκηση, έτσι δυσκολεύονται να πιάσουν το μολύβι, και να είναι αποτελεσματικά, κι επειδή δεν έρχονται και πολύ συχνά, εεε, αυτό επιδεινώνει την

κατάσταση. Επίσης, επειδή δεν έχουν και όρια από το σπίτι, δυσκολεύονται να ακολουθήσουν εύκολα τους κανόνες, που επιβάλλονται, στο σχολείο. Αλλά, στη συνέχεια όμως, τα πράγματα, καλυτερεύουν.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, βλέποντας τα προβλήματα που μπορεί να υπάρχουν, σε κάθε παιδάκι ...εεε, πηγαίνεις κοντά στο παιδί αυτό, προσπαθείς να το κάνεις να σ' εμπιστευθεί, και απ' τη στιγμή που θα γίνει αυτό, τα παιδιά θα σ' εμπιστευθούν, εεε, μπορείς να δουλέψεις πολύ καλύτερα και να λύσεις πάρα πολλά προβλήματα.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Ε, ναι..., εεε, τους αρέσει ακριβώς όπως είπα και πριν, εεε, ότι αφορά την κίνηση. Έτσι ότι παιχνίδι γίνεται στην αυλή, εεε, και μπορούν να μάθουν μέσα απ' αυτό, εεε, περνάει πάρα πολύ εύκολα, στα παιδιά, στους μαθητές Ρομά. Επίσης, η εικόνα, η ... τα χρώματα, τα παιχνίδια, όσο περισσότερα, τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούμε, εεε, όλα αυτά, τα βοηθάνε πάρα πολύ.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, σίγουρα αυτό τα δυσκολεύει, εεε, πιστεύω. Κι αυτό γιατί δεν μπορούν να ξεχωρίσουν εύκολα απ' την αρχή, εεε, γιατί τη μία τη γλώσσα απ' ότι ξέρω τη μαθαίνουν προφορικά, και μετά έρχονται στο σχολείο και πρέπει να μάθουν μια άλλη γλώσσα και να μάθουν και να τη γράφουνε. Η γλώσσα αυτή που μαθαίνουνε, κάποιες φορές δεν έχει τις λέξεις που τους διδάσκουμε εμείς στα ελληνικά ή τα παιδιά ακόμα δεν γνωρίζουνε εεε, τι είναι αυτό που δίνουμε εμείς το όνομά , το ουσιαστικό ή το...., κυρίως το ουσιαστικό. Δεν τις ξέρουν κι έτσι πρέπει από την αρχή.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, ατομικά, σε κάθε παιδάκι, ανάλογα με τη δυσκολία ... που αντιμετωπίζει, εεε, χρησιμοποιούμε κι άλλα παιδάκια συμμαθητές, που μπορεί να έχουν πετύχει κάποιους στόχους πριν, και σε συνεργασία με αυτά τα παιδάκια, εεε, γιατί πάντα τα παιδιά όταν έχουν καλές σχέσεις .. εεε, αυτό βοηθάει πάρα πολύ, να επιτύχουν οποιοδήποτε στόχο θέσουμε. Έεε, έτσι.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– **Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;**

– **Αν όχι, γιατί;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, αφήνω τα παιδιά, εεε, να μιλήσουν τη γλώσσα τους, όταν θέλουν, δηλαδή όχι απλώς τ' αφήνω, αλλά, μπορούν άνετα να μιλήσουν όποια γλώσσα θέλουνε, όχι μόνο τα Ρομά, όλα τα παιδιά. Εεε, και μάλιστα χρησιμοποιώ παιδάκια που μπορούν να μου εξηγήσουν τι λένε, ώστε να καταλάβω σε περίπτωση που υπάρχει πρόβλημα επικοινωνίας. Βεβαίως, κι έτσι βοηθάει αυτό, πάρα πολύ.

**15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη;
Γιατί;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, τους επιτρέπω να μιλάνε, εεε, γιατί για να το κάνουν αυτό σημαίνει ότι υπάρχει ανάγκη ή για το ότι θέλουν κάτι να εκφράσουν μεταξύ τους, κάτι να πουν, εεε, κάτι που δεν μπορούν να το πουν στη γλώσσα την ελληνική ή κάτι συμβαίνει άλλο. Εεε, ωστόσο, πάντα στρέφομαι στα παιδιά αυτά και τους λέω ότι θα θέλαμε κι εμείς να μάθουμε τι λένε και να το μοιραστούν μαζί μας. Αυτό μόνο.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεεε, δεν την αλλάζω ιδιαίτερα νομίζω τη διδασκαλία μου όταν υπάρχουνε και μαθητές Ρομά, που πάντα υπάρχουνε στα σχολεία μας, σε αυτά που έχω κάνει εγώ, εεε, απλά αντιμετωπίζω και αυτά τα παιδιά στο πλαίσιο που αντιμετωπίζω και τα άλλα, που παρουσιάζουν κάποια προβλήματα προσαρμογής ή και μαθησιακά. Έτσι χρησιμοποιούμε την εικόνα.... πολύ, μιλάμε αργά, εεε, πλησιάζουμε τα παιδιά, γιατί είναι μικρά παιδάκια και θέλουνε να αισθανθούν ασφάλεια ψυχολογική, εεε, και με αυτόν τον τρόπο πιστεύω ότι αντιμετωπίζονται όλα τα προβλήματα.

- 17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, ο χώρος μας είναι γεμάτος, όπως είπα και πριν, χρώμα, εικόνες, ερεθίσματα ...Υπάρχουν μέσα στην αίθουσα, διάφοροι χώροι, που μπορεί το κάθε παιδί, ανά πάσα στιγμή να βρει κάτι που θέλει. Έτσι, άλλες στιγμές μαζεύουμε τα παιδιά για ν' ακούσουν ένα παραμύθι, ή αν δούμε ότι είναι πιο ανήσυχα, συζητάμε μαζί τους, εεε, κάνουμε παιχνίδια, εεε, διαβάζουμε, γράφουμε, ζωγραφίζουμε, εεε, ναι νομίζω ότι..., βλέπουμε κάτι σε βίντεο... μια ταινία. Εεε, πιστεύω ότι όλα γίνονται μέσα στις τάξεις μας, ναι.

- 18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεε, πάντα προσπαθούμε ... ανάλογα τι παιδάκια έχουμε Ρομά, να βρούμε τα καλύτερα σημεία τους, δηλαδή κάποια παιδιά έχουν ιδιαίτερες ικανότητες, προσπαθούν στη γυμναστική ή στη μουσική ή στην κίνηση...ή κάποια γράφουν πάρα πολύ ωραία τελικά ή ζωγραφίζουνε πολύ ωραία, και με βάση αυτό, εεε, το χρησιμοποιούμε αυτό, και πατάμε πάνω σε αυτό, για να τα' αναδείξουμε, εεε, να τους δώσουμε, ν' αποκτήσουνε έτσι μια αυτοπεποίθηση, για να κινούνται μέσα. Προσπαθούμε να έχουν καλές σχέσεις μεταξύ τους τα παιδάκια και να κάνουν φιλίες, εεε, και νομίζω ότι αυτό λειτουργεί.

Καμιά φορά δηλαδή μπορεί να χρησιμοποιήσετε στοιχεία από τον πολιτισμό τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Βεβαίως, όταν μας πουν ότι έγινε κάποιος γάμος ή ότι χόρεψαν τα παιδιά, εεε, ή ότι τραγουδούν ή ότι μαζεύονται όλοι μαζί παρέες, εεε, αυτό το χρησιμοποιούμε εεε και το εφαρμόζουμε σε όλους, ή μετά και το κουβεντιάσουμε όλοι μαζί κι από εκεί ξεκινάμε μια... κάτι άλλο, μια ωραία ιστορία, ένα παραμύθι, ένα παιχνίδι...

- 19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;**

–Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

-Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Εεεμ, ανάλογα την εργασία, εεε τα παιδιά μπορεί να δουλεύουν ή ατομικά ή κι ομαδικά. Εεεε, στην αρχή, μέχρι να γνωριστούν, εεε, η αλήθεια είναι ότι επειδή και τα ίδια τα παιδιά αποφεύγουν τα Ρομά τα παιδιά, κάπως τ' αποφεύγουν στην αρχή. Μετά... κι έτσι δουλεύουμε ατομικά σ' ένα βαθμό. Εεεε, στην πορεία, όμως, γίνονται ομάδες, και δουλεύουν ομαδικά, όσο μπορούμε περισσότερο, δουλεύουμε ομαδικά, αναδεικνύοντας τα θετικά, προσπαθώντας ν' αναδείξουμε συνεχώς τα θετικά όλων των παιδιών... και των Ρομά.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Ασφαλώς. Εεε, κατά τη γνώμη μου το σχολείο εεε... είναι το μοναδικό, που μπορεί να βελτιώσει τη ζωή των Ρομά. Εεεε, κι αυτό που λέω από την αρχή, είναι ότι τα παιδιά αυτά, καταρχάς, πρέπει να μάθουν να διαβάζουν, και νααα..... όταν αρχίσουν, όταν μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν, εεε και μόνο αυτό είναι πολύ σπουδαίο για τη μετέπειτα ζωή τους. Κι όταν από πολύ μικρά, εεε από το νηπιαγωγείο, εεε, σκεφτούν και μπουν σ' αυτή τη σειρά, εεε, τότε πραγματικά θα μάθουν να διαβάζουν. Εεεε, άλλωστε, τα τελευταία χρόνια είναι που τα στέλνουν τα παιδάκια περισσότερο οι Ρομά στα νηπιαγωγεία... εεεε, ναι, το σχολείο είναι πολύ σημαντικό, πιστεύω για τη ζωή τους ολόκληρη.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Ναι, πιστεύω ότι υπάρχουν πολλά που μπορούν ν' αλλάξουν . Εεεε, τα Ρομά παιδιά δεν έρχονται στο σχολείο, διότι οι γονείς τους δεν τα στέλνουν στο σχολείο. Εεε, ακούμε πολλές φορές τη δικαιολογία ότι δεν υπάρχουν χρήματα, ότι δεν έχουνε παπούτσια, ότι δεν έχουν τετράδια, ότι δεν έχουν και μπορεί να είναι αλήθεια αυτό σ' ένα βαθμό. Από την άλλη ξέρουμε ότι παίρνουν επιδόματα αυτοί οι άνθρωποι, οι γονείς και είναι υποχρεωμένοι να στείλουν τα παιδιά στο σχολείο. Δεν ξέρω, ίσως θα έπρεπε από την πολιτεία να υπάρχει μια μεγαλύτερη βοήθεια προς αυτές τις οικογένειες, εεε κοινωνικοί λειτουργοί να υπάρχουνε... να αντιμετωπίσουνε προβλήματα πέρα από της οικονομικής φύσεως, εεε, ώστε τα παιδιά

να φτάνουν στο σχολείο, κι εκεί να τα ενισχύουμε, να..να έχουν αυτοπεποίθηση, να αγαπήσουν το σχολείο και να έχουν θετικά αποτελέσματα.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Επειδή αυτό το αντιμετωπίζουμε, εεε, όλα τα χρόνια, εεεε τα παιδάκια από τις ελληνικές οικογένειες, δεν πλησιάζουν τα παιδιά τα Ρομά στην αρχή. Εεεε, εμείς έχουμε καθήκον εεε, να πάψει αυτό να ... το φαινόμενο να... υπάρχει, κι αυτό μπορούμε να το πετύχουμε μόνο όταν δείχνουμε αγάπη στα Ρομά, τα πλησιάζουμε εμείς οι νηπιαγωγοί, τα αγκαλιάσουμε, έρθουμε σ' επαφή με την οικογένειά τους, για να έχουμε καλύτερο αποτέλεσμα, στην καθημερινότητά μας, κι όταν τα παιδιά όλα θα δουν αυτή τη συμπεριφορά μας, να είστε σίγουρη ότι θα την ακολουθήσουν. Πιστεύω, αυτό.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 9: Είναι πολύ σημαντική, όπως είναι σημαντική η εμπλοκή των Ελλήνων γονέων, εεε, στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Εεε, όσο πιο πολύ βοηθήσουν, τόσο υλικά, με το να τους παίρνουνε τετράδια, βιβλία, τέλος πάντων, όλα όσα χρειάζεται το σχολείο, αλλά να τα ενισχύουν και ψυχολογικά. Εεεε, να τα φέρνουν πρώτα απ' όλα τα παιδιά τους στο σχολείο, εεεε, καθημερινά, εεε κι όχι όποτε πρέπει να πάρουν τα επιδόματα, εεεε όταν οι γονείς αποκτήσουν μια θετική εικόνα για το σχολείο, τότε και τα παιδιά θα έχουν μια θετική εικόνα για το σχολείο, και θα είναι τα πράγματα πολύ καλύτερα.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 10

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Φυσικά.

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: 50 χρονών.

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Επιμορφώσεις έχω κάνει πάνω στο επάγγελμά μου, είτε από το Υπουργείο Παιδείας, είτε από το ΠΕΚΕΣ Δυτικής Ελλάδας, από το ΙΕΠ και από διάφορους άλλους φορείς.

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εε..21.

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Με Ρομά, μια στιγμή να σκεφτώ..., εεε, 12.

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, είναι διαφορετική και ενδιαφέρουσα συγχρόνως, να έχεις μες στην τάξη σου μαθητές μη Ρομ..., Ρομά και μη Ρομά. Εεεε, έχει δυσκολίες όμως, λόγω της διγλωσσίας τους, εεε γιατί μιλούν και τη ρομα..., κυρίως τη Ρομανί να πω τη γλώσσα, και λίγο στην αρχή την ελληνική, εεε.. κι αυτό μας φέρνει δυσκολίες, φυσικά, εεε,.. υπάρχει σχολική διαρροή, λόγω των μετακινήσεων των... της οικογένειας. Οι γονείς είναι συνήθως έμποροι, και συχνά αναγκάζονται να μετακινούνται. Εεεε, επίσης λόγω της κουλτούρας τους, εεε..., και των αντιλήψεων που έχουν για το... για το θεσμό της ... του νηπιαγωγείου και του σχολείου, πιστεύουν ότι δεν είναι απαραίτητο και ειδικά σε αυτή την ηλικία, τη μικρή, εεε, ακόμα περισσότερο θεωρούν ότι δε χρειάζεται το σχολείο, δεν έχει να προσφέρει κάτι σ' αυτή την ηλικία. Εεε, είναι περισσότερο τα παιδάκια αυτά εξοικειωμένα με τη Ρομανί τη γλώσσα τους κι όχι με την ελληνική, γιατί κυρίως μιλούν στο σπίτι τους τη Ρομανί τη γλώσσα, εεε, κι εκεί κι εμείς δεν τα καταλαβαίνουμε, όταν μερικές φορές μας μιλούν..., κι αυτά τα παιδάκια, έτσι, δεν καταλαβαίνουν εμάς, και καταλαβαίνετε ότι είναι δύσκολη λίγο η επικοινωνία μας και η διδασκαλία μας. Εεε, τα στερεότυπα που έχουνε... αυτά.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Όπως είπα και πάνω, παραπάνω στην προηγούμενη ερώτηση, ότι έχει δυσκολίες. Εεεε, η σχολική διαρροή, εεε, συχνά όπως είπα πριν πρέπει να μετακινούνται οι γονείς, λόγω του επαγγέλματός τους, που είναι έμποροι, εεε, λόγω

της απαξίωσης που έχουν οι γονείς Ρομά για το θεσμό του σχολείου και της αναγκαιότητας ... ε εεε, επίσης τα διαφορετικά ήθη κι έθιμα, τις παραδόσεις της κουλτούρας τους, της διγλωσσίας, εεε, η διγλωσσία αυτή καθιστά δύσκολη την επικοινωνία και απ' την πλευρά μας κι απ' την πλευρά των παιδιών. Εεε, τα παιδιά δυσκολεύονται στη χρήση και της κατανόησης της ελληνικής γλώσσας, κι αυτό τα καθιστά να είναι λίγο ντροπαλά, να έχουν άγχος, από τη στιγμή που δεν κατανοούν τη γλώσσα, την ελληνική. Βέβαια, όπως είπα κι απ' την πλευρά μας, γιατί μερικές φορές μας ζητούν κάτι κι εμείς δεν το καταλαβαίνουμε τι θέλουν τα παιδάκια. Βέβαια, σιγά-σιγά με την εμπειρία μας, έχουμε εξοικειωθεί κι εμείς εεε, κι αρχίζουμε περισσότερο να καταλαβαίνουμε και κάποιες λέξεις τους και κάποιες φράσεις τους...(γέλιο)...

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Φυσικά υπάρχει διαφορά στην .. στον τρόπο που αναπτύσσουν οι μαθητές Ρομά τις δεξιότητές τους σε σχέση με μη Ρομά μαθητές. Εεε, αυτό οφείλεται σε πολλούς λόγους. Κυρίως, εεε, νομι... παρατηρούμε ότι οφείλονται στη νοοτροπία και στις αντιλήψεις που έχουν οι γονείς τους, οι γονείς Ρομά, εεε.. αφήνουν τα παιδιά τους οι γονείς Ρομά, τα αφήνουν πιο ελεύθερα, να παίζουν στη φύση, στον εξωτερικό χώρο, εεε, κι έτσι τα κάνουν και πιο κοινωνικά τα παιδιά, σε σχέση με τα δικά μας, που είναι περιορισμένα μέσα στο σπίτι τους και δεν έτσι, ελεύθερα να παίζουν.. εεε, επίσης δεν έχουν περιορισμούς, δεν έχουν όρια τα παιδιά αυτά.. εεε, αυτό οφείλεται βέβαια και στο επάγγελμα του πατέρα τους, που πρέπει να είναι κοινωνικά και να βγαίνουνε και να συναναστρέφονται με πολύ κόσμο. Επίσης, λόγω της κουλτούρας, εεε των ηθών τους, αναπτύσσουν πιο πολύ τα παιδιά αυτά τις μουσικοκινητικές δεξιότητες, δηλαδή τραγούδι, χορό, κυρίως το τσιφτετέλι, γέλιο.. παρατηρούμε ότι όταν λίγο το τραγουδάκι είναι λίγο πιο ζωντανό, πιο ζωηρό, αυτά τα παιδάκια αρχίζουν λίγο, ειδικά τα κορίτσια να λικνίζονται στο χορό του τσιφτετελιού. ..γέλιο.....Εεε, είναι κυρίως είναι πολύ κοινωνικά, μπορούμε να πούμε, εεε.. όπως είπα και παραπάνω, λόγω του επαγγέλματος, γιατί βλέπουν τους γονείς τους το πώς συναναστρέφονται και

προσεγγίζουν τον άλλον τον κόσμο, κι αυτά έτσι προσπαθούν να προσεγγίσουν με ευκολία τους συμμαθητές τους τα παιδάκια τα Ρομά. Εεε, αυτά κυρίως.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές;

Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, οι Ρομά μαθητές αναπτύσσουν πιο πολύ, πιο εύκολα τις κινητικές δεξιότητες, τις κοινωνικοσυναισθηματικές εεε, δεξιότητες, εεε, ενώ σε αντίθεση, ενώ αναπτύσσουν λιγότερο τις νοητικές, τις γνωστικές, τις ψηφιακές... Λέγοντας νοητικές εννοούμε φυσικά τον προφορικό, τον γραπτό λόγο, εεε, τις προμαθηματικές, τις μαθηματικές έννοιες, κι αυτό οφείλεται φυσικά στο ότι εεε, έχουνε φτωχό εεεε... φτωχά ερεθίσματα από τις οικογένειές τους, εεμμ, επίσης επειδή βρίσκονται τα παιδιά αυτά σε πολυμελείς οικογένειες, ζουν δηλαδή μαζί γιαγιάδες, παππούδες, ξαδέρφια, να είναι μαζί... εεε, δεν ασχολούνται οι γονείς τόσο πολύ με τα παιδιά τους, ειδικά σε αυτή τη μικρή ηλικία. Σε αντίθεση φυσικά με τους μη Ρομά μαθητές εεε, που βλέπουμε όλο και περισσότερο οι γονείς να ασχολούνται ώρες με τα παιδιά τους. Εεεε, τους αρέσει τα παιδιά αυτά τα Ρομά να παίζουν με τα άλλα παιδάκια, εεε.. δεν έχουνε έτσι στερηθεί την ελευθερία του παιχνιδιού σε εξωτερικούς χώρους, στο περιβάλλον, όπως είπαμε και πριν ότι σε σχέση με τα δικά μας τα παιδιά. Εεεμ, κι αυτό βασικά ότι οφείλεται στην νοοτροπία έτσι των γονέων που θέλουν να είναι τα παιδιά τους ελεύθερα, να συναναστρέφονται με πολλά άτομα.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Όπως είπα και πριν είναι στις νοητικές, στις εεε, στις δεξιότητες κι αυτό λόγω του χαμηλού...., του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου των γονέων, εεε, των φτωχών ερεθισμάτων που δέχονται από την οικογένεια, εεε.. κι όπως είπα και πριν, δεν ασχολούνται τόσο πολύ με τα παιδιά τους οι...οι γονείς Ρομά. Εεε, οι νοητικές, οι γνωστικές, έτσι δηλαδή προφορικός, γραπτός λόγος, προμαθηματικές, μαθηματικές έννοιες, αυτές βλέπουμε εεε, δεν.. δεν είναι αναπτυγμένες από τα παιδιά και δυσκολεύονται και στο σχολείο κι αυτό βοηθάει δηλαδή στη δυσκολία, συμβάλλει η διγλωσσία τους. Έτσι, όταν τα παιδάκια τα Ρομά

δεν ξέρουν την ελληνική γλώσσα, πώς ν' αναπτύξουν τον προφορικό τους λόγο; Είναι δύσκολο.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, κυρίως ασχολούμαστε περισσότερο με τους Ρομά μαθητές, εεε., σε σχέση με τους μη Ρομά, εεε, συνήθως, εεε, πολλές φορές, κάνουμε κι εξατομικευμένη διδασκαλία. Έχουμε εεε πλούσιο κι έντυπο ψηφιακό υλικό, για να κατανοήσουν τα θέματα, με τα οποία ασχολούμαστε, εεε, προσπαθούμε να τους καλλιεργούμε τον προφορικό και τον γραπτό λόγο, εεε., το πρωί που έρχονται τα παιδάκια στο σχολείο και είμαστε στη γωνιά της συζήτησης, εεε., μας αφηγούνται πώς πέρασαν την προηγούμενη μέρα τους, τί έκαναν, πού πήγαν. Εεε, αυτό τους βοηθάει πάρα πολύ στην ανάπτυξη του προφορικού τους λόγου. Επίσης, εεε, τα αφήνουμε τα παιδιά να διαβάζουν κάποια παραμύθια από τη γωνιά της βιβλιοθήκης μας, εεε.. και με παρατηρήσεις που τους κάνουμε, προσπαθούμε να εκφραστούν... να τα κάνουμε τα παιδάκια αυτά να εκφραστούν.Ε...επίσης, σημαντικό ρόλο παίζουν και τα μεγαλύτερα παιδάκια τα Ρομά, εεε, γιατί έτσι τα βοηθούν στην κατανόηση και στη μετάφραση της γλώσσας. Εεε. και κυρίως, εεε. κι αυτό κυρίως γίνεται στους πρώτους μήνες της προσαρμογής της σχολικής μας χρονιάς, εεε. που δεν ξέρουν τα μικρότερα εεε. τα προνήπια, την καθ.. την ελληνική μας γλώσσα.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εε., φυσικά κι έχουμε παρατηρήσει ότι τα παιδάκια αυτά προτιμούν κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες... Αυτά είναι η μουσική, τα κινητικά παιχνίδια, το θεατρικό παιχνίδι, το κουκλοθέατρο, οι εικαστικές δραστηριότητες.. εεε, και φυσικά καθημερινά χρησιμοποιούμε έτσι στη διδασκαλία μας, εεε, απ' αυτές τις προηγούμενες δραστηριότητες, εεε, τις δραστηριότητες που ανέφερα ... εεεε, δηλαδή, μέσα από ένα μουσικοκινητικό παιχνίδι, τα παιδιά μπορούν να μάθουν προμαθηματικές έννοιες, δηλαδή το πάνω-κάτω, το μέσα-έξω, το μπροστά-πίσω... εεε, ή μέσα από ένα τραγούδι να μάθουμε τα χρώματα, τα σχήματα, εεε, μέσα από το κουκλοθέατρο μπορούμε ν' αναπτύξουμε τον προφορικό μας λόγο,

και κυρίως το κουκλοθέατρο τους αρέσει πάρα πολύ, εεε, στους μαθητές Ρομά. Εεεε, το παιδί, εεε, χωρίς να γνωρίζει ανάγνωση και γραφή, όπως είπα και πριν, εεε, διαβάζει ένα.. το αγαπημένο του παραμύθι, βλέποντας μόνο τις εικόνες. Αυτό τα βοηθάει έτσι να εκφραστούνε, ν' αναπτύξουν τον προφορικό τους λόγο.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, είναι φυσιολογικό έτσι να μιλούν, στην αρχή να μιλούν τη Ρομανί τους γλώσσα, εφόσον έρχονται από μια οικογένεια, που μέσα στο σπίτι μιλούν συνέχεια τη Ρομανί. Εε.. Δεν έχουν ερεθίσματα της ελληνικής γλώσσας, γι' αυτό έτσι και δυσκολεύονται στην κατανόηση και στη χρήση της ελληνικής γλώσσας, ειδικά στην αρχή της σχολικής μας χρονιάς. Βέβαια, κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, η εξέλιξή τους εεε. στη γλώσσα είναι μεγάλη. Εεε, στο τέλος της χρονιάς μας, τα παιδάκια αυτά ενσωματώνουν εεε.. στο λεξιλόγιο τους την ελληνική γλώσσα σε πολύ μεγάλο βαθμό, παρατηρούμε.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, είπαμε και πριν, ότι τα παιδάκια τα Ρομά δυσκολεύονται κυρίως στις γνωστικές, νοητικές δραστηριότητες. Εμείς, έτσι τα βοηθάμε, ενθαρρύνοντάς τα να εκφραστούν, ενισχύοντας την αυτοπεποίθησή τους, εεε, χρησιμοποιούμε την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Βάζοντας δηλαδή τα μεγαλύτερα Ρομά παιδιά να βοηθούνε τα μικρότερα, τα προνήπια, έτσι για να νοιώθουνε μεγαλύτερη ασφάλεια και εξοικείωση μαζί τους. Εεε, και στο τέλος, επιβραβεύουμε το αποτέλεσμα της εργασίας, ας... όποιο και να είναι, είτε μικρό το αποτέλεσμα, είτε μεγαλύτερο, δεν μας πειράζει αυτό, κι έτσι τα παιδιά... τονώνεται το ηθικό τους, εεε, και προσπαθούν όλο και περισσότερο.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

- Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;
- Αν όχι, γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, όχι, δεν χρησιμοποιούμε τη Ρομανί γλώσσα στη μαθησιακή διδασκαλία, γιατί θα υπάρξει έτσι μια γλωσσική σύγχυση... εεε, αυτό θα

δυσκολέψει στη μάθηση της ελληνικής γλώσσας από την πλευρά των Ρομά μαθητών, αλλά και επίσης και στη σύγχυση θα δημιουργηθεί και στους μη Ρομά μαθητές. Εεεε, άλλωστε, η γλώσσα που χρησιμοποιούμε μέσα στο σχολείο μας είναι η ελληνική και σε αυτή πρέπει να μιλούμε.

15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, κάποιες φορές ναι, το επιτρέπουμε να μιλούν. Κυρίως στην αρχή της σχολικής χρονιάς, εεε.. τα παιδάκια, ειδικά τα προνήπια, δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, δεν έχουν ερεθίσματα στην οικογένειά τους, της ελληνικής γλώσσας, γιατί μιλούν συνέχεια τη Ρομανί. Έτσι εκεί αφήνουμε όταν κάτι δεν καταλαβαίνουν τα παιδάκια τα προνήπια, να τους τα εξηγήσουν τα νήπια τα παιδάκια, τι λένε. Εεε..κι επίσης κι εμείς, όταν κάτι μας ζητάει ένα προνήπιο παιδάκι, που δεν το καταλαβαίνουμε στην αρχή, τι μας ζητάει, ζητούμε τη βοήθεια των μεγαλύτερων Ρομά μαθητών. Επίσης, επιτρέπουμε την ώρα του φαγητού, έτσι που το διάλειμμα, που είναι πιο χαλαρό το πρόγραμμα, εεε.. αυτές τις περιπτώσεις τους αφήνουμε να μιλούν.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Όχι, δεν αλλάζω τον τρόπο διδασκαλίας μου. Δε θεωρώ απαραίτητο δηλαδή ότι πρέπει να αλλάξω. Εε., συνήθως χρησιμοποιώ περισσότερα εποπτικά και ψηφιακά υλικά και μέσα, έτσι περισσότερο για την κατανόηση της θεματικής ενότητας από την πλευρά των Ρομά μαθητών. Εεεε, όχι, όχι, δεν το αλλάζω.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Στην τάξη μου δεν ξεχωρίζω τα παιδιά, ούτε εγώ, ούτε οι υπόλοιποι μαθητές, εεε, σε παιδιά Ρομά και μη Ρομά. Όλοι μας είμαστε μια παρέα... εεε., συμπεριφερόμαστε το ίδιο σε όλα τα παιδάκια. Αποδεχόμαστε το διαφορετικό και το ενσωματώνουμε στην ομάδα μας. Στόχος μας είναι η συνεργασία, η αλληλοβοήθεια, η φιλία ... γι' αυτό έτσι και δημιουργούμε και ομαδούλες μικτές. Δηλαδή, αγόρια-κορίτσια, νήπια-προνήπια, Ρομά και μη Ρομά μαθητές. Δεν έχουμε

δηλαδή μια παρέα Ρομά και μια άλλη παρέα μη Ρομά, όχι, έχουμε μεικτές ομαδούλες. Ε... επίσης καλλιεργούμε τον αλληλοσεβασμό και την εκτίμηση για το... του ενός παιδιού με το άλλο παιδί. Δεν υπάρχει διαχωρισμός μας, δεν συμπεριφερόμαστε κάπως διαφορετικά σ' αυτά τα παιδιά, ώστε να χρειαστεί δηλαδή να τα ενσωματώσουμε. Το θεωρούμε από την αρχή, ότι είμαστε μια ομάδα, κι αυτό γίνεται δηλαδή είτε είναι Ρομά, είτε είναι αλλοδαπά ...δεν υπάρχει ...δεν ποτέ δεν το έχω κάνει έτσι να.. δηλαδή να ξεχωρίζω σε ομάδες τα παιδιά.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, μερικές φορές, ναι, χρησιμοποιώ. Με αφορμή διάφορα γεγονότα, μπορεί να είναι δηλαδή μια χριστουγεννιάτικη γιορτή, είτε η γιορτή του Πάσχα, θα μιλήσουμε και θα δείξουμε στοιχεία του πολιτισμού τους, της κουλτούρας τους, των παραδόσεών τους.... Φυσικά αυτό θα το έκανα είτε είναι Ρομά, είτε μια άλλη μειονότητα, το ίδιο θα συμπεριφερόμουν, δεν τα ξεχώριζα. Κι αυτά συνήθως, κι εγώ θα δείξω κάποιο εποπτικό υλικό, που θα έχω ασχοληθεί νωρίτερα, να βρω στο διαδίκτυο, αλλά αφήνω και πολλές φορές τα παιδάκια τα ίδια τα Ρομά, να μας εκφράσουν, να μας πουν τι ...πως συμπεριφέρονται, τι κάνουν στο σπίτι τους, τι φτιάχνουν με τη μαμά, να δηλ.... αν κάτι διαφορετικό φτιάχνουν απ' αυτά που θα πούμε εμείς, που κάνουμε στη δική μας την κοινωνία. Αυτά.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

–Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

–Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, ανάλογα με τη δραστηριότητα μας, θα δουλέψουμε άλλες φορές ατομικά και άλλες φορές ομαδικά. Δεν είναι δηλαδή πάντα σταθερό ότι δουλεύουμε ατομικά ή ομαδικά. Αυτό που βοηθάει εεε. συνήθως οι ομαδικές έτσι οι ομαδου... οι δραστηριότητες να καλλιεργηθεί το κλίμα να καλλιεργηθεί η συνεργασία, η αλληλοβοήθεια, η αποδοχή στο διαφορετικό, ν' αναπτύξουν τη φιλία τους. Οι ομάδες μας είναι μεικτές, όπως είπα και σε προηγούμενη ερώτηση, δηλαδή είναι μια ομάδα αποτελείται από Ρομά και από μη Ρομά μαθητές, από νήπια και από

προνήπια, από αγόρια και κορίτσια. Δεν είναι δηλαδή μόνο Ρομά ή μόνο μη Ρομά παιδιά. Όχι. Θέλουμε μεικτές ομάδους.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Φυσικά και μπορεί να τα βοηθήσει. Εεε και πιστεύω ότι είναι και ο μοναδικός χώρος όπου δεν υπάρχει διαχωρισμός, ρατσισμός. Εάν η οικογένεια συνειδητοποιήσει την αξία του σχολείου, με τη συνεχόμενη φοίτηση, τα παιδιά θ' αποκομίσουν περισσότερα οφέλη και θα μπορούν ν' αλλάξουν ταυτόχρονα και τη ζωή τους. Εεε, θα μπορούν να τελειώνουν τις βασικές σπουδές και γιατί όχι και να φοιτήσουν και σ' ένα πανεπιστήμιο, κι έτσι να ακολουθήσουν διαφορετικό επάγγελμα από το επάγγελμα των γονιών τους, δηλαδή του εμπόρου.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Ναι, θα μπορούσε. Εεεε, πρώτον από το σχολείο. Θα μπορούσε να ενισχύσει τη φοίτηση των παιδιών με Ρομά σ' ένα ολοήμερο σχολείο, σε... με ενισχυτική διδασκαλία, να υπάρξει ένας κοινωνικός λειτουργός, ένας σχολικός ψυχολόγος, ώστε εεε.. να ενισχύσει την αυτοπεποίθησή τους και την ενσωμάτωσή τους στο σχολικό περιβάλλον. Από την άλλη, όμως, και η οικογένεια θα πρέπει ν' αποδεχθεί τη σπουδαιότητα του σχολείου, εεε.. για τη μετέπειτα ζωή των παιδιών και να ενισχύει τη φοίτησή τους κι όχι ν' αποτρέπει, ... και να επιτρέπει συγγνώμη, τη σχολική διαρροή. Εεε, απ' την άλλη πλευρά η πολιτεία θα μπορούσε, με προγράμματα, να τα βοηθήσει ν' αλλάξουν τη νοοτροπία τους, τη σκέψη τους και τις αντιλήψεις τους, όσον αφορά την τακτική φοίτηση και την αξία του σχολείου.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Δεν έχουμε τέτοια φαινόμενα στο σχολείο μας. Η ηλικία είναι μικρή και τα παιδιά δεν αισθάνονται ρατσισμό απέναντι στα άλλα. Όχι, υπάρχει ένα πολύ φιλικό κλίμα, και στην όλη μου πορεία, δεν έχω δει κάτι ανάλογο.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 10: Εεε, κατά κύριο λόγο δεν ενδιαφέρονται, εεε για τη σχολική φοίτηση, γιατί δεν έχουν συνειδητοποιήσει την αξία του σχολείου. Οι περισσότεροι γονείς είναι αναλφάβητοι και δεν θεωρούν τη φοίτηση σπουδαία για τη ζωή των παιδιών τους. Αυτά που θέλουν να μάθουν τα παιδιά τους, τους τα διδάσκουν οι ίδιοι. Η εγγραφή στο σχολείο γίνεται πολλές φορές για να πάρουν τη βεβαίωση φοίτησης, προκειμένου να την προσκομίσουν για να τους δοθούν τα επιδόματα. Δεν ασχολούνται με τα παιδιά τους στο σπίτι σχετικά με την εκπαίδευση, εεε..., δεν καλλιεργούν τις νοητικές όπως είπαμε τις γνωστικές δεξιότητές τους. Θεωρούν δεδομένο ότι τα κορίτσια παραδείγματος χάρη σε μικρή ηλικία, από 14 χρονών, πρέπει να παντρευτούν να κάνουν οικογένεια, ενώ τα αγόρια θα πρέπει ν' ακολουθήσουν το επάγγελμα του μπαμπά, που είναι κυρίως το εμπόριο.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 11

Συναινείτε γι αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Φυσικά

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: 56

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Εκτός απ' τη Σχολή εξομοίωση το 2000 με 28 μαθήματα

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: 22

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Εεε, 10 με 11 χρόνια 7 χρόνια

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Είναι μια ενδιαφέρουσα εμπειρία, όμως λίγο μας απογοητεύει εμάς τους εκπαιδευτικούς που βάζουμε στόχους υψηλούς, διότι η μη

φοίτηση των Ρομά, η τακτική φοίτηση, και η αδιαφορία για το σχολείο, δεν φέρνει τα αποτελέσματα που θέλουμε εε, σ' αυτά τα παιδιά, όπως και στα υπόλοιπα. Η κουλτούρα τους η συγκεκριμένη, η ελευθερία που έχουν από τους γονείς, η τάση τους να μην μπαίνουν σε όρια, τα καθιστά αδύναμα να μπορούν να σταθούν μέσα σ' ένα σχολικό περιβάλλον, το οποίο έχει όρια και διδάσκει τέτοιες αξίες.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι αυτή που είπα πριν, ότι δεν φοιτούν τακτικά εεε και τα παιδιά δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν με την εκπαιδευτικό ή με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους, λόγω του ότι δεν γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα, εεε, οπότε δεν κατανοούν πολλά πράγματα και δεν μπαίνουν στο ενδιαφέρον. Υπάρχει μια σύγχυση στο μυαλό τους, ανάμεσα στη δική τους γλώσσα που την ξέρουν άπταιστα και στην ελληνική. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να ντρέπονται εε, ιδίως στην αρχή της σχολικής χρονιάς, χμ, χμ, συγγνώμη..., εε στην αρχή της σχολικής χρονιάς, ε και παρόλες τις προσπάθειες της νηπιαγωγού και των συμμαθητών τους, από τη στιγμή που δεν φοιτούν, δεν μπορεί ν' αποκτηθεί αυτή η άνεση και η επαφή μεταξύ τους. Οπωσδήποτε γνωρίζουμε όλοι το χαμηλό επίπεδο της οικογένειας και η ανυπαρξία στήριξης από την οικογένεια για να φοιτούν συνεχώς, δεν υπάρχουν τα ερεθίσματα και δυστυχώς δεν ενισχύεται από το σπίτι ή και από το κράτος η τακτική φοίτηση των παιδιών αυτών.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Ε, θεωρώ ότι οι μαθητές Ρομά, έχουν υψηλό δείκτη νοημοσύνης, σε σχέση με τους μη Ρομά, διότι εεμ, αυτό που έχουν σαν κουλτούρα από την οικογένειά τους, να προσπαθούν να επιβιώσουν μόνα τους, είναι λίγο στην αδιαφορία των γονιών, δεν είναι κάποιος γονιός από πάνω τους, να τα στηρίζει ή να τα καθοδηγεί παντού. Αυτά, αυτό τα έχει ψήσει τα παιδιά, ο τρόπος δηλαδή που δρουν και επιβιώνουν, είναι πανέξυπνα, όμως δεν μπορούν ν' αποκτήσουν δεξιότητες, λόγω του ότι δεν έχουν ερεθίσματα στο δικό τους περιβάλλον και δεν έρχονται και στο σχολείο τακτικά, για ν' αποκτήσουν εκεί ερεθίσματα. Άρα, η διαφορά μεταξύ τους

στις δεξιότητες οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχουνε από το σπίτι τους ερεθίσματα, αλλά στο σχολείο, που υπάρχουνε τόσα πολλά ερεθίσματα, δεν έρχονται. Άρα το αποτέλεσμα είναι να υπάρχει αυτή η διαφορά μεταξύ των Ρομά και των μη Ρομά στις δεξιότητές τους.

8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές;

Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Οι Ρομά μαθητές διψούν για πολλά πράγματα, τα οποία τα βρίσκουν στο χώρο του νηπιαγωγείου εεε και όταν φοιτούν κι έρχονται κι αναπτύζουν έτσι μία οικειότητα με την εκπαιδευτικό και τους συμμαθητές τους, τους βλέπουμε ότι έχουν μεγάλο ταλέντο, μεγάλη έφεση στη ζωγραφική, στο ελεύθερο παιχνίδι, στο χορό, στο τραγούδι, εεε, γενικώς έχουνε μέσα τους το ρυθμό, τους αρέσουνε τα κινητικά παιχνίδια και είναι πάρα πολύ κοινωνικά. Εάν, δώσεις περισσότερο χρόνο σ' αυτούς και ασχοληθείς να ξεπεράσουν αυτό το κόμπλεξ που νοιώθουν απέναντι στους ... στην υπόλοιπη ομάδα, θεωρώ ότι οι Ρομά μπορούν να κάνουν πάρα πολλά πράγματα, διότι έχουν υψηλό δείκτη νοημοσύνης.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Εεεε, πάλι ο λόγος θα επαναλάβω που δεν αποκτούν αρκετές δεξιότητες είναι η έλλειψη φοίτησης στο νηπιαγωγείο και γι' αυτό δεν προετοιμάζονται κατάλληλα με όλες τις δεξιότητες που έχει ένα παιδί τελειόφοιτο προκειμένου να πάει στο δημοτικό. Άρα στο θέμα του γνωστικού επιπέδου εεε έχουνε ελλείψεις, ο προφορικός, ο γραπτός λόγος καθώς και οι προμαθηματικές έννοιες, που διδάσκονται με παιγνιώδη τρόπο στο νηπιαγωγείο, δεν έχουν κατακτηθεί από τους Ρομά μαθητές, εε αφού δεν έχουνε και τα κατάλληλα ερεθίσματα από την οικογένειά τους, η οποία δεν στηρίζει την τακτική τους φοίτηση, έχουμε αυτά τα αποτελέσματα στην έλλειψη δεξιοτήτων εεε στους Ρομά μαθητές.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Εεε, προσπαθώ να δημιουργήσω τα κατάλληλα ερεθίσματα στις διάφορες γωνιές, έτσι ώστε τα παιδιά να πειραματιστούν εεε και να ασχοληθούν

με οποιαδήποτε δραστηριότητα και να πάρουν κάτι από αυτήν. Ε, για παράδειγμα βλέπω έναν Ρομά που είναι στη γωνιά της βιβλιοθήκης κι έχει πάρει ένα βιβλίο, έεε ένα παραμύθι και το κοιτάει διστακτικά. Ε, θα πάω κοντά του, θα καθίσουμε στο τραπέζι, θα το ανοίξουμε, θα το προκαλέσω να μου πει τι βλέπει, αν του αρέσουν οι εικόνες, ε να μετρήσουμε πράγματα, να παίξουμε θεατρικό παιχνίδι σύμφωνα με αυτό το παραμύθι ή μπορεί να του πιάσω και το χεράκι κάποια στιγμή για να του δείξω κάποια λεπτή κινητικότητα, να κόψει, να ζωγραφίσει μέσα στα όρια και διάφορα άλλα, θα το επιβραβεύσω με λόγια και με έργο μέσα στην τάξη, θα το κάνω να αισθανθεί άνετα, προκειμένου μέσα από το παιχνίδι να αναπτύξει αυτές τις δεξιότητες, στις οποίες δυσκολεύεται.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Ε, γνωρίζουμε ότι λόγω της κουλτούρας των Ρομά, προτιμούν μουσική, κουκλοθέατρο, θεατρικό παιχνίδι και όλες αυτές τις δραστηριότητες που εμπεριέχουν μουσική και κίνηση. Μέσα λοιπόν από τη μουσική και το τραγούδι, θ' αποκτήσουμε κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες, τις οποίες θα προκαλέσω εγώ, με τους υπόλοιπους συμμαθητές, όπως για παράδειγμα, να τραγουδήσουμε το τραγουδάκι με το σώμα μου, ε να μιλήσουμε για το ... ντριννν (διακοπή από τηλέφωνο)...όπως για παράδειγμα, ένα τραγουδάκι που έχει να κάνει με το σώμα μου, εκεί θα πιάνουμε κάθε μέρος του σώματός μας και θα λέμε πως λέγεται, τα παιδάκια θα μάθουνε πως λέμε τα διάφορα μέρη του σώματός μας, το κεφάλι, τα μάτια, τα αυτιά, την κοιλίτσα, τα πόδια, έεεε, μαθαίνουμε για τους αριθμούς μέσα από τη μουσική, θα μετρήσουμε μαρκαδόρους, θα μετρήσουμε πράγματα, θα ψάξουμε να βρούμε πράγματα που έχουνε το χρώμα το συγκεκριμένο, θα μάθουν τα παιδιά μέσα από το παιχνίδι έεε, όπως κάνουμε πάντα όλες τις δραστηριότητες μέσα από το παιχνίδι θα μάθουνε τα παιδιά να ανακαλύψουν τις γνώσεις. Έεε, τα ενθαρρύνουμε πάντα, έεε, με το εποπτικό μας υλικό αλλά και το ψηφιακό πλέον.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 6: Εεε, οι μαθητές Ρομά, όπως είπαμε, έχουνε ενισχυμένη την κουλτούρα τους από το σπίτι, και αυτό τους κάνει να χρησιμοποιούν συνεχώς τη δική τους γλώσσα, ακόμα και μέσα στην τάξη. Χρέος μας είναι να τα προκαλούμε και να τα ενισχύουμε να μιλούν την ελληνική γλώσσα, η οποία θα τους βρεθεί και στην υπόλοιπη εκπαιδευτική τους πορεία, εάν συνεχίσουν φυσικά. Όταν ένα παιδάκι, το ακούσουμε να μιλάει τσιγγάνικα, δεν θα το αποπάρουμε, θα το προκαλέσουμε όμως με παιγνιώδη τρόπο να χρησιμοποιήσει την αντίστοιχη ελληνική, εεε, γιατί μόνον έτσι θα μπορέσουμε να αποκτήσουμε τον... τις γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ μας και να οδηγηθούμε σε μία ομαλή εκπαιδευτική διαδικασία.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Εεε, αυτό συμβαίνει ιδίως στην αρχή, όταν πρωτοέρχονται τα Ρομά, εεε, και αυτό που μπορούμε εμείς να κάμνουμε είναι να τα προκαλούμε να πειραματίζονται σε διάφορες γωνιές οργανωμένες του νηπιαγωγείου, εεε να τα βάλουμε σε ομάδες, οι οποίες να ... όπου θα μάθουνε να συνεργάζονται μεταξύ τους και εάν σε περίπτωση αποτύχουν σε μια δραστηριότητα, να πιαστούν από τον ... από το μέλος της ομάδας, έτσι ώστε να μπορέσουν να μην απογοητευτούν. Εεε, τα ενθαρρύνουμε συνεχώς και τα επιβραβεύουμε σε οποιαδήποτε δράση τους, προκειμένου να συνεχίσουν εεε με περισσότερη... περισσότερο θάρρος και δύναμη μέσα στην τάξη.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

– **Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;**

– **Αν όχι, γιατί;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Εεε, η κύρια γλώσσα μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία, όπως γνωρίζουμε, είναι η ελληνική γλώσσα εεε, η οποία θα τους συνοδεύει στην υπόλοιπη εκπαίδευσή τους. Παρόλα αυτά δεν μπορούμε ν' αποκλείσουμε αυτά τα παιδιά να χρησιμοποιούν και τη δική τους γλώσσα, αλλά δεν ενισχύουμε αυτήν την διαδικασία. Φυσικά, όταν μιλήσουν και πουν κάποια κουβέντα, θα τους ρωτήσουμε να μας πούνε τι είναι αυτό, για να μπορούμε να τους καταλάβουμε κι εμείς, φυσικά και θα ρωτήσουμε κάποιες λέξεις πως λέγονται στη δική τους γλώσσα, το καλημέρα,

το καληνύχτα, το φαγητό, το όνομά τους ίσως, όπως κάνουμε και σε άλλες μειονότητες, όπως είναι τα παιδιά από Βουλγαρία, από Αλβανία και προσφάτως από Ουκρανία.

**15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη;
Γιατί;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Φυσικά και θα τους επιτρέψουμε γιατί είναι η μητρική τους γλώσσα, αλλά προσπαθούμε μέσα από το παιχνίδι και από τα ερεθίσματα που τους δίνουμε να κατανοήσουν και την ελληνική για το δικό τους καλό.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Εεε, φυσικά και δεν αλλάζει η διαδικασία η μαθησιακή, από τη στιγμή που είναι οι Ρομά. Αλίμονο, αν κάθε φορά που μπαίνουν διαφορετικά στοιχεία και διαφορετικοί μαθητές από τόσες μειονότητες, να διαφοροποιείται το πρόγραμμα. Εεεε, το πρόγραμμα, το ενιαίο πρόγραμμα λειτουργίας του νηπιαγωγείου τίθεται... θέτεται από το Υπουργείο και η νηπιαγωγός λαμβάνει υπόψη της και τη χρονική στιγμή και την ηλικία των παιδιών, τα ενδιαφέροντά τους σύμφωνα με την πλειοψηφία των παιδιών, προσαρμόζει το πρόγραμμά της, έτσι ώστε να έχει τα καλύτερα αποτελέσματα.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Έεεε, καταρχήν, αντιμετωπίζονται όλοι οι μαθητές ως ίσοι, δεν αλλάζουμε τίποτα από το άψυχο υλικό, εεεε, το έμψυχο υλικό οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί οι οποίοι θα δώσουν όλα τα στοιχεία τα οποία χρειάζεται να επεξεργαστούν οι μικροί μαθητές για να έχουμε αποτελέσματα. Αυτό που κάνει ο εκπαιδευτικός είναι να τα εντάξει σε ομάδες, αναμειγνύοντας τους μαθητές, το φύλο και την ηλικία των παιδιών. Αποδεχόμαστε φυσικά την διαφορετικότητα και προσπαθούμε για το καλύτερο μέλλον τους.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Φυσικά το... χρησιμοποιούμε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού τους και στοιχεία από την καθημερινή τους ζωή, για να ενισχύσουμε την παραμονή τους στο νηπιαγωγείο. Όταν ένα παιδάκι έρθει, Ρομά, φέρνοντας μία εμπειρία του, την οποία θέλει να εκμυστηρευτεί στους μαθητές και στην εκπαιδευτικό, στη γωνιά της παρεούλας, εεε και μας μιλήσει για έναν γάμο που έγινε, μια γιορτή, έεε κάποιο έθιμο που έχουνε, εμείς φυσικά και θα το αναλύσουμε, θα το δεχτούμε, θα δείξουμε το ενδιαφέρον μας, θα το συγκρίνουμε με κάποιο έθιμο δικό μας, θα εκπλαγούμε, θα δείξουμε τη χαρά μας, τον ενθουσιασμό μας, έτσι ώστε να το ενισχύσουμε, να φέρει κι άλλες τέτοιες εμπειρίες μέσα στο σχολείο, και να εεε φύγει από αυτόν τον δισταγμό του να εκμυστηρευτεί και να εμπλουτίσει τον προφορικό του λόγο, απέναντι σε όλη την ομάδα.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

– Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

– Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Εεεε, μέσα στην τάξη δουλεύουμε και ατομικά, αλλά και ομαδικά. Πριν ακόμα η νηπιαγωγός προϋπαντήσει τα παιδιά με την έναρξη της σχολικής χρονιάς, έχουν οργανωθεί τόσο καλά οι γωνιές, έτσι ώστε μπορούν τα παιδιά να παίζουν εκεί και ατομικά και ομαδικά. Ε, η οργάνωση της τάξης θεωρώ ότι είναι το σημαντικότερο, πρέπει να είναι εμπλουτισμένη με πολύ υλικό, έτσι ώστε να προκαλεί το ενδιαφέρον των παιδιών να πειραματίζονται, να συνεργάζονται μεταξύ τους και ν' αναπτύξουν όλες τις δεξιότητές τους. Ε, και σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, εεε ομάδες τέλος πάντων, προσέχω οι ομάδες μου να είναι ανακατεμένες, να είναι διαφορετικών φύλων, διαφορετικών ηλικιών, εεε, αλλοδαπά και μη, Ρομά και μη, έτσι ώστε να μπορούν να πάρουν ο ένας απ τον άλλον.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Φυσικά, θεωρώ ότι είναι το άλφα και το ωμέγα σήμερα, εε, είναι το μόνο μέσο υποστηρικτικό, είναι ο μόνος θεσμός που μπορούν τα παιδιά αυτά να προχωρήσουν και ν' αλλάξουν το μέλλον τους. Εεεε εάν εεε, η... η ...οικογένεια,

γιατί σε αυτή την ηλικία, είναι καθοδηγούμενα τελείως από την οικογένεια, εάν η οικογένεια ενισχύσει αυτή τους την επιθυμία να έρχονται στο νηπιαγωγείο, θα αποκτήσουν κοινωνικότητα, θα ενσωματωθούν στην κοινωνία, που αυτό θέλουμε και θα καλλιεργήσουν και τις δεξιότητές τους προκειμένου να ενταχθούν και στο δημοτικό, στην επόμενη βαθμίδα.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Καταρχήν, αυτό που θα μπορούσε να ενισχύσει τα παιδιά στην καλύτερη σχολική πορεία είναι η νοοτροπία της οικογένειας. Πρέπει ν' αλλάξει, η οικογένεια πρέπει να λάβει υπόψη της ότι το άλφα και το ωμέγα στην εξελικτική πορεία των παιδιών τους είναι η φοίτησή τους στο σχολείο, και συγκεκριμένα να ξεκινήσουν από το νηπιαγωγείο, για τη βαθμίδα για την οποία μιλάμε. Εάν αλλάξει η νοοτροπία της οικογένειας και το παιδί φοιτά, θα έχουμε άριστα αποτελέσματα. Από τη θέση... ααα, το σχολείο μπορεί να κάνει εξατομικευμένη διδασκαλία, να κάνει ενισχυμένη διδασκαλία, να κάνει ένα ολόημερο που ίσως χρειαστεί, εε, μπορεί να φωνάξει κοινωνική λειτουργό ή ψυχολόγο, προκειμένου να μιλήσει και μέσα στην τάξη σε όλα τα παιδιά, όχι μόνο στα συγκεκριμένα, αλλά περισσότερο στους γονείς και ο Δήμος από την άλλη, η ευρύτερη κοινότητα μπορεί να ενισχύσει αυτήν την προσπάθεια της εκπαιδευτικού και να καλεί τους γονείς αυτούς σε πιο τακτικές συνεδρίες, προκειμένου να αλλάξει η κουλτούρα τους και η νοοτροπία τους και να ενισχύσουν τη φοίτηση των παιδιών τους. Εάν γίνουν όλα αυτά θα έχουμε πολύ καλά αποτελέσματα και η αντίληψη και της ευρύτερης κοινωνίας σχετικά με τη... με την ζωή των Ρομά και την ύπαρξή τους ανάμεσά μας θα διαφ... θα γίνει διαφορετική.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Στο... στη βαθμίδα στην οποία μιλάμε, στο νηπιαγωγείο, δεν υπάρχουν ρατσιστικές συμπεριφορές, γιατί η ηλικία αυτή είναι τόσο αθώα, που τα παιδιά αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλο, ως ίσο. Επίσης, στη διδασκαλία μέσα στο νηπιαγωγείο, πάλι με παιγνιώδη τρόπο, η νηπιαγωγός εεε, κατά τακτά χρονικά διαστήματα και όποτε βρεθεί ευκαιρία, ενισχύει την ισότητα μεταξύ των παιδιών, ότι μπορεί να είμαστε όλοι

διαφορετικοί, όχι μόνο στο χρώμα, όχι μόνο στην καταγωγή, όχι μόνο στις συνήθειες, στο ύψος, στο πάχος, στην ηλικία, αλλά μέσα στο σχολείο είμαστε όλοι ίσοι. Κι αν τυχόν παρουσιαστεί κάποια... κάποιο ρατσιστικό εε ρατσιστική συμπεριφορά, τότε θα συζητηθεί μέσα, δεν θα δοθεί τόσο μεγάλο εεεεμμμ... τόσο μεγάλο χρονικό περιθώριο στο να συζητηθεί αυτό, γιατί όσο το συζητάμε, τόσο το διογκώνουμε, εεε θα μουν πάλι τα όρια, και το θέμα αυτό θα τελειώσει. Ε, η νηπιαγωγός είναι αυτή η οποία, θα λειτουργήσει σαν πυροσβεστήρας σε οποιαδήποτε διαμάχη των παιδιών. Μέσα στο σχολείο καλλιεργείται η αποδοχή όλων, οπότε δεν επιτρέπουμε ρατσιστικές συμπεριφορές.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 11: Οι γονείς Ρομά δυστυχώς, δυστυχώς, δεν ασχολούνται, εε δεν έχουν... δεν ασχολούνται με την εκπαίδευση των παιδιών τους, αυτό φαίνεται με το από το γεγονός ότι δεν ασχολούνται στο σπίτι καθόλου, ενώ ένας άλλος γονιός θα δώσει κι ένα φύλλο εργασίας, θα διαβάσει κι ένα παραμύθι με το παιδί του, που θα το ερμηνεύσει, θα ζωγραφίσει. Οι γονείς Ρομά δεν έχουν καταλάβει πόσο σημαντικός είναι ο θεσμός της εκπαίδευσης των παιδιών τους. Εάν το καταλάβουν αυτό, τότε τ' αποτελέσματα θα είναι ισάξια με τα' άλλα τα παιδιά, θα αλλάξει ο τρόπος ζωής τους και θ' αποκτήσουν ένα όραμα για τα παιδιά τους τα ίδια, ότι και αυτά θα ενταχθούν και θ' αλλάξει και ο τρόπος ζωής τους. Δε θα ζουν με τον τρόπο που ζουν, πηγαίνοντας από εδώ κι από εκεί, δεν θα αισθάνονται μειονεκτικά, να περιμένουνε το εισόδημα που θα τους έρθει στις αρχές του μήνα, θα βρουν κι αυτοί τη δουλίτσα τους, θα ενταχθούν μέσα στην κοινωνία κι έτσι θα έχουν ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις, όπως έχουνε οι υπόλοιποι γονείς όλων των παιδιών. Άρα, πρέπει οι γονείς οι ίδιοι να οραματιστούν ένα καλύτερο αύριο για τα παιδιά τους, να θελήσουν τα παιδιά τους εεε, να φοιτούν τακτικά στο σχολείο και όλα θ' αλλάξουν.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ 12

Συναινείτε γι' αυτή τη συνέντευξη;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Συναινώ.

1. Ποια είναι η ηλικία σας;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: 53 χρονών.

2. Έχετε κάνει επιπλέον σπουδές ή επιμορφώσεις;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εε ναι έχω κάνει, ένα μεταπτυχιακό στις επιστήμες της Αγωγής στο ΕΑΠ.

3. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εεε 22 χρόνια.

4. Πόσα έτη εκπαιδευτικής υπηρεσίας έχετε συνολικά με Ρομά μαθητές ;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Γύρω στα 15.

5. Πως θα περιγράφατε την εμπειρία σας, διδάσκοντας σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εεε θα μπορούσα να πω ότι έχει αρκετές δυσκολίες, και αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη επικοινωνίας με τους γονείς εε και την υποτίμηση της αξίας του σχολείου από τη μεριά τους .Εεε αυτό έχει σαν συνέπεια τη μη συστηματική παρακολούθηση των παιδιών τους, έτσι ώστε να μπορέσουμε σαν εκπαιδευτικοί να τα βοηθήσουμε να δουν το σχολείο πιο ελκυστικό και με μια άλλη οπτική από εκείνη της οικογένειάς τους. Εεε δηλαδή να θέλουν να πάνε σχολείο να παίξουν σε ομάδες, να δουν την κυρία τους, τους φίλους τους, να μάθουν νέα ενδιαφέροντα πράγματα..., χτίζοντας με τον τρόπο αυτόν, το εκπαιδευτικό τους μέλλον στις άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Κάθε καινούργια σχολική χρονιά, εντωμεταξύ εεε επαναλαμβάνεται πάνω κάτω το ίδιο μοτίβο, αλλά ταυτόχρονα, δεν παύει να είναι και μία πρόκληση. Εεμ τα παιδιά Ρομά εεε θεωρώ ότι είναι αρκετά έξυπνα έως παμπόνηρα, με μεγάλη ευστροφία και ικανότητες, όπου δίνοντάς τους την ανάλογη προσοχή μπορούν να καταφέρουν τα ακατόρθωτα, αρκεί να το θέλουν. Στην πλειοψηφία τους θα έλεγα ότι είναι αρκετά φυγόπονα και με την πρώτη δυσκολία προσπαθούν να ξεφύγουν από το πρόβλημα, λένε ψέματα προς όφελός τους ή για να καλύψουν την οικογένειά τους. Όταν τους παίρνει, προσπαθούν να δημιουργήσουν φασαρίες κι ανακατωσούρα στην τάξη, για να καυχηθούν στην οικογένεια. Από την άλλη μεριά είναι πολύ συναισθηματικά παιδιά και αν δεθούν μαζί σου είναι υπέροχα και συμμετέχουν στην τάξη δημιουργικά, αρκεί να μπορέσεις κάθε φορά να βρεις και

ν' αναδείξεις τα θετικά στοιχεία καθενός από αυτά. Τότε η επιτυχία είναι σίγουρη, καθώς και αυτά τα ίδια νοιώθουν ικανοποιημένα, με αυτοπεποίθηση και ολοκληρώνονται μέσα από τη μάθηση.

6. Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι μεγαλύτερες δυσκολίες όταν διδάσκετε σε μαθητές Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εε όταν υπάρχει συνεχής φοίτηση, η δυσκολία είναι μέχρι να τραβήξω την προσοχή τους, όπως και στα άλλα παιδιά. Εε συγκεντρώνονται μόνο όταν είναι κάτι ενδιαφέρον γι' αυτά, αλλιώς δεν προσέχουν και δεν έχουν την ανάλογη επιμέλεια. Επίσης, με μεγάλη δυσκολία υπακούουν σε κανόνες της τάξης. Σιγά-σιγά, όμως με την επανάληψη και την τακτική φοίτηση- όταν αυτή είναι εφικτή- επέρχεται και η ανάλογη πειθαρχία. Εξάλλου είναι πολύ ωραίο να βλέπεις να αυτενεργούν έως ένα σημείο και να βλέπεις παιδιά που έχουν από πολύ νωρίς αυξημένη τη δημιουργικότητα και το ελεύθερο πνεύμα. Μμ παρόλα αυτά όμως, επειδή τα παιδιά μη Ρομά έχουν περισσότερες προσλαμβάνουσες από την οικογένειά τους, είναι πιο εύκολο να συνεχίσεις να οικοδομείς γνώσεις, ενώ σε σαθρά θεμέλια δε γίνεται. Γι αυτό και πρέπει να μπουν γερές βάσεις, προσέχοντάς τα ίσως λίγο παραπάνω κι αφιερώνοντας παραπάνω χρόνο. Εεε στη μη τακτική φοίτηση τώρα, θα πρέπει να γίνεται επανάληψη όλων αυτών που διδάχθηκαν στο διάστημα της απουσίας τους και ν αρχίσουμε πάλι από την αρχή την επανένταξη στο μάθημα, τους κανόνες συμπεριφοράς, και τα λοιπά.

7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές αναφορικά με τον τρόπο που αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους οι Ρομά μαθητές σε σχέση με τους μη Ρομά μαθητές; Αν ναι, που οφείλονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Η αλήθεια είναι ότι η ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους αργεί λίγο χρονικά, (όχι σε όλες βέβαια) κι αυτό γιατί δεν έχει ασχοληθεί κανένας από την οικογένεια να τους μάθει, έστω και κάποια βασικά πράγματα που θα είναι βοηθητικά για το σχολείο. Εεε όμως, μερικές από τις δεξιότητες, που έχουν κάποια ερεθίσματα από το οικογενειακό ή το κοινωνικό τους περιβάλλον, τις έχουν ήδη αναπτυγμένες, όπως, ας πούμε για παράδειγμα τις κινητικές (που είναι από την κουλτούρα τους, με το ρυθμό και τους χορούς), τις κοινωνικές (που είναι η ελευθερία έκφρασης και της κοινωνικοποίησης έως ασυδοσίας καμιά φορά θα

έλεγα, εε τη συναναστροφή τους με πολύ κόσμο, εεεε, χωρίς ιδιαίτερους κανόνες) ή και τις εεεεμ, αριθμητικές (από την ενασχόληση των γονιών με το εμπόριο και την ανεξαρτησία από τους γονείς τους).

**8. Ποιες είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα οι Ρομά μαθητές;
Πείτε μας γιατί το πιστεύετε αυτό;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Οι κινητικές δεξιότητες, όπως ο ρυθμός, η μουσική, ο χορός είναι από τις δεξιότητες που αναπτύσσουν πιο εύκολα. Έχουν καλύτερη αίσθηση του χώρου, αλλά και της κίνησής τους στο χώρο. Είναι κάτι που τους βγαίνει αβίαστα, ίσως είναι έμφυτο, εεε λόγω της μουσικής που έχουν στην κουλτούρα τους, τα ήθη και τα έθιμά τους. Γενικά, προσανατολίζονται πιο εύκολα. Από τις δεξιότητες του νου τώρα, φαίνεται ν' αναπτύσσουν πιο εύκολα τις αριθμητικές, ίσως λόγω της ενασχόλησής των οικογενειών τους με το εμπόριο, και έχουν κάποιες σχετικές προσλαμβάνουσες.. Επίσης, δείχνουνε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για τις ψηφιακές δεξιότητες, λόγω των κινητών τηλεφώνων που χειρίζονται με μεγάλη ευκολία. Είναι πιο κοινωνικά... μμμ... πιθανά λόγω της εξωστρέφειάς τους, της συναναστροφής που έχουν με πολύ και άγνωστο κόσμο και την απεριόριστη πολλές φορές, ελευθερία που έχουν στην ανατροφή τους, όπου δεν υπάρχουν κανόνες και όρια. Αναπτύσσουν δηλαδή τις κοινωνικές δεξιότητες, όπου παρατηρείται να έχουν τρομερή αυτοπεποίθηση, από μόνα τους. Αρκετά γρήγορα, αναπτύσσουν τη συνεργασία στις ομάδες, εε περιορίζουν το εκρηκτικό τους ταπεραμέντο και μαθαίνουν να ολοκληρώνουν τους στόχους τους.

9. Στην ανάπτυξη ποιων δεξιοτήτων δυσκολεύονται οι Ρομά μαθητές περισσότερο; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εεεεε, πιστεύω ότι δυσκολεύονται πιο πολύ στις δεξιότητες του νου, αναφορικά με τη γραφή και την κατανόηση εννοιών. . Εεε, στο σπίτι μιλούν άλλοτε την ελληνική, άλλοτε τη Ρομανί, άλλοτε και τις δυο ταυτόχρονα, οπότε τα παιδιά μπερδεύονται στην κατανόηση των εννοιών και στο σχολείο δυσκολεύονται στο να ταυτοποιήσουν αντικείμενα ή να καταλάβουν οδηγίες, ν αναπτύξουν τον προφορικό τους λόγο, όμως με την επανάληψη λύνεται το θέμα σιγά-σιγά. Από τις κινητικές δεξιότητες, έχουν κάποια θεματάκια σε αυτές εεε που αφορούν στη λεπτή κινητικότητα. Ο λόγος είναι μάλλον προφανής, γιατί δεν υπάρχει

η ανάλογη εξάσκηση στο σπίτι. Επίσης, από τις κοινωνικές δεξιότητες δυσκολεύονται στην αυτορρύθμισή τους και στην πολιτισμένη επίλυση των διαφορών με τους συμμαθητές τους και τον ας το πούμε έλεγχο της συμπεριφοράς με κοινωνικούς κανόνες, γεγονός που προέρχεται από τις συνήθειες του σπιτιού τους.

10. Πώς προσπαθείτε να βοηθήσετε τους Ρομά μαθητές στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτών, στις οποίες δυσκολεύονται;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εξηγώ αρχικά σε όλους, το τί θέλω και πώς γίνεται μια δραστηριότητα, με περισσότερες λεπτομέρειες, και πηγαίνω κοντά τους εξηγώντας, όταν βλέπω ότι δεν έχουν καταλάβει. Εεε.. με την επανάληψη, την ενθάρρυνση και δίνοντάς τους αρχικά περισσότερες δραστηριότητες με μικρότερο βαθμό δυσκολίας, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου γίνονται και δυσκολότερες. Με τον τρόπο αυτό αποκτούν αυτοπεποίθηση, γιατί τις ολοκληρώνουν με επιτυχία εε και νοιώθουν και καλά και με τους συμμαθητές τους. Βέβαια, το ίδιο κάνω και για τους μαθητές μη Ρομά που έχουν δυσ ... δυσκολία σε κάποιες δραστηριότητες. Δίνω σε όλα τα παιδιά τα υλικά για να εξασκηθούν με κάποιες απλές χειροτεχνίες στο σπίτι, τις οποίες θα μου τις φέρουν μέσα στην εβδομάδα. Τα ενθαρρύνω συνεχώς και κάποιες φορές όταν χρειάζεται και υπάρχει χρόνος, χρησιμοποιώ και την εξατομικευμένη διδασκαλία.

11. Έχετε παρατηρήσει να προτιμούν οι Ρομά μαθητές κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες; Αν ναι, τις αξιοποιείτε για να αναπτύξετε κάποιες δεξιότητές τους; Πώς συγκεκριμένα;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Από τις δραστηριότητες προτιμούν τα μουσικοκινητικά παιχνίδια, το κουκλοθέατρο, εε τον χορό, τα τραγούδια, τα παραμύθια, τις κατασκευές, τη ζωγραφική.... Εεεμ, οπότε αξιοποιούνται περισσότερο αυτές οι δραστηριότητες για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων. Δηλαδή, μαθαίνουν έννοιες πιο εύκολα, εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους, εεε αφηγούνται (λένε τις δικές τους ιστορίες ή πώς τα πέρασαν, ή περιγράφουν κάτι που τους έκανε εντύπωση, ένα ζώακι που αγαπάνε, κ.α.).Εεεμ.. με τα τραγούδια και το διδακτικό περιεχόμενό τους (πχ. μαθαίνουν για τα χρώματα, αριθμούς, ζώα) αναπτύσσουν τις δεξιότητες του νου (γλωσσικές και αριθμησης), εε με τα μουσικοκινητικά τραγούδια αναπτύσσουν τις κινητικές τους δεξιότητες, αλλά και την ένταξή τους στο σύνολο. Με τις κατασκευές

τώρα τα παζλ, εεεμ.... τα βοηθούν στην ανάπτυξη της μαθηματικής τους σκέψης... τα παιχνίδια των ρόλων, στην ανάπτυξη της συνεργασίας, της επικοινωνίας, εεε της δημιουργικότητας και της φαντασίας τους. Ούτως ή άλλως, το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου μας περιέχει όλες αυτές τις δραστηριότητες, και στόχος του είναι ακριβώς η αξιοποίησή τους στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των νηπίων και προνηπίων.

12. Πώς αξιολογείτε το γεγονός ότι οι Ρομά μιλούν μια διαφορετική γλώσσα ως προς τη σχολική τους πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Το γεγονός ότι μιλούν αποκλειστικά τη δική τους γλώσσα στο σπίτι και στον περίγυρό τους, τα δυσκολεύει φυσικά στο να μιλήσουν ορθά την ελληνική γλώσσα, αλλά δε θεωρώ ότι είναι ανυπέρβλητο εμπόδιο. Ίσως είναι πιο δύσκολα στην αρχή στο νηπιαγωγείο και στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, αλλά σιγά-σιγά, στη σχολική τους πορεία, θα έχουν περισσότερες προσλαμβάνουσες, από τη στιγμή που θα μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν. Οπότε επειδή έχουν αρκετή ανεξαρτησία και βοηθούνται και από τις καλές ψηφιακές τους δεξιότητες, θα μπορούν να χειρίζονται καλύτερα τον ελληνικό λόγο, αρκεί να το θέλουν και να το επιτρέπουν και οι συνθήκες διαβίωσής τους.

13. Πώς βοηθάτε τους μαθητές Ρομά όταν δυσκολεύονται στη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Προσπαθώ να τους επιβραβεύω, να τους βοηθάω μμμμ, να τους ενισχύω ακόμα και στην απλή τους προσπάθεια, ώστε να νοιώσουν ικανά, να μπορούν να αυτοσχεδιάσουν, εεε να πειθαρχούν, και να μπορούν εκτός από την χαρά που έχουν, να συμμετάσχουν χωρίς προβλήματα και στις ομάδες. Επίσης, δραστηριότητες που τους δυσκολεύουν, εεμ δεν τις αποφεύγουν, απλά τους ξεκινάω από πιο απλές και πηγαίνω στις δυσκολότερες και υπάρχει συχνή επανάληψη αυτών. Εεε πολλές φορές, τους δίνω εργασία και για το σπίτι σε όλα τα παιδιά (αλλά κάποιες φορές μόνο στα παιδιά Ρομά), για να αναπτύξουν τις επιθυμητές δεξιότητες και να απασχολούν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους Εεε...για παράδειγμα, είχα μια πρωτοβουλία παλιά, στην αρχή του σχολικού έτους, εεε την οποία εφαρμόζω και τώρα, όποτε μπορώ. Εε μια εβδομάδα πριν να έρθουν να πάρουν τις βεβαιώσεις για τα επιδόματα που παίρνουν (γιατί πιστεύω τότε είναι ο καλύτερος χρόνος να ζητάς

κάτι από τους Ρομά αναφορικά με τα παιδιά τους) εεε.. όταν ήρθαν να πάρουν τα παιδιά τους, τους ενημέρωσα ότι την επόμενη μέρα θα κάνουμε μια επίδειξη χειροτεχνίας για μισή ώρα εεε , και ότι είναι απαραίτητο να έρθουν κι εκείνοι και όσοι δεν μπορούν να τα αφήσουν υπ' ευθύνη τους σε κάποια άλλη μαμά Ρομά που θα παραβρεθεί. Οι περισσότεροι ανταποκρίθηκαν κι έτσι τους εξήγησα πώς να χρησιμοποιούν το ψαλίδι στη χειροτεχνία και πώς να δείχνουν στο παιδί τους και ποιά είναι τα οφέλη για την ανάπτυξη της λεπτής κινητικότητας για το μέλλον. Επίσης, έγινε αναφορά στο τί κάνει ακριβώς το νηπιαγωγείο και με ποιον τρόπο αυτά που τους φαίνονται αστεία, απλά και τιποτένια και τα κοροϊδεύουνε είναι και τελικά αυτά που θα αποτελέσουν τις βάσεις για ένα καλύτερο εκπαιδευτικό μέλλον. Εε τους έδωσα και υλικό για να κάνουν χειροτεχνίες στο σπίτι και να μου φέρνουν μια κάθε εβδομάδα, όποτε μπορούνε. Σας πληροφορώ ότι ανταποκρίθηκαν περισσότερο και είχα καλύτερη συνεργασία με τους γονείς από εκεί και πέρα. Άλλοι πάλι ήταν ασυνεπείς, ως συνήθως.

14. Η γλώσσα των Ρομά χρησιμοποιείται στη μαθησιακή διαδικασία;

- **Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;**
- **Αν όχι, γιατί;**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εεε.. παρόλο που σ' ένα πολυπολιτισμικό σχολείο, ίσως θα έπρεπε να ενθαρρύνεται η πολυγλωσσία, εγώ όχι, δεν χρησιμοποιώ τη γλώσσα τους στη μαθησιακή διαδικασία, γιατί αφενός η επίσημη γλώσσα του σχολείου είναι η ελληνική και αφετέρου, γιατί ούτε εγώ, ούτε οι υπόλοιποι μαθητές γνωρίζουνε τη Ρομανί. Επίσης, πιστεύω ότι, από τη στιγμή που ζουν στην ελληνική κοινωνία, θα πρέπει να μάθουν να χειρίζονται την ελληνική γλώσσα, γιατί θα τους είναι χρήσιμη όχι μόνο στο σχολείο, αλλά και σε οποιαδήποτε συναλλαγή τους. Τη μητρική τους γλώσσα ούτως ή άλλως τη μιλούν σπίτι τους και μεταξύ τους στις παρέες τους εκτός σχολείου.

15. Επιτρέπετε στους Ρομά να μιλούν μεταξύ τους Ρομανί μέσα στην τάξη; Γιατί;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Τους επιτρέπω μόνο στην περίπτωση αποτυχίας μου να καταλάβουν κάτι, αφού πρώτα έχω προσπαθήσει να το εξηγήσω με διαφορετικά

λόγια, οπότε κάποιο άλλο Ρομά παιδί του το λέει στη γλώσσα του. Εε γενικά το αποφεύγω, γιατί καλό θα ήταν να ακονίσει το μυαλό του και να προσπαθήσει να καταλάβει τι του λέω. Εεε.. πολλές φορές το κάνουν κι επίτηδες για να τραβήξουν την προσοχή, και ξεφεύγει η κατάσταση, οπότε το αποφεύγω. Εξάλλου υπάρχουνε στα τμήματα και παιδιά άλλων εθνικοτήτων, που κι αυτά αντιμετωπίζουν το ίδιο πρόβλημα, οπότε πρέπει να υπάρχει μία κοινή γραμμή.

16. Όταν στην τάξη υπάρχουν μαθητές Ρομά αλλάζετε τη διδασκαλία σας; Αν ναι με ποιον τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Δεν αλλάζω τη διδασκαλία μου, ακριβώς. Ακολουθώ το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου που είναι για όλα τα παιδιά, Ρομά και μη Ρομά. Εεε την τροποποιώ λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο των παιδιών συνολικά, οπότε και προσαρμόζω τις δραστηριότητες του προγράμματος. Εεε προσπαθώ να οργανώσω ανοιχτές δραστηριότητες, έτσι ώστε κάθε παιδί να λειτουργεί με το ρυθμό του και να μην αγχώνονται. Επίσης, ένας μαθητής Ρομά έχει πιο πολλά προβλήματα ν' αντιμετωπίσει απ' ότι ένα άλλο.... απ' ότι ένας άλλος μαθητής μη Ρομά (την ανέχεια, την έλλειψη ενδιαφέροντος από τους γονείς για τη σχολική του πρόοδο, τη διαφορετικότητα), οπότε για να μη υπάρχει, για να υπάρχει μάλλον μια ισοτιμία, γίνεται μια προσπάθεια να κάνω εξατομικευμένη διδασκαλία, όποτε μου επιτρέπεται και στα παιδιά που είναι από άλλες εθνικότητες και τα πιο αδύναμα ή αυτά που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, χωρίς όμως να είναι εις βάρος των υπολοίπων, τα οποία εκείνες τις ώρες κάνουνε κάποια ομαδική δραστηριότητα. Η διδασκαλία φροντίζω να προσαρμόζεται στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα εεε και στις ικανότητες των μαθητών, γιατί έτσι πετυχαίνω την ενεργό συμμετοχή όλων τους. Επίσης, επιλέγω και κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό (οπτικό, ακουστικό, πλέον και ψηφιακό) για να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να συμμετέχουν με ευχαρίστηση. Ψηφιακό υλικό τους δίνω και για το σπίτι, με link που έχουν παραμυθάκια, τραγούδια και δραστηριότητες, ειδικά μετά την εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω covid.

17. Με ποιον/ους τρόπο/ους προσπαθείτε να δημιουργήσετε ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης σε μια τάξη που θα βοηθήσει στην ένταξη και αλληλεπίδραση όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Αρχικά, μέσα στην διδασκαλία εεε γίνεται μια ιδιαίτερη αναφορά στο σεβασμό και την αποδοχή όλων των πολιτισμών από όλους, και προσπαθώ να μην υπάρχουνε προκαταλήψεις. Σε όλα τα παιδιά πρέπει να παρέχω ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες, και να δημιουργήσω ένα κλίμα αλληλαποδοχής της διαφορετικότητας όλων των μαθητών, Ρομά και μη Ρομά. Έτσι νομίζω ότι γίνεται ένα ενιαίο περιβάλλον μάθησης, όπου δημιουργώντας ομάδες, με παιδιά Ρομά και μη Ρομά, με σκοπό τη βέλτιστη συνεργασία, την αλληλοβοήθεια, ...εεε. την έκφραση, τη δημιουργικότητα, εεε την επίλυση αποριών, την έκφραση και την αντίληψη. Ε, μη δημιουργία πολλές φορές μικρών ομάδων, με διάφορους ρόλους στο καθένα, (για μεγαλύτερο έλεγχο από μένα δηλαδή) δίνει σε όλα τα παιδιά την ελευθερία της δημιουργίας, το σεβασμό σε αυτό που κάνει ο άλλος, την επίγνωση των δυνατοτήτων τους, και την ισότητα εεε συμμετέχοντας ενεργά στη μάθηση. Εεεε, επιλέγω επίσης κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό, δραστηριότητες και τρόπο διδασκαλίας που να κάνει τα παιδιά να αισθανθούν ισότιμα και με σημαντικό ρόλο σε ότι είναι αυτό που κάνουν, για να ξεπεράσουν όποια τυχόν προβλήματα αντιμετωπίζουν κάποια από τα παιδιά αυτά.

18. Χρησιμοποιείτε στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού των Ρομά ή στοιχεία από την καθημερινή ζωή τους, για την ενίσχυση με οποιονδήποτε τρόπο της διδασκαλίας σας; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εεε, στοιχεία από την προσωπική τους ζωή μας λένε καθημερινά, ούτως ή άλλως κατά τη διήγηση του «πώς τα πέρασαν χθες ή το Σαββατοκύριακο». Εε κάποιες, ίσως ελάχιστες φορές, στο παρελθόν, είχα χρησιμοποιήσει στοιχεία από όλους τους πολιτισμούς των παιδιών που ήτανε στο τμήμα. Όμως, τα τελευταία δύο χρόνια με τα μέτρα της επείγουσας εξ αποστάσεως εκπαίδευσης εεε όχι, δεν τα χρησιμοποιώ, δεν χρησιμοποιώ στοιχεία τους, παρά μόνο όταν κάνει το παιδί μια παρουσίαση, ... στα πλαίσια μιας δραστηριότητας εννοείται, ... εεε, από ένα θέμα που το ενδιαφέρει και μέσα σ' αυτό εμπεριέχονται και στοιχεία του πολιτισμού τους.

19. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι μαθητές δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα ή ομαδικά;

–Σε τι πιστεύετε ότι βοηθά αυτή η οργάνωση της τάξης;

-Σε περίπτωση ομαδικής εργασίας, πώς φτιάχνετε τις ομάδες;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Κάποιες φορές δίνουμε δραστηριότητες όπου δουλεύουν ατομικά και ανεξάρτητα και κάποιες άλλες τις φορές, ίσως τις περισσότερες, εεε.. συνεργάζονται σε ομάδες. Εξαρτάται τί θέλω να πετύχω και τί να καταφέρει ο κάθε μαθητής πραγματοποιώντας τη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Άλλοτε θέλω να τονίσω τα θετικά σημεία κάποιου παιδιού για ν' ανέβει η αυτοπεποίθησή του εεε και κάνει μια ατομική δραστηριότητα που να τον ευνοεί. Άλλες φορές, όταν δυσκολεύεται σε κάποια δραστηριότητα, την κάνει μόνος του με την επίβλεψη και τη βοήθειά μου, ώστε να βελτιωθεί. Η οργάνωση της τάξης έχει πολλά οφέλη εεμ.. τις οποίες ομάδες φροντίζω να είναι μεικτές, να υπάρχουν αγόρια και κορίτσια, προνήπια νήπια, Ρομά-μη Ρομά. Έτσι μαθαίνουν όλα να σέβονται τα άλλα, εεε μαθαίνουν τη συνεργασία, την εξάρτηση της εργασίας του ενός από τον άλλον, την ισότητα και την αποδοχή. Κάποιες φορές τα πιο θαρραλέα παιδιά βοηθούν τα πιο διστακτικά, κι έτσι παίρνουν κι αυτά θάρρος και κουράγιο και νοιώθουν την αναγνώριση μέσα στην ομάδα.

20. Το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά Ρομά να πετύχουν περισσότερα πράγματα στη ζωή τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Το σχολείο μπορεί να δώσει όλα τα απαραίτητα εφόδια για τη μόρφωσή τους, ιδιαίτερα από τη στιγμή που η βοήθεια από το οικογενειακό και ίσως και το κοινωνικό τους περιβάλλον δεν είναι ενθαρρυντική. Εεε το σχολείο μπορεί να τα βοηθήσει στη ζωή τους, ακόμα κι αν δεν ακολουθήσουν κάποια τριτοβάθμια εκπαίδευση στο να προσαρμοστούν στο κοινωνικό σύνολο, να ξέρουν να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις τους, να αποφεύγουν την παραβατικότητα και ν' ανακαλύψουν κάποιες κλίσεις τους σε επαγγέλματα, που δεν είχαν διανοηθεί. Επίσης, το σχολείο θα έπρεπε να είναι πιο ενεργό για μένα.

21. Υπάρχει κάτι που πιστεύετε ότι θα μπορούσε να αλλάξει για να βοηθήσει τα Ρομά παιδιά να έχουν μια καλύτερη σχολική πορεία;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Τα πάντα είναι δύσκολα και τα πάντα γίνονται .Εεε.. Το σχολείο προσπαθεί να μην υπάρχει σχολική διαρροή. Υπάρχει η δυνατότητα της διδακτικής ενίσχυσης, με το ολοήμερο σχολείο και με την εξατομικευμένη διδασκαλία. Οι περισσότερες οικογένειες Ρομά δεν επιθυμούν τη συνεργασία και δε

δίνουν την ανάλογη αξία στο σχολείο. Η πολιτεία λοιπόν θα πρέπει να δραστηριοποιηθεί και να βρει τον τρόπο, εεε (με τόσους συμβούλους που έχει θα μπορούσε να το κάνει), έστω ακόμα και με τα επιδόματα που δίνει στις οικογένειες Ρομά, συνδέοντάς τα με την υποχρεωτική και τακτική φοίτηση των παιδιών τους, ώστε να αναγκάσει τους γονείς των Ρομά μαθητών, αφού τόσα χρόνια δεν έχει καταφέρει να τους ευαισθητοποιήσει. Είναι σημαντικό να καταλάβουν ότι η τακτική φοίτηση στο σχολείο είναι απαραίτητη για τη σχολική πορεία τους. Επίσης, καλό θα ήταν να μένουν στο ολοήμερο και να πραγματοποιείται ενισχυτική διδασκαλία, έτσι ώστε τα παιδιά αυτά να έχουν ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση.

22. Πώς αντιμετωπίζετε τις τυχόν ρατσιστικές συμπεριφορές ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Σε αυτή την ηλικία τα παιδάκια δεν δίνουν σημασία στη διαφορετικότητα, εεε οπότε και δεν υπάρχουν ρατσιστικές συμπεριφορές. Σαν εκπαιδευτικοί εεε.. προάγουμε την ισότητα, τον σεβασμό στη διαφορετικότητα. Εεε το σχολείο πλέον είναι πολυπολιτισμικό όπως γνωρίζουμε. Υπάρχουνε παράπονα και κάποιες παράξενες συμπεριφορές κάποιων γονιών των μη Ρομά παιδιών για τη συνύπαρξη των παιδιών τους με παιδιά Ρομά, εε που προσπαθούν να περάσουν στα παιδιά τους, αλλά με το διάλογο και το σεβασμό στη διαφορετικότητα που διδάσκουμε δεν υπάρχει πρόβλημα.

23. Τι πιστεύετε για την εμπλοκή των γονιών Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ 12: Εεεμ, η εμπλοκή τους δεν είναι ενεργή. Οι περισσότεροι δεν έχουνε μόρφωση, είναι οι πιο πολλοί αναλφάβητοι και δεν μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά στο σπίτι. Άλλοι δεν ενδιαφέρονται, δεν θέλουν να δώσουν στο σχολείο την αξία που του πρέπει. Ίσως να μην ξέρουν τον τρόπο, ή να έχουν μεγαλώσει και αυτοί χωρίς το ενδιαφέρον των γονιών τους. Η κουλτούρα τους βασίζεται στη μετάδοση των γνώσεων από την οικογένειά τους κι όχι από το σχολείο εεε και δύσκολα τους αλλάζεις μυαλό. Η γραφή και η ανάγνωση δεν αποτελούν τρόπο επικοινωνίας των Ρομά, καθώς χρησιμοποιούν μόνο τον προφορικό λόγο και τις εμπειρίες τους. Πιστεύουν επίσης ότι η σχολική επιτυχία δεν έχει σαν αποτέλεσμα την οικονομική και την κοινωνική επιτυχία, άρα δεν έχουν λόγο να στείλουν τα παιδιά τους στο

σχολείο. Οι πιο νέοι όμως ενδιαφέρονται λίγο περισσότερο, ή τουλάχιστον αρχίζουν να γίνονται λίγο πιο τυπικοί, και ρωτάνε πως μπορούν να βοηθήσουν γιατί δεν ξέρουν και οι ίδιοι. Αυτά...

Σας ευχαριστώ πολύ.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.